T.C.

SELÇUK ÜNİVERSİTESİ

MEVLÂNA ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ

MEVLÂNA VE MEVLEVÎLİK ARAŞTIRMALARI ANABİLİM DALI

MEVLÂNA VE MEVLEVÎLİK ARAŞTIRMALARI BİLİM DALI

HACI PÎRÎ EFENDİ'NİN İNTİHÂB-I ŞERH-İ MESNEVÎ'Sİ (53b-110b / İNCELEME-METİN)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Betül SEVİNDİK

DANIŞMAN
Prof. Dr. Semra TUNÇ

KONYA 2019

T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Mevlâna Araştırmaları Enstitüsü Müdürlüğü

BİLİMSEL ETİK

Öğrencinin	**Adı Soyadı**	BETÜL SEVİNDİK
	Numarası	127201002005
	Ana Bilim / Bilim Dalı	MEVLÂNA VE MEVLEVÎLİK ARAŞTIRMALARI ANA BİLİM / BİLİM DALI
	Programı	TEZLİ YÜKSEK LİSANS
	Tez Danışmanı	PROF. DR. SEMRA TUNÇ
	Tezin Adı	HACI PÎRÎ EFENDİ'NİN İNTİHÂB-I ŞERH-İ MESNEVÎ'Sİ (53b-110b / İNCELEME-METİN)

Bu tezin proje safhasından sonuçlandırılmasına kadarki bütün süreçlerde bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığını bildiririm.

Betül SEVİNDİK

T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Mevlâna Araştırmaları Enstitüsü Müdürlüğü

YÜKSEK LİSANS TEZİ KABUL FORMU

Öğrencinin	**Adı Soyadı**	BETÜL SEVİNDİK
	Numarası	127201002005
	Ana Bilim / Bilim Dalı	MEVLÂNA VE MEVLEVÎLİK ARAŞTIRMALARI ANA BİLİM / BİLİM DALI
	Programı	TEZLİ YÜKSEK LİSANS
	Tez Danışmanı	PROF. DR. SEMRA TUNÇ
	Tezin Adı	HACI PÎRÎ EFENDİ'NİN İNTİHÂB-I ŞERH-İ MESNEVÎ'Sİ (53b-110b / İNCELEME-METİN)

Adı geçen öğrenci tarafından hazırlanan *HACI PÎRÎ EFENDİ'NİN İNTİHÂB-I ŞERH-İ MESNEVÎ'Sİ (53b-110b / İNCELEME-METİN)* başlıklı bu çalışma 27 /06 /2019 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği/~~oyçokluğu~~ ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Ünvanı	Adı Soyadı	Danışman ve Üyeler	İmza
Prof. Dr.	Semra TUNÇ	Danışman	
Prof. Dr.	Ali TEMİZEL	ÜYE	
Doç. Dr.	Şerife AKPINAR	ÜYE (Ü. Dışı)	

İÇİNDEKİLER

ÖZET IX
ABSTRACT XI
ÖN SÖZ XIII
KISALTMALAR XV
GİRİŞ 17

I. BÖLÜM 25
HACI PÎRÎ'NİN HAYATI 25

II. BÖLÜM 27
İNTİHÂB-I ŞERH-İ MESNEVÎ 27
1. Eserin Yazılış Sebebi 27
2. Eserin Yazılış Tarihi ve Yeri 27
3. Eserin Muhtevası 28
4. Eserin Kaynakları 41
5. Eserin Dili ve Üslubu 41
5.1. Türkçe Söz Varlığı 42
5.2. Ahenk Unsuru Olarak Seciler 43
6. Şârihin Şerh Yöntemi 47
6.1. Mesnevî'den Alımlanan Beyitler 48
6.2. Dîvân-ı Kebîr'den Alımlamalar 88
6.3. Farsça Manzum Parçalar 89
6.4. Arapça Manzum Parçalar 94
6.5. Türkçe Manzum Parçalar 96
6.6. Ayet İktibasları 97
6.7. Hadîs-i Şerîf İktibasları 98
6.8. Kelâm-ı Kibârlar, Arapça İbare ve Atasözleri 100

III. BÖLÜM 103
I. ÇEVİRİYAZILI METİNDE DİKKAT EDİLEN HUSUSLAR 103
II. ÇEVİRİYAZILI METİN 105

SONUÇ 205
KAYNAKÇA 207
ÖZGEÇMİŞ 211
TIPKIBASIM 213

Öğrencinin	Adı Soyadı	BETÜL SEVİNDİK
	Numarası	127201002005
	Ana Bilim / Bilim Dalı	MEVLÂNA VE MEVLEVÎLİK ARAŞTIRMALARI ANA BİLİM / BİLİM DALI
	Programı	TEZLİ YÜKSEK LİSANS
	Tez Danışmanı	PROF. DR. SEMRA TUNÇ
	Tezin Adı	HACI PÎRÎ EFENDİ'NİN İNTİHÂB-I ŞERH-İ MESNEVÎSİ (53b-110b / İNCELEME-METİN)

ÖZET

Bu çalışmada, 16. yüzyıl şârihlerinden Hacı Pîrî'nin Süleymaniye Kütüphanesi yazmaları arasında kendi hattıyla tahrir ettiği *İntihâb-ı Şerh-i Mesnevî* adlı mensur *Mesnevî* şerhinin 53^{b}-110^{b} varakları ele alınmıştır. Üç bölümden oluşan tezin girişinde, klasik Türk edebiyatı şerh geleneğinin özellikleri ve genel hatları üzerinde durulmuştur. Birinci Bölüm'de, Hacı Pîrî'nin hayatından bahsedilmiştir. İkinci Bölüm'de *İntihâb-ı Şerh-i Mesnevî*'nin yazılış sebebi, yazılış tarihi ve yeri, muhtevası, kaynakları, dil özellikleri ve şârihin eserde uyguladığı şerh yöntemi anlatılmıştır. Üçüncü Bölümde ise eserin çeviriyazılı metni yazılarak metin içi şiir, ayet, hadis, kelam-ı kibar vb. göndermelerin anlamları dipnotlarla verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Klasik Türk Edebiyatı, Şerh, Mevlâna, Mesnevî, Hacı Pîrî.

Öğrencinin	**Adı Soyadı**	BETÜL SEVİNDİK
	Numarası	127201002005
	Ana Bilim / Bilim Dalı	MEVLÂNA VE MEVLEVÎLİK ARAŞTIRMALARI ANA BİLİM / BİLİM DALI
	Programı	TEZLİ YÜKSEK LİSANS
	Tez Danışmanı	PROF. DR. SEMRA TUNÇ
	Tezin Adı	HACI PIRI EFENDI'S INTIHÂB-I ŞERH-I MESNEVI (53b-110b / EXAMINATION-TEXT)

ABSTRACT

In this study, the 53^{b}-110^{b} leaflets of the prose *Mathnawi* commentary named *Intihâb-ı Şerh-i Mesnevî* are studied. *Intihâb-ı Şerh-i Mesnevî* is registired in collection of Süleymaniye Manuscript Library. It was written by Hacı Pîrî's own handwriting, who is one of the 16th century commentators. In the introduction of the thesis which consists of three chapters, the features and general terms of the commentary tradition of classical Turkish literature are emphasized. In the first chapter, the life of Hacı Pîrî is mentioned. In the second part, the reason for writing, the date and place of writing, its content, sources, language features and the commentary method used by the author in the work are explained. In the third part, the translated text of the work is written and the meanings of the in-text poetry, verse, hadith, apophthegms, references and so on are given in postscripts.

Key Words: Classical Turkish Literature, Commentary, Mevlana, Mathnawi, Hacı Piri.

ÖN SÖZ

Şerh edebiyatı, klasik Türk edebiyatının en kapsamlı çalışma alanlarından biridir. XIII. yüzyılda başlayan özellikle XVI. yüzyılın ikinci yarısıyla birlikte hız kazanan XIX. yüzyılın sonlarına kadar devam eden şerh yazım süreci içerisinde geleneksel şerh yöntemleriyle yazılmış yüzlerce eser bulunmaktadır. Bu eserlerin birçoğu Arapça ve Farsça asıllı kaynak metinlere yapılmışken, Türkçe metinlere de sıkça şerh yazıldığı görülmüştür. Bir nevi döneminin bilimsel metinleri olarak değerlendirilebilecek şerhler -bir kısmı hariç-, çoğunlukla kendini ilmî, dinî, kültürel, tasavvufî, edebî vb. uzmanlık gerektirebilecek diğer alanlarda yetiştirmiş yetkin ve kültürlü şârihlerce kaleme alınmışlardır. Bazı şârihler, iyi birer dilbilimci olarak ele aldıkları kaynak metinleri ses, hece, kelime, kelime grubu, cümle, mısra, beyit düzeyinde en ince ayrıntısına varana kadar titiz bir çalışmayla incelemişlerdir. Buna ek olarak teşrih masasına yatırdıkları eserlerin muhtevasına dair her türlü açıklamayı tarihsel, sosyolojik, kültürel, edebî vs. bağlamlarda yaparak çok katmanlı, anlam detaylarına azami ölçüde riayet eden şerhler ortaya koymuşlardır.

Edebiyatımızda en çok şerh edilen eserler dinî-tasavvufî eserlerdir. Dili Farsça olmasına rağmen özü itibariyle Türkçe sayılabilecek Hz. Mevlâna'nın *Mesnevî*'si ise Türk edebiyatında en fazla şerh edilen eserlerin başında gelmiştir. Yahya Kemal'in ifadesiyle Viyana kapılarına *Mesnevî* okuyarak giden bir milletin hayatına böylesine tesir etmiş bir eserin en güzel şekilde anlaşılması ve yorumlanması için şârihler bütün kabiliyet ve gayretlerini sergilemişlerdir. 16. asırla birlikte başlayan *Mesnevî* şerhi geleneği Cumhuriyet'in ilanından sonra da devam etmiştir. Eserin tamamına yapılan şerhlerden yalnızca bir mısraına yapılan şerhlere kadar yüzlerce şerhten oluşan bu geniş külliyat Türk insanının *Mesnevî*'ye ve Hz. Mevlâna'ya ne kadar derin bir saygı ve sevgi duyduğunun göstergesidir.

Tezimize konu olan *İntihâb-ı Şerh-i Mesnevî* adlı eser de *Mesnevî*'nin seçki yoluyla yapılmış mensur şerhlerinden biridir. 990/1582 yılında Sivas kudemasından olan Hacı Pîrî tarafından yapılan bu şerh, *Mesnevî*'nin ilk defterinden seçilen bazı hikâyelerin beyit usulüne göre şerhini içermektedir. Eserin mukaddimesinde Hacı Pîrî, daha önce *Mesnevî*'nin birinci defterini tamamen şerh ettiğini belirterek, bu eseri o şerhinden intihap/seçki yoluyla oluşturduğunu söylemiştir. Klasik yöntemle yapılan ve genellikle iki aşamalı olarak yapılan şerhlerde olduğu gibi leksikolojik bilgiler içermeyen eserde, şârih bazen bir, bazen iki, bazen üç veya daha fazla *Mesnevî* beytini *Mesnevî*'deki sıralamaya uymak koşuluyla seçerek serbest bir şekilde açıklama ve yorumlama yoluna gitmiştir.

Eserin Süleymaniye Kütüphanesi, Hâlet Efendi, Mülhak, Nu. 26'da kayıtlı bulunan 172 varaklık tek yazma nüshasının 1b-53b varakları arası 2017 yılında Selçuk Üniversitesi'nde Cüneyt Uzunlu tarafından YLT olarak hazırlanmıştır. 2018'de Kocaeli Üniversitesi'nde Emine Yıldız Er tarafından 1-50 varakları Cüneyt Uzunlu'nun YLT görülmeden çalışılmıştır. Bu tezde ise Cüneyt Uzunlu'nun bıraktığı yerden eserin 53b-110b varakları arası incelenmiştir.

Üç bölümden oluşan tezin giriş kısmında şerh edebiyatının genel özellikleri, şerh yöntemleri; şerhlerin tasnifi, amacı, kaynakları ve şârihlerin kaynak metinler karşısındaki genel tutumları kısaca anlatıldı. Ayrıca en çok şerh edilen eserler ve en önemli *Mesnevî* şerhlerinden bahsedildi.

Tezin birinci bölümü Hacı Pîrî Efendi'nin hayatına, ikinci bölümü ise *İntihâb-ı Şerh-i Mesnevî*'ye ayrıldı. İkinci bölümde eserin nüsha tavsifi, muhtevası, kaynakları, yazılış tarihi, yazılış sebebi ve şârihin şerh yöntemi ele alındı. Son bölümde ise eserin 53b-110b varakları transkripte edilerek Latin harflerine aktarıldı.

Tez süreci boyunca hoşgörü ve bilgisiyle şahsıma yol gösteren danışman hocam Prof. Dr. Semra TUNÇ'a, Enstitü Müdürü Prof. Dr. Ali TEMİZEL'e, kaynak temininde yardımlarını esirgemeyen Öğr. Gör. Dr. Selman KARADAĞ'a ve tezimi okuyup katkılarını sunan eşim Hakan SEVİNDİK'e teşekkürlerimi sunarım.

Betül SEVİNDİK

KONYA 2019

KISALTMALAR

age	Adı Geçen Eser
ae.	Aynı Eser
AÜ	Atatürk Üniversitesi
b.	Beyit
bk.	Bakınız
C.	Cilt
Çev.	Çeviren
DİB	Diyanet İşleri Başkanlığı
DT	Doktora Tezi
G.	Gazel
haz.	Hazırlayan
KB	Kaynak Bulunamadı
MEGSB	Milli Eğitim Gençlik ve Spor Bakanlığı
Nu.	Numara
s.	Sayfa
SÜ	Selçuk Üniversitesi
TALİD	Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi
TDK	Türk Dil Kurumu
TE.	Tespit Edilemedi
TDV	Türkiye Diyanet Vakfı
Ü.	Üniversite
v.	Varak
vd.	ve diğerleri
vs.	ve saire
YLT	Yüksek Lisans Tezi
Yay.	Yayınları, Yayınevi, Yayıncılık

GİRİŞ

Klasik Türk edebiyatında metin üretimi telif, tercüme ve şerh olmak üzere üç koldan ilerlemiştir. Tercüme ve şerhler telif eserlere bağlı olarak yapıldığı gibi kaynak/telif metin odağında ortaya konan tercümenin tercümesi veya şerhin şerhi tarzında da yapılabilmektedir. İster manzum, ister mensur isterse manzum-mensur karışımı olsun hemen her yazın biçiminde ortaya konulan kaynak eserler Osmanlı sahası mütercim ve şârihlerinin ilgi alanına girmiştir. Özellikle 15. asrı müteakip tercüme ve şerh faaliyetlerinin giderek yaygınlaşmasıyla geniş külliyatlı bir tercüme ve şerh edebiyatı oluşmuştur. Tercüme ve şerh edilen eser sayısı arttıkça mütercim ve şârihlerin geleneksel şerh yöntemlerine dair tutumları da çeşitlenme, kalıplaşma ve yaygınlaşma yoluna girmiştir. Birbirlerini etkileyen, otorite kabul eden, kanonun dışına yiten; birbirlerinin metinlerine şerhler, haşiyeler, reddiyeler yazan; kaynak metin olarak kendinden önce gelmiş ve beğeni kazanmış bir şârihin metnini şerh eden, özetleyen, intihap eden; ortak usul, üslup ve kaynaklar kullanan mütercim ve şârihler zamanla bu edebiyat şubesinin sınırlarını çizmiştir.

Tercümeyle şerh, ortak tarafları olsa dahi usulen ve üsluben farklı iki disiplindir. Osmanlı döneminde edebi tercümeden kasıt birebir/harfi harfine çeviriyi karşılamakla beraber ondan da öte kaynak metin bağlamında "nev-icad" olarak tanımlanan, edebi değeri bulunan yeni bir eser yani telifi bir eser vücuda getirmektir. Bu yüzden bazı çevirilere, telif eser bağlamında oluşturulmuş yeni kaynak eser gözüyle bakılabilir (Paker 2014: 43). Şerh ise kısmen tercümeyi de içine alan kaynak metinleri anlamsal ve dilbilimsel olarak açmayı, açımlamayı, açıklamayı, çözümlemeyi, yorumlamayı, genişletmeyi içeren bir edebi uğraş alanıdır. Kuru'nun ifadesiyle şerhte önemli olan anlama yeni libaslar giydirmekten ziyade -edebi tercümelerde olduğunun aksine- anlamın üstünü örten libasları adım adım kaldırmaktır (Kuru 2014: 25). Bu yüzden şerh işi, kaynak esere sürekli surette dönüş yapılarak yapılan kaynak eserin sırlarının açığa çıkması için şârih tarafından didik didik edilen sürekli çözümlenen yeri geldiğinde kaynak metin bağlamından ayrılmadan harf harf, kelime kelime anlam deşifresi yapılan uzun ve yorucu bir süreçtir. Haliyle şerhlerin okuyucu hedef kitlesi de tercümelere göre farklılık gösterir.

Şerhlerin muhatapları sadece belli bir kaynak eserin muhtevasını ve anlamını kavramak için okuma yapan kişilerden ibaret değildir. Şerhlerde yer alan leksikolojik unsurlar; tarihi, efsanevi ve mitik göndermeler; dini-tasavvufi ve edebi-kültürel ögeler, bilimsel konular vb. hususlar şerhlerin hedef kitlesini de çeşitlendirmektedir. Bu bağlamda

şerhler; dil, din, kültür, halk ve edebiyat bilimcilerine, tarihçilere kaynaklık etmesinin yanında yabancı dil öğrenmek isteyenlere yönelik başvuru kaynaklarıdırlar. Bu açıdan bakılınca şerhler, bir nevi öğretici eserler olması sebebiyle tercümelere nazaran daha geniş bir okuyucu kitlesine hitap ederler.

Şerhlerin işlevleri ve hedef kitlesi daha çok kaynak metnin türüne göre şekillenir. Kaynak metin tasavvufi ise hedef metin de tasavvufun anlam dünyasına, mazmunlarına ve bu yola merak duyanlara hitap eder şekilde yazılır. Eğer konu edebiyattan alınmışsa ağırlık, metin merkezli dil ve edebiyat öğretimi üzerine olacaktır (Canpolat Taşçı 2014: 82). Bu şekilde kaynak metnin konusu değiştikçe hedef kitle de farklılaşacaktır. Tabii şârihin bilgisi, kültürü ve dünya görüşü de eserini kendi değeri ölçüsünde okunur kılacaktır.

Her metnin bir yazım süreci ve yöntemi olduğu gibi şerhlerin de belli bir yazın serüveni vardır. Şârih açısından bakılacak olursa yazım süreci, seçilen kaynak metne ve yazım yöntemine göre değişiklikler gösterir. İlk olarak şârihin, ele aldığı eserin konusu etrafında ciddi bir bilgi birikimine ihtiyacı vardır. Bilgi birikimi tek başına yeterli değildir. Tarihi-kültürel donanımla beraber kendilerinin de ifade ettiği gibi şârih irfan sahibi olmalıdır. Onlara göre "herkes şerh yapamaz ve şerh yapmak için bir şârihin konuya hakim, geniş belagat bilgisi, asıl metnin manasını ortaya koyacak düşünce gücü ve güzel bir üsluba sahip olması gerekir. (Canpolat Taşçı 2014: 82)" Bu özellikleri haiz bir şârih kaynak metnin şerhi için ciddi bir ön planlama yapmak zorundadır. Öncelikle kaynak metni hangi yöntemle ele alacağını belirleyerek işe koyulmalıdır. Alıntılarını, göndermelerini, kaynaklarını saptamalı[1], kendinden önce varsa yazılmış diğer şerhlere eğilmelidir. Burada amaç da yöntem kadar önemlidir.

Şerhlerde amacın daha çok didaktik olduğunu söyleyebiliriz. Edebi şerhlerde birincil amaç her ne kadar kaynak metni açıklamak ve yorumlamak olsa da dil öğretiminin birçok şerhte bu amacın önüne geçtiğini belirtebiliriz. Amaca bu şekilde okurmerkezli yaklaştığımızda şerhler, dil ve edebiyat öğretimi için önemli eserler olarak karşımıza çıkar. Yazarmerkezli bakıldığında ise şerh sahası, hüner gösterme ve kabiliyet sergileme alanıdır. Bu bağlamda şârih, kapalı ve kendince anlaşılması zor bir metni şerh etmek suretiyle söz konusu eserin yazıldığı kültürün dil ve edebiyatına ne derece yetkin olduğunu sergilemiş olur (Canpolat Taşçı 2014: 89). Şârihler genellikle ele aldıkları eseri ve bu eserin yazarını diğer meslektaşlarından daha iyi anladıklarını söyleyip şerhlerinin yanlış yorumlamalardan uzak olduğunu iddia ederek edebî meclislerde yetki sahibi olduklarını gösterirler (Ünlü 2014: 162).

[1] Bir şârihin kaynak eser şerhini yaparken kullandığı kaynakları tek tek belirtmesi açısından Abdülcelîl b. Yûsuf el-Akhisarî'nin (ö. 1571) sözlük şerhi önemli bir örnektir. Akhisârî, *Seb'a-i Ebhûr* adlı sözlük şerhinde faydalandığı 202 eserin adını tefâsir, ehâdîs, fürû'-ı fukahâ, lügât, tevârîh, tıb, arabiyye ve fünûn-ı şettâ başlıkları altında tasnif ederek okuyucuyu bilgilendirmiştir. (Yazar 2011: 87)

Bu amaçların dışında şârihler, farklı edebiyatlarda yazılmış eserleri metinlerarası mukayeseye tabii tutmak, kaynak metinleri kendi dilinde yazılmış türünün diğer örnekleriyle karşılaştırmak, tasavvufun anlam dünyasına giriş yapabilmek arzusuyla da büyük ölçüde şerh yazımına eğilmişlerdir (Yılmaz 2007: 274).

Klasik şerhlerin genellikle kalıplaşmış bir takım yazım şekilleri/usulleri/yöntemleri vardır. Şerh sahasında yazılan eserlerin çeşitliliği dikkate alındığında şerh usullerini tasnif etmenin ve geleneksel şerh yöntemini belirlemenin bir sorunsal olarak karşımıza çıktığı görülür. Bu konuda Atabey Kılıç'ın "Tercüme şeklindeki şerhlerden, birkaç cümlelik izah içeren şerhlere ve nihâyet tek bir kelimeyi varaklar boyunca anlatan bir hayli kapsamlı şerhlere kadar, birbiriyle neredeyse hiç benzeşmeyen yüzlerce şerh eserini geleneksel şerh başlığı altında toplamak ne derece mümkün olabilir? Kanaatimizce geleneksel şerh tanımına en uygun eserleri son guruptakiler olarak düşünmek daha doğru bir tavır olacaktır. (Kılıç 2019: 2)" şeklindeki izahı geleneksel şerh ile diğer şerhleri birbirinden ayırmaktadır. Yazarın tespitine göre şerhleri,

a. Geleneksel şerh

b. Hall-i Müşkilât ve Benzeri veya Tercümeye Yakın Şerhler

c. Modern Şerhler

şeklinde üç başlıkta incelemek mümkündür (2019: 4). Modern şerhleri konumuzun dışında tutacak olursak ilk gruptaki şerhler dört başı mamur, geniş kapsamlı şerhler iken ikinci gruptaki şerhler tercümeye yakın, metin müşküllerini gidermeye ve beytin/cümlenin nasıl anlaşılacağına dair kısa fikirler ileri sürmeye yöneliktir (2019: 4).

Sadık Yazar ise Kılıç'la benzer bir tasnif denemesi yaparak şerh metinlerini açıklanma biçimine göre

a. Aktarma yönü ağır basan,

b. Açıklama yönü ağır basan

metinler olarak değerlendirmiştir. Aktarma usulüne dayanan metinlerde, kaynak metnin hedef dile salt bir anlam aktarımı söz konusudur. Bu tip şerhlerde filolojik, tarihsel, edebi vs. tafsilat yoktur. Şerh edilen metin birimleri genellikle yazma içerisinde kırmızı, kalın ve üstü çizili olarak yer alırken bu birimlerin yalnızca anlamları açımlama ve örneklendirme yoluyla okuyucuya tercüme edilir.

Açıklama usulünde ise kaynak metnin müphem taraflarının açılması ve anlam katmanlarının çözülmesi hedeflenir. Şârih için seçilen kaynak metinler, dilinin yabancı olmasından değil anlaşılması ve keşfi zor metinler olmasından şerh edilmeye değerdir. Edebi metinlere yazılan şerhler ise genelde bu usulle kaleme alınır (Yazar 2011: 63-65). Açıklama

yönü ağır basan şerhler, diğer şerhlere nazaran daha sistemli bir yöntemle yapılmışlardır. Yazar'a göre bu tür şerhler iki katmanlı yapıdan oluşurlar. İlk katmanda şerh edilen metne filolojik açıdan yaklaşılırken ikinci katmanda, metnin gizli ve açık anlamları ortaya konulmaya çalışılır. Bu tür şerhlerde seçilen metin manzum ise mısra ve beyitlerine, mensur ise cümle veya kelime gruplarına göre küçük birimlere ayrılır. Bu işlemde ayrılan kısımlar yazma üstünde belirginleştirilir. İlk katmanda sözcük ve ekler imla ve gramer; sözlük, mecaz ve ıstılahî manaları açısından incelenir. Özellikle nadir görülen sözcüklerin harekeleri verilir. Yine sözcüklerin çeşitleri, ilk türediği şekilleri, çoğul halleri, tamlama halleri, ses değişimleri; fiillerin zaman, kip ve şahıs çekimleri vb. açıklamalara bu şerhlerde geniş bir yer verilir. Söz konusu bilgiler ayetler, hadisler, kelam-ı kibarlar ve manzum örneklendirmelerle desteklenir. İkinci katmanda ise ilk katmanda parçalara ayrılmak suretiyle anlamı verilen sözcük ve ekler birleştirilerek alımlanan metnin anlamı, bir nesir cümlesi ile okuyucuya sunulur. Bu işlem genellikle metnin sözcük anlamından yola çıkılarak yapılan birebir tercümesidir. Bazı şârihler de metnin hakiki ve mecazi manalarını birlikte verirler. Mahsul-i beyt, ma'na-yı beyt, hâsıl-ı ma'na terkipleriyle veya bunlar olmaksızın metni açıklarlar. Anlamlandırma süreci çoğu şerhte bu kadarla kalmaz. Söz konusu basit tercüme şârihin bilgi ve kültürü doğrultusunda açıklama, yorumlama ve genişletmeye tabii tutularak sağlamlaştırılır. (2011: 72-81)

Yukarıdakilere ek olarak açıklama usulüyle yazılmış şerhlerde hikâyeler, kıssalar, hayattan anektotlar, önceden yazılmış eserlerden alıntılar, eski şerhlere reddiyeler yapılır (Elbir 2014: 296). Ayrıca şârih, bazen kendinden veya başka şairlerin şiirlerinden iktibaslar yapar, metinde geçen özel isimler hakkında ayrıntılı bilgiler verir, tarihî olayları açıklar (Erdoğan 2019: 3). Bu açıklamalardan da anlaşılacağı üzere metin şerhinin sınırları oldukça geniştir. Şârihlerin anlama, kavrama, açıklama ve yorumlama kabiliyetine göre şerhlerin sınırları genişler.

H. Canpolat Taşcı da bu konuda S. Yazar'la paralel fikirler belirtir. Taşçı, klasik şerhlerin birim esasına dayalı olarak yapıldığını, sözcük ve eklerin anlamlı birimler; cümle, beyit ve kelime gruplarını ise anlamüstü birimler olarak tanımlar. Araştırmacıya göre şârih üç aşamada şerhini tamamlar:

Birinci aşama: Şerh metninin anlam üstü birimlere bölünmesi. Yani cümle, beyit, mısra veya kelime gruplarına ayrılması,

İkinci aşama: Anlamüstü birimlerin sözcük ve ek düzeyinde anlamlı birimlere ayrılması.

Üçüncü aşama: Anlamüstü birimlerin tüme varım yöntemiyle tercümesi, açıklaması veya yorumlanmasıdır. (2014: 94-95) Bu ifadelerden hareketle klasik şerh yöntemini bir çeşit

saçma ve toplama faaliyeti olarak görebiliriz. Kaynak metnin en küçük yapı birimleri tek tek saçılır, anlamlandırılır ve daha sonra saçılan anlamlar birer birer toplanır. Ardından şârih ilmi kimliğini ve yeteneğini konuşturmaya başlar. Tüm bunlar yapılırken şârihler genellikle sanatçı kimliğiyle hareket etmezler. Daha çok bir bilim adamı kimliğine bürünen şârih, okuyucusunun anlayacağı kısa, düz ve açık cümlelerle şerhini yapmayı tercih eder.

Metin şerhleri açısından bir diğer önemli konu ise şerhlerin kaynaklarıdır. Bir metnin şerhinde kullanılan kaynakların çokluğu şârihin nesnelliğe/bilimselliğe verdiği önemin göstergesidir. Şerhteki açıklama ve yorumları bir temele dayandırmak, delillendirmek, örneklemek, kıyaslamak, açmak ve bilgilendirmeleri ilmi bir zemine oturtmak için kullanılan kaynaklar değerlidir. Bu konuda Ahmet Neylî tarafından *Vassaf Tarihi*'nin şerhi olan *Şerh-i Lugat-i Vassaf* adlı eserde kullanılan kaynakların tasnifine yönelik çalışma güzel bir örnek teşkil etmektedir. Abdülkadir Dağlar tarafından yapılan tasnifte, bir şerhin ne kadar geniş bir kaynak listesine sahip olabileceğinin altı çizilir. İştihad/şahit gösterme yoluyla yapılan mezkur şerhte kullanılan kaynakları araştırmacı dili, konusu ve türüne göre sınıflandırmıştır. Diline göre Arapça, Farsça ve Türkçe; konusuna göre kutsal kaynaklar (Kur'an-ı Kerim, Hadis), ilmî kaynaklar (tefsir, fıkıh, akaid, tasavvuf, felsefe, mantık, astronomi, botanik, tıp, tarih, siyaset, lugat vd.), edebî kaynaklar (divanlar, mesneviler ve mensur eserler); türüne göre te'lif, tercüme, şerh, mecmua vs. şeklinde 300'ün üzerinde eseri içine alan geniş bir kaynak listesinden bahsedilmiştir (Dağlar 2007: 296-307). Bu örnek gösteriyor ki şârihlik, kabiliyetin yanında ciddi bir ilmi-kültürel-edebî birikim isteyen bir meslektir. Temelsiz ve ilimsiz şerhin olmayacağını da yine bu örnekten yola çıkarak ifade edebiliriz.

Klasik şerh geleneğinde şerhi yapılan kaynak metinler oldukça geniş bir yelpazeye dağılmıştır. Atabey Kılıç; dili, yazın biçimi ve muhtevasına göre yapılan şerhleri küçük bir tasnif denemesine tabii tutmuş ve ortaya muazzam bir külliyat çıkmıştır. İlk ikisini bir kenara bırakacak olursak muhtevasına göre (1) edebî şerhler (divanlar, mesneviler, sözlükler, müstakil kaside, gazel ve beyit şerhleri), (2) dinî şerhler (ayet, hadis, siyer, esma-i hüsna, fıkıh, akaid vd.), (3) tasavvufi şiir şerhleri (çeşitli tasavvuf manzumeleri) ve (4) diğer ilimlerle ilgili şerhlerde yüzlerce kaynak eserin şerh edildiğini görebiliriz. (Kılıç 2019: 5-8) En fazla şerh edilen eserlerin başında ise kırk hadisler, hilyeler, esma-i hüsnalar; *Fusûsü'l-Hikem*, *Mesnevî*, *Gülistân*, *Bostân*, *Baharistân*, *Mantıku't-Tayr*, *Pendnâme-i Attar*, *Gülşen-i Râz*, *Tuhfe-i Şâhidî*, *Hâfız Divanı* gibi eserlerin yanı sıra *Muallakatu's-Seb'a*, Ka'b bin Züheyr'in *Kaside-i Bürdesi*, Busûrî'nin *Kasîde-i* Bür'esi ve Urfî'nin kasideleri gelmektedir. Mevlâna, Hâfız, Sadî, Urfî, Attar, Molla Câmî ve İbni Fâriz Türk edebiyatında şiirleri en fazla şerh

edilen isimlerdir. Şem'î, Sûdî, Surûrî, Dâvud-ı Karsî ve İsmail Hakkı Bursevî ise şerh sahasının meşhurlarıdır.

Edebiyatımızda en çok şerhi yapılan eserlerin başında Hz. Mevlâna'nın *Mesnevî*'si[2] gelmektedir. Tezimizin konusunu doğrudan ilgilendirdiğinden burada, *Mesnevî* şerhlerine kısaca değinmek istiyoruz. Anadolu sahasında XV. asırda Muîniddîn b. Mustafa'nın *Mesnevî*'nin birinci defterinin tercüme ve şerhinden oluşan *Mesnevî-i Murâdiyye* adlı Türkçe şerhiyle başlayan *Mesnevî* şerhleri Cumhuriyet'in ilanından sonra da devam etmiştir. Mesnevi'yi farklı yöntem, üslup, muhteva ve dillerde defalarca şerh edilmiştir. Şârihler, *Mesnevî*'nin yalnızca bir beytine yapılan şerhlerden, eserin ilk on sekiz beytine, ilk cildi ve değişik ciltlerine; bazı hikâye, bölüm ve beyitleri ile tamamına yapılan şerhlere hacim bakımından farklı tercihlerle şerh sahasına katkıda bulunmuşlardır. Mesnevinin en önemli şerhlerini şu şekilde sıralayabiliriz:

a. **Tamamına yapılan şerhler:**

   Şem'î Şem'ullah (ö. 1602-1603) *Şerh-i Mesnevî*,
   İsmaîl-i Ankaravî (İsma'il Rusuhî Dede) (ö. 1631-1632) *Şerh-i Mesnevî*,
   Ahmed Avni Konuk (ö. 1938) *Mesnevî-ı Şerîf Şerhi*,
   Tahirü'l- Mevlevî (Olgun) (ö. 1951) *Şerh-i Mesnevî*.

b. **Birinci Cilt veya Diğer Ciltlere Yapılan Şerhler:**

   Sarı Abdullah Efendi (ö. 1661) *Cevâhir-i Bevâhir-i Mesnevî*
   Pîr Mehmet Efendi (ö. 17. yy.) *Hazînetü'l-Ebrâr*
   Âbidin Paşa (ö. 1906) *Mesnevî-i Şerîf Şerhi*

c. **İlk 18 Beyit Şerhleri:**

   Ağa-zâde Mehmed Efendi (ö. 1652-1653) *Mesnevî Şerhi*
   Yaman Dede (ö. 1963) *Mesnevî*'nin İlk 18 Beytinin Şerhi
   İbrahim Aczî Kendi (ö. 1965) *Mevlâna Ruh-ı Mesnevî*

d. **Mesnevî'den Hikâyeler İçeren veya Mesnevî'den İntihap Yoluyla Yapılan Şerhler**

   Muîniddin b. Mustafa (ö. 15. yy) *Mesnevî-i Muradiyye*
   Şahidi İbrahim Dede, *Gülşen-i Tevhid*
   İbrahim Cevrî, *Hall-i Tahkikât*
   Abdülmecîd-i Sivâsî (ö. 1639) *Şerh-i Cezîre-i Mesnevî*
   Abdullah-ı Bosnavî (ö. 1644) *Şerh-i Manzume-i Cezîre-i Mesnevî*

[2] *Mesnevî*'nin tercüme ve şerhleri üzerine birçok akademik çalışma yapılmıştır. Bu sebeple burada *Mesnevî* şerhleri üzerinde ayrıntılı olarak durulmadı. Söz konusu akademik çalışmalardan faydalanmak suretiyle *Mesnevî* şerhlerinden kısaca bahsedildi. Bu çalışmalardan başlıcaları şunlardır: (Mazıoğlu 1973: 275-296, Çelebioğlu 1998: 525-545, Çelik 2002: 71-93, Güleç 2004: 159-179, Topal 2007: 39-51, Demirel 2007: 469-504, Güleç 2008, Tanyıldız 2014: 168-195, Özdemir 2016: 461-502, Karadağ 2018: 61-186)

Sabûhî Ahmed Dede (ö. 1647) *El-İhtiyârâtü Hz. Mesnevî-i Şerîf*

Şeyh Gâlib (ö. 1799) *Şerh-i Cezîre-i Mesnevî*

İsmâîl-i Bursevî (Bursalı İsmâ'îl Hakkı) (ö. 1725) *Rûhu'l-Mesnevî*

I. BÖLÜM

HACI PÎRÎ'NİN HAYATI

Osmanlı dönemi biyografi kaynaklarında Hacı Pîrî adında kayıtlar bulunsa da 16. asırda yaşamış *Mesnevî* şârihi olarak anılan Pîrî adlı biri yoktur.[3] Şârihin hayatına ait bir kısım bilgileri, *Şerh-i İntihâb-ı Mesnevî*'nin başına koyduğu kısa arz-ı hâlden öğrenebiliyoruz. Bu bilgilere göre Hacı Pîrî; Kanûnî Sultan Süleyman, II. Selim ve III. Murad dönemlerinde yaşamış 16. asır devlet adamı ve müelliflerindendir. Sivas'ın eskilerinden olup ilim tahsil etmiş, meşayıh hizmetinde bulunmuş ve kırk yıldan fazla Sivas dîvânında çalışmıştır:

> "…bu bendeleri vilāyet-i Sivasuñ ḳudemāsından olup anda alāḳa-i keş̄remüz vardur muḳaddemā taḥṣīl-i ulūm eyleyüp ve bir miḳdār daḫı meşāyıḫ ḫiz̲metinde olup ba dehū vilāyet-i mezbūre dīvānında ḳırḳ yıldan ziyāde istiḳāmetile ḫidmet olunup… (Uzunlu 2018: 45)"

Divan hizmeti sırasında Kâbe'ye gitmiş ardından Sivas Defter Kethudâlığına tayin edilmiştir. Bu görevi müteakip 3 yıl sefere çıktıktan sonra Tokat Kethüdalığına görevlendirilmiştir. Sonra Tarsus sancağında kendisine toprak verilmiş fakat 1 yıl geçmeden elinden alındığından İstanbul'da mülazemetlik yapmaya başlamış. Bir müddet sonra kendisine Rumeli'de Tımışvar eyaletine bağlı Mustafa Bey sancağından toprak tahsis edilmiştir:

> "… Ka'be-i Şerīfe varduḳdan ṣoñra tedrīcile Sivas defter keṯḫüdālıġı [7] müyesser olup üç yıl aẕīm sefer seferleyüp gelür iken der-i devletden keṯḫüdālıġımız Toḳat [8] ḳażısına virilüp bu ḳullarına Ṭarsus sancaġı ṣadaḳa olunup varıldıḳda bir yıl ḳarār [9] itmedin yine eski ṣāḥibine muḳarrer olup ṣıfru'l-yed āsitāne-i merām-baḫşlarına gelinüp [10] mülāzemet üzre iken sancaġımızı alan kimesne vefāt idüp bu bendelerine arż [11] olunduḳda Dımışvāra tābi Muṣṭafa Beg sancaġı bu ḳullarına ṣadaḳa olunup…(2018: 45)"

Hacı Pîrî Efendi, *Mesnevî Şerhi*'ni İstanbul'da tamamladıktan sonra III. Murad'a şehzade Muhammed'in sünneti esnasında arz etmiş ve kendi ifadesiyle ömrünü *kenâre yirde*

[3] Araştırmacıların Hacı Pîrî hakkında Osmanlı Müellifleri ve Sicill-i Osmânî'ye dayanarak vermiş oldukları bilgiler *Şerh-i İntihâb-ı Mesnevî*'de şârihin kendi hakkında verdiği malumatı doğrular veya destekler nitelikte değildir. (Demirel 2007: 486, Temizel 2009: 157, Güleç 2008: 204-205, Özdemir 2016: 486)

kefere-i fecere arasında geçirmek istemediğinden kendisine Anadolu'da bir yer verilmesini veya kendisinin bir hizmette görevlendirilmesini talep etmiştir:

> "… murādımız kenāre [19] yirde kefere-i fecere içinde żāyi olmayup semtimizden ri'āyet olunup veyāḫud [20] bir ḫidmete istiḫdām olunmaḳdur (2018: 45)"

Pîrî, elimizdeki şerhi bitirdiğinde muhtemelen yaşça ilerlemiş bir vaziyetteydi. Bu sebeple Rumeli'de kalmamayı istemiş olması çok kuvvetli bir ihtimaldir. Arz-ı hâline bakarak şârihin 16. asrın ilk çeyreğinde dünyaya geldiğini ve 16. asrın son yılları ile en geç 17. asrın başlarında vefat ettiğini ifade etmek mümkündür. Ali Temizel, *Sicill-i Osmanî*'deki bilgilere dayanarak Hacı Pîrî'nin sırasıyla Eyüp (1583), Galata (1585-86) ve Bursa (1586-87) kadısı olduğunu ardından 1587-88'de vefat ettiğini belirtmiştir (Temizel 2009: 157). Şimdilik elimizde *Sicill-i Osmânî*'de bahsi geçen bu şahsın, üzerinde durduğumuz Hacı Pîrî olup olmadığını teyit edecek herhangi bir bilgimiz yoktur.

II. BÖLÜM
İNTİHÂB-I ŞERH-İ MESNEVÎ

1. Eserin Yazılış Sebebi

Hacı Pîrî, eserin girişinde verdiği bilgilerden *İntihâb-ı Şerh-i Mesnevî*'den önce *Mesnevî*'nin ilk defterini tamamen şerh ettiğini fakat bunu uzunluğu sebebiyle ezberlenmesi ve akılda kalması kolay olamayacağı için ortaya çıkarmayıp intihâb yoluyla bir eser yazma niyetinde olduğunu belirtir:

> "…ba'd bu dā ī-i bī-delīl [3] ve bu ḥaḳīr-i ẕelīl ya'nī Ḥacı Pīrī-i pür-'alīl sermāye-i ḳalīl ile muḳaddemā ḳuṭbu'l-ārifīn sulṭānü'l-[4] muḥaḳḳiḳīn Mevlānā Muḥammed Celāle'ddīn-i Rūmīnüñ Meṣneviyyātından cild-i evvelin Türkī libās ile [5] tertīb idüp … cevāhir-i pür-zevāhiri deryā-yı ma'ārifden ṣaḥrā-yı beyāna [12] ve leṭāyif-i pür-'iberi gülistān-ı ṣafādan ṣaḥīfe-i 'ayāna gelüp taḥrīr olunmuş idi lākin ol [13] arūs-ı dil-firibiñ niḳābı merfū ve ḥacle-i ḫalvetde mestūr u memnū' olan aḥvāli her ehl [14] ü nā-ehle ma'lūm olıcaḳ ṭıbā'-i uli'l-'azme taṭvīlātı sebebiyle teneffür ḥāṣıl olmaġın [15] ḫıfẓ u rabṭa āsān olmaġ içün intiḫāb olınmaḳ ḫāṭır-ı fāṭırda muṣammem idi. (v. 2[a])"

Bu usulle *Mesnevî*'nin altı defterini de şerh etmeyi düşündüğünü ifade eder:

> " 'ömr-i azīzde müsā'ade vāḳi' olursa [6] belki bu minvāl üzre şerḥ-i Meṣnevī altıncı deftere varınca itmāma yetişdirilmek inşa'allāhu [7] taşmīm ve niyyet olunmuşdur. (v. 2[b])"

Hacı Pîrî, III. Murad'a takdim etmek için güzel bir eser yazma düşüncesindedir. Hâtimede *Mesnevî*'nin rumuzlarının açıklanması ve ortaya çıkarılmasının sultana yaraşır bir iş olacağını belirterek zımnen eserinin yazılış amacını da söylemiş olur:

> "Mevlānā Muḥammed Celāle'ddīn Rūmī ḳuddise sırruhu manẓūmātı rumūzātınuñ tavżīḥ ü tebyīni ola cā'iz... (v. 172[a])"

2. Eserin Yazılış Tarihi ve Yeri

Yukarıda belirttiğimiz üzere Hacı Pîrî, *İntihâb-ı Şerh-i Mesnevî*'den önce *Mesnevî*'nin ilk cildinin tamamını ihtiva eden Türkçe bir şerh yazdığından bahseder. Söz konusu bu şerhe, Kanunî Sultan Süleyman zamanında başladığını ve II. Selim döneminde bitirdiğini söyler:

> "Ḥacı Pīrī-i pür-'alīl sermāye-i ḳalīl ile muḳaddemā ḳuṭbu'l- ārifīn sulṭānü'l- [4] muḥaḳḳiḳīn Mevlānā Muḥammed Celāle'ddīn-i Rūmīnüñ Meṣneviyyātından cild-i evvelin Türkī libās ile [5] tertīb idüp ba'żısı eblaġu'ṣ-ṣüleḥā ve efḍalü'l-fużalā Ḥüseyn Ḫᵛārezmīnüñ [6] ibāret-i fürs

ile olan icmālinden ve ba‘żı Mevlānā Surūrī şerḥinüñ tafṣīlātından [7] ve ba‘żı kelimāt-ı ṭayyibe-i ekābirden ve muṭāyebāt-ı mu‘tebere-i efāḍıl ehl-i yaḳīnüñ elfāẕ-ı [8] dürer-bārlarından ve ḳarīḥa-i faḳīrden ẓuhūr iden ma‘ānī-i dilpeẕīrden derc olunup [9] ibtidāsı ḥażret-i Firdevs-āşiyān u ḳuds-mekān merḥūm u maġfūr Sulṭān Süleymān [10] ve intihāsı ġarīḳ-i raḥmet-i ġufrān oġlı Sulṭān Selīm şāḥib-i Ḳur'ān Aleyhimü'r-raḥme [11] ve'l-ġufrān zamānlarında vāḳi olup cevāhir-i pür-zevāhiri deryā-yı ma‘ārifden şaḥrā-yı beyāna [12] ve leṭāyif-i pür-‘iberi gülistān-ı ṣafādan ṣaḥīfe-i ayāna gelüp taḥrīr olunmuş idi (v. 2[a])”

Şerh-i İntihâb-ı Mesnevî, Sultan III. Murad zamanında İstanbul’da tamamlanmıştır. Yazma nüshanın sonunda bulunan tarih kaydına göre eser, Miladi 1582 tarihinin temmuzuna denk gelen Hicri 990 senesi cemâziyelevvelinin evâhirinde tamamlanmıştır:

“Fe Ḳad Fī Temme Evāḫir-i Şehr-i Cemāẕiye’l-evvel Sene Tis‘īn ve Tis‘a mi’e (v. 172[b])”

3. Eserin Muhtevası

İntihâb-ı Şerh-i Mesnevî, *Mesnevî*’nin birinci defterinden seçilmiş/müntehap konu/hikâyelerin seçme beyitler vasıtasıyla açıklanmasından ibarettir. Eserin başında Hacı Pîrî’nin kendini takdim etmek ve içinde bulunduğu müşkül durumu anlatmak için dönemin padişahı Sultan III. Murad’a ithafen yazdığı bir sayfalık bir arz-ı hâl vardır. Arz-ı hâli müteakip *İntiḫāb-ı Şerḥ-i Meṣnevī* başlığı altında Cenab-ı Hakkı takdis, tahmid ve temcid eden sözler ile Hz. Peygamber’in övgüsü ve eserin muhtevasına ve yazılış sebebine dair cümleler yer alır (1[b]-2[a]). *Āġāz-ı Şerḥ-i Meṣnevī-i Mevlevī Ḳuddise Sırruhu* (2[b]) başlığıyla kaynak metnin şerhine giriş yapılır. Çeşitli ayet iktibaslarıyla insanın mahiyeti ve yaratılış gayesi özetlendikten sonra *Mesnevî*’den seçilen “Biz ney gibiyiz, bizdeki nağme senden. Biz dağ gibiyiz, bizdeki seda senden. Kazanıp kaybetmede satranç oyunu gibiyiz; ey huyları güzel! Bizim kazanıp kaybetmemiz sendendir.” (İzbudak 1966: I/599-600) beyitleri şerhin başlangıcına vasıta yapılarak eserin ilk beytinden başlamak üzere beyitlerin şerhine geçilir. İlk 18 beyit ile padişahla cariyenin hikâyesine gelinceye kadar olan beyitlerin tamamı şerh edildikten sonra hikâyelerin şerhi *Mesnevî*’deki sıraya uygun bir şekilde yapılır. Hikâye şerhlerinde Mesnevi’de bulunan bütün başlıklar ve beyitler alınmaz bazen tek, bazen ikişerli üçerli, bazen de daha fazla beyit alımlanarak şerh edilir.

Eser “**آتش افتادن در شهر به ایام عمر**/Ömer zamanında şehre ateş düşmesi” hikâyesiyle sonlanır. *Ḫātime-i Kitāb-ı Müsteṭāb Der-Vaṣf-ı Pür-Melāl* başlığı altında yazdığı hatimeyle eserine son verir. Hatimede eserini, Sultan III. Murad’ın şehzadesi Muhammed’in sünnetine hediye olarak yazıp sultana takdim ettiğini, varsa kusurlarının af edilmesini, enbiya

ve evliya hürmetine kendisine duada bulunulmasını belirterek eserin yazılış tarihini düşer. Eserde yer alan başlıkların tamamı aşağıdaki tabloda gösterilmiştir:

S. Nu.	V. NU.	FARSÇA BAŞLIK	TÜRKÇE BAŞLIK VEYA İÇERİK
1	1[b]	انتحاب شرح مثنوی	Hamdele, salvele.
2	2[b]	آغاز شرح مثنوی مولوی قدس سره	İlk 18 beyit ve ilk hikâyeye kadarki diğer beyitler
3	20[b]	عاشق شدن پادشاه بر کنیزک رنجور و تدبیر کردن در صحت او	Padişahın bir halayığa âşık olup satın alması, halayığın hastalanması, onu iyi etmek için tedbiri
4	22[b]	ظاهر شدن عجز حکیمان از معالجهٔ کنیزک	Halayığın tedavisinde hekimlerin âciz kalmalarını padişahın anlaması
5	23[b]	از خداوند ولی‌التوفیق در خواستن توفیق رعایت ادب در همه حالها و بیان کردن وخامت ضررهای بی‌ادبی	Muvaffakıyetler verici Ulu Tanrı'dan muvaffakıyet ve bütün ahvalde edebe riayet dileyiş, edepsizlik ve terbiyesizliğin pek fena zararları
6	26[b]	خلوت طلبیدن آن ولی از پادشاه جهت دریافتن رنج کنیزک	O velinin, halayığın hastalığını anlamak için padişahtan halayıkla halvet olmayı dilemesi
7	32[b]	داستان آن پادشاه جهود کی نصرانیان را می‌کشت از بهر تعصب	Taassup nedeniyle Hıristiyanları öldüren Yahudi padişahı
8	33[a]	آموختن وزیر مکر پادشاه را	Vezirin padişaha hile öğretmesi
9	36[b]	تخلیط وزیر در احکام انجیل	Vezirin İncil ahkâmını karıştırması
10	38[a]	در بیان آنک این اختلافات در صورت روش است نی در حقیقت راه	İhtilaf; gidiş tarzındadır, yolun hakikatinde değil
11	39[a]	بیان خسارت وزیر درین مکر	Vezirin bu hilede ziyana uğraması
12	41[a]	مکر دیگر انگیختن وزیر در اضلال قوم	Hıristiyanları azdırmak hususunda vezirin başka bir hile kurması
13	42[a]	مکر کردن مریدان کی خلوت را بشکن	Müritlerin, halveti terk et diye tekrar

			ısrarla yalvarışları
14	42[a]	اعتراض مریدان در خلوت وزیر	Müritlerin vezire yalvarması
15	44[a]	جواب گفتن وزیر کی خلوت را نمی‌شکنم	Vezirin “Halveti terk etmem" diye cevap vermesi
16	45[b]	ولی عهد ساختن وزیر هر یک امیر را جداجدا	Vezirin her emiri ayrı ayrı veliaht yapması
17	48[a]	منازعت امرا در ولی عهدی	Emirlerin veliahtlık için savaşları ve birbirlerine kılıç çekmeleri
18	50[b]	تعظیم نعت مصطفی صلی الله علیه و سلم کی مذکور بود در انجیل	Mustafa salâvatullahi aleyh’in İncil’de anılan iyi vasıflarını ululamaları
19	50[b]	حکایت پادشاه جهود دیگر کی در هلاک دین عیسی سعی نمود	İsa dinini mahva çalışan diğer bir Yahudi padişahının hikâyesi
20	52[b]	آتش کردن پادشاه جهود و بت نهادن پهلوی آتش کی هر که این بت را سجود کند از آتش برست	Yahudi padişahının ateş yaktırması, ateşin yanına, kim puta secde ederse ateşten kurtuldu diye bir put diktirmesi
21	53[b]	به سخن آمدن طفل درمیان آتش و تحریض کردن خلق را در افتادن بتش	O Yahudi padişahının, küçük bir çocukla bir kadını getirip, o çocuğu ateşe atması, çocuğun dile gelerek halkı ateşe atılmağa teşvik eylemesi
22	54[b]	کژ ماندن دهان آن مرد کی نام محمد را صلی‌الله علیه و سلم بتسخر خواند	Muhammed Aleyhisselâm’ın adını eğlenerek anan kimsenin ağzının çarpık kalması
23	55[a]	عتاب کردن آتش را آن پادشاه جهود	O Yahudi padişahının ateşe itap eylemesi
24	56[a]	طنز و انکار کردن پادشاه جهود و قبول ناکردن نصیحت خاصان خویش	Yahudi padişahının bu söze ehemmiyet vermeyip inkâr etmesi, kendisine nasihat edenlerin nasihatlerini kabul etmemesi
25	58[a]	بیان توکل و ترک جهد گفتن نخچیران	Av hayvanlarının aslana, tevekkül

		بشیر	edip çalışmayı terk etmesini söylemeleri
26	59[a]	ترجیح نهادن شیر جهد و اکتساب را بر توکل و تسلیم	Aslanın çalışıp kazanmayı tevekküle, teslimiyete tercih etmesi
27	59[b]	ترجیح نهادن نخچیران توکل را بر جهد و اکتساب	Av hayvanlarının tevekkülü çalışıp kazanmaya tercih eylemeleri
28	60[a]	ترجیح نهادن شیر جهد را بر توکل	Aslanın yine çalışmayı tevekküle tercih etmesi
29	61[b]	باز ترجیح نهادن نخچیران توکل را بر جهد	Av hayvanlarının tekrar tevekkülü çalışmaya tercih eylemeleri
30	62[b]	باز ترجیح نهادن شیر جهد را بر توکل و فواید جهد را بیان کردن	Yine aslanın çalışmayı tevekküle tercih etmesi ve çalışmanın faydalarını bildirmesi
31	63[b]	مقرر شدن ترجیح جهد بر توکل	Çalışmanın tevekküle tercihi
32	67[a]	قصهٔ مکر خرگوش	Tavşanın aslana oyun edip onunla başa çıkması
33	69[b]	هم در بیان مکر خرگوش تأخر کردن در رفتن	Yine tavşanın hilesi ve gitmede gecikmesi
34	74[a]	رسیدن خرگوش به شیر خشم شیر بیرونی	Tavşanın aslan huzuruna gelmesi, aslanın ona kızması
35	74[b]	عذر گفتن خرگوش ولا به کردن مر شیر را	Tavşanın mazeretini söylemesi ve aslana yaltaklanması
36	75[a]	جواب گفتن شیر خرگوش را و روان شدن با او	Aslanın tavşana cevap vermesi ve onunla gitmesi
37	76[a]	قصهٔ هدهد و سلیمان در بیان آنک چون قضا آید چشمهای روشن بسته شود	Kaza gelince aydın gözlerin bile bağlanacağını bildiren Süleyman hikâyesi
38	76[b]	طعنهٔ زاغ در دعوی هدهد	Karganın, Hüthüt'ün dâvasını kınaması

39	77[a]	قصهٔ آدم علیه‌السلام و بستن قضا نظر او را از مراعات صریح نهی و ترک تاویل	Âdem Aleyhisselâm'ın hikâyesi, açıkça emre uyup tevili terk etmede gözünü kaza ve kaderin bağlaması
40	78[a]	پا واپس کشیدن خرگوش از شیر چون نزدیک چاه رسید	Kuyuya yaklaşınca aslanın yanında, tavşanın geri çekilmesi
41	81[a]	مژده بردن خرگوش سوی نخچیران کی شیر در چاه فتاد	Tavşanın, av hayvanlarına "aslan kuyuya düştü" diye müjde götürmesi
42	82[b]	جمع شدن نخچیران گرد خرگوش و ثنا گفتن او را	Av hayvanlarının tavşanın etrafına toplanıp onu övmeleri
43	85[b]	آمدن رسول روم تا امیرالمؤمنین عمر رضی‌الله عنه و دیدن او کرامات عمر را رضی‌الله عن	Rum Kayseri elçisinin, Emîrü'l-mü'minin Ömer'e -Tanrı ondan razı olsun- gelip Ömer'in kerametini görmesi
44	87[a]	یافتن رسول روم امیرالمؤمنین عمر را رضی‌الله عنه خفته به زیر درخت	Elçinin Emîrü'l-mü'minin Ömer'i -Tanrı ondan razı olsun -bir ağaç altında uyur bulması
45	88[b]	سوال کردن رسول روم از امیرالمؤمنین عمر رضی‌الله عنه	Rum Kayseri elçisinin Emîrü'l-mü'minin Ömer'den suali
46	90[b]	اضافت کردن آدم علیه‌السلام آن زلت را به خویشتن کی ربنا ظلمنا و اضافت کردن ابلیس گناه خود را به خدای تعالی کی بما اغویتنی	Âdem Aleyhisselâm'ın " Rabbenâ zalemnâ" diye hatayı kendisine isnadetmesi, İblîs'in "Bimâ agveyteni" diyerek suçu Tanrı'ya yüklemesi
47	92[b]	سؤال کردن رسول روم از عمر رضی‌الله عنه از سبب ابتلای ارواح با این آب و گل جسم	Elçinin Ömer'den -Tanrı ondan razı olsun- ruhların bu balçığa müptelâ olmalarının sebebini sorması
48	94[b]	در معنی آنک من اراد ان یجلس مع الله فلیجلس مع اهل التصوف	"Tanrı ile oturmak dileyen tasavvuf ehliyle otursun" sözünün manası

49	95[b]	قصهٔ بازرگان کی طوطی محبوس او او را پیغام داد به طوطیان هندوستان هنگام رفتن به تجارت	Bir tâcirin ticaret için Hindistan'a gitmesi ve mahpus dudusunun, onunla Hindistan dudularına haber yollaması
50	98[b]	صفت اجنحهٔ طیور عقول الهی	İlâhî akıl kuşlarının kanatlarının evsafı
51	99[a]	دیدن خواجه طوطیان هندوستان را در دشت و پیغام رسانیدن از آن طوطی	Tâcirin, kırda Hindistan dudularını görüp onlara dudusundan haber götürmesi
52	99[b]	تفسیر قول فریدالدین عطار قدس الله روحه تو صاحب نفسی ای غافل میان خاک خون می‌خور که صاحب‌دل اگر زهری خورد آن انگبین باشد	Feridedîn-i Attâr'ın -Tanrı ruhunu takdis etsin- sözünün tefsiri "Ey gafil! Sen nefis ehlisin, toprak içinde kan yiyedur! Fakat gönüle sahip olan kişi , zehir bile yese o zehir bal olur."
53	100[a]	تعظیم ساحران مر موسی را علیه‌السلام کی چه می‌فرمایی اول تو اندازی عصا	Sihirbazların " Ne buyurursun, asâyı önce sen mi atarsın, yoksa biz mi atalım? " diyerek Mûsa Aleyhisselâm'a hürmet edip onu ağırlamaları, Mûsâ'nın da " Siz atın " demesi
54	102[a]	باز گفتن بازرگان با طوطی آنچ دید از طوطیان هندوستان	Tacirin Hindistan dudularından gördüğünü duduya söylemesi
55	104[a]	شنیدن آن طوطی حرکت آن طوطیان و مردن آن طوطی در قفص و نوحهٔ خواجه بر وی	Dudunun, duduların hareketlerini duyması ve kafeste ölümü, tacirin ona ağlaması
56	110[b]	تفسیر قول حکیم بهرچ از راه و امانی چه کفر آن حرف و چه ایمان بهرچ از دوست دورافتی چه زشت آن نقش و چه زیبا در معنی قوله علیه‌السلام ان سعدا	Hakîm-i Senâî'nin sözünün tefsiri: " Seni yoldan alıkoyan şey; ister küfür sözü olsun, ister iman… Seni dosttan uzak düşüren nakış; ister çirkin olsun, ister güzel… ikisi de

		لغیور و انا اغیر من سعد و الله اغیر منی	birdir" sözü ve Peygamber Sallâllahu Aleyhi Vessellem'in "Sa'd, çok kıskançtır, ben Sa'd'dan daha kıskancım, Tanrı ise benden de kıskançtır. Kıskançlığından dolayı görünür, görünmez bütün kötülükleri haram etmiştir"
57	116[a]	رجوع به حکایت خواجهٔ تاجر	Tacir hikâyesine dönüş
58	117[a]	برون انداختن مرد تاجر طوطی را از قفس و پریدن طوطی مرده	Tacirin, ölü duduyu kafesten dışarı atması ve dudunun uçması
59	118[a]	وداع کردن طوطی خواجه را و پریدن	Dudunun tacire veda edip uçması
60	118[b]	مضرت تعظیم خلق و انگشت‌نمای شدن	Halkın, bir kişiyi ululamasının ve halk tarafından parmakla gösterilmenin kötülüğü
61	121[b]	داستان پیر چنگی کی در عهد عمر رضی الله عنه از بهر خدا روز بی‌نوایی چنگ زد میان گورستان	Tanrı razı olsun, Ömer zamanında yoksulluk gününde gidip mezarlıkta çenk çalan ihtiyar çalgıcının hikâyesi
62	123[b]	در بیان این حدیث کی ان لربکم فی ایام دهرکم نفحات الا فتعر ضوا لها	"Zamanınızdaki günlerde Rabbinizin güzel kokuları vardır. Kendinize gelin; o güzel kokuları almaya çalışın." hadisinin tefsiri
63	128[b]	قصهٔ سوال کردن عایشه رضی الله عنها از مصطفی صلی‌الله علیه و سلم کی امروز باران بارید چون تو سوی گورستان رفتی جامه‌های تو چون تر نیست	Ayşe'nin -Tanrı ondan razı olsun- Mustafa Sallâllahu aleyhi vessellem'e "Bugün yağmur yağdı. Sen mezarlığa gittiğin halde niçin elbisen ıslak değil?" diye sorması
64	132[a]	پرسیدن صدیقه رضی‌الله عنها از مصطفی صلی‌الله علیه و سلم کی سر باران	Sıddîka'nın -Tanrı ondan razı olsun- "Bugünkü yağmurun sırrı neydi?" diye sorması

		امروزینه چه بود	
65	132[b]	بقیهٔ قصهٔ پیر چنگی و بیان مخلص آن	Çalgıcı hikâyesinin söylenmedik kısmı ve çalgıcının kurtuluşu
66	134[a]	در خواب گفتن هاتف مر عمر را رضی الله عنه کی چندین زر از بیت المال بن مرد ده کی در گورستان خفته است	Hâtif'in rüyada Ömer'e " Beytü'lmâl'den şu kadar mal al, mezarlıkta yatan o adama ver" demesi
67	134[b]	نالیدن ستون حنانه چون برای پیغامبر صلی الله علیه و سلم منبر ساختند کی جماعت انبوه شد گفتند ما روی مبارک ترا بهنگام وعظ نمی‌بینیم و شنیدن رسول و صحابه آن ناله را و سال و جواب مصطفی صلی الله علیه و سلم با ستون صریح	Cemaat çoğaldı, vâz ettiğin zaman mübarek yüzünü göremiyoruz diye Peygamber Sallâllahu Aleyhi Vesellem için minber yaptıkları vakit (evvelce dayanıp vâz ettiği) Hannâne direğinin inlemesi ve Peygamber'le sahabenin o iniltiyi işitmeleri, Mustafa Sallâllahu Aleyhi Vesselem'in o direkle açıkça sual ve cevabı
68	137[b]	اظهار معجزهٔ پیغمبر صلی الله علیه و سلم به سخن آمدن سنگ‌ریزه در دست ابوجهل علیه اللعنه و گواهی دادن سنگ‌ریزه بر حقیت محمد صلی الله علیه و سلم به رسالت او	Peygamber Aleyhisselâm'ın mucizesi, Ebucehil Aleyhillâne'nin elinde taş parçalarının dile gelerek Muhammed Sallâllahu Aleyhi Vesellem'in doğruluğuna şehadet etmeleri
69	138[a]	بقیهٔ قصهٔ مطرب و پیغام رسانیدن امیرالمؤمنین عمر رضی الله عنه باو آنچ هاتف آواز داد	Çalgıcı hikâyesinin sonu ve Emirülmüminîn Ömer'in –Tanrı ondan razı olsun kendisine Hatifin söylediğini alıp ulaştırması
70	139[b]	گردانیدن عمر رضی الله عنه نظر او را از مقام گریه کی هستیست بمقام استغراق	Ömer'in -Tanrı ondan razı olsun- ihtiyar çalgıcının nazarını varlık âlemi olan istiğrak âlemine çevirmesi
71	140[b]	تفسیر دعای آن دو فرشته کی هر روز بر	Her Pazar yerinde " Yarabbi,

		سر هر بازاری منادی می‌کنند کی اللهم اعط کل منفق خلفا اللهم اعط کل ممسک تلفا و بیان کردن کی آن منفق مجاهد راه حقست نی مسرف راه هوا	muhtaçları doyuranların her birerine verdiklerine karşılık mükâfat ihsan eyle. Yarabbi, vermeyip saklayanların mallarını da telef et, onları zararlandır" diye dua eden iki meleğin dualarını tefsir ve o verici kişinin Tanrı yolunda mücahit olduğu, heva ve heves yolunda müsrif olmadığı
72	142[a]	قصهٔ خلیفه کی در کرم در زمان خود از حاتم طائی گذشته بود و نظیر خود نداشت	Zamanında Kerem ve ihsanda Hatemi Tai'yi geçen ve nazirî bulunmayan Halifenin hikâyesi
73	142[a]	قصهٔ اعرابی درویش و ماجرای زن با او به سبب قلت و درویشی	Yoksul Arap bedevisinin hikâyesi ve yoksulluk yüzünden karısıyla arasında geçen şey
74	142[b]	مغرور شدن مریدان محتاج به مدعیان مزور و ایشان را شیخ و محتشم و واصل پنداشتن و نقل را از نقد فرق نادانستن و بر بسته را از بر رسته	Muhtaç ve müştak müritlerin yalancı, düzenci dâvacılara aldanmaları ve onları Hakk'a ulaşmış, yüce şeyh sanmaları, veresiyeyi peşinden, hileyle yapılmış çiçeği hakikî, bitmiş ve yeşermiş çiçekten fark etmemeleri
75	143[a]	صبر فرمودن اعرابی زن خود را و فضیلت صبر و فقر بیان کردن با زن	Bedevinin, karısına sabretmesini buyurması ve ona sabır ve yoksulluğun faziletini söylemesi
76	144[b]	نصحیت کردن زن مر شوی را کی سخن افزون از قدم و از مقام خود مگو لم تقولون ما لا تفعلون کی این سخنها اگرچه راستست این مقام توکل ترا نیست و این سخن گفتن فوق مقام و معاملهٔ خود زیان دارد و کبر مقتا عند الله باشد	Bedevi karısının, kocasına "Lime tekulûne mâ lâ tef'alûn" denmiştir. Haddinden fazla söz söyleme. Bu sözler doğru olmakla beraber bu tevekkül makamı, senin makamın değildir. Makamından ve işinden yukarı söz söylemek, sana ziyan verir. "Kebüre makten indallah"

			hükmü zuhur eder, diye nasihat vermesi
77	145[a]	نصیحت کردن مرد مر زن را کی در فقیران به خواری منگر و در کار حق به گمان کمال نگر و طعنه مزن در فقر و فقیران به خیال و گمان بی‌نوایی خویشتن	Erkeğin, karısına "Yoksullara hor bakma, Tanrı'nın işine noksan isnat etme, kendi yoksulluğunla vehimlenip hayallenerek yoksulu ve yoksulluğu kınama" diye nasihat etmesi
78	146[a]	در بیان آنک جنبیدن هر کسی از آنجا کی ویست هر کس را از چنبرهٔ وجود خود بیند تابهٔ کبود آفتاب را کبود نماید و سرخ سرخ نماید چون تابه‌ها از رنگها بیرون آید سپید شود از همه تابه‌های دیگر او راست‌گوتر باشد و امام باشد	Herkesin hareketi, görüşü, bulunduğu makama göredir. Herkes, âleme kendi görüş dairesinden bakar. Mavi cam, güneşi mavi gösterir; kızıl cam kızıl. Camların rengi olmazsa beyaz olurlar. Beyaz cam, öbür camların hepsinden daha doğru gösterir, hepsinin de başı, imamı odur.
79	147[a]	مراعات کردن زن شوهر را و استغفار کردن از گفتهٔ خویش	Kadının yola gelip söylediklerinden istiğfar eylemesi
80	148[b]	تسلیم کردن مرد خود را به آن چه التماس زن بود از طلب معیشت و آن اعتراض زن را اشارت حق دانستن بنزد عقل هر داننده‌ای هست که با گردنده گرداننده‌ای هست	O adamın kendisini karısına teslim etmesi, kadının istek ve itirazını Hakk'ın emri bilmesi… Dönen bir şeyi bir döndürenin bulunduğu, her bilene göre alken sabittir
81	149[b]	در بیان آنک موسی و فرعون هر دو مسخر مشیت‌اند چنانک زهر و پازهر و ظلمات و نور و مناجات کردن فرعون بخلوت تا ناموس نشکند	Zehirle panzehir, zulmetle nur nasıl Tanrı dileğine müsahharsa Mûsâ ve Firavun da Tanrı dileğine müsahhardır. Firavun'un, şerefine halel gelmemesi için Tanrı'ya yalnızca münacatı
82	151[b]	سبب حرمان اشقیا از دو جهان کی خسر	"Hasiret dünya vel âhire" hükmünce

		الدنیا و اخرة	şakilerin iki cihanda da mahrumiyetlerinin sebebi
83	153[a]	حقیر و بی‌خصم دیدن دیده‌های حس صالح و ناقهٔ صالح علیه‌السلام را چون خواهد کی حق لشکری را هلاک کند در نظر ایشان حقیر نماید خصمان را و اندک اگرچه غالب باشد آن خصم و یقللکم فی اعینهم لیقضی الله امرا کان مفعولا	His gözünün Salih Peygamber'i ve devesini hakir görmesi… Ulu Tanrı, bir orduyu helâk etmek isterse, düşmanları, galip olsalar bile onlara hor ve pek az gösterir "Ve yukallilüküm fî a'yünihim liyakdiyallahu ermen kâne mef'ûlâ"
84	154[b]	در معنی آنک مرج البحرین یلتقیان بینهما برزخ لا یبغیان	Tanrı iki deniz yarattı, birbirlerine kavuştukları halde aralarında bir perde vardır, birbirlerine karışmazlar" âyetlerinin mânâsı
85	156[b]	در صفت پیر و مطاوعت وی	Pîr kimdir? Pîrin sıfatları
86	158[b]	وصیت کردن رسول صلی الله علیه و سلم مر علی را کرم الله وجهه کی چون هر کسی به نوع طاعتی تقرب جوید به حق تو تقرب جوی به صحبت عاقل و بندهٔ خاص تا ازیشان همه پیش‌قدمتر باشی	Peygamber –Sallâllahu Aleyhi Vesellem – in, Ali'ye –Tanrı ondan razı olsun – " Herkes bir çeşit ibadetle Tanrı'ya yaklaşmayı diler, sen akıllı ve Tanrı'ya ulaşmış kulla sohbet yüzünden yaklaşmaya çalış ki o kulların en ileri gideni olasın" diye nasihat etmesi
87	159[a]	در بیان آنک حال خود و مستی خود پنهان باید داشت از جاهلان	Halini, neşe ve sarhoşluğunu cahillerden saklamak lâzımdır
88	161[b]	قصهٔ مری کردن رومیان و چینیان در علم نقاشی و صورت‌گری	Rum halkıyla Çinlilerin ressamlıkta bahse girişmeleri
89	163[b]	پرسیدن پیغمبر صلی الله علیه و سلم مر زید را که امروز چونی و چون برخاستی و جواب گفتن او که اصبحت ممنا یا	Peygamber Aleyhisselâm'ın, Zeyd'e "Bugün nasılsın, nasıl kalktın?" diye sorması, onun da "Mümin olarak ey Tanrı elçisi" diye cevap vermesi

		رسول الله	
90	166[a]	متهم کردن غلامان و خواجه‌تاشان مر لقمان را کی آن میوه‌های تروندە را کە می‌آوردیم او خورده است	"Getirdiğimiz turfanda meyveleri o yedi" diye kölelerle kapı yoldaşlarının, suçlarını Lokman'ın üstüne atmaları
91	167[a]	بقیهٔ قصه زید در جواب رسول صلی الله علیه و سلم	Zeyd'in, Peygamber Sallâllahu Aleyhi Vesellem'e cevabı, bu hikâyenin sonu
92	169[a]	گفتن پیغامبر صلی الله علیه و سلم مر زید را کی این سر را فاش‌تر ازین مگو و متابعت نگهدار	Peygamber Sallâllahu Aleyhi Vesellem'in Zeyd'e "Bunun sırrını faş etme; gözet!" demesi
93	171[a]	آتش افتادن در شهر به ایام عمر	Ömer zamanında şehre ateş düşmesi
94	172[a]	خاتمهء کتاب مستطاب در وصف پر ملال	Ḫātime-i Kitāb-ı Müsteṭāb Der-Vaṣf-ı Pür-Melāl

Çalışmamızın esasını teşkil eden 53[b]-110[b] varakları arasındaki hikâyeler ile ana konu başlıkları sırasıyla şöyledir:

	Varak Nu.	53b-110b Hikâye ve Ana Konu Başlıkları
1	53[b]	به سخن آمدن طفل درمیان آتش و تحریض کردن خلق را در افتادن بتش O Yahudi padişahının, küçük bir çocukla bir kadını getirip, o çocuğu ateşe atması, çocuğun dile gelerek halkı ateşe atılmağa teşvik eylemesi
2	54[b]	کژ ماندن دهان آن مرد کی نام محمد را صلی‌الله علیه و سلم بتسخر خواند Muhammed Aleyhisselâm'ın adını eğlenerek anan kimsenin ağzının çarpık kalması
3	58[a]	بیان توکل و ترک جهد گفتن نخچیران بشیر Av hayvanlarının aslana, tevekkül edip çalışmayı terk etmesini söylemeleri
4	76[a]	قصهٔ هدهد و سلیمان در بیان آنک چون قضا آید چشمهای روشن بسته شود Kaza gelince aydın gözlerin bile bağlanacağını bildiren Süleyman hikâyesi

5	76[b]	**طعنهٔ زاغ در دعوی هدهد** Karganın, Hüthüt'ün dâvasını kınaması
6	77[a]	**قصهٔ آدم علیه‌السلام و بستن قضا نظر او را از مراعات صریح نهی و ترک تاویل** Âdem Aleyhisselâm'ın hikâyesi, açıkça emre uyup tevili terk etmede gözünü kaza ve kaderin bağlaması
7	85[b]	**آمدن رسول روم تا امیرالمؤمنین عمر رضی‌الله عنه و دیدن او کرامات عمر را رضی‌الله عن** Rum Kayseri elçisinin, Emîrü'l-mü'minin Ömer'e -Tanrı ondan razı olsun- gelip Ömer'in kerametini görmesi
8	90[b]	**اضافت کردن آدم علیه‌السلام آن زلت را به خویشتن کی ربنا ظلمنا و اضافت کردن ابلیس گناه خود را به خدای تعالی کی بما اغویتنی** Âdem Aleyhisselâm'ın " Rabbenâ zalemnâ" diye hatayı kendisine isnadetmesi, İblîs'in "Bimâ agveyteni" diyerek suçu Tanrı'ya yüklemesi
9	94[b]	**در معنی آنک من اراد ان یجلس مع الله فلیجلس مع اهل التصوف** "Tanrı ile oturmak dileyen tasavvuf ehliyle otursun" sözünün manası
10	95[b]	**قصهٔ بازرگان کی طوطی محبوس او او را پیغام داد به طوطیان هندوستان هنگام رفتن به تجارت** Bir tâcirin ticaret için Hindistan'a gitmesi ve mahpus dudusunun, onunla Hindistan dudularına haber yollaması
11	98[b]	**صفت اجنحهٔ طیور عقول الهی** İlâhî akıl kuşlarının kanatlarının evsafı
12	99[b]	**تفسیر قول فریدالدین عطار قدس الله روحه تو صاحب نفسی ای غافل میان خاک خون می‌خور که صاحبدل اگر زهری خورد آن انگبین باشد** Ferideddîn-i Attâr'ın -Tanrı ruhunu takdis etsin- sözünün tefsiri "Ey gafil! Sen nefis ehlisin, toprak içinde kan yiyedur! Fakat gönüle sahip olan kişi , zehir bile yese o zehir bal olur."
13	100[a]	**تعظیم ساحران مر موسی را علیه‌السلام کی چه می‌فرمایی اول تو اندازی عصا** Sihirbazların " Ne buyurursun, asâyı önce sen mi atarsın, yoksa biz mi atalım? " diyerek Mûsa Aleyhisselâm'a hürmet edip onu ağırlamaları, Mûsâ'nın da " Siz atın " demesi

4. Eserin Kaynakları

Hacı Pîrî, şerhinin kaynaklarını eserinin girişinde açıkça ifade etmiştir. Bu kaynakları Pîrî'nin ifadeleriyle maddeler halinde şöyle sıralayabiliriz:

a. Ba'żısı eblaġu'ṣ-ṣüleḥā ve efḍalü'l-fużalā Ḥüseyn Ḫ̌ārezmīnüñ ibāret-i Fürs ile olan icmālinden,

b. Ba'żı Mevlānā Surūrī şerḥinüñ tafṣīlātından,

c. Ba'żı kelimāt-ı ṭayyibe-i ekābirden,

ç. Muṭāyebāt-ı mu'tebere-i efāżıl,

d. Ehl-i yaḳīnüñ elfāẓ-ı [8] dürer-bārlarından,

e. Ḳarīḥa-i faḳīrden ẓuhūr iden ma'ānī-i dil-pez̲īrden derc olun(muştur) (v. 2a).

Yukarıdaki maddelere göre Pîrî'nin şerhinin iki temel kaynağından ilki Hüseyin Harezmî (ö. 839/1435-36) tarafından 15. asra kadar *Mesnevî*'nin ilk üç kitabına yapılmış en kapsamlı şerh olan *Cevâhiru'l-Esrâr ve Zevâhiru'l-Envâr* adlı Farsça şerhtir (bk. Gökbulut 2013: 37-47). Diğeri ise Sürûrî'ye (ö. 1562) *şârih-i Mesnevî* ünvanını kazandıran, Anadolu sahasında *Mesnevî*'nin tamamına yazılmış ilk Farsça şerh olan *Şerh-i Mesnevî*'dir (bk. Güleç 2010: 171). Pîrî, bu iki temel kaynak dışında kendinden önce gelmiş büyük şahsiyetlerin güzel sözlerinden, fazilet sahiplerinin eğlenceli hikâyelerinden, kalp gözü açık evliyanın beyanlarından ve kendi fikirlerinden faydanlanmıştır.

5. Eserin Dili ve Üslubu

İntihâb-ı Şerh-i Mesnevî, Türkçenin hakim kılındığı bir şerh değildir. Aşağıdaki örneklerde görüleceği üzere eserde yoğun bir şekilde Arapça-Farsça kelime, kelime grupları ve tamlamalar kullanılmış ve bunlar da eserin dilini ağırlaştırmıştır:

> Varlıḳ ṣūretinde [2] görinen 'ālem-i ẓāhir şekl-i bī-ṣebāt ve māye-i hezār nekebātdur. Ol kenār 'āleminde olan bütlere [3] 'ibādet mūcib-i enva'-ı ḳasāvet ve bā'iṣ-i bend-i rāh-ı ḥaḳīḳat ve sedd-i ṣafā-yı ṭarīḳ-i 'uzletdür. (v. 54[a])

> ḥażret-i Mevlevī ḳuddise sırruhu **[14]** *Meṣnevī*sinde evvelā şerā'iṭ-i sülūk-ı erbāb-ı ḥaḳīḳati beyān idüp sālike mürşīd **[15]** elzem-i levāzımāt ve ehemm-i mühimmātdan olduġın 'ahīd ü te'kīd eyledi ve mürşīd daḫı mez̲kūr **[16]** olan vezīr-i mekkār gibi olmayup ol maḳūle olanlardan iḫtirāz u iḫtiyāṭ üzre olınmaġı **[17]** taḳdīm ü tevcīh eyledi (v. 57[b])

Eserde, yer yer yabancı terkiplerden arındırılmış cümleler de bulunmaktadır. Bu cümleler, Türkçe söyleyiş açısından daha anlaşılır ve akıcıdır:

> Balġamdan mürte'aş olanuñ eli bī-iḫtiyār lerze ider [4] ve biri daḫı kendü iḫtiyārı ile ditredür. Bu muḳarerdür ki biri ıżṭırārī ve birisi iḫtiyārīdür. [5] İḫtiyārı ıżṭırāra ḳıyās olınmaduġı ẓāhirdür. İḫtiyār ile eli ditretmekde nedāmet ü [6] peşīmānlıḳ vardur. (v. 91[b])

> Gūyā ki Hindūstāndan [15] bir fīl getürüp bir karañluḳ ev içine ḳoydılar ve ṭāliblere bir bir varup görmege [16] ruḫṣat virdiler. Her biri fīlüñ ‘użvından birine yapışup bir nesneye [17] teşbīh itdiler. Ayaġına el viren direk ola diyü mülāḥaẓa eyledi ve ḳulaġına 109b [1] yapışan süfreye ve ḫorṭūmına el viren boruya beñzetdi. Ṭaşra çıḳup [2] ne gördük diyenlere her biri fehm itdügi vechle ḫaber virdi. Līkin hīçbiri [3] ḥaḳīḳatinden ḫaberdār olmadı. (v. 99[b])

Yazıldığı devir itibariyle eserin dili, klasik nesir üslubunu birebir yansıtmaktadır. Bu sebeple eserin dil açısından döneminin pekçok eseriyle benzer karakterleri taşıdığını belirtebiliriz. Eseri dil ve üslup bakımından orta nesrin (üslûb-ı utavassıt) sınırları içinde değerlendirmek mümkündür. Eserde görülen seciler şârihin, kısmen bir sanat endişesi taşıdığını ve bu sebeple yer yer sanatlı bir üsluba yöneldiğini göstermektedir.

5.1. Türkçe Söz Varlığı

Şârih, eserinde döneminin Türkçe söz varlığını yansıtacak derecede Türkçeden faydalanmamıştır. Zamirler, bazı fiil ve yardımcı fiiller dışında cümlelerde Türkçe kelimelere nadiren rastlanır. Eserdeki arkaik kelimelerin sayısı da oldukça azdır. Tespit edebildiğimiz arkaik kelimeler şunlardır:

- aşşı ḳıl- : Yarar sağlamak.
- bön (66[a]) : Ahmak.
- degme kez (61[a]) : Her zaman.
- eyit- (58[b]) : Söylemek.
- görk (75[b]) : Meziyet, süs, fer.
- gözgü (54[a]) : Ayna.
- ıraḳ düş- (59[b]) : Uzak kalmak.
- işbu (83[a]) : İşte.
- ḳanda (55[a], 70[a], 73[a], 86[b]) : Nerede.
- ḳanḳı (75[a], 82[b], 83[a]) : Hangi.
- ḳopar- (61b) : Kaldırmak.
- ḳulaġuz (75[a], 106[a]) : Rehber.
- oturaḳ it- (61[a]) : Konaklamak.
- öñdin (73[b]) : Önce.
- şın- (68[a]) : Kırılmak.
- söyündür- (83[a]) : Söndürmek.
- ṭaşra (56[a], 71[b], 82[b], 109[b]) : Dışarı.
- ṭoġulġa(110[a]) : Miğfer.
- ṭoyla- (88[a]) : Ziyafet vermek.
- yap yap (56[b]) : Sessizce, yavaş yavaş.
- yavı ḳıl- (70[b]) : Kaybetmek.
- yaraġ it- (79[a]) : Hazırlık yapmak.

Eserde çok az sayıda atasözüne yer verilmiştir:

- Egri görüp ġalaṭ düşmek. (59[b])
- El elden üstün olur. (66[a])
- Eylük idene eylük lāzım olur. (91[a])
- Tedbīr taḳdīri taġyīr eylemez. (62[a])
- Yaġmurdan ḳaçup ṭoluya uġramak. (59[b])
- Yılandan nefret idüp ejdehāya uġramaḳ. (59[b])

Atasözlerinin yanında vecize diyebileceğimiz bazı kullanımlar da vardır:

- Şimşīr-i ābdār ġılāfından çıḳmadın ma'reke-i merdānda yüz aġartmaz. (88[b])
- Ḳalem beyāż varaḳda başı üzre yürimeyince naḳş-ı zībāyı vücūda getürmez. (88[b])
- Tīr-i kelām kemān-ı dehāndan çıḳduḳdan ṣoñra girü dönmege imkān yoḳdur. (99[b])

Eserde deyim olarak gözin bağlamaḳ (76[b]), endāmına lerze düşmek (87[b]), göñül virmek (63[a], 110[a]), muḫālefet itmek (53[b]), yoldan çıḳarmaḳ (59[a]), yüz aġartmaḳ (88[b]), yüzi ḳarası (54[a]) ifadeleri kullanılmıştır.

5.2. Ahenk Unsuru Olarak Seciler

İntihâb-ı Şerh-i Mesnevî'de orta nesir örneklerinde görmeye alışık olduğumuz seci kullanımlarına sıkça rastlanır. Bu kullanımlar, üslubu zaman zaman süslü nesre yaklaştımış ve eserdeki ahengi önemli oranda arttırmıştır. Söz öbeklerinin sonunda ve kısmen başında görülen bu seciler diğer nesir örneklerinde olduğu gibi bu eserde de metnin akıcılığına oldukça tesir etmiştir. Eserde görülen bazı seci örnekleri yapıları bakımından başlıklar hâlinde şöyledir:

a. Sec'-i Mutarraf: Revi harfleri aynı, vezinleri farklı seci türüdür. Eserde en fazla mutarraf seci kullanılmıştır. Örnekler:

- Şāh-ı **cühūd** u bed-rāh-ı **'anūd** āteşe ḫiṭāb-ı **ḫışm-ālūd** eyleyüp didi ki ey āteş-i **cān-sūz** ṭab'uñda **merkūz** olan ***ḫāṣiyyet*** ve nihāduñda merhūn olan ***ḫālet*** ḳanda gitmişdür. (55[a])
- 'Anāṣır-ı erba'a Ḫaḳḳa muṭī'dür ẓāhiren **mürde** fe-emmā ḥaḳīḳatde **zinde**dür. (55[b])
- Perverdigār-ı **'ālem** ve Ḫālıḳ-ı benī-**ādem** ile āşinā olanlara bi-iẕnillāh ẓarar itmezem. (55[b])
- Her **bār zaḫmet**-i ***bisyār*** ve **miḫnet**-i bī-***şumār*** ile her birimüzi ***şikār*** itmekden ise bir güşe ***iḫtiyār*** ile vaẓīfe-i yevmiyyeñi ta'yīn idüp ḫużūruña gönderelüm. Her gāh u bī-gāh müte'ārıż olmaġ-ıla vaḳtimiz ***perīşān*** ve ḫalḳımız ***ḥirāsān*** olmasun didiler. (58[a-b])
- **Zebān**-ı vuḥūş ve **lisān**-ı ṭuyūrdan ba'ż-ı ḥikāyāt derc olınup anuñ me'ālinden envā'-ı fevā'id-i ***ḫikmet*** ve eṣnāf-ı leṭā'if-i ***ibret*** taḥṣīl itmişlerdür. (58[a])

- Ḳıṣṣanuñ aṣlı budur ki bir merġzār-ı **merġūb** ve bir vādī-i **ḫūb**da vuḥūş u sibā'dan bī-nihāye ḥayvānāt leṭāfet-i ***hevā*** ve ṭarāvet-i ***ḫoş-nümā*** sebebiyle ḳarār ṭutup içlerinde bir şīr-i ḫūn-ḫ^{v}ār-ı cān-şikār var idi. (58^{a})
- Ol şīr-i nā-hemvāruñ şerrinden vādī-i **dil-peẕīr** ṭā'ife-i **naḫcīr**e çeşm-i dūn-***himmetān*** gibi teng ve dil-i ***ḥasūdān*** gibi mükedder olmış idi (58^{a})
- Ya'nī ḥaẕer üzre olmaḳdan ne fā'ide ki ḫayr u **şer** ve nef^{s} ü **żar** taḳdīr-i ***Ḥaḳ*** ve meşiyyet-i Ḳādir-i ***Muṭlaḳ*** ile olur. (58^{b})
- Naẓar-ı ẓāhir mün'adim olmayıcaḳ naẓar-ı dōst **hüveydā** ve dīdār-ı maṭlūb **peydā** olmaz. (59b)
- 'Amelsüz recā-i **maġfiret** maḥżā cehālet-i 'ayn-i **ḳabāḥat**dür. Zīrā ki genc-i bī-renc emr-i ***muḥāl*** ve bī-āzār ḫār-ı gül murād bāṭıl ***ḫayāl***dür. (60^{a-b})
- Çünki bu ḳadar ālāt-ı cevāriḥe ki göz ü **ḳulaḳ** ve el ü **ayaḳ** gibi insānda mevcūddur. (60^{b})
- Benī-ādemden ġayrıya anuñ gibi ḫil'at-i **zībā** ve tuḥfe-i bī-**hemtā** virilmiş degüldür. (60^{b})
- Şīr eyitdi bu ḳadar büyük enbiyā-i **mürselīn** ve evliyā-i **muḳarrebīn** ṭarīḳ-i mücāhedātda sa'y-i ***belīġ*** ve ṭaleb-i müşāhedātda cüst-i bī-***dirīġ*** itdiler. (62^{b})
- 'İmāret-i dünyāya **meşġūl** olmaz olursa daḫı **göñül** virmez. (63^{a})
- Bu güne 'amel *belā*-yı bī-**nihāye** ve *'anā*-yı bilā-**ġāye**dür (63^{a})
- İẓhār-ı sırr-ı żamīr 'aḳl-ı **dūr-endīşden** ***mehcūr*** ve ẕihn-i **ḫūb-menīş**den ***dūr***dur. (66^{b})
- Anlaruñ kārı dām-ı bī-**dāne** ve yāḫud ṣadef-i bī-**dürdāne** belki luṭf-ı şīrīnleri **efsāne**dür ve fürū-bürende-i āb-ı ***a'mār*** ve telef-künende-i ***rūzgār***dur. (67^{b})
- Egerçi **ṣūret**de ḫaḳīr ise **sīret**de bī-naẓīr olur. (69^{b})
- Ba'żınuñ gözi 'ayn-ı ḳurbetde ḥicāb-ı **viṣāl** ü niḳāb-ı **cemāl** olup (70^{a})
- Ammā bu marażuñ ***sebebi*** ve bu 'ārıżanuñ ***mūcibi*** nedendür. (79^{a})
- **Ālāt** u **müdrikāt** ki vāsıṭa-i idrāk-i **cüz'iyyātdur**. (94^{a})
- Mūm u heyzüm ṣoḥbet-i **nār**ıla maḫż-ı **envār** ve seng ***sürme***-i dīde-i **aḫrār**da ***sermāye***-i müşāhede-i **dīdār** oldı. (95^{a})
- Bir gün ḫ^{v}āce sefer-i Hindūstāna **niyyet** ve fevā'id-i ticārete **'azīmet** eyledi ve müte'allıḳātınuñ her birine **istimālet** eyledi. (95^{b})

b. Sec'-i Mütevâzî: Hem revi hem de vezin birliği bulunan kelimeler arasında kurulan seci türüdür. Eserde, mutarraf seciden sonra en fazla kullanılan seci türüdür. Örnekler:

- Mizācumda **taġayyür** ve ṭabī‘atumda **tekessür** yoḳdur. (55a)
- Sālike mürşīd **elzem**-i levāzımāt ve **ehemm**-i mühimmātdan olduġın **‘ahīd** ü **te’kīd** eyledi (57^{b})
- Fe-emmā bī-vefālaruñ **mekr** ü ḥīlesini ve bār-ı miḥnetle **cevr** [ü] cefāsını çoḳ çekmişem. (58^{b})
- Fe-emmā ṣūret-i Ḥaḳda **vesāvis-i şeyṭāniyye** ve **hevācis-i nefsāniyye**dendür bī-mücāhede vü riyāżet recā-i maġfiret cā’iz degüldür. (60^{a})
- İnsanuñ ḳudreti ‘aḳl-ı selīm ile **mükemmel** ve ẕihn-i müstaḳīm birle **muḥallel**dür. (60^{b})
- Ol kimesne ki ẓıll-ı eşcār-ı İlāhīde āsūde vü ḫufte ola **şecere**-i raḥmetden **şemere**-i ‘ināyete yetişüp **envār**-ı feyż ve **eşmār**-ı fażlı ile behremend olurlar. (61^{a})
- Şīr eyitdi bu ḳadar büyük **enbiyā**-i mürselīn ve **evliyā**-i muḳarrebīn ṭarīḳ-i ***mücāhedāt***da sa‘y-i belīġ ve ṭaleb-i ***müşāhedāt***da cüst-i bī-dirīġ itdiler ve ve **şecere**-i ictihāddan **şemere**-i **maḳṣūd** ve sermāye-i sa‘y u ‘amelden ‘aṭāyā-yı **Ma‘būd**a yetişdiler. (62^{b})
- Ḳażā-i İlāhī ile sitīze eylemek fi'l-i **ma‘lūl** ve emr-i **nā-ma‘ḳūl**dür. (62^{b})
- Belki nihāyet-i **sürūr** ve ġāyet-i **ḫubūr**larından raḳṣ iderler. (82a)
- Ḫ^{v}āce ‘aleyhi's-selām daḫı ser-beste olacaḳ rāzı **iẓhār** ve sırr-ı yāri aġyārdan **ıżmār** iderler idi. (66^{b})
- Egerçi ṣūretde **ḫaḳīr** ise sīretde bī-**naẓīr** olur. (69^{b})
- Ba‘żınuñ gözi ‘ayn-ı ḳurbetde **ḥicāb**-ı viṣāl ü **niḳāb**-ı cemāl olup (70^{a})
- **Tebeddülāt**-ı ‘ālem *ma‘lūm* ve **taġayyürāt**-ı benī-ādem *mefhūm* oldı. (79^{a})
- Ol insüñ kemāl-i leẕẕātını şedā’id-i **ġurbet** ve muḳāsāt-ı **fürḳat**den ṣoñra añlasa gerek idi. (94^{a})
- Anuñ işitmege iḥtiyācı yoḳdur ol ta‘allümden **müberrā** ve ta‘arrüfden **mu‘arrā**dur. (101^{a})

c. Sec‘-i Murassa: Birden fazla secinin sıralandığı; seci kelimeleri arasında hem revi hem vezin hem de sayı bakımından birliğin bulunduğu seci türüdür. Örnekler:

- **Erbāb-ı** ‘uḳūl ve **aṣḥāb-ı** uṣūle *ma‘lūm* ve *mefhūm*dur. (60^{b})
- **Ḥāmil** iken ***maḥmūl*** olasın ve **ḳābil** iken ***maḳbūl*** olup derecāt-ı ‘āliyye ṣāḥibi olasın. (61^{a})
- Fe-emmā **erbāb**-ı ***fiṭnat*** ve **aṣḥāb**-ı ***ḫibret*** ... göñül virmediler. (63^{a})
- Ben ża‘īfe ilhām-ı **Rabbānī** ***ḳarīn***-i ḥāl ü ‘avn-i **Yezdānī** ***rehīn***-i āmāl olmışdur. (65^{a})
- **Evżaḥ** ‘ibāret ile ***beyān*** ve **eblāġ** işāret ile ***‘ayān*** eyle. (66^{a})
- Hemān meşveret-ile me‘mūr olduḳları **tebyīn**-i münāfi‘-i ***müşāvere*** ve **ta‘yīn**-i fevā’id-i ***muḥāvere***dür. (67^{a})

- **Erbāb-ı *baṣā'ir*** ve **aṣḥāb-ı *żamā'ir*** ḥażret-i Ḥaḳḳı müşāhede itmedin hīçbir nesne[y]i görmediler. (71[b])
- Şol balıḳlar gibi ki **berr**i görmemek ile **baḥr**i bilmezler zīrā ki 'āşıḳ olan maḥabbet ***infiṣāl***i görmeyicek [13] leẕẕet-i ***ittiṣāl***i añlamaz. (72[a])
- Pes lāzımdur ki **ḳabāyiḥ**-i ***a'māl*** ve **feżāyiḥ**-i ***ef'āl***üñ *ṣudūr* u *ẓuhūn* ḥażret-i Ḥaḳḳa nisbet olınmaya. (91[a])
- Anı sened 'addetmek gerek ki ol **mübeyyen**-i ***aḥvāl***-i *enbiyā* ve **muḳarrer**-i ***esrār***-ı *aṣfiyā*dur. (95[a])
- Rıżā **ṭarīḳa**-i ***erbāb***-ı *ṣafā* ve **vaẓīfe**-i ***aṣḥāb***-ı *vefā*dur. (96[b])
- Nüktehā-yı **laṭīf** ü esrār-ı **şerīf** loḳması kāmil olanlara ***ḥelāl*** ve nāḳıṣ olanlara 'ayn-ı ***vebā***dür. (100[b])
- Anuñçün dimişlerdür ki **ten**-i mülevveṯ ***namāz***a ve **cān**-ı mülevveṯ ***niyāz***a lāyıḳ degüldür.
- Men ol teblīġ-i risāletden **envā'**-ı ***nedāmet*** ve **eṣnāf**-ı ***ḳasāvet*** ḥāsıl eyledüm. (102[a])

d. Sec'-i Mütevâzin: Seci kelimeleri arasında yalnızca vezin birliğinin bulunduğu seci türüdür. Eserde bu seci türünün fazla örneği yoktur. Örnekler:

- Zebān-ı **vuḥūş** ve lisān-ı **ṭuyūr**dan ba'ż-ı ḥikāyāt derc olınup anuñ me'ālinden **envā'**-ı ***fevā'id***-i ḥikmet ve **eṣnāf**-ı ***leṭā'if***-i ibret taḥṣīl itmişlerdür. (58[a])
- Ṭab'uñda **merkūz** olan ḫāṣiyyet ve nihāduñda **merhūn** olan ḥālet ḳanda gitmişdür. (55[a])
- Mürşīd daḫı meẕkūr olan vezīr-i mekkār gibi olmayup ol maḳūle olanlardan **iḥtirāz** u **iḥtiyāṭ** üzre olınmaġı ***taḳdīm*** ü ***tevcīh*** eyledi (57[b])
- Geminüñ ṣu içine girdükde geminüñ **helāk**ine sebeb ve ṣu geminüñ altında olsa **ḫalāṣ**ına bā'iṣdür. (63[a])
- Bir fi'l kāmilden ṣādır olsa ḫūb u merġūb ve eger ol fi'l nāḳıṣdan vāḳi' olursa **medḫūl** u **ma'yūb**dur. (100[a])
- Nüktehā-yı laṭīf ü esrār-ı şerīf loḳması **kāmil** olanlara ḥelāl ve **nāḳıṣ** olanlara 'ayn-ı vebāldür. (100[b])
- Anuñ işitmege iḥtiyācı yoḳdur ol **ta'allü**mden müberrā ve **ta'arrüf**den mu'arrādur. (101[a])

6. Şârihin Şerh Yöntemi

Pîrî'nin geleneksel şerh metodunu birkaç noktada bir araya getirmek mümkündür. Buna göre;

- Şârih, iki katmanlı geleneksel şerh metodunun leksikolojik katmanını kullanmayarak yalnızca tek katmanlı açıklama yönü ağır basan bir şerh yazmıştır.
- Eserdeki şerh usulü Kemaleddin Hüseyin Harezmî'nin usulüyle (Gökbulut 2013: 8) örtüşmektedir. Bu sebeble Pîrî'nin Harezmî'nin yöntemini kullandığını açıkça söyleyebiliriz.
  - Eserde, *Mesnevî*'den alımlanan beyitlerin birebir tercüme ve anlam aktarımından ziyade beyitlerdeki mananın ve ana fikrin açılmasına, yorumlanmasına ve anlaşılmasına özen gösterilmiştir.
  - Şerh esnasında kaynak metinden alımlanan beyitler nadiren tek, çoğu zaman iki,üç veya daha fazla gruplar halinde alınmıştır. Şerhe esas konu ve hikâyelerde geçen beyitlerin tamamı şerh edilmeyerek bazıları atlanmıştır. Alımlanan beyitlerin kaynak metindeki sırasına genellikle dikkat edilmiştir.
  - Kaynak metindeki başlıklar da sırasıyla ama bazıları atlanmak suretiyle alımlanmıştır. Bu başlıkların tercümeleri hiçbir surette verilmemiştir.
  - Az da olsa metin içi göndermeler yapmak için *Mesnevî*'nin başka ciltlerinden veya şerhi yapılan konunun dışından beyitlerle örnekleme yapıldığı görülmüştür.
  - Açıklama ve yorumlamalar esnasında çok sayıda ayet, hadis, kelâm-ı kibar, atasözü ve kaynak metin dışından Türkçe ve Farsça manzum parçalar kullanılmıştır.
  - *Mesnevî* dışında *Divân-ı Kebîr*'den seçilen birtakım beyitler de şerh sırasında kullanılmıştır.
  - Hz. Ali, Fahreddin Râzî, Bâyezid-i Bistâmî, Hallâc-ı Mansur, Zünnûn-ı Mısrî, Şeyh Şiblî, Ruveym gibi din ve tasavvuf büyüklerinin sözleri ve hikâyelerinden örneklemelerin yanında; Busûrî, Mütenebbî, Buhterî, İbn Yemîn, Senâyî, Sadî ve Attar'ın şiirlerinden alıntılar yapılmıştır.
  - Alımlanan manzum parçaların nazım birimini ve şeklini belirtmek için sürhle Beyt, Nazm, Mısra', Mesnevî, Şi'r, Rubâ'î başlıkları yazılmıştır.

Pîrî'nin şerh yönteminin ana hatları böyledir. Bu hususların daha iyi anlaşılabilmesi için aşağıda başlıklar halinde ayrıntılı bir tahlil yapılmıştır.

6.1. Mesnevî'den Alımlanan Beyitler

İntihâb-ı Şerh-i Mesnevî'nin 53b-110b varakları arasında şerhe esas tutularak *Mesnevî*'den alımlanan beyit sayısı toplamda 502'dir. Eserde I. defterin 784. beytinden 1762. beytine kadarki bölüm şerh edilirken toplamda 488 beyit atlanmıştır. Şerh tertibi içerisinde *Mesnevî*'nin I. defterinin başka bölümlerinden de alımlamalar vardır. Bunlar şerhteki sıraya göre 3092, 136 ve 20. beyitlerdir. *Mesnevî*'nin diğer defterlerinden alınlanan beyitler ise şöyledir: (II/ 845-848), (III/ 2098), (V/ 3318 ve 4144), (VI/ 3172 ve 4544-4545).

Şerh metni içerisinde alımlanan bütün *Mesnevî* beyitleri, başlıkları ve bunların tercümeleri beyit numaralarına ve şerhteki tertibe göre aşağıda verilmiştir:

***

(I, 784-785)

به سخن آمدن طفل در میان آتش و تحریض کردن خلق را در افتادن به آتش

طفل از او بستد در آتش در فکند ** زن بترسید و دل از ایمان بکند
خواست تا او سجده آرد پیش بت ** بانگ زد آن طفل إنی لم أمت

"O Yahudi padişahının, küçük bir çocukla bir kadını getirip, o çocuğu ateşe atması, çocuğun dile gelerek halkı ateşe atılmağa teşvik eylemesi"

- "Çocuğu, anasından alıp ateşe attı. Kadın korkup gönlünü imandan ayırdı.
- Kadın, put önünde secde etmek isteyince çocuk ateş içinde "Ben ölmedim" diye haykırdı."

***

(I/ 790)

اندر آ اسرار ابراهیم بین ** کاو در آتش یافت سرو و یاسمین

- Ateşe gir de ateş içinde gül ve yasemin bulan İbrahim'in sırlarını gör.

***

(I/ 786)

اندر آ ای مادر اینجا من خوشم ** گر چه در صورت میان آتشم

- "Ana, gel. Gerçi zahirde ateş içinde isem de ben burada iyiyim, hoşum."

***

(I/ 797)

اندر آ مادر که اقبال آمده ست ** اندر آ مادر مده دولت ز دست

- Ana, gel, gir… Tam talih ve devlet zamanı… Ana, gel, gir… Devleti elinden kaçırma.

***

(I/ 799-802)

من ز رحمت می‌کشانم پای تو ** کز طرب خود نیستم پروای تو
اندر آ و دیگران را هم بخوان ** کاندر آتش شاه بنهاده ست خوان
اندر آیید ای مسلمانان همه ** غیر عذب دین عذاب است آن همه
اندر آیید ای همه پروانه‌وار ** اندر این بهره که دارد صد بهار

- Ben sana acıdığımdan ayağını çekiyorum, yoksa neşemden zaten seni kayıracak halde değilim.
- İçeri gel, başkalarını da çağır ki padişah ateş içine sofra kurmuştur.
- Ey Müslümanlar, hepiniz ateşe girin; din lezzetinden başka her şey azaptan ibarettir.
- Ey ahali, hepiniz yüzlerce baharı olan bu nasibe pervane gibi gelin, atılın!" diye bağırdı.

***

(I/ 805)

بی‌موکل بی‌کشش از عشق دوست ** ز آن که شیرین کردن هر تلخ از اوست

- Hem de memur olmaksızın, kimse kendilerine cebretmeksizin. Yalnız dost aşkıyla… Çünkü sevgili, her acıya lezzet verir.

***

(I/ 809-811)

مکر شیطان هم در او پیچید شکر ** دیو هم خود را سیه رو دید شکر
آن چه می‌مالید در روی کسان ** جمع شد در چهره‌ی آن ناکس آن
آن که می‌درید جامه‌ی خلق چست ** شد دریده آن او ایشان درست

- Şükrolsun ki, Şeytan'ın hilesi ayağına dolaştı. Şükrolsun ki, Şeytan da kendisini yüzü kara gördü!
- Halkın çehresine sürüp bulaştırdığı zillet tamamıyla o adamlıktan dışarı padişahın yüzüne bulaştı.
- O, pervasızca, halkın elbisesini yırtardı, kendininki yırtıldı, halkın elbisesi sağlam kaldı.

***

(I/ 814-819)

کج ماندن دهان آن مرد که نام محمد را علیه السلام به تسخر خواند

من ترا افسوس می‌کردم ز جهل ** من بدم افسوس را منسوب و اهل

چون خدا خواهد که پرده‌ی کس درد ** میلش اندر طعنه‌ی پاکان برد

چون خدا خواهد که پوشد عیب کس ** کم زند در عیب معیوبان نفس

چون خدا خواهد که‌مان یاری کند ** میل ما را جانب زاری کند

ای خنک چشمی که آن گریان اوست ** وی همایون دل که آن بریان اوست

آخر هر گریه آخر خنده‌ای است ** مرد آخر بین مبارک بنده‌ای است

Muhammed Aleyhisselâm'ın adını eğlenerek anan kimsenin ağzının çarpık kalması.

- Ben bilgisizlikten seninle alay ettim. Alay edilmeğe lâyık ben oldum" dedi.
- Tanrı, bir kimsenin perdesini yırtmak isterse onu, temiz kişileri ta'netmeye meylettirir.
- Tanrı, bir kimsenin ayıbını örtmek isterse o kimse ayıplı kimselerin ayıbı hakkında ses çıkaramaz olur.
- Tanrı, yardım etmek dilerse bize yalvarmak ve münacatta bulunmak meylini verir.
- Onun için ağlayan göz ne mübarektir. Onun aşkıyla yanıp kavrulan yürek ne mukaddestir.

- Her ağlamanın sonu gülmektir. Sonunu gören adam, mübarek bir kuldur.

***

(I/ 821-822)

باش چون دولاب نالان چشم تر ** تا ز صحن جانت بر روید خضر
اشک خواهی رحم کن بر اشک بار ** رحم خواهی بر ضعیفان رحم آر

- İnleyen dolap gibi gözü yaşlı ol ki can meydanında yeşillikler bitsin.
- Ağlamak istersen gözyaşı dökenlere acı… Merhamete nail olmak istersen zayıflara merhamet et!

***

(I/ 826-828)

عتاب کردن آتش را آن پادشاه جهود

هرگز ای آتش تو صابر نیستی ** چون نسوزی چیست قادر نیستی
چشم بند است این عجب یا هوش بند ** چون نسوزاند چنین شعله‌ی بلند

O Yahudi padişahının ateşe itap eylemesi

- Ateş! Sen hiç sabırlı değildin. Niye yakmıyorsun, sebep ne, kadir mi değilsin?
- Bu, gözbağı mı, yoksa akıl bağı mı? Böyle yücelmiş alev nasıl yakmaz?
- Seni birisi büyüledi mi, yoksa bu simya mı? Yahut tabiatının değişmesi bizim talihimizden mi?

***

(I/ 830-833)

طبع من دیگر نگشت و عنصرم ** تیغ حقم هم به دستوری برم
بر در خرگه سگان ترکمان ** چاپلوسی کرده پیش میهمان
ور به خرگه بگذرد بیگانه رو ** حمله بیند از سگان شیرانه او
من ز سگ کم نیستم در بندگی ** کم ز ترکی نیست حق در زندگی

- Benim tabiatım da değişmedi, unsurum da. Ben Tanrı kılıcıyım, izinle keserim.
- Türkmen'in köpekleri, çadır kapısında misafire yaltaklanmış,
- Ama çadır yanına yabancı biri uğrayacak olursa köpeklerden aslancasına hamleler görür.
- Kullukta, ben köpekten aşağı değilim; Tanrı da hayat ve kudrette bir Türk'ten aşağı kalmaz.

***

(I/ 836-840)

چون که غم بینی تو استغفار کن ** غم به امر خالق آمد کار کن
چون بخواهد عین غم شادی شود ** عین بند پای، آزادی شود
باد و خاک و آب و آتش بنده‌اند ** با من و تو مرده با حق زنده‌اند
پیش حق آتش همیشه در قیام ** همچو عاشق روز و شب پیچان مدام
سنگ بر آهن زنی بیرون جهد ** هم به امر حق قدم بیرون نهد

- Gam görünce istiğfar et. Çünkü gam, Halik emriyle tesir eder.
- Tanrı isterse bizzat gam, neşe… Bizzat ayak bağı, azatlık ve hürriyet olur.
- Rüzgâr, toprak, su, ateş; kölelerdir. Benimle, seninle ölüdürler. Hak'la diridirler, ancak onun emrini tutarlar.

- Ateş, Tanrı huzurunda daima emre hazırdır, âşık gibi gece gündüz daima kıvranıp durmaktadır.
- Taşı, demire vurunca kıvılcım sıçrar. Fakat kıvılcım (senin çakmağı çakmanla değil), Tanrı fermanıyla dışarıya ayak basar.

***

(I/ 848-849)

گردش چرخه رسن را علت است ** چرخه گردان را ندیدن زلت است
این رسنهای سببها در جهان ** هان و هان زین چرخ سر گردان مدان

- Çıkrığın dönmesi, ipin sarılıp koy verilmesine sebeptir. Fakat çıkrığı döndüreni görmemek hatadır.
- Dünyada bu sebep iplerini, sakın ha, sakın ha… bu başı dönmüş felekten bilme,

***

(I/ 852-854)

آب حلم و آتش خشم ای پسر ** هم ز حق بینی چو بگشایی بصر
گر نبودی واقف از حق جان باد ** فرق کی کردی میان قوم عاد
هود گرد مومنان خطی کشید ** نرم می‌شد باد کانجا می‌رسید

- Rüzgâr Halıkın emriyle ateş olur; her ikisi de Tanrı şarabıyla sarhoş olmuşlardır.
- Ey oğul! Eğer gözünü açarsan hilim suyunun da, hışım ateşinin de Hak'tan olduğunu görürsün.
- Rüzgârın canı Hakk'a vâkıf olmasaydı, Âd kavmini(müminlerden) nasıl ayırt ederdi?

***

(I/ 861)

آتش ابراهیم را دندان نزد ** چون گزیده‌ی حق بود چونش گزد

- Ateş, İbrahim'e diş geçiremedi. Çünkü Tanrı seçilmişiydi, onu nasıl ısırabilir?

***

(I/ 863-868)

موج دریا چون به امر حق بتاخت ** اهل موسی را ز قبطی واشناخت
خاک قارون را چو فرمان در رسید ** با زر و تختش به قعر خود کشید
آب و گل چون از دم عیسی چرید ** بال و پر بگشاد مرغی شد پرید
هست تسبیحت بخار آب و گل ** مرغ جنت شد ز نفخ صدق دل
کوه طور از نور موسی شد به رقص ** صوفی کامل شد و رست او ز نقص
چه عجب گر کوه صوفی شد عزیز ** جسم موسی از کلوخی بود نیز

- Deniz dalgası Tanrı fermanıyla koşunca Mûsâ kavmini Kıptilerden ayırt etti.
- Tanrı fermanı erişince toprak, Karun'u altınlarıyla, tahtıyla tâ dibine çekti.
- Su ile toprak, İsa'nın nefeslerinden gıdalanınca kol kanat açtı, kuş olup uçtu.
- Tanrı'yı tesbih etmen, su ve topraktan meydana gelmiş olan cesedinden çıkan bir buhardan, bir nefesten ibarettir. Fakat gönül doğruluğu yüzünden cennet kuşu olmuş, oraya uçup gitmiştir.

- Tûr dağı, Mûsâ nurundan raksa geldi, kâmil bir sûfi oldu, noksandan kurtuldu.
- Dağ bir aziz sûfi olursa şaşılacak ne var? Mûsâ'nın cismi de bir kemik parçasından ibaretti.

***

(I/ 873-874)

طنز و انکار کردن پادشاه جهود و قبول نکردن نصیحت خاصان خویش

بعد از آن آتش چهل گز بر فروخت ** حلقه گشت و آن جهودان را بسوخت
اصل ایشان بود آتش ابتدا ** سوی اصل خویش رفتند انتها

Yahudi padişahının bu söze ehemmiyet vermeyip inkâr etmesi, kendisine nasihat edenlerin nasihatlerini kabul etmemesi

- Ondan sonra ateş kırk arşın alevlendi; bir halka teşkil etti ve o Yahudileri yaktı.
- Onların asılları önceden de ateşti; sonunda da asıllarına gittiler.

***

(I/ 877-878)

آن که بوده ست امه الهاویه ** هاویه آمد مر او را زاویه
مادر فرزند جویان وی است ** اصلها مر فرعها را در پی است

- Anası(mayası) Hâviye olan kimsenin mekânı, ancak Hâviyedir.
- Çocuk anası, onu arar; asıllar, mutlaka feri'leri izler.

***

(I/ 882-886)

تا إلیه یصعد أطیاب الکلم ** صاعدا منا إلی حیث علم
ترتقی أنفاسنا بالمنتقی ** متحفا منا إلی دار البقا
ثم تاتینا مکافات المقال ** ضعف ذاک رحمة من ذی الجلال
ثم یلجینا الی امثالها ** کی ینال العبد مما نالها
هکذا تعرج و تنزل دایما ** ذا فلا زلت علیه قائما

- Sözlerin temizleri, bizden çıkarak ona yükselir, ondan başkasının bilmediği yere kadar varır.
- Nefeslerimiz, temizlik sebebiyle bizden hediye olarak beka yurduna yücelir.
- Sonra ululuk sahibi Tanrı'dan, ancak rahmet olarak sözlerimizin mükâfatı, iki misli bize gelir;
- Sonradan kul nail olduğu şeylere bir daha nail olsun diye bizi, yine o güzel sözlere sevk eder, yine bize o çeşit sözler söyletir.
- İşte böylece en güzel sözleri söyledikçe hep böyle sözlerin çıkmakta, Tanrı rahmeti inmektedir ve bu iki hal sende daimîdir.

***

(I/ 888)

چشم هر قومی به سویی مانده است ** کان طرف یک روز ذوقی رانده است

- Her kavmin gözü, bir günceğiz zevk sürdüğü cihette kalmıştır.

***

(I/ 895-898)

مرغ را گر ذوق آید از صفیر ** چون که جنس خود نیابد شد نفیر

تشنه را گر ذوق آید از سراب ** چون رسد در وی گریزد جوید آب

مفلسان هم خوش شوند از زر قلب ** لیک آن رسوا شود در دار ضرب

تا زر اندودیت از ره نفگند ** تا خیال کژ ترا چه نفگند

- Kuşa, ıslıktan zevk gelirse de cinsini bulamayınca ok gibi uçar gider.
- Susuz kimseye seraptan zevk gelir, fakat ona erişince kaçar ve yine su arar.
- Müflisler kalp altından hoşlanırlarsa da, o altın darphanede rüsvay olur.
- Dikkat et; altın suyu ile boyaman seni yoldan alıkoymasın! Dikkat et; bâtıl hayal seni kuyuya düşürmesin!

***

(I/ 900-901)

بیان توکل و ترک جهد گفتن نخجیران به شیر

بس که آن شیر از کمین درمی‌ربود ** آن چرا بر جمله ناخوش گشته بود

حیله کردند آمدند ایشان بشیر ** کز وظیفه ما ترا داریم سیر

Av hayvanlarının aslana, tevekkül edip çalışmayı terk etmesini söylemeleri

- Güzel bir derede av hayvanları, aslan korkusundan ıstırap içindeydiler.
- Çünkü aslan, daima pusudan çıkıp birisini kapmaktaydı. O otlak bu yüzden hepsine fena geliyordu.

***

(I/ 904-906)

گفت آری گر وفا بینم نه مکر ** مکرها بس دیده‌ام از زید و بکر

من هلاک فعل و مکر مردمم ** من گزیده‌ی زخم مار و کژدمم

مردم نفس از درونم در کمین ** از همه مردم بتر در مکر و کین

- Aslan dedi ki: “Hileye uğramasam, vefa görecek olsam dediğiniz doğru. Ben şundan, bundan çok hileler görmüşümdür.
- İnsanların yaptıkları işlerden, ettikleri hilelerden helâk olmuşum; o yılanlar, o akrepler tarafından çık ısırılmışım.
- İçinde pusu kurmuş olan nefis ise, kibir ve kin bakımından bütün adamlardan beterdir.
- Benim kulağım “mümin, bir zehirli hayvan deliğinden iki kere dağlanmaz” sözünü işitti; Peygamber’in sözünü canla, gönülle kabul etti.”

***

(I/ 908-914)

جمله گفتند ای حکیم با خبر ** الحذر دع لیس یغنی عن قدر

در حذر شوریدن شور و شر است ** رو توکل کن توکل بهتر است

با قضا پنجه مزن ای تند و تیز ** تا نگیرد هم قضا با تو ستیز

مرده باید بود پیش حکم حق ** تا نیاید زخم از رب الفلق

ترجیح نهادن شیر جهد و اکتساب را بر توکل و تسلیم

گفت آری گر توکل رهبر است ** این سبب هم سنت پیغمبر است

گفت پیغمبر به آواز بلند ** با توکل زانوی اشتر ببند

- Hepsi dediler ki: “Ey halden haberdar hakîm! Çekinmeyi bırak; çekinme, insanı kaderin hükümlerinden kurtaramaz.
- Kaderden çekinmekte perişanlık ve kötülük vardır, yürü, tevekkül et ki tevekkül, hepsinden iyidir.

- Ey kötü hiddetli adam! Kaza ile pençeleşme ki kaza da seninle kavgaya tutuşmasın.
- Tanyerini ağartan Tanrı'dan bir zarar gelmemesi için kulun Hak hükmüne karşı ölü gibi olması lâzımdır."

Aslanın çalışıp kazanmayı tevekküle, teslimiyete tercih etmesi

- Aslan: "Evet, tevekkül kılavuzsa da bu sebebe teşebbüs de, Peygamber'in sünnetidir.
- Peygamber, yüksek sesle "Tevekkülle beraber yine devenin ayağını bağla" dedi.
- "Çalışan kimse Tanrı sevgilisidir" işaretini dinle: tevekkülden dolayı esbaba teşebbüs hususunda tembel olma" dedi.

***

(I/ 920-922)

ترجیح نهادن نخجیران توکل را بر اجتهاد

صد هزاران طفل کشت آن کینه کش ** و آن که او می‌جست اندر خانه‌اش
دیده‌ی ما چون بسی علت در اوست ** رو فنا کن دید خود در دید دوست
دید ما را دید او نعم العوض ** یابی اندر دید او کل غرض

Av hayvanlarının tevekkülü çalışıp kazanmaya tercih eylemeleri

- O kin güdücü, yüz binlerce çocuk öldürdü; aradığıysa evinin içindeydi.
- Mademki bizim gözümüzde birçok illet var; yürü, kendi görüşünü dostun görüşünde yok et!
- Bizim görüşümüze bedel onun görüşü, ne güzel bir karşılıktır. Bütün maksatları onun görüşünde bulursun.

***

(I/ 924-930)

چون فضولی گشت و دست و پا نمود ** در عنا افتاد و در کور و کبود
جانهای خلق پیش از دست و پا ** می‌پریدند از وفا اندر صفا
چون به امر اهبطوا بندی شدند ** حبس خشم و حرص و خرسندی شدند
ما عیال حضرتیم و شیر خواه ** گفت الخلق عیال للإله
آن که او از آسمان باران دهد ** هم تواند کاو ز رحمت نان دهد

باز ترجیح‌نهادن شیر جهد را بر توکل

گفت شیر آری ولی رب العباد ** نردبانی پیش پای ما نهاد
پایه پایه رفت باید سوی بام ** هست جبری بودن اینجا طمع خام

- Fakat kuvvetlenip küstahlaşınca, elini, ayağını şuraya, buraya salmağa başlayınca hemen zahmet ve ıstıraba düşer.
- Halkın canlar; el ayak sahibi olmazdan, beden kaydına düşmezden evvel vefadan sefaya uçuyordu.
- Vakta ki "İniniz" emriyle hapsolundular, hiddet, hırs, kanaat ve zaruret kayıtlarına düştüler.
- Biz Hakk'ın ayali ve süt isteyen yavrularıyız. (Peygamber) "Halk Tanrı ayalidir" dedi.
- Gökten yağmur veren, rahmetiyle can vermeye kadirdir" dediler.

Aslanın yine çalışmayı tevekküle tercih etmesi

- Aslan dedi ki: "Evet ama kulların Tanrısı bizim ayağımızın önüne bir merdiven koydu.
- Dama doğru basamak basamak çıkmalı, burada Cebrî olmak ham tamahtır.

***

(I/ 932-936)

خواجه چون بیلی به دست بنده داد ** بی‌زبان معلوم شد او را مراد
دست همچون بیل اشارتهای اوست ** آخر اندیشی عبارتهای اوست
چون اشارتهاش را بر جان نهی ** در وفای آن اشارت جان دهی
پس اشارتهای اسرارت دهد ** بار بر دارد ز تو کارت دهد
حاملی محمول گرداند ترا ** قابلی مقبول گرداند ترا

- Efendi, kölenin eline beli verince söylemeden dileği malûm olur.
- Bel gibi olan el de, Tanrı işaretlerindendir. Sonu düşünmek hassası da onun ibareleridir.
- Tanrı'nın işaretlerini canına nakşederek ve o işarete vefakârlık ederek can verirsen.
- Sana nice sır işaretleri bahşeyler; senden yükü kaldırır, seni iş güç sahibi eder.
- Şimdi yük altındasın; Tanrı seni yükler, bindirir… Şimdi onun emrini kabul etmektesin; sonra seni makbul eder.

***

(I/ 940-943)

جبر تو خفتن بود در ره مخسب ** تا نبینی آن در و درگه مخسب
هان مخسب ای جبری بی‌اعتبار ** جز به زیر آن درخت میوه‌دار
تا که شاخ افشان کند هر لحظه باد ** بر سر خفته بریزد نقل و زاد
جبر و خفتن در میان ره زنان ** مرغ بی‌هنگام کی یابد امان

- Senin cebrîliğin yolda uyumaktır, uyuma; o kapıyı, o dergâhı görmedikçe uykuya dalma!
- Ey dikkatsiz Cebrî! Sakın o meyvalı ağacın altından gayrı bir yerde uyuma.
- Ki rüzgâr her anda dalları silkip başına çerez ve azık döksün.
- Cebre inanmakla yol kesen haydutlar arasında uyumak müsavidir. Vakitsiz öten kuş nasıl olur da kurtulur?

***

(I/ 947)

گر توکل می‌کنی در کار کن ** کشت کن پس تکیه بر جبار کن

- Tevekkül ediyorsan çalışmak hususunda tevekkül et; kazan da sonra Tanrı'ya dayan!"

***

(I/ 953-955)

باز ترجیح نهادن نخجیران توکل را بر جهد

جز که آن قسمت که رفت اندر ازل ** روی ننمود از شکار و از عمل
جمله افتادند از تدبیر و کار ** ماند کار و حکم‌های کردگار
کسب جز نامی مدان ای نامدار ** جهد جز وهمی مپندار ای عیار

Av hayvanlarının tekrar tevekkülü çalışmaya tercih eylemeleri

- (Bunca tedbirlerine rağmen) o avlanmalarından, o çalışmalarından ezelde verilen kısmetten başka bir şey yüz göstermedi…
- Hepsi tedbirlerden de âciz kaldılar, çalışmadan da; ortada Tanrı'nın işi ve hükümleri kaldı.
- Adı, sanı belli kişi! Kazanmayı bir addan başka bir şey bilme; ey kurnaz ve hilekâr adam! Çalışmayı bir vehimden başka bir şey sanma."

***

(I/ 969-970)

تو همه کار جهان را همچنین ** کن قیاس و چشم بگشا و ببین
از که بگریزیم از خود ای محال ** از که برباییم از حق ای وبال

- İşte sen dünya işlerini hep buna kıyas et, gözünü aç da gör!
- Kimden kaçıyoruz, kendimizden mi? Ne olmayacak şey! Kimden kapıp kurtarıyoruz, Hak'tan mı? Ne boş zahmet!

***

(I/ 974-976)

باز ترجیح‌نهادن شیر جهد را بر توکل و فواید جهد را بیان کردن

دامهاشان مرغ گردونی گرفت ** نقصهاشان جمله افزونی گرفت
جهد می‌کن تا توانی ای کیا ** در طریق انبیا و اولیا
با قضا پنجه زدن نبود جهاد ** ز آن که این را هم قضا بر ما نهاد

Yine aslanın çalışmayı tevekküle tercih etmesi ve çalışmanın faydalarını bildirmesi

- Tuzakları felek kuşunu tuttu; noksanları tamamen sayıldı.
- Ey ulu kişi! Nebîlerin ve velilerin yolunda çalış!
- Kaza ve kaderle pençeleşmek mücahede sayılmaz. Çünkü bizi pençeleştiren, savaştıran da kaza ve kaderdir.

***

(I/ 979-983)

بد محالی جست کاو دنیا بجست ** نیک حالی جست کاو عقبی بجست
مکرها در کسب دنیا بارد است ** مکرها در ترک دنیا وارد است
مکر آن باشد که زندان حفره کرد ** آن که حفره بست آن مکری ست سرد
این جهان زندان و ما زندانیان ** حفره کن زندان و خود را وارهان
چیست دنیا از خدا غافل بدن ** نی قماش و نقره و میزان و زن

- Dünyayı arayan kimse olmayacak ve kötü bir şey aradı. Ukbayı arayansa kendine iyi bir hal aramış oldu.
- Dünya kazancı için çarelere başvurmak soğuk bir şeydir. Dünyayı terk etmek için çarelere başvurmak ise caizdir, emredilmiştir.
- Hile ve çare diye zindanı delip de çıkmaya derler. Yoksa birisi zaten açılmış deliği kapatırsa yaptığı iş, soğuk ve ters bir iştir.
- Bu dünya zindandır, biz de zindandaki mahpuslarız. Zindanı del, kendini kurtar!
- Dünya nedir? Tanrı'dan gafil olmaktır. Kumaş, para, ölçüp tartarak ticaret etmek ve kadın; dünya değildir.

***

(I/ 986-991)

چون که مال و ملک را از دل براند ** ز آن سلیمان خویش جز مسکین نخواند
کوزه‌ی سر بسته اندر آب زفت ** از دل پر باد فوق آب رفت
باد درویشی چو در باطن بود ** بر سر آب جهان ساکن بود
گر چه جمله‌ی این جهان ملک وی است ** ملک در چشم دل او لا شی است
پس دهان دل ببند و مهر کن ** پر کنش از باد کبر من لدن
جهد حق است و دوا حق است و درد ** منکر اندر نفی جهدش جهد کرد

- Mal, mülk sevgisini gönülden sürüp çıkardığındandır ki Süleyman, ancak yoksul adını takındı.
- Ağzı kapalı testi, içi hava ile dolu olduğundan derin ve uçsuz bucaksız su üstünde yüzüp gitti.
- İşte yoksulluk havası oldukça insan, dünya denizine batmaz, o denizin üstünde durur.
- Bütün bu dünya, onun mülkü olsa bu mülk, gözünde hiçbir şey değildir.
- Şu halde kalbini Min Ledün ululuğunun havasıyla doldur, ağzını da bağla, mühürle!
- Çalışma da haktır, deva da haktır, dert de hak. Münkir kimse çalışmayı inkârda ısrar eder durur."

***

(I/ 992)

مقرر شدن ترجیح جهد بر توکل

زین نمط بسیار برهان گفت شیر ** کز جواب آن جبریان گشتند سیر

Çalışmanın tevekküle tercihi

- Aslan bu yolda birçok deliller getirdi. O Cebrîler, aslanın cevabına kandılar.

***

(I/ 947)

گر توکل می‌کنی در کار کن ** کشت کن پس تکیه بر جبار کن

- Tevekkül ediyorsan çalışmak hususunda tevekkül et; kazan da sonra Tanrı'ya dayan!"

***

(I/ 996-997)

قرعه بر هر که فتادی روز روز ** سوی آن شیر او دویدی همچو یوز
چون به خرگوش آمد این ساغر به دور ** بانگ زد خرگوش کاخر چند جور

- Hayvanlar dediler ki: "Bunca zamanlardır biz ahdimize vefa ederek can feda ettik.
- Ey inatçı, bizim kötü bir adla anılmamıza sebep olma, aslan da incinmesin. Yürü, yürü; çabuk, çabuk!"

***

(I/ 1007)

معجبی یا خود قضامان در پی است ** ور نه این دم لایق چون تو کی است

- Ya gugurlandın yahut da kaza, bizim izimizde. Yoksa bu lâf, senin gibisine nerden yaraşacak?" dediler.

***

(I/ 1018-1025)

چند صورت آخر ای صورت پرست ** جان بی‌معنیت از صورت نرست
گر به صورت آدمی انسان بدی ** احمد و بو جهل خود یکسان بدی
نقش بر دیوار مثل آدم است ** بنگر از صورت چه چیز او کم است
جان کم است آن صورت با تاب را ** رو بجو آن گوهر کمیاب را
شد سر شیران عالم جمله پست ** چون سگ اصحاب را دادند دست
چه زیان استش از آن نقش نفور ** چون که جانش غرق شد در بحر نور

وصف صورت نیست اندر خامه‌ها ** عالم و عادل بود در نامه‌ها
عالم و عادل همه معنی است بس ** کش نیابی در مکان و پیش و پس

- Ey surete tapan! Niceye dek suret kaygısı? Senin manasız canın suretten kurtulmadı gitti.
- Eğer insan, suretle insan olsaydı Ahmed'le Ebucehil müsavi olurdu.
- Duvar üstüne yapılan insan resmi de insana benzer. Bak, sûret bakımından nesi eksik
- O parlak resmin yalnız canı noksan. Yürü, o nadir bulunur cevheri ara;
- Eshab-ı Kehf'in köpeğine el verilince, dünyadaki bütün aslanların başları alçaldı.
- Canı, nur denizinde gark olduktan sonra ona, kötü ve çirkin suretin ne ziyanı var?
- Kalemler sureti övmezler. Kitaplara da adamın suretine ait vasıflar değil, "âlim, adalet sahibi" gibi zatına ait vasıflar yazılır.
- Bilgi ve adalet sahibi… Hep manadır, onları önde, artta, bir yerde bulamazsın,

***

(I/ 1030-1032)

خاتم ملک سلیمان است علم ** جمله عالم صورت و جان است علم
آدمی را زین هنر بی‌چاره گشت ** خلق دریاها و خلق کوه و دشت
زو پلنگ و شیر ترسان همچو موش ** زو نهنگ و بحر در صفرا و جوش

- Bilgi, Süleyman mülkünün hâtemidir; bütün âlem cesettir, ilim candır.
- Bu hüner yüzünden denizlerin, dağların, ovaların mahlûkatı, insanoğluna karşı âciz kalmıştır.
- O yüzden kaplan, aslan; fare gibi korkmaktadır. O yüzden ovada, dağda bütün vahşi hayvanlar gizlenmişlerdir.

***

(I/ 1039-1040)

باش تا حسهای تو مبدل شود ** تا ببینیشان و مشکل حل شود
تا سخنهای کیان رد کرده‌ای ** تا کیان را سرور خود کرده‌ای

- Şüphe ediyorsan sabret, duyguların değişince onları görürsün, müşkül hallolur;
- O vakit kimlerin sözlerini reddetmişsin, kimleri kendine ulu eylemişsin, görürsün.

***

(I/ 1043)

مشورت ادراک و هشیاری دهد ** عقلها مر عقل را یاری دهد

- Danışmak, insana anlayış ve akıl verir; akıllar da akıllara yardım eder.

***

(I/ 1049-1050)

ور بگویی با یکی دو الوداع ** کل سر جاوز الاثنین شاع
گر دو سه پرنده را بندی به هم ** بر زمین مانند محبوس از الم

- Bir iki kimseye söyledin mi, artık o sırra veda et. İki kişiyi aşan, bir başkasına da söylenen her sır, yayılır.
- İki üç kuşu birbirine bağlasan elem içinde yerde mahpus kalırlar.

***

(I/ 1056-1057)

قصه‌ی مکر خرگوش

گفت من گفتم که عهد آن خسان ** خام باشد خام و سست و نارسان
دمدمه‌ی ایشان مرا از خر فگند ** چند بفریبد مرا این دهر چند

Tavşanın aslana oyun edip onunla başa çıkması

- "Ben, o alçakların ahdi hamdır, ham, ahitleri kötüdür, sözlerinde durmazlar demiştim.
- Onların gürültüleri beni yaya bıraktı. Bu felek beni ne vakte kadar aldatacak, ne vakte kadar?

***

(I/ 1064-1067)

لوح حافظ لوح محفوظی شود ** عقل او از روح محظوظی شود
چون معلم بود عقلش ز ابتدا ** بعد از این شد عقل شاگردی و را
عقل چون جبریل گوید احمدا ** گر یکی گامی نهم سوزد مرا
تو مرا بگذار زین پس پیش ران ** حد من این بود ای سلطان جان

- Bilgileri hıfzeden levh, bir Levh-i Mahfuz olur; aklı ruhtan nasiplenir, feyz alır.
- Önce aklı hoca iken, sonra akıl ona şakirt olur.
- Akıl; Cebrail gibi "Ey Ahmed, bir adım daha atarsam yanarım!
- Sen beni bırak, bundan sonra sen ileri yürü. Ey can sultanı! Benim haddim bu karardır" der.

***

(I/ 1073-1081)

و آن که پایش در ره کوشش شکست ** در رسید او را براق و بر نشست
حامل دین بود او محمول شد ** قابل فرمان بد او مقبول شد
تا کنون فرمان پذیرفتی ز شاه ** بعد از این فرمان رساند بر سپاه
تا کنون اختر اثر کردی در او ** بعد از این باشد امیر اختر او
گر ترا اشکال آید در نظر ** پس تو شک داری در انشق القمر
تازه کن ایمان نه از گفت زبان ** ای هوا را تازه کرده در نهان
تا هوا تازه ست ایمان تازه نیست ** کاین هوا جز قفل آن دروازه نیست
کرده‌ای تاویل حرف بکر را ** خویش را تاویل کن نی ذکر را
بر هوا تاویل قرآن می‌کنی ** پست و کژ شد از تو معنی سنی

- Çalışma yolunda ayağı kırılana derhal Burak geldi, ona bindi.
- Din emirlerini yüklenmişti, şimdi kendi bindi… Ferman kabul ediciydi, makbul oldu.
- Şimdiye kadar Padişahın fermanını kabul eder, o fermana uyardı, bundan sonra askere ferman verir!
- Şimdiye kadar talih yıldızı ona tesir ederken bundan sonra o zat yıldızı üzerine emredici olur.
- Eğer sen bundan şüphelenirsen o halde "Şakk-ı Kamer" den de şüphelisin.
- Ey gizlice heva ve hevesini tazeleyen kimse! İmanını tazele, ama yalnız dille olmasın.
- Heva ve heves tazelenip durdukça iman taze değildir. Çünkü heva, iman kapısının kilididir.
- Bakir sözü tevil etmişsin; sen kendini tevil et, Kur'an'ı değil.

- İsteğine göre Kur'an'ı tevil ediyorsun. Yüce mana, senin tevilinden aşağılandı, aykırı bir şekle girdi!

***

(I/ 1084)

اینک این دریا و این کشتی و من ** مرد کشتیبان و اهل و رایزن

- İşte şu deniz, şu gemi, ben de ehliyefli, rey ve tedbir sahibi bir kaptanın" dedi.

***

(I/ 1088-1090)

صاحب تاویل باطل چون مگس ** وهم او بول خر و تصویر خس
گر مگس تاویل بگذارد به رای ** آن مگس را بخت گرداند همای
آن مگس نبود کش این عبرت بود ** روح او نی در خور صورت بود

- Bâtıl tevilci, sinek gibidir. Vehmi eşek sidiği, tevil ve tasavvuru saman çöpüdür.
- Eğer sinek kendi reyiyle saplandığı tevilden geçse, baht o sineği hümâ yapar.
- Bu ibret gözüne sahip olan sinek olmaz; ruhu, surete lâyık olmayacak derecede yüksek bir zat olur.

***

(I/ 1109-1114)

هم در بیان مکر خرگوش

تا چه عالمهاست در سودای عقل ** تا چه با پهناست این دریای عقل
صورت ما اندر این بحر عذاب ** می‌دود چون کاسه‌ها بر روی آب
تا نشد پر بر سر دریا چو طشت ** چون که پر شد طشت در وی غرق گشت
عقل پنهان است و ظاهر عالمی ** صورت ما موج یا از وی نمی
هر چه صورت می وسیلت سازدش ** ز آن وسیلت بحر دور اندازدش
تا نبیند دل دهنده‌ی راز را ** تا نبیند تیر دور انداز را

Yine tavşanın hilesi ve gitmede gecikmesi

- Akıl diyarında nice âlimler vardır! Bu akıl denizi ne kadar engindir!
- Bizim şu şeklimiz bu tatlı denizde su üzerinde kâseler gibi yüzer.
- İçi dolu olmadıkça kap, suyun yüzündedir. Dolunca denize batar.
- Akıl gizlidir, ortada bir âlem görünüp durur. Bizim şeklimiz; o denizin dalgasından yahut ıslaklığından ibarettir.
- Suret, o denize ulaşmak için neyi vesile ittihaz ederse etsin, deniz; sureti, o vesile yüzünden daha uzağa atar.
- Gönül kendisine sır vereni; ok, kendisini uzağa atanı görmedikçe.

***

(I/ 1117-1119)

در فغان و جستجو آن خیره‌سر ** هر طرف پرسان و جویان دربدر
کان که دزدید اسب ما را کو و کیست ** این که زیر ران تست ای خواجه چیست
آری این اسب است لیک این اسب کو ** با خود آ ای شهسوار اسب جو

- O sersem bağırır, arar, tarar kapı kapı dolaşır, her tarafı arar, sorar:
- "Atımı çalan nerede, kimdir?" Efendi, şu uyluğunun altındaki mahlûk ne?

- Evet, bu attır; fakat bu at nerede? Ey at arayan yiğit binici, kendine gel!

***

(I/ 1120-1135)

جان ز پیدایی و نزدیکی است گم ** چون شکم پر آب و لب خشکی چو خم
کی ببینی سرخ و سبز و فور را ** تا نبینی پیش از این سه نور را
لیک چون در رنگ گم شد هوش تو ** شد ز نور آن رنگها رو پوش تو
چون که شب آن رنگها مستور بود ** پس بدیدی دید رنگ از نور بود
نیست دید رنگ بی‌نور برون ** همچنین رنگ خیال اندرون
این برون از آفتاب و از سها ** و اندرون از عکس انوار علی
نور نور چشم خود نور دل است ** نور چشم از نور دلها حاصل است
باز نور نور دل نور خداست ** کاو ز نور عقل و حس پاک و جداست
شب نبد نوری ندیدی رنگها ** پس به ضد نور پیدا شد ترا
دیدن نور است آن گه دید رنگ ** وین به ضد نور دانی بی‌درنگ
رنج و غم را حق پی آن آفرید ** تا بدین ضد خوش دلی آید پدید
پس نهانیها به ضد پیدا شود ** چون که حق را نیست ضد پنهان بود
که نظر بر نور بود آن گه به رنگ ** ضد به ضد پیدا بود چون روم و زنگ
پس به ضد نور دانستی تو نور ** ضد ضد را می‌نماید در صدور
نور حق را نیست ضدی در وجود ** تا به ضد او را توان پیدا نمود
لاجرم أبصارنا لا تدرکه ** و هو یدرک بین تو از موسی و که

- Can, apaçık olduğundan, pek yakın bulunduğundan görünmez. İnsan, içi su ile dolu, dışı kupkuru küp gibidir.
- Kırmızı, yeşil ve sarı… Bu üç renkten önce ziyayı görmezsen bunları nasıl görürsün?
- Fakat senin aklın renkler içinde kaybolduğundan dolayı o renkler senin nurunu görmene engel oldu.
- Gece olunca o renkler örtüldü, o vakit rengi görmenin nurdan olduğunu görüp anladın.
- Haricî nur olmadıkça rengin görünmesi mümkün değildir. İçteki hayal rengi de böyledir.
- Dış renkleri güneş ve Süha yıldızının nuruyla görünür. İç renkleri ise yüce nurların aksiyle görünür.
- Gözünün nurunun nuru da gönüldür. Göz nuru gönüllerin nurundan meydana gelir.
- Gönül nurunun nuru da, akıl ve duygu nurundan olmayan, onlardan ayrı bulunan Tanrı nurudur.
- Gece nur olmadığı için renkleri görmedin. O halde nûrun zıddiyle münkeşif oldu ki.
- Evvelâ nûr, sonra renk görülür, bunu da zıddı bulunan zulmetle anlarsın.
- Tanrı; bu zıddiyetle gönül hoşluğu meydana gelsin, her şey iyice anlaşılsın diye hastalığı ve kederi yarattı.
- Şu halde gizli olan şeyler, zıddıyla meydana çıkar. Hakk'ın zıddı olmadığından gizlidir.
- Evvelâ nura bakılır, sonra renge. Çünkü beyaz ve zenci, birbirine zıt olduğu için meydana çıkar.
- Sen nuru, zıddıyla bildin. Zıt, zıddı meydana çıkarır, gösterir.
- Varlık âleminde Hak nurunun zıddı yoktur ki açıkça görünebilsin.
- Hulâsa gözlerimiz onu idrak edemez; o bizi görür, idrak eder. Sen bunu, Mûsâ ile Tûr kıssasında gör!

***

(III/ 1618)

هر کسی را بهر کاری ساختند ** میل آن را در دلش انداختند

- Herkesi bir iş için yetiştirmişler, gönlüne o işin meylini vermişlerdir.

***

(I/ 1136-1142)

صورت از معنی چو شیر از بیشه دان ** یا چو آواز و سخن ز اندیشه دان
این سخن و آواز از اندیشه خاست ** تو ندانی بحر اندیشه کجاست
لیک چون موج سخن دیدی لطیف ** بحر آن دانی که باشد هم شریف
چون ز دانش موج اندیشه بتاخت ** از سخن و آواز او صورت بساخت
از سخن صورت بزاد و باز مرد ** موج خود را باز اندر بحر برد
صورت از بی‌صورتی آمد برون ** باز شد که إنا إلیه راجعون
پس ترا هر لحظه مرگ و رجعتی است ** مصطفی فرمود دنیا ساعتی است

- Suretle manayı; aslanla orman yahut ses ve sözle düşünce gibi bil!
- Bu söz, bu ses; düşünceden meydana geldi. Fakat düşünce denizi nerede? Onu bilmezsin.
- Ama lâtif bir söz dalgası görünce onun denizinin de kadri yüce bir deniz olacağını anlarsın.
- Bilgiden düşünce dalgası zuhura gelince mana, söz ve sesten bir suret düzdü.
- Sözden bir şekil doğdu, yine öldü. Dalga kendini yine denize iletti.
- Suret sûretsizlikten çıktı, yine sûretsizliğe döndü. Zira biz yine Tanrı'ya döneceğiz.
- Şu halde sen her göz açıp kapamada ölüyor, diriliyorsun. Mustafa "dünya bir andan ibarettir" buyurdu.

***

(I/ 1144-1149)

هر نفس نو می‌شود دنیا و ما ** بی‌خبر از نو شدن اندر بقا
عمر همچون جوی نو نو می‌رسد ** مستمری می‌نماید در جسد
آن ز تیری مستمر شکل آمده ست ** چون شرر کش تیز جنبانی به دست
شاخ آتش را بجنبانی به ساز ** در نظر آتش نماید بس دراز
این درازی مدت از تیزی صنع ** می‌نماید سرعت انگیزی صنع
طالب این سر اگر علامه‌ای است ** نک حسام الدین که سامی نامه‌ای است

- Her nefeste dünya yenilenir. Fakat biz, dünyayı öylece durur gördüğümüzden bu yenilenmeden haberdar değiliz.
- Ömür su gibi yeniden yeniye akıp gider. Fakat cesette bir daimîlik gösterir.
- Elinde hızlı hızlı oynattığın ucu ateşli bir sopa nasıl upuzun ve tek bir ateş hattı gibi görünürse ömür de pek çabuk akıp geçtiğinden daimî bir şekilde görünür.
- Ateşli çöpü sallasan ateş gözüne upuzun görünür.
- Bu ömür uzunluğunu da Tanrı'nın tez tez halk etmesindendir. Tanrı'nın yeniden yeniye ve süratle halk etmesi, ömrü öyle uzun e daimî gösterir.
- Bu sırrı bilmek isteyen, pek büyük ve derin bir âlim bile olsa (kendiliğinden bilemez, ona de ki: işte Husâmeddin buracıktadır. O yüce bir kitaptır ondan öğren)

***

(I/ 3092)

ای خدا جان را تو بنما آن مقام ** کاندر او بی‌حرف می‌روید کلام

- Tanrı, harfsiz söz beliren o makamı, canımıza sen göster.

***

(I/ 1153-1155)

رسیدن خرگوش به شیر و خشم شیر بر وی

چون رسید او پیشتر نزدیک صف ** بانگ بر زد شیرهای ای ناخلف
من که گاوان را ز هم بدریده‌ام ** من که گوش پیل نر مالیده‌ام
نیم خرگوشی که باشد که چنین ** امر ما را افکند او بر زمین

Tavşanın aslan huzuruna gelmesi, aslanın ona kızması

- Aslanın hizasına yaklaşıp ilerleyince aslan bağırdı: "Bire adam evlâdı olmayan!
- Ben ki filleri parça parça etmişim; ben ki erkek aslanların kulağını burmuşum;
- Bir tavşan parçası kim oluyor ki böyle benim emrimi ayakaltına atsın!

***

(I/ 1163-1169)

عذر گفتن خرگوش

خاص از بهر زکات جاه خود ** گمرهی را تو مران از راه خود
بحر کاو آبی به هر جو می‌دهد ** هر خسی را بر سر و رو می‌نهد
کم نخواهد گشت دریا زین کرم ** از کرم دریا نگردد بیش و کم
گفت دارم من کرم بر جای او ** جامه‌ی هر کس برم بالای او
گفت بشنو گر نباشم جای لطف ** سر نهادم پیش اژدرهای عنف
من به وقت چاشت در راه آمدم ** با رفیق خود سوی شاه آمدم
با من از بهر تو خرگوشی دگر ** جفت و همره کرده بودند آن نفر

Tavşanın mazeretini söylemesi ve aslana yaltaklanması

- Tavşan "Padişahım, adam olmayanı da adam sırasına koy; zulüm görenin mazeretine kulak ver!
- Bütün ırmaklara su veren deniz bile her çöpü başının üstünde taşır.
- Deniz, bu kereminden dolayı eksilmez; ihsanı yüzünden aşağılaşmaz" dedi.
- Aslan dedi ki: "Ben yerinde ve lâyık olana kerem ve ihsanda bulunurum; herkesin elbisesini boyuna göre biçerim."
- Tavşan "Dinle, eğer lûtfa lâyık değilsem kahır ejderhasının önüne baş koydum, ne yaparsan yap!
- Ben kuşluk vakti yola düştüm, arkadaşımla padişahıma geliyordum.

***

(I/ 1180)

گر وظیفه بایدت ره پاک کن ** هین بیا و دفع آن بی‌باک کن

- Sana tahsisat lâzımsa yolu temizle. Haydi gel, o pervasızı oradan kaldır!" dedi.

***

(I/ 1183-1184)

جواب گفتن شیر خرگوش را و روان شدن با او

اندر آمد چون قلاووزی به پیش ** تا برد او را به سوی دام خویش

سوی چاهی کاو نشانش کرده بود ** چاه مغ را دام جانش کرده بود

Aslanın tavşana cevap vermesi ve onunla gitmesi

- Tavşan; onu, kurduğu dolaba düşürmek için kılavuz gibi öne düştü.
- Nişan koyduğu bir kuyuya doğru yola çıktılar. Aslana derin bir kuyuyu tuzak yapmıştı.

***

(I/ 1187-1189)

دام مکر او کمند شیر بود ** طرفه خرگوشی که شیری می‌ربود
موسیی فرعون را با رود نیل ** می‌کشد با لشکر و جمع ثقیل
پشه‌ای نمرود را با نیم پر ** می‌شکافد بی‌محابا درز سر

- Onun hile tuzağı aslana kemenetti. Ne tuhaf tavşan ki bir aslanı avlıyor!
- Bir Mûsâ, Firavun'u askeriyle, başındaki kalabalıkla Nil nehrinde öldürür;
- Bir sivrisinek yarım kanadıyla pervasızca başın beynini yarar.

***

(I/ 1194)

چون قضا آید نبینی غیر پوست ** دشمنان را باز نشناسی ز دوست

- Kaza gelince kabuktan başka bir şey göremez, düşmanları dostlardan ayıramazsın.

***

(I/ 1199-1201)

از شراب قهر چون مستی دهی ** نیستها را صورت هستی دهی
چیست مستی بند چشم از دید چشم ** تا نماید سنگ گوهر پشم یشم
چیست مستی حسها مبدل شدن ** چوب گز اندر نظر صندل شدن

- Ya Rabbi, sen kahır şarabıyla insanı sarhoş edersen yok olan şeylere varlık suretini verir, onları var gibi gösterirsin.
- Sarhoşluk nedir? Taşı gevher, yünü yeşim taşı görecek derecede gözün bağlanması, görmemesidir.
- Sarhoşluk nedir? Ilgın ağacı göze sandal ağacı görünecek kadar duyguların değişmesidir!

***

(I/ 1205-1208)

قصه‌ی هدهد و سلیمان در بیان آن که چون قضا آید چشمهای روشن بسته شود

هم زبانی خویشی و پیوندی است ** مرد با نامحرمان چون بندی است
ای بسا هندو و ترک هم زبان ** ای بسا دو ترک چون بیگانگان
پس زبان محرمی خود دیگر است ** هم دلی از هم زبانی بهتر است
غیر نطق و غیر ایما و سجل ** صد هزاران ترجمان خیزد ز دل

Kaza gelince aydın gözlerin bile bağlanacağını bildiren Süleyman hikâyesi

- Aynı dili konuşma, hısımlık ve bağlılıktır. İnsan yabancılarla kalırsa mahpusa benzer.
- Nice Hindli, nice Türk vardır ki dildeştirler. Nice iki Türk de vardır ki birbirlerine yabancı gibidirler.
- Şu halde mahremlik dili, bambaşka bir dildir. Gönül birliği dil birliğinden daha iyidir.

- Gönülden sözsüz, işaretsiz, yazısız yüz binlerce tercüman zuhur eder.

***

(I/ 1212-1213)

چون بباید برده‌ای را خواجه‌ای ** عرضه دارد از هنر دیباجه‌ای
چون که دارد از خریداریش ننگ ** خود کند بیمار و کر و شل و لنگ

- Bir kul, bir efendiye kul olmak dilerse hünerinden bir miktarını ona arz eder.
- Fakat o efendi tarafından satın alınmayı istemezse kendisini hasta, sağır, çolak ve topal gösterir.

***

(I/ 1219-1220)

ای سلیمان بهر لشکرگاه را ** در سفر می‌دار این آگاه را
پس سلیمان گفت ای نیکو رفیق ** در بیابانهای بی‌آب عمیق

- Ey Süleyman! Ordu kurulacak yeri tayin etmek üzere beni sefere beraber götür" dedi.
- Süleyman da "Ey iyi yoldaş! Susuz ve uçsuz bucaksız çöllerde sen bize arkadaş ol; bu suretle su bulur, seferde yoldaşlara saka olursun" dedi.

***

(I/ 1223-1224)

گر مر او را این نظر بودی مدام ** چون ندیدی زیر مشتی خاک دام
چون گرفتار آمدی در دام او ** چون قفس اندر شدی ناکام او

- Eğer onun böyle bir görüşü olsaydı bir avuç toprak altındaki tuzağı nasıl görmezdi?
- Nasıl olur da tuzağa tutulurdu, nasıl olur da ümitsiz bir halde kafese girerdi?" dedi.

***

(I/ 1226)

چون نمایی مستی ای خورده تو دوغ ** پیش من لافی زنی آن گه دروغ

- Ayran içen! Kendini nasıl oluyor da sarhoş gösteriyor, huzurumda sonu yalan çıkacak bir söz söylüyorsun?"

***

(I/ 1231-1233)

من ببینم دام را اندر هوا ** گر نپوشد چشم عقلم را قضا
چون قضا آید شود دانش به خواب ** مه سیه گردد بگیرد آفتاب
از قضا این تعبیه کی نادر است ** از قضا دان کاو قضا را منکر است

- Eğer kaza gözümü ve aklımı kapatmazsa ben tuzağı havada da görürüm.
- Fakat kaza gelince bilgi, uykuya dalar, ay kararır, gün tutulur.
- Kazanın bu çeşit hilesi nadir midir ki? Kaza ve kaderi inkâr edenin inkârı bile, bil ki kaza ve kaderdendir."

***

(I/ 1240-1241)

قصه‌ی آدم علیه السلام و بستن قضا نظر او را از مراعات صریح نهی و ترک تاویل

نزد موسی نام چوبش بد عصا ** نزد خالق بود نامش اژدها
بد عمر را نام اینجا بت پرست ** لیک مومن بود نامش در الست

Âdem Aleyhisselâm'ın hikâyesi, açıkça emre uyup tevili terk etmede gözünü kaza ve kaderin bağlaması

- Mûsâ'ya göre sopasının adı asâ; Yaratan yanında ejderha idi.
- Bu âlemde Ömer'in adı puta tapındı; hâlbuki tâ "Elest" te onun ismi mümindi.

***

(I/ 1244)

حاصل آن آمد حقیقت نام ما ** پیش حضرت کان بود انجام ما

- Hâsılı Tanrı indinde sonumuz ne olacaksa hakikatte adımız o olmuştur.

***

(I/ 1249)

این همه دانست و چون آمد قضا ** دانش یک نهی شد بر وی خطا

- Âdem bunların hepsini bildi. Fakat kaza gelince nehyi bilme yüzünden hataya düştü.

***

(I/ 1254)

ربنا إنا ظلمنا گفت و آه ** یعنی آمد ظلمت و گم گشت راه

- "Rabbena İnnâ zalemnâ" deyip âh etmeye başladı. Yani "karanlık bastı, yol kayboldu" dedi.

***

(I/ 1256)

من اگر دامی نبینم گاه حکم ** من نه تنها جاهلم در راه حکم

- "Kaza ve kader zuhur edince bir tuzağı bile görmüyorsam bu yolda cahil olan yalnız ben değilim ya!"

***

(I/ 1262)

این سخن پایان ندارد گشت دیر ** گوش کن تو قصه‌ی خرگوش و شیر

- Bu sözün sonu gelmez, söz de uzadı. Sen tavşanla aslan hikâyesini dinle!

***

(I/ 1265-1267)

پای واپس کشیدن خرگوش از شیر چون نزدیک چاه رسید

گفت کو پایم که دست و پای رفت ** جان من لرزید و دل از جای رفت
رنگ رویم را نمی‌بینی چو زر ** ز اندرون خود می‌دهد رنگم خبر
حق چو سیما را معرف خوانده است ** چشم عارف سوی سیما مانده است

Kuyuya yaklaşınca aslanın yanında, tavşanın geri çekilmesi

- Tavşan "Ayağım nerede? Elim ayağım kesildi. Canım tir tir titriyor, yüreğim yerinden oynadı.
- Yüzümün rengini görmüyor musun? Altın sarısı gibi. Rengim, ne halde olduğumu bildiriyor.

- Tanrı yüze “bildirici” demiştir. Onun için ariflerin gözü, yüze dalmış, kalmıştır.

***

(II/ 845-848)

است در زیر زبان ** این زبان پرده است بر درگاه جان
چون که بادی پرده را در هم کشید ** سر صحن خانه شد بر ما پدید
کاندر آن خانه گهر یا گندم است ** گنج زر یا جمله مار و کژدم است
یا در او گنج است و ماری بر کران ** ز انکه نبود گنج زر بی‌پاسبان

- Âdemoğlu dilinin altında gizlidir. Bu dil, can kapısına perdedir.
- Bir rüzgâr esti de kapıyı kaldırdı mı evin içinde ne varsa görürüz.
- O evde inci mi var, buğday mı; altın hazinesi mi var, yoksa yılan ve akreplerle mi dolu?
- Yoksa içerde hazinemi var da kapısında yılan beklemekte? Çünkü altın hazinesi bekçisiz olmaz.

***

(I/ 1269)

بانگ هر چیزی رساند زو خبر ** تا بدانی بانگ خر از بانگ در

- Eşeğin sesini, kapının sesinden fark edesin diye her şeyin sesi, o şeyi haber verir.

***

(I/ 1276-1281)

این خود اجزایند کلیات از او ** زرد کرده رنگ و فاسد کرده بو
تا جهان گه صابر است و گه شکور ** بوستان گه حله پوشد گاه عور
آفتابی کاو بر آید نارگون ** ساعتی دیگر شود او سر نگون
اختران تافته بر چار طاق ** لحظه لحظه مبتلای احتراق
ماه کاو افزود ز اختر در جمال ** شد ز رنج دق او همچون خیال
این زمین با سکون با ادب ** اندر آرد زلزله‌ش در لرز تب

- Bunlar cüziyattır, külliyatın da onun yüzünden renkleri sararmış, kokuları bozulmuştur.
- Cihan; gâh sabredip gâh şükrettikçe bağlar, bahçeler, gâh giyinir, gâh çırçıplak kalır;
- Güneş, ateş renginde doğmuşken diğer bir saatte baş aşağı batar;
- Göklerde parıldayan yıldızlar; zaman zaman ihtiraka uğrarlar;
- Güzellikte yıldızlardan daha parlak olan ay da ince ağrıya tutulup hilâl olur;
- Çok sakin ve edepli olan bu yeri de sarsıntı sıtmaya düşürür;

***

(I/ 1287-1288)

چرخ سر گردان که اندر جستجوست ** حال او چون حال فرزندان اوست
گه حضیض و گه میانه گاه اوج ** اندر او از سعد و نحسی فوج فوج

- Tanrı rızasını arayıp duran başı dönmüş feleğin hali de oğullarının hali gibidir:
- Gâh en altta, gâh ortada, gâh en tepede. Onda da bölük bölük kutlu ve yomsuz zamanlar var!

***

(I/ 1292-1293)

این عجب نبود که میش از گرگ جست ** این عجب کاین میش دل در گرگ بست
زندگانی آشتی ضدهاست ** مرگ آن کاندر میانشان جنگ خاست

- Koyunun kurttan kaçmasına şaşılmaz; şaşılacak şey, bu koyunun kurda gönül vermesidir!
- Sağlık, zıtların sulhüdür; aralarında savaşın başlamasını da ölüm bil!

***

(I/ 1295-1296)

چون جهان رنجور و زندانی بود ** چه عجب رنجور اگر فانی بود
خواند بر شیر او از این رو پندها ** گفت من پس ماندهام زین بندها

- Dünya hasta ve mahpus olunca, hastanın fâni olmasına şaşılır mı?"
- Dünya zindandır, içindekiler de zindandakilerdir.
- Tavşan aslana bu çeşit nasihatler verip "Ben bu sebepler yüzünden geriledim" dedi.

***

(I/ 1311-1320)

ای که تو از ظلم چاهی میکنی ** دان که بهر خویش دامی میکنی
گرد خود چون کرم پیله بر متن ** بهر خود چه میکنی اندازه کن
مر ضعیفان را تو بیخصمی مدان ** از نبی ذا جاء نصر الله خوان
گر تو پیلی خصم تو از تو رمید ** نک جزا طیرا ابابیلت رسید
گر ضعیفی در زمین خواهد امان ** غلغل افتد در سپاه آسمان
گر بدندانش گزی پر خون کنی ** درد دندانت بگیرد چون کنی
شیر خود را دید در چه وز غلو ** خویش را نشناخت آن دم از عدو
عکس خود را او عدوی خویش دید ** لا جرم بر خویش شمشیری کشید
ای بسا ظلمی که بینی از کسان ** خوی تو باشد در ایشان ای فلان
اندر ایشان تافته هستی تو ** از نفاق و ظلم و بد مستی تو

- Ey zulümle bir kuyu kazan! Sen kendin için tuzak hazırlıyorsun.
- İpekböceği gibi kendi etrafını örme; kendine kuyu kazarsan bari kararlıca kaz!
- Zayıfları sen yardımcısız, kimsesiz sanma; Kur'an'dan "İza câe nasrullah"ı oku
- Sen filsen, düşmanın senden ürkmüşse sana ceza olarak işte ebabil kuşu gelip çattı.
- Yerde bir zayıf aman dilerse, gökyüzü askerleri birbirlerine karışırlar.
- Sen birisini dişinle ısırıp ta kan içinde bırakırsan diş ağrısına tutulunca ne yaparsın?
- Aslan, kuyuda kendisini görünce hiddetinden o anda kendini düşmanından ayırt edemedi.
- Kendi aksini kendi düşmanı sandı, hulâsa, kendisine kılıç çekti.
- Ey adam! İnsanlarda gördüğün birçok zulümler, senin huyundur; sen, kendi huyunu onlarda görüyorsun.
- Senin varlığın, nifakın, zulmün, gafletin onlara aksetmiştir.

***

(I/ 1323-1326)

حمله بر خود میکنی ای ساده مرد ** همچو آن شیری که بر خود حمله کرد

چون به قعر خوی خود اندر رسی ** پس بدانی کز تو بود آن ناکسی
شیر را در قعر پیدا شد که بود ** نقش او آن کش دگر کس می‌نمود
هر که دندان ضعیفی می‌کند ** کار آن شیر غلط بین می‌کند

- Ey ahmak! Kendine saldıran o aslan gibi sen de kendine saldırıyorsun.
- Ahlâkının künhüne erişir, hakikatini anlarsan o adam olmamazlığın senden olduğunu bilirsin.
- Aslan; başka bir aslan gibi görünen şeklin, kendi aksinden ibaret olduğu kuyu dibinde zahir oldu.
- Bir zayıfın dişini söken, o ters gören aslanın işini işlemektedir.

***

(I/ 1329-1330)

پیش چشمت داشتی شیشه‌ی کبود ** ز آن سبب عالم کبودت می‌نمود
گر نه کوری این کبودی دان ز خویش ** خویش را بد گو، مگو کس را تو بیش

- Gözünün önüne gök renkli bir cam koymuşsun, o sebepten âlem sana gök görünüyor.
- Kör değilsen bu körlüğü kendinden bil. Kendine kötü de, başkasına deme!

***

(I/ 1333-1338)

اندک اندک آب بر آتش بزن ** تا شود نار تو نور ای بو الحزن
تو بزن یا ربنا آب طهور ** تا شود این نار عالم جمله نور
آب دریا جمله در فرمان تست ** آب و آتش ای خداوند آن تست
گر تو خواهی آتش آب خوش شود ** ور نخواهی آب هم آتش شود
این طلب در ما هم از ایجاد تست ** رستن از بی‌داد یا رب داد تست
بی‌طلب تو این طلب‌مان داده‌ای ** گنج احسان بر همه بگشاده‌ای

- Ey gama, kedere dalmış adam! Azar azar ateşe nur serp ki ateşin nura dönsün.
- Ya Rabbi, sen de o tertemiz suyu serp de âlemin şu ateşi tamamıyla nur olsun.
- Denizin suyu hep ferman altındadır; ya Rabbi su da senindir, ateş de!
- Sen istersen ateş, lâtif su olur; dilemezsen su bile ateş kesilir.
- Bizim şu niyazımızı a yine sen ilham etmektesin. Zulümden kurtulmamız, senin ihsanındır.
- Sen bize bu isteği, biz istemeksizin verdin, hadsiz, hesapsız ihsanlarda bulundun.

***

(I/ 1342-1343)

شاخ و برگ از حبس خاک آزاد شد ** سر بر آورد و حریف باد شد
برگها چون شاخ را بشکافتند ** تا به بالای درخت اشتافتند

Tavşanın, av hayvanlarına “aslan kuyuya düştü” diye müjde götürmesi

- Dallar, yapraklar, toprak hapsinden kurtulunca başlarını yükseltir, rüzgârın eşi, arkadaşı olurlar.
- Yapraklar, daldaki tomurcukları yarıp çıkınca ağacın tâ üstüne çıkarlar.

***

(VI/ 4544-4545)

بی‌زبان گویند سرو و سبزه‌زار ** شکر آب و شکر عدل نوبهار
حله‌ها پوشیده و دامن‌کشان ** مست و رقاص و خوش و عنبرفشان

- Selvilerle yeşillik, daima dilsiz, dudaksız olarak suya ve ilkbaharın adaletine şükredip durmadadır.
- Güzelim elbiseler giymiştir, eteğini sürüyerek sarhoş bir balde oynamada, güzel bir halde etrafa amber saçmadadır.

***

(I/ 1344-1345)

با زبان شطاه شکر خدا ** می‌سراید هر بر و برگی جدا
که بپرورد اصل ما را ذو العطا ** تا درخت استغلظ آمد و استوی

- Her meyve ve her yaprak, tomurcuğunun diliyle Tanrı'nın şükrünü terennüm eder;
- Bizim aslımızı, ihsan sahibi Tanrı yetiştirdi, nihayet ağaç kalınlaştı, doğrulup yükseldi de.

***

(I/ 1347)

در هوای عشق حق رقصان شوند ** همچو قرص بدر بی‌نقصان شوند

- Tanrı aşkının havasında raks ederler; ayın on dördü gibi noksansız ve tam bir hale gelirler.

***

(I/ 1349-1352)

جسمشان در رقص و جانها خود مپرس ** و آن که گرد جان از آنها خود مپرس
شیر را خرگوش در زندان نشاند ** ننگ شیری کاو ز خرگوشی بماند
در چنان ننگی و آن گه این عجب ** فخر دین خواهد که گویندش لقب
ای تو شیری در تک این چاه فرد ** نفس چون خرگوش خونت ریخت و خورد
نفس خرگوشت به صحرا در چرا ** تو به قعر این چه چون و چرا

- Ey kişi! Sen, bu dünya kuyusunun dibinde mahpus kalan bir aslansın. Tavşan gibi olan nefsin, seni nasıl kahretti?
- Senin tavşan nefsin sahrada yiyip içmekte, zevk ve sefa etmekte. Sen ise şu dedikodu, bahis ve münakaşa kuyusunun dibindesin!
- Tavşan, aslanı zindana soktu. Aslan için ne ayıp şey; bir tavşancıktan geri kaldı!
- Böyle bir ayba sahip olduğu halde şaşılacak şey şurasıdır ki bir de kendisine Fahreddin lâkabını takmalarını ister!

***

(V/ 4144)

اندرین بحث ار خرده ره‌بین بدی ** فخر رازی رازدان دین بدی

- Bu bahiste akıl, yol gösterici olsaydı Fahr-i Razı, din sırrını bilirdi.

***

(I/ 1360-1361)

جمع شدن نخجیران گرد خرگوش و ثنا گفتن او را

هر چه هستی جان ما قربان تست ** دست بردی دست و بازویت درست
راند حق این آب را در جوی تو ** آفرین بر دست و بر بازوی تو

Av hayvanlarının tavşanın etrafına toplanıp onu övmeleri

- Ne olursan ol; canımız sana kurban olsun! Ona galip geldin, elin, kolun sağ olsun!
- Tanrı bu suyu, senin arkından akıttı; eline, koluna aferin!

***

(I/ 1367)

از بر حق می‌رسد تفضیلها ** باز هم از حق رسد تبدیلها

- Üstünlükler, Hak'tan gelir, hallerin değişmesi de ondandır.

***

(I/ 1373-1379)

ای شهان کشتیم ما خصم برون ** ماند خصمی زو بتر در اندرون
کشتن این کار عقل و هوش نیست ** شیر باطن سخره‌ی خرگوش نیست
دوزخ است این نفس و دوزخ اژدهاست ** کاو به دریاها نگردد کم و کاست
هفت دریا را در آشامد هنوز ** کم نگردد سوزش آن خلق سوز
سنگها و کافران سنگ دل ** اندر آیند اندر او زار و خجل

- Ey padişahlar! Dışarıdaki düşmanı öldürdük; içimizde ondan beter bir hasım var.
- Bunu öldürmek, aklın fikrin işi değil. İçerideki aslan; öyle tavşan maskarası olmaz.
- Cehennem, bu nefistir; cehennem, bir ejderhadır ki harareti denizlerle eksilmez.
- Yedi denizi içer de yine kocakarıya benzeyen nefsin harareti ve coşkunluğu azalmaz.
- Taşlar, taş yürekli kâfirler; ağlayıp inleyerek mahcup bir halde cehenneme girerler.
- Hak'tan ona şu nida gelmedikçe bu kadar azaba da kanaat etmez:
- "Doydun mu" denir. O, kurt ve sırtlan gibi "Hayır, doymadım" der. İşte sana ateş, işte sana hararet!

***

(I/ 1382-1385)

چون که جزو دوزخ است این نفس ما ** طبع کل دارد همیشه جزوها
این قدم حق را بود کاو را کشد ** غیر حق خود کی کمان او کشد
در کمان ننهند الا تیر راست ** این کمان را باژگون کژ تیرهاست
راست شو چون تیر و واره از کمان ** کز کمان هر راست بجهد بی‌گمان

- Bizim nefsimiz de cehennemin bir parçasıdır. Onun için cüzüler daima küllün tabiatındadır.
- Nefsi öldürecek ayak da ancak Hakk'ın ayağıdır. Zaten nefsin yayını Hak'tan gayrı kim çekebilir?
- Yaya ancak doğru ok koyarlar. Bu yayın ters ve eğri okları da vardır.
- Ok gibi doğru ol da yaydan kurtul! Çünkü her doğru okun, yaydan fırlayacağına şüphe yok.

***

(I/ 1387-1389)

قد رجعنا من جهاد الاصغریم ** با نبی اندر جهاد اکبریم
قوت از حق خواهم و توفیق و لاف ** تا به سوزن بر کنم این کوه قاف
سهل شیری دان که صفها بشکند ** شیر آن است آن که خود را بشکند

- Biz şimdi küçük muharebeden döndük; Peygamber'le beraber büyük muharebedeyiz.
- Tanrı'dan denizleri yaran bir kuvvet isterim ki bu Kaf dağını iğne ile yerinden koparıp atayım.
- Şunu bil ki safları bozup dağıtan aslanla savaşmak kolaydır, asıl aslan, nefsini mağlup edendir."

***

(I/ 1391)

آمدن رسول روم تا نزد عمر و دیدن او کرامات عمر را

Rum Kayseri elçisinin, Emîrülmü'minin Ömer'e -Tanrı ondan razı olsun- gelip Ömer'in kerametini görmesi

- Medine halkına "Halifenin köşkü neresidir ki atımı, eşyamı oraya çekeyim" dedi.

***

(I/ 1394-1403)

ای برادر چون ببینی قصر او ** چون که در چشم دلت رسته ست مو
چشم دل از مو و علت پاک آر ** و آن گهان دیدار قصرش چشم دار
هر که را هست از هوسها جان پاک ** زود بیند حضرت و ایوان پاک
چون محمد پاک شد زین نار و دود ** هر کجا رو کرد وجه الله بود
چون رفیقی وسوسه‌ی بد خواه را ** کی بدانی ثم وجه الله را
هر که را باشد ز سینه فتح باب ** او ز هر شهری ببیند آفتاب
حق پدید است از میان دیگران ** همچو ماه اندر میان اختران
دو سر انگشت بر دو چشم نه ** هیچ بینی از جهان انصاف ده
گر نبینی این جهان معدوم نیست ** عیب جز ز انگشت نفس شوم نیست
تو ز چشم انگشت را بردار هین ** و آن گهانی هر چه می‌خواهی ببین

- Kardeş, onun köşkünü nasıl görebilirsin? Gönül gözünde kıl bitmiş!
- Gönül gözünü kıldan ve hastalıktan arıt, sonra köşkünü görmeyi gözet.
- Kimin canı, heveslerden arınmışsa derhal tertemiz Tanrı tapusunu, Tanrı dergâhını görür.
- Muhammed, bu ateşten, bu dumandan temizlendiğinden nereye yüz çevirse orada Allah cemalini gördü.
- Seni kötülüğe sevk eden vesveselere yoldaş oldukça "Semme vechullah"ı nasıl bilebilirsin?
- Kimin kalbinde kapı açılırsa gönül göğünde yüzlerce güneş görür.
- Yıldızların içinde ay nasıl görünürse başkaları arasında Tanrı da öyle görünür.
- Fakat iki parmağını iki gözünün üstüne koy: bir şey görebilir misin? İnsaf et!
- Sen görmesen de dünya yok değildir. Kusur, ancak şom, nefsin parmağında.
- Kendine gel! Gözünden parmağını kaldır da ne istiyorsan gör.

***

(I/ 1406-1407)

آدمی دید است و باقی پوست است ** دید آن است آن که دید دوست است
چون که دید دوست نبود کور به ** دوست کاو باقی نباشد دور به

- İnsan gözden ibarettir. Geri kalanı bir deridir. Göz de, dostu gören göze derler.
- İnsan, dostu görmeyince kör olsun, daha iyi. Böyle adam Süleyman bile olsa, karınca ondan yeğdir.

***

(I/ 1410)

هر طرف اندر پی آن مرد کار ** می‌شدی پرسان او دیوانه‌وار

- O iş erinin ardına düşmüş, her tarafa koşmakta, delicesine onu aramaktaydı.

***

(I/ 1412)

دید اعرابی زنی او را دخیل ** گفت عمر نک به زیر آن نخیل

- Candan kul olmak için onu aradı. Şüphesiz, arayan bulur.

***

(I/ 1417)

یافتن رسول روم عمر را خفته در زیر درخت

مهر و هیبت هست ضد همدگر ** این دو ضد را دید جمع اندر جگر

Elçinin Emîrülmü'minin Ömer'i – Tanrı ondan razı olsun – bir ağaç altında uyur bulması

- Muhabbet ve heybet birbirinin zıttı iken gönlünde bu iki zıttın birleştiğini gördü.

***

(I/ 1420-1422)

رفته‌ام در بیشه‌ی شیر و پلنگ ** روی من ز یشان نگردانید رنگ
بس شده‌ستم در مصاف و کارزار ** همچو شیر آن دم که باشد کار زار
بس که خوردم بس زدم زخم گران ** دل قوی تر بوده‌ام از دیگران

- Aslanlar, kaplanlar bulunan ormanlara daldım, yüzümün rengi bile kaçmadı.
- Birçok savaşlarda bulundum; savaş başlayınca
- Bir hayli ağır yaralar aldım, düşmanları ağır bir surette yaraladım. Bütün bu ahvalde kalbim, diğerlerinden daha kuvvetli idi.

***

(I/ 1424-1425)

هیبت حق است این از خلق نیست ** هیبت این مرد صاحب دلق نیست
هر که ترسید از حق و تقوی گزید ** ترسد از وی جن و انس و هر که دید

- Bu heybet Hak'tan halktan değil; bu heybet, şu abalı adamdan gelmiyor" dedi.
- Bir kişi Hak'tan korkup takva yolunu tuttu mu: cin olsun, insan olsun, onu kim görse korkar.

***

(I/ 1429)

لا تخافوا هست نزل خایفان ** هست در خور از برای خایف آن

- Korkanı, emin ederler, gönlünü yatıştırırlar.

***

(I/ 1432-1433)

آن دل از جا رفته را دل شاد کرد ** خاطر ویرانش را آباد کرد
بعد از آن گفتش سخنهای دقیق ** وز صفات پاک حق نعم الرفیق

- Ömer, o yüreği oynayan kimseyi sevindirdi, yıkılmış gönlünü yaptı.
- Ondan sonra en güzel bir yoldaş olan Tanrı'nın tertemiz sıfatlarına dair ince bahislere daldı;

***

(I/ 1439-1443)

از منازلهای جانش یاد داد ** وز سفرهای روانش یاد داد
وز زمانی کز زمان خالی بده ست ** وز مقام قدس که اجلالی بده ست
وز هوایی کاندر او سیمرغ روح ** پیش از این دیده ست پرواز و فتوح
هر یکی پروازش از آفاق بیش ** وز امید و نهمت مشتاق بیش

- Ömer, elçiye can menzillerini söyledi, ruh seferlerini anlattı.
- Zamandan dışarı olan, zamana sığmayan bir zamandan, azamete mensup kutsiyet makamından,
- Ruh simurgunun, bu âleme gelmeden önceki geniş uçuşlarından bahsetti.
- Ruhun, o âlemde bir uçuşu, ufukları aşıyordu; iştiyak çekenlerin ümitlerinden de ileri gidiyordu, hırslarından da!
- Ömer, o yabancı çehreli zatı tam dost buldu, canının Tanrı sırlarını dilediğini anladı.

***

(I/ 1448-1450)

سؤال کردن رسول روم از عمر

بر عدمها کان ندارد چشم و گوش ** چون فسون خواند همی‌آید به جوش
از فسون او عدمها زود زود ** خوش معلق می‌زند سوی وجود
باز بر موجود افسونی چو خواند ** زو دو اسبه در عدم موجود راند

Rum Kayseri elçisinin Emîrülmü'minin Ömer'den suali

- Tanrı; gözü kulağı olmayan yokluklara afsun okuyunca onlar, coşmaya başlarlar; varlık âlemine konarlar.
- Yok olanlar, onun afsuniyle varlık diyarına takla atarak ve derhal gelirler.
- Sonra var olana yine bir afsun okuyunca onu yokluğa derhal ve iki çifte atla sürer.

***

(I/ 1464-1470)

این معیت با حق است و جبر نیست ** این تجلی مه است این ابر نیست
ور بود این جبر جبر عامه نیست ** جبر آن اماره‌ی خودکامه نیست
جبر را ایشان شناسند ای پسر ** که خدا بگشادشان در دل بصر
غیب و آینده بر ایشان گشت فاش ** ذکر ماضی پیش ایشان گشت لاش
اختیار و جبر ایشان دیگر است ** قطره‌ها اندر صدفها گوهر است

هست بیرون قطره‌ی خرد و بزرگ ** در صدف آن در خرد است و سترگ
طبع ناف آهو است آن قوم را ** از برون خون و درونشان مشکها

- Hâlbuki bu, Hak'la beraberlik ve birliktir, cebir değil... Bu, ayın tecellisidir bulut değil.
- Cebir bile olsa, herkesin bildiği cebir; yalnız kendi menfaatini gözeten Nefsi Emmarenin cebri değildir.
- Ey oğul! Tanrı, kimlerin gönül gözünü açtıysa bu cebri onlar anlar.
- Gayb ve istikbal onlara apaçık görünmektedir. Maziyi anış onlarca değersiz bir şeydir.
- Onların ihtiyarı da başka türlüdür, cebri de. Yağmur damlaları sedeflerin içinde inci olur.
- Sedeften dışarıda küçük, büyük damlalar var, sedefin içinde ise küçük, büyük inciler.
- Onlarda misk ahusunun göbeğindeki kabiliyet vardır. Dışarıdaki kan damlaları, bunların içlerinde misktir.

***

(I/ 1473-1477)

اختیار و جبر در تو بد خیال ** چون در ایشان رفت شد نور جلال
نان چو در سفره ست باشد آن جماد ** در تن مردم شود او روح شاد
در دل سفره نگردد مستحیل ** مستحیلش جان کند از سلسبیل
قوت جان است این ای راست خوان ** تا چه باشد قوت آن جان جان
گوشت پاره‌ی آدمی با عقل و جان ** می‌شکافد کوه را با بحر و کان

- İhtiyar ve cebir, sende bir hayalden ibarettir. Onlardaysa Tanrı azametinin nuru haline gelmiştir.
- Ekmek, sofrada durduğu müddetçe cansızdır. Fakat insan vücudunda neşeli ruh kesilir.
- Sofranın ortasında duran o ekmeğin can olması imkânsızdır. Fakat can, sel sebil suyu ile o olmayacak şeyi yapar, ekmeği ruh haline getirir.
- Ey doğru okuyup doğru anlayan! Bu can kuvvetidir; bir düşün, o canlar canının kuvveti ne olabilir?
- İnsanın bir tek kolu, candan gelen kuvvetle dağı, denizle, madenlerle yarıp delmekte.

***

(I/ 1479)

گر گشاید دل سر انبان راز ** جان به سوی عرش سازد ترک تاز

- Gönül, Tanrı sırları dağarcığını açarsa can, arşa doğru süratle koşar gider.

***

(I/ 1482)

اضافت کردن آدم آن زلت را به خویشتن که ربنا ظلمناو اضافت کردن ابلیس گناه خود را به خدا که بما أغویتنی

خلق حق افعال ما را موجد است ** فعل ما آثار خلق ایزد است

Âdem Aleyhisselâm'ın " Rabbenâ zalemnâ " diye hatayı kendisine isnadetmesi, İblîs'in "Bimâ agveyteni " diyerek suçu Tanrı'ya yüklemesi

- Tanrı'nın yaratması, bizim yaptığımız işleri meydana getirmektedir. Bizim işlerimiz, Tanrı işinin eserleridir.

***

(I/ 1486)

چون محیط حرف و معنی نیست جان ** چون بود جان خالق این هر دوان

- Ey oğul! Tanrı, her şeye muhittir. Bir işi yapması, o anda diğer bir işi yapmasına mâni olamaz.

***

(I/ 1494)

گفت ترسیدم ادب نگذاشتم ** گفت هم من پاس آنت داشتم

- Hürmet eden, hürmet görür. Şeker getiren badem şekerlemesi yer.

***

(I/ 1496-1498)

یک مثال ای دل پی فرقی بیار ** تا بدانی جبر را از اختیار

دست کان لرزان بود از ارتعاش ** و آن که دستی را تو لرزانی ز جاش

هر دو جنبش آفریده‌ی حق شناس ** لیک نتوان کرد این با آن قیاس

- Ey gönül! Cebirle ihtiyarı birbirinden ayırt etmek için bir misal getir ki ikisini de anlayasın:
- Titreme illetinden dolayı titreyen bir el, bir de senin titrettiğin el...
- Her iki hareketi de bil ki Tanrı yaratmıştır; fakat bu hareketi onunla mukayeseye imkân yoktur.

***

(I/ 1501-1502)

بحث عقلی گر در و مرجان بود ** آن دگر باشد که بحث جان بود

بحث جان اندر مقامی دیگر است ** باده‌ی جان را قوامی دیگر است

- Aklî bahis, inci ve mercan bile olsa can bahsi, başka bir bahistir.
- Can bahsi başka bir makamdır, can şarabının başka bir kıvamı vardır.

***

(I/ 1504-1508)

چون عمر از عقل آمد سوی جان ** بو الحکم بو جهل شد در حکم آن

سوی حس و سوی عقل او کامل است ** گر چه خود نسبت به جان او جاهل است

بحث عقل و حس اثر دان یا سبب ** بحث جانی یا عجب یا بو العجب

ضوء جان آمد نماند ای مستضی ** لازم و ملزوم و نافی مقتضی

ز آن که بینایی که نورش بازغ است ** از دلیل چون عصا بس فارغ است

- Fakat Ömer, akıl âleminden can âlemine gelince can bahsinde Ebülhakem, Ebucehil oldu.
- Ebucehil, cana nispetle esasen cahil olmakla beraber his ve akıl bakımından kâmildi.
- Akıl ve bahsi, bil ki eser, yahut sebeptir (Onunla müessir ve müsebbip anlaşılır). Can bahsi ise büsbütün şaşılacak bir şeydir.
- Ey nur isteyen! Can ziyası parladı; lâzım, mülzem, nâfî, muktazî kalmadı. Bir gören kişinin.
- Nuru doğmuş parlamaktayken sopa gibi bir delilden vazgeçeceği meydandadır.

***

(I/ 1511-1517)

ور به خواب آییم مستان وی‌ایم ** ور به بیداری به دستان وی‌ایم

ور بگرییم ابر پر زرق وی‌ایم ** ور بخندیم آن زمان برق وی‌ایم

ور به خشم و جنگ عکس قهر اوست ** ور به صلح و عذر عکس مهر اوست

ما که‌ایم اندر جهان پیچ پیچ ** چون الف او خود چه دارد هیچ هیچ

- Uyursak onun sarhoşlarıyız; uyanık olursak onun hikâyesinden bahsetmekteyiz.
- Ağlarsak rızıklarla dolu bulutuyuz; gülersek şimşek!
- Kızar, savaşırsak bu, kahrının aksidir, barışır, özür serdedersek muhabbetinin aksidir.
- Bu dolaşık ve karmakarışık âlemde biz kimiz? Elif gibiyiz. Elifinse esasen, hiç ama hiçbir şeyi yoktur!

***

(I/ 1515-1517)

سؤال کردن رسول روم از عمر از سبب ابتلای ارواح با این آب و گل اجساد

گفت یا عمر چه حکمت بود و سر ** حبس آن صافی در این جای کدر
آب صافی در گلی پنهان شده ** جان صافی بستهی ابدان شده
گفت تو بحثی شگرفی میکنی ** معنیی را بند حرفی میکنی

Elçinin Ömer'den - Tanrı ondan razı olsun - , ruhların bu balçığa müptelâ olmalarının sebebini sorması.

- Ömer'e "O duru suyun bulanık yerde hapsedilmesinin hikmeti ne, bunda ne sır var?
- Duru su, toprakta gizlenmiş; saf can cisimlerde mukayyet olmuş, sebebi nedir?" dedi.
- Ömer dedi ki: "Sen derin bir bahse dalıyorsun. Meselâ manayı harflerle takyit eder(bir söz söylersin).

***

(I/ 1521-1523)

صد هزاران فایده ست و هر یکی ** صد هزاران پیش آن یک اندکی
آن دم نطقت که جزو جزوهاست ** فایده شد کل کل خالی چراست
تو که جزوی کار تو با فایده ست ** پس چرا در طعن کل آری تو دست

- Mananın kelimelerle söylenmesinde yüz binlerce fayda var. Bu faydaların her biri, canın cesede girmesindeki faydaya nispetle pek değersiz.
- Cüzilerin cüz'ü olan senin bu nefesin, bu söz söylemen, küllî bir fayda temin ederse ruhun bedene girmesiyle meydana gelen küll, neden faydasız olsun?
- Sen bir cüz iken fayda görüyorsun. O halde neden kınama elini külle uzatıyor, onu neden kınıyorsun?

***

(IV/ Başlık)

چون نبی نیستی ز امت باش چونک سلطان نهای رعیت باش پس رو خاموش باش از خود زحمتی و رایی متراش

Peygamber değilsen ümmet ol..Padişah değilsen tebaa ol!

***

(I/ 1527-1528)

سرکه را گر راه باید در جگر ** گو بشو سرکنگبین او از شکر
معنی اندر شعر جز با خبط نیست ** چون قلاسنگ است اندر ضبط نیست

- Sirke, ciğere gitmek için yol arıyorsa ona "şekerle karış da sirkengübin ol" de!
- Manayı şiire sıkıştırmaya çalışmak, hapsolmakla müsavi, ondan gayrı bir şey değil. Şiirde mana, sapan gibi… istenen yere gitmesine imkan yok.

***

(I/ 1530)

واله اندر قدرت الله شد ** آن رسول اینجا رسید و شاه شد

“Tanrı ile oturmak dileyen tasavvuf ehliyle otursun” sözünün manası

- Tanrı kudretine hayran olup kaldı; makam erişip sultan oldu.

***

(I/ 1532)

چون تعلق یافت نان با بو البشر ** نان مرده زنده گشت و با خبر

- Ekmek Âdem Atanın vücuduna karıştı, ölü iken dirildi, haberdar oldu.

***

(I/ 1535-1536)

ای خنک آن مرد کز خود رسته شد ** در وجود زنده‌ای پیوسته شد

وای آن زنده که با مرده نشست ** مرده گشت و زندگی از وی بجست

- Ne mutlu o adama kendisinden kurtulmuş, diriye ulaşmıştır!
- Yazık o diriye ki ölü ile oturmuş, ölmüş; hayatını kaybetmiştir!

***

(I/ 1544-1546)

ما به دین رستیم زین ننگین قفس ** جز که این ره نیست چاره‌ی این قفس

خویش را رنجور سازی زار زار ** تا ترا بیرون کنند از اشتهار

که اشتهار خلق بند محکم است ** در ره این از بند آهن کی کم است

- Biz bu daracık kafesten bununla kurtulduk. Bu kafesten kurtulmanın bundan başka çaresi yok!
- Kazandığın şöhretten kurtulman için inleyip duran bir hasta haline gir!
- Zaten halk arasında meşhur olmak, sağlam bir bağdır. Bu bağ bu yolda demir bir bağdan aşağı mıdır ki?”

***

(I/ 1551)

قصه‌ی بازرگان که طوطی محبوس او او را پیغام داد به طوطیان هندوستان هنگام رفتن به تجارت

گفت طوطی را چه خواهی ارمغان ** کارمت از خطه‌ی هندوستان

Bir tâcirin ticaret için Hindistan’a gitmesi ve mahpus dudusunun, onunla Hindistan dudularına haber yollaması

- Duduya da “Sen ne armağan istersin, sana Hindistan elinden ne getireyim?” dedi.

***

(I/ 1555-1557)

گفت می‌شاید که من در اشتیاق ** جان دهم اینجا بمیرم در فراق

این روا باشد که من در بند سخت ** گه شما بر سبزه گاهی بر درخت

این چنین باشد وفای دوستان ** من در این حبس و شما در بوستان

- Dedi ki: Reva mıdır ben iştiyakınızla gurbet elde can vereyim.
- Sıkı bir hapis içinde olayım da siz gâh yeşilliklerde, gâh ağaçlarda zevk ve sefa edesiniz.
- Dostların vefası böyle mi olur? Ben şu hapis içindeyim, siz gül bahçelerinde.

***

(I/ 1563-1564)

ای عجب آن عهد و آن سوگند کو ** وعده‌های آن لب چون قند کو
گر فراق بنده از بد بندگی است ** چون تو با بد بد کنی پس فرق چیست

- Şaşılacak şey! Nerde o ahit, nerde o yemin? O şeker gibi dudağın verdiği vaadler hani?
- Bu kulun ayrı düşmesi, fena kulluktansa... Kötüye kötülükle mukabele edersen aramızda ne fark kalır?

***

(I/ 1566)

ای جفای تو ز دولت خوبتر ** و انتقام تو ز جان محبوبتر

- Ey cefası devletten daha güzel, intikamı candan daha sevimli dilber!

***

(I/ 1569-1574)

نالم و ترسم که او باور کند ** وز کرم آن جور را کمتر کند
عاشقم بر قهر و بر لطفش به جد ** بو العجب من عاشق این هر دو ضد
و الله ار زین خار در بستان شوم ** همچو بلبل زین سبب نالان شوم
این عجب بلبل که بگشاید دهان ** تا خورد او خار را با گلستان
این چه بلبل این نهنگ آتشی است ** جمله ناخوشها ز عشق او را خوشی است
عاشق کل است و خود کل است او ** عاشق خویش است و عشق خویش جو

- Hem inlerim, hem de sevgili inanır da kereminden o cevri azaltır diye korkarım.
- Kahrına da hakkıyla âşığım, lütfuna da. Ne şaşılacak şey ki ben bu iki zıdda da gönül vermişim.
- Tanrı hakkı için bu dikenden kurtulur, gül bahçesine kavuşursam bu sebepten bülbül gibi feryat ederim.
- Bu ne şaşılacak şey bülbüldür ki ağzını açınca dikeni de gül bahçesiyle beraber yutar, ikisini de bir görür!
- Bu bülbül değil, ateş canavarı! Onun aşkıyla bütün kötü şeyler, kendisine hoş gelmekte!
- Güle âşık, hâlbuki esasen kendisi gül, kendisine âşık, kendi aşkını aramakta!"

***

(I/ 1578)

هر دمش صد نامه صد پیک از خدا ** یا ربی زو شصت لبیک از خدا

- Her demde ona Tanrı'dan yüz mektup, yüz haberci erişsin; o bir kere "Ya Rabbi" deyince Hak'tan altmış kere "Lebbeyk" sesi gelsin!

***

(I/ 1580-1586)

هر دمی او را یکی معراج خاص ** بر سر تاجش نهد صد تاج خاص
صورتش بر خاک و جان بر لامکان ** لامکانی فوق وهم سالکان
لامکانی نه که در فهم آیدت ** هر دمی در وی خیالی زایدت
بل مکان و لامکان در حکم او ** همچو در حکم بهشتی چارجو
شرح این کوته کن و رخ زین بتاب ** دم مزن و الله اعلم بالصواب
باز می‌گردیم ما ای دوستان ** سوی مرغ و تاجر و هندوستان
مرد بازرگان پذیرفت این پیام ** کاو رساند سوی جنس از وی سلام

- Öyle kişiye her nefeste hususi miraç vardır. Tanrı, onun tacının üstüne yüzlerce hususi taç koyar.

- Cismi topraktadır, Canı Lâmekân Âleminde, O Lâmekân Âlemi, saliklerin vehimlerinden üstündür. (vehimlere sığmaz.)
- O Lâmekân Âlemi, vehmine gelen bir âlem olmadığı gibi hayaline de doğmaz. (ne idrak edebilirsin, ne tahayyül !)
- Cennetteki ırmak, nasıl cennettekilerin hükmüne tâbi ise mekân âlemiyle Lâmekân Âlemi de, o âlemin hükmüne tâbidir.
- Bu ilâhî akıl kuşlarına ait olan bahsi kısa kes, bu sözden yüzünü çevir, sükût et! Doğrusunu, Tanrı daha iyi bilir.
- Dostlar biz yine kuş, tacir ve Hindistan hikâyesine dönelim:
- Tacir, Hindistan'daki dudulara, dudusundan selam götürmeyi kabul etti.

***

(I/ 1589-1592)

دیدن خواجه طوطیان هندوستان را در دشت و پیغام رسانیدن از آن طوطی

طوطیی ز آن طوطیان لرزید بس ** اوفتاد و مرد و بگسستش نفس

شد پشیمان خواجه از گفت خبر ** گفت رفتم در هلاک جانور

این مگر خویش است با آن طوطیک ** این مگر دو جسم بود و روح یک

این چرا کردم چرا دادم پیام ** سوختم بی‌چاره را زین گفت خام

Tâcirin, kırda Hindistan dudularını görüp onlara dudusundan haber götürmesi

- O dudulardan birisi, bir hayli titredi ve düşüp öldü, nefesi kesildi.
- Tâcir, bu haberi verdiğinden dolayı pişman oldu, dedi ki: "Bir cana kıydım,
- Bu dudu, olsa olsa o duducağızın akrabası olacak, galiba bunların cisimleri iki, canları bir.
- Bu işi neye yaptım, o haberi neye verdim? Bu münasebetsiz sözle biçareyi yaktım, yandırdım."

***

(I/ 1596-1597)

ظالم آن قومی که چشمان دوختند ** ز آن سخنها عالمی را سوختند

عالمی را یک سخن ویران کند ** روبهان مرده را شیران کند

- Zalim onlardır ki gözlerini kapamışlar, söyledikleri sözlerle bütün âlemi yakmışlardır.
- Bir söz, bir âlemi yıkar, ölmüş tilkileri aslan eder.

***

(I/ 1599-1600)

گر حجاب از جانها برخاستی ** گفت هر جانی مسیح آساستی

گر سخن خواهی که گویی چون شکر ** صبر کن از حرص و این حلوا مخور

- Canlardan perde kalkaydı; her canın sözü, Mesih'i' sözü gibi tesir ederdi.
- Şeker gibi söz söylemek istersen sabret, haris olma, bu helvayı yeme!

***

(I/ 1606)

تفسیر قول فرید الدین عطار قدس الله روحه: تو صاحب نفسی ای غافل میان خاک خون می‌خور که صاحب دل اگر زهری خورد آن انگبین باشد

در تو نمرودی است آتش در مرو ** رفت خواهی اول ابراهیم شو

Feridedîn-i Attâr'ın -Tanrı ruhunu takdis etsin- sözünün tefsiri

"Ey gafil! Sen nefis ehlisin, toprak içinde kan yiyedur! Fakat gönüle sahip olan kişi , zehir bile yese o zehir bal olur."

- Sende Nemrûd'luk var, ateşe atılma, atılacaksan önce İbrahim ol!

***

(I/ 1612-1613)

جهل آید پیش او دانش شود ** جهل شد علمی که در ناقص رود
هر چه گیرد علتی علت شود ** کفر گیرد کاملی ملت شود

- Kâmil, toprağı tutsa altın olur; nâkıs, altını ele alsa toz toprak kesilir.
- İlletli kimse, ne tutarsa illet olur. Kâmil kâfir bile olsa o küfür, din ve şeriat haline gelir.
- Kâmile göre bilgisizlik bile bilgi olur, nâkısın bildiği bilgi ise bilgisizlik kesilir.

***

(I/ 1619-1624)

تعظیم ساحران مر موسی را علیه السلام که چه فرمایی اول تو اندازی عصا یا ما

این قدر تعظیم دینشان را خرید ** کز مری آن دست و پاهاشان برید
ساحران چون حق او بشناختند ** دست و پا در جرم آن درباختند
لقمه و نکته ست کامل را حلال ** تو نه‌ای کامل مخور می‌باش لال
چون تو گوشی او زبان نی جنس تو ** گوشها را حق بفرمود أنصتوا
کودک اول چون بزاید شیر نوش ** مدتی خامش بود او جمله گوش

Sihirbazların “ Ne buyurursun, asâyı önce sen mi atarsın, yoksa biz mi atalım? “ diyerek Mûsa Aleyhisselâm’a hürmet edip onu ağırlamaları, Mûsâ’nın da “ Siz atın “ demesi

- Mûsâ’ya karşı gösterdikleri o kadarcık hürmet, din sahibi olmalarına sebep oldu; inat yüzünden de elleri ayakları kesildi.
- Sihirbazlar Mûsâ’nın hakkını anladıklarından evvelce işledikleri suça karşılık olarak ellerini, ayaklarını feda eylediler.
- Yemek yemek ve nükte söylemek, kâmile helâldir; mademki sen kâmil değilsin yeme ve sükût et!
- Çünkü sen kulaksın, o dildir; o senin cinsinden değil, Tanrı, kulaklara “Ansitû” buyurdu.
- Çocuk önce, süt emme kabiliyetinde doğar, bir müddet susar ve tamamı ile kulak kesilir.
- Lâkırdı söylemeyi öğreninceye kadar bir zaman dudağını yumması, söz söylememesi gerekir.

***

(I/ 1627-1634)

ز آن که اول سمع باید نطق را ** سوی منطق از ره سمع اندر آ
ادخلوا الأبیات من أبوابها ** و اطلبوا الأغراض فی أسبابها
نطق کان موقوف راه سمع نیست ** جز که نطق خالق بی‌طمع نیست
مبدع است او تابع استاد نی ** مسند جمله و را اسناد نی
باقیان هم در حرف هم در مقال ** تابع استاد و محتاج مثال
زین سخن گر نیستی بیگانه‌ای ** دلق و اشکی گیر در ویرانه‌ای
ز آن که آدم ز آن عتاب از اشک رست ** اشک تر باشد دم توبه پرست

- Çünkü söz söylemek için önce dinlemek gerektir. Söze, kulak verme yolundan gir.
- Evlere kapılardan girin; rızıkları, sebeplerine teşebbüs ederek arayın!
- Dinleme ihtiyacı olmaksızın anlaşılan söz, ancak tamahsız ve ihtiyaçsız olan Tanrı’nın sözüdür.
- Tanrı, yarattığını eşsiz, örneksiz yaratır; üstada tâbi değildir. Herkes ona dayanır; onun dayanacağı bir varlık yoktur.
- Ondan başka bütün mahlûkat; hem sanatında, hem sözünde üstada tâbidir, örneğe muhtaçtır.
- Bu söze yabancı değilsen bir hırkaya bürün, bir viraneye çekil ve gözyaşı dök!

- Âdem, yeryüzüne, ağlamak için, daima feryat etmek, inlemek ve mahzun olmak için gelmiştir.
- Âdem, Firdevs'ten, yedi kat göklerin üstünden ayakları dolaşarak en adi yere, tâ kapı dibine, özür dilemek için gitti.

***

(I/ 1636)

گر ز پشت آدمی وز صلب او ** در طلب می‌باش هم در طلب او

- Gönül ateşiyle gözyaşından çerez düz. Bahçe, bulutla güneş yüzünden yetişmiş, yeşermiştir.

***

(I/ 1640)

طفل جان از شیر شیطان باز کن ** بعد از آنش با ملک انباز کن

- Önce can çocuğunu Şeytan sütünden kes de sonra onu meleklere ortak yap.

***

(I/ 1642)

لقمه‌ای کان نور افزود و کمال ** آن بود آورده از کسب حلال

- Nur ve kemali arttıran lokma, helâl kazançtan elde edilen lokmadır.

***

(I/ 1644-1645)

علم و حکمت زاید از لقمه‌ی حلال ** عشق و رقت آید از لقمه‌ی حلال
چون ز لقمه تو حسد بینی و دام ** جهل و غفلت زاید آن را دان حرام

- İlim ve hikmet helâl lokmadan doğar; aşk ve rikkat helâl lokmadan meydana gelir.
- Bir lokmadan hasede uğrar, tuzağa düşersen; bir lokmadan bilgisizlik ve gaflet meydana gelirse, sen o lokmayı haram bil!

***

(I/ 1648)

زاید از لقمه‌ی حلال اندر دهان ** میل خدمت عزم رفتن آن جهان

- Hizmete meyletmek ve o cihana gitmek azmi, ağıza alınan lokmanın helâl olmasından doğar

***

(I/ 1654)

باز گفتن بازرگان با طوطی آن چه دید از طوطیان هندوستان

گفت ای خواجه پشیمانی ز چیست ** چیست آن کاین خشم و غم را مقتضی است

Tacirin Hindistan dudularından gördüğünü duduya söylemesi

- Dudu, "Efendim, pişmanlık neden, bu hiddete bu gama ne sebep oldu?" dedi.

***

(I/ 1656-1660)

آن یکی طوطی ز دردت بوی برد ** زهره‌اش بدرید و لرزید و بمرد
من پشیمان گشتم این گفتن چه بود ** لیک چون گفتم پشیمانی چه سود
نکته ای کان جست ناگه از زبان ** همچو تیری دان که جست آن از کمان
وانگردد از ره آن تیر ای پسر ** بند باید کرد سیلی را ز سر
چون گذشت از سر جهانی را گرفت ** گر جهان ویران کند نبود شگفت

- İçlerinden biri senin derdini anlayınca ödü patladı, titreyip öldü."
- Pişmanlık ne fayda verir?
- Ağızdan bir kere çıkan söz, bil ki yaydan fırlayan ok gibidir.

- Oğul, o ok gittiği yerden geri dönmez, seli baştan bağlamak gerek.
- Sel önce bir kere coşup da etrafı kapladıktan sonra dünyayı harap etse şaşılmaz.

***

(I/ 1671-1672)

گفته ناگفته کند از فتح باب ** تا از آن نه سیخ سوزد نه کباب
از همه دلها که آن نکته شنید ** آن سخن را کرد محو و ناپدید

- Tanrı kudretiyle; söylenmiş bir sözü söylenmemiş hale getirir. Bir halde ki ne şiş yanar ne kebap!
- Bütün kalplerdeki nükteleri işitir, gönüllerden o sözü yok eder.

***

(I/ 1699)

اولیا را هست قدرت از اله ** تیر جسته باز آرندش ز راه

- Velîlerde Tanrı'dan öyle bir kudret vardır ki atılmış oku yoldan geri çevirirler.

***

(I/ 1673)

گرت برهان باید و حجت مها ** باز خوان من آیة أو ننسها

- Ey ulu kişi! Sana delil ve huccet gerekse "Min âyetin ey nünsiha" ayetini oku.

***

(I/ 1675)

چون به تذکیر و به نسیان قادراند ** بر همه دلهای خلقان قاهراند

- Velîler, hatırlatma ve unutturmaya kadirdirler; şu halde herkesin gönlüne hâkimdirler.

***

(I/ 1677-1678)

خلتم سخریه اهل السمو ** از نبی خوانید تا أنسوکم
صاحب ده پادشاه جسمهاست ** صاحب دل شاه دلهای شماست

- Siz, yüce kişileri alaya aldınız, bundan bir şey çıkmaz sandınız ama Kur'an'da "Ensevküm" ayetini bir okuyun!
- Şehir ve köye sahip olan, cisimlerin padişahıdır. Gönül sahibi ise gönüllerinizin sultanıdır.

***

(I/ 1684-1691)

آن همه اندیشه‌ی پیشانها ** می‌شناسند از هدایت جانها
پیشه و فرهنگ تو آید به تو ** تا در اسباب بگشاید به تو
پیشه‌ی زرگر به آهنگر نشد ** خوی این خوش خوبه آن منکر نشد
پیشه‌ها و خلقها همچون جهیز ** سوی خصم آیند روز رستخیز
پیشه‌ها و خلقها از بعد خواب ** واپس آید هم به خصم خود شتاب
پیشه‌ها و اندیشه‌ها در وقت صبح ** هم بدانجا شد که بود آن حسن و قبح
چون کبوترهای پیک از شهرها ** سوی شهر خویش آرد بهرها

شنیدن آن طوطی حرکت آن طوطیان و مردن آن طوطی در قفس و نوحه‌ی خواجه بر وی

چون شنید آن مرغ کان طوطی چه کرد ** پس بلرزید اوفتاد و گشت سرد

- Evvelki düşüncelerin hepsi, Tanrı'nın hidayetiyle sahiplerini tanırlar.
- Uyanınca, sanat ve hünerin, sebepler kapısını açmak üzere yine sana gelir.
- Kuyumcunun hüneri demirciye gitmez, bu güzel huylunun huyu, öteki kötüye mal olmaz.

- Hünerler ve huylar, kıyamet günü, çeyiz gibi sahibine döner.
- Sanatlar ve tabiatlar, sabah uyandıktan sonra, koşa koşa onun yanına gelirler.
- Güzel olsun, çirkin olsun... Bütün huylar ve hünerler, sabah çağında sahiplerine gelir;
- Nitekim posta güvercinleri, gönderilen mektupları, yine uçtukları şehre getirirler.

Dudunun, duduların hareketlerini duyması ve kafeste ölümü, tacirin ona ağlaması

- Dudu, o dudunun yaptığını işitince titredi, düştü, kaskatı oldu.

***

(I/ 1695-1696)

ای دریغا مرغ خوش آواز من ** ای دریغا هم دم و هم راز من
ای دریغا مرغ خوش الحان من ** راح روح و روضه و ریحان من

- Vah yazık, benim güzel sesli kuşum! Vah yazık, benim gönüldeşim, sırdaşım.
- Yazık, benim güzel nağmeli kuşum; ruhumun neşesi, bahçem, çiçeğim!

***

(I/ 136)

خوشتر آن باشد که سر دلبران ** گفته آید در حدیث دیگران

- Dilbere ait sırların, başkalarına ait sözler içinde söylenmesi daha hoştur.

***

(I/ 1697-1700)

گر سلیمان را چنین مرغی بدی ** کی خود او مشغول آن مرغان شدی
ای دریغا مرغ کارزان یافتم ** زود روی از روی او بر تافتم
ای زبان تو بس زیانی بر وری ** چون تویی گویا چه گویم من ترا
ای زبان هم آتش و هم خرمنی ** چند این آتش در این خرمن زنی

- Süleyman'ın böyle kuşu olsaydı hiç başka kuşlarla uğraşır mıydı?
- Vah yazık; ucuz bulduğum kuştan ne çabuk ayrıldım!
- Ey dil, sen bana çok ziyan veriyorsun! Söyleyen sen olduktan sonra ben sana ne diyeyim?
- Ey dil, sen hem ateşsin, hem harman! Ne vakte kadar harmanı ateşe vereceksin?

***

(I/ 1702)

ای زبان هم گنج بی‌پایان تویی ** ای زبان هم رنج بی‌درمان تویی

- Ey dil, sen hem bitmez tükenmez bir hazinesin; hem dermanı olmayan bir dertsin!

***

(I/ 1705)

نک بپرانیده ای مرغ مرا ** در چراگاه ستم کم کن چرا

- İşte benim kuşumu uçurdun. Zulüm ve sitem otlağında az otla!

***

(I/ 1707-1708)

ای دریغا نور ظلمت سوز من ** ای دریغا صبح روز افروز من
ای دریغا مرغ خوش پرواز من ** ز انتها پریده تا آغاز من

- Eyvah, benim gündüzü aydınlatan sabahım!
- Vah benim güzel uçan; tâ sondan başlangıca kadar uçup gelen kuşum

***

(I/ 1717-1718)

طوطیی کاید ز وحی آواز او ** پیش از آغاز وجود آغاز او
اندرون تست آن طوطی نهان ** عکس او را دیده تو بر این و آن

- O öyle bir duduydu ki sesi, vahiden gelirdi; varlığı varlık meydana gelmeden önceydi.
- Sen, şunda bunda onun aksini görmüşsün.

***

(I/ 1720-1730)

ای که جان را بهر تن می‌سوختی ** سوختی جان را و تن افروختی
سوختم من سوخته خواهد کسی ** تا ز من آتش زند اندر خسی
سوخته چون قابل آتش بود ** سوخته بستان که آتش کش بود
ای دریغا ای دریغا ای دریغ ** کانچنان ماهی نهان شد زیر میغ
چون زنم دم کاتش دل تیز شد ** شیر هجر آشفته و خون ریز شد
آن که او هوشیار خود تند است و مست ** چون بود چون او قدح گیرد به دست
شیر مستی کز صفت بیرون بود ** از بسیط مرغزار افزون بود
قافیه اندیشم و دل دار من ** گویدم مندیش جز دیدار من
خوش نشین ای قافیه اندیش من ** قافیه‌ی دولت تویی در پیش من
حرف چه بود تا تو اندیشی از آن ** حرف چه بود خار دیوار رزان
حرف و صوت و گفت را بر هم زنم ** تا که بی‌این هر سه با تو دم زنم

- Ey ten uğruna canını yakıp duran! Canını yaktın, tenini aydınlattın.
- Ben yandım, kavını tutuşturmak isteyen bana gelsin, benden tutuştursun da çerçöpü alevlensin, yaksın!
- Kav, ateş alma kabiliyetindendir, şu halde ateşi cezbeden kavı al!
- Vah vah vah; yazıklar olsun... öyle bir ay bulut altına girdi!
- Nasıl bahsedeyim? Gönül ateşi şiddetle alevlendi; ayrılık aslanı çıldırdı, kan döker bir hale geldi.
- Ayıkken bile titiz ve sarhoş olan, kadehi ele alınca nasıl olur?
- Anlatılamayacak derecede sarhoş olan bir aslan, çayırlığa gelince oraya yayılmış yeşilliklerden neşelenir, sarhoşluğu büsbütün fazlalaşır.
- Ben kafiye düşünürüm; sevgilim bana der ki: “Yüzümden başka hiçbir şey düşünme!
- Ey benim kafiye düşünenim! Rahatça otur, benim yanımda devlet kafiyesi sensin.
- Harf ne oluyor ki sen onu düşünesin! Harf nedir? Üzüm bağının çitten duvarı.
- Harfi, sesi, sözü birbirine vurup parçalayayım da seninle bu üçü de olmaksızın konuşayım!

***

(I/ 3092)

ای خدا جان را تو بنما آن مقام ** کاندر او بی‌حرف می‌روید کلام

- Tanrı, harfsiz söz beliren o makamı, canımıza sen göster.

***

(III/ 2098)

اینچ می‌گویم به قدر فهم تست ** مردم اندر حسرت فهم درست

- Bu söylediğin sözler yok mu? Senin anlayışın miktarı ancak… Öldüm iyi ve doğru anlayışın hasretinden!

***

(I/ 1731-1733)

آن دمی کز آدمش کردم نهان ** با تو گویم ای تو اسرار جهان
آن دمی را که نگفتم با خلیل ** و آن غمی را که نداند جبرئیل
آن دمی کز وی مسیحا دم نزد ** حق ز غیرت نیز بی‌ما هم نزد

- Âdem'den bile gizlediğim sırrı, ey cihanın esrarı olan sevgili, sana söyleyeyim.
- Halil'e bile söylemediğim sırrı, Cebrail'in bile bilmediği gamı,
- Mesih'in bile dem vurmadığı, hatta Tanrı'nın bile kıskanıp biz olmadıkça kimseye açmadığı sırrı sana açayım."

***

(VI/ 3172)

خلق را چون آب دان صاف و زلال ** اندر آن تابان صفات ذوالجلال

- Halkı su gibi arı duru bil. O suya akseden, ululuk ıssı Tanrı'nın sıfatlarıdır.

***

(I/ 1747-1748)

پاره کرده‌ی وسوسه باشی دلا ** گر طرب را باز دانی از بلا
گر مرادت را مذاق شکر است ** بی‌مرادی نه مراد دل بر است

- Şu halde ey gönül! Neşe ve sefayı cefa ve belâdan ayırt edersen vesveseye zebun olmuş olursun.
- Tutalım ki senin isteğinde şeker tadı var; sevgilinin isteği, isteksizlik murat ve maksadı terk etme değil mi?

***

(I/ 1738-1742)

می‌شود صیاد، مرغان را شکار ** تا کند ناگاه ایشان را شکار
بی‌دلان را دلبران جسته به جان ** جمله معشوقان شکار عاشقان
هر که عاشق دیدی‌اش معشوق دان ** کو به نسبت هست هم این و هم آن
تشنگان گر آب جویند از جهان ** آب جوید هم به عالم تشنگان
چون که عاشق اوست تو خاموش باش ** او چو گوشت می‌کشد تو گوش باش

- Avcı onları ansızın avlamak için kuşlara av olmaktadır.
- Dilberler; âşıkları, canla, başla ararlar. Bütün maşuklar âşıklara avlanmışlardır.
- Kimi âşık görürsen bil ki mâşuktur. Çünkü o, âşık olmakla beraber mâşuk tarafından sevildiği cihette mâşuktur da.
- Susuzlar âlemde su ararlar, fakat su da cihanda susuzları arar.
- Mademki âşık odur, sen sus artık. Madem ki o, kulağını çekmekte, sen tamamıyla kulak kesil!

***

(I/ 1757-1758)

غرق عشقی‌ام که غرق است اندر این ** عشقهای اولین و آخرین
مجملش گفتم نکردم ز آن بیان ** ور نه هم افهام سوزد هم زبان

- Ben öyle bir aşka gark olmuşum ki evvel gelenlerin aşkları da benim bu aşkıma batmış, yok olmuştur, sonra gelenlerin aşkları da!
- Ben, o aşkı kısaca söyledim, tamamıyla anlatmadım. Anlatacak olsam hem dudaklar yanar hem dil!

***

(I/ 1743)

بند کن چون سیل سیلانی کند ** ور نه رسوایی و ویرانی کند

- Sel akmaya başlar başlamaz önünü kes, yolunu bağla. Yoksa âlemi perişan ve harap eder, her tarafı yıkar.

***

(V/ 3318)

ای برون از وهم و قال و قیل من ** خاک بر فرق من و تمثیل من

- Ey benim vehmimden, dedikodumdan dışarı olan (Allâh), toprak benim de başıma, getirdiğim örneğin de başına!

***

(I/ 1680)

من تمام این نیارم گفت از آن ** منع می‌آید ز صاحب مرکزان

- Ben bunu, tamamı ile söyleyemiyorum, çünkü merkez sahipleri (Peygamberler) men ediyorlar.

***

(I/ 1759-1762)

من چو لب گویم لب دریا بود ** من چو لا گویم مراد الا بود
من ز شیرینی نشستم رو ترش ** من ز بسیاری گفتارم خمش
تا که شیرینی ما از دو جهان ** در حجاب رو ترش باشد نهان
تا که در هر گوش ناید این سخن ** یک همی‌گویم ز صد سر لدن

- Lep (dudak) dersem maksadım leb-i derya (deniz kıyısı) dır; Lâ (hayır) dersem muradım illâ (ancak, evet) dir.
- Tatlılıktan dolayı yüzümü ekşitmiş olarak otururum; fazla sözden dolayı sükût etmekteyim.
- İsterim ki bu suretle tatlılığımız, yüzümüzün ekşiliğiyle iki cihandan da gizli kalsın;
- Bu söz, her kulağa girmesin. Onun için yüz ledün sırrından ancak birini söylemekteyim.

***

(I/ 3214)

علتی بدتر ز پندار کمال ** نیست اندر جان تو ای ذو دلال

- Ey mağrur ve sapık! Canında kendini kâmil sanmaktan daha beter bir illet olamaz.

***

(I/ 20)

گر بریزی بحر را در کوزه‌ای ** چند گنجد قسمت یک روزه‌ای

- Denizi bir testiye dökersen ne alır? Bir günün kısmetini…

***

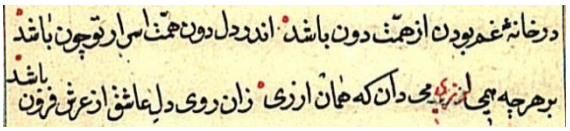
(Cilt I Başlık)

تفسیر قول حکیم: به هرچ از راه وامانی چه کفر آن حرف و چه ایمان به هرچ از دوست دور افتی چه زشت آن نقش و چه زیبا در معنی قوله علیه السلام إن سعدا لغیو ر و أنا أغیر من سعد و الله أغیر منی و من غیرته حرم الفواحش ما ظهر منها و ما بطن

Hakîm-i Senâî'nin sözünün tefsiri: " Seni yoldan alıkoyan şey; ister küfür sözü olsun, ister iman… Seni dosttan uzak düşüren nakış; ister çirkin olsun, ister güzel… ikisi de birdir" sözü ve Peygamber Sallâllahu Aleyhi Vessellem'in "Sa'd, çok kıskançtır, ben Sa'd'dan daha kıskancım, Tanrı ise benden de kıskançtır.Kıskançlığından dolayı görünür, görünmez bütün kötülükleri haram etmiştir" (I)

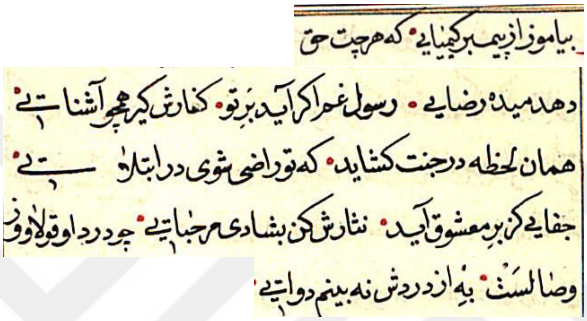
6.2. *Dîvân-ı Kebîr*'den Alımlamalar

Hacı Pîrî, şerhinde Mevlâna'nın *Dîvân-ı Kebîr*'de bulunun şiirlerine de göndermelerde bulunmuştur. Bunlar aşağıda sırasıyla gösterilmiştir:

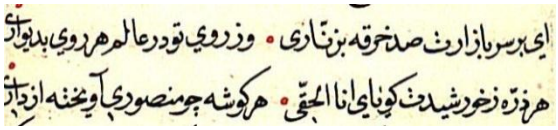
v. 86[a]

Gam evinde oturup kalmak, aşağılık bir himmete sahip olmaktandır. Aşağılık himmete sahip olan kişinin gönlünde, nasıl olur da senin sırların bulunur?
Neyin üstüne titriyorsan bil ki değerin odur ancak; işte bu yüzdendir ki âşıkın gönlü Arş'tan da üstündür. (Dîvân-ı Kebîr, G. XXXVIII, C. II, 46)

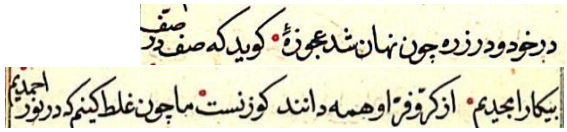
v. 97[a]

Kimyagerliği, Peygamber'den öğren de Tanrı sana ne verirse razı ol ona.
Uğradığın derde razı oldun mu, o solukta hemen açılır cennet kapısı.
Gam elçisi geldi mi sana, kucakla onu; zaten bildiksin onunla.
Sevgiliden gelen cefaya neşeyle merhabalar saç, dök. (Dîvân-ı Kebîr, G. CCLXXXIV, C. VI, 372)

v. 108[a]

Ey çarşısının pazarının başında yüzlerce hırkanın bir zünnâra satıldığı dilber, yüzünün şevkiyle âlemde her yüz bir duvara dönmüş.
Her zerre güneşinin ışığına girmiş de Tanrı'yım ben diyor, her bucakta Mansûr gibi biri, bir darağacına asılmış. (Dîvân-ı Kebîr, G. CCII, C. II, 231)

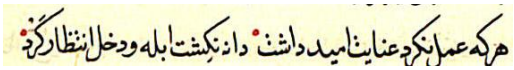

v. 110[a]

Bir kocakarı zırhlar, tolgalar giymiş, bunlarla kendisini gizlemiş de savaş eriyim, yüce bir Rüstem'im ben diyor.
İstediği kadar giyinsin, kuşansın, herkes bilir ki kadındır o, nasıl olur da yanılırız? Ahmed'in nuruna gark olmuşuz. (Dîvân-ı Kebîr, G. LXVIII, C. II, 379-380)

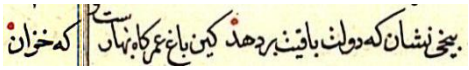
6.3. Farsça Manzum Parçalar

Şerhte kaynağını bulabildiğimiz manzum Farsça parçalar başta Sadî-i Şîrâzî'nin *Bostân*'ı olmak üzere Hâfız, Nizâmî, Attar, Hallac-ı Mansur, Senâyî, İzzeddin Mahmud Kâşânî ve İbn Yemîn'in manzumelerinden alımlanmıştır. Bunları şöyle sıralayabiliriz:

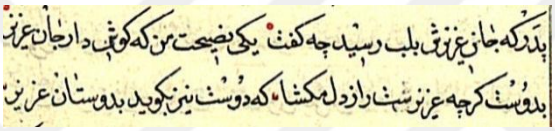
v. 61[b]

Sadî-i Şîrâzî Dîvânı:
https://ganjoor.net/saadi/mavaez/ghasides/sh12/
"Çalışmayıp da karşılık bekleyen kimse, ekin ekmeden hasat elde etmeyi uman ahmak kimse gibidir."

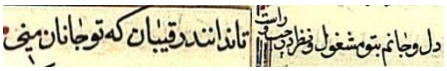
v. 63[a]

Sadî-i Şîrâzî Dîvânı:
https://ganjoor.net/saadi/mavaez/ghasides/sh42/
"İyiliğin kökünü sal ki kalıcı devlet elde edesin. Çünkü ömrün bağı kah ilkbahar kah sonbahardır."

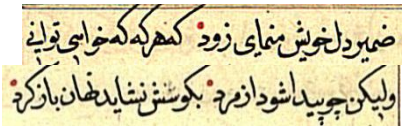
v. 66[b]

Sadî-i Şîrâzî Dîvânı:
https://ganjoor.net/saadi/mavaez/ghete2/sh146/
"Baba can çekişirken ne dedi? Dedi ki: Sevgili yavrum! Benim bir nasihatimi dinle. Dost ne kadar aziz ise de sırrını ona söyleme. Çünkü dost, başka dostlara da gidip söyler."

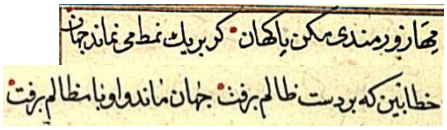
v. 109[b]

Sadî-i Şîrâzî Dîvânı:
https://ganjoor.net/saadi/divan/ghazals/sh607/
"Gönlüm ve canım hep seninle meşgul, gözüm her yerde seni görmektedir. Fakat rakiplerin senle beni bilmezler."

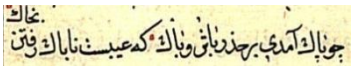
v. 67[a]

Sadî-i Şîrâzî, *Bostân*:
"Gönlünün içindekini gösterme hemen. İstediğin zaman gösterebilirsin zaten. Fakat kişinin sırrı açığa çıkınca çabalamayla tekrar gizlenemez." (Kırlangıç 2012: 227)

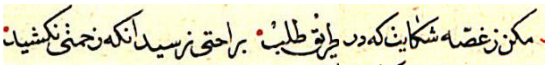
v. 80[a]

Sadî-i Şîrâzî, *Bostân*:
Efendi, küçüklere zorbalık yapma. Çünkü bir kararda kalmaz dünya (Kırlangıç 2012: 48)
Zalimin eliyle yapılan hataya bak. Dünya kaldı da o gitdi ettiği zulümlerle. (2012: 52)

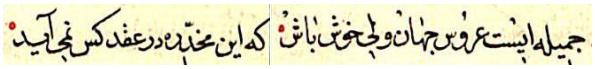
v. 83[a]

Sadî-i Şîrâzî, *Bostân*:
Sen de temiz geldin, sakın ve temiz ol o zaman. Çünkü toprağa pis gitmek utanç vericidir. (Kırlangıç 2012: 285)

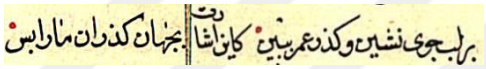
v. 60[b]

Hâfız Dîvânı:
Dertten şikayet etme...edep yolunda zahmet çekmeyen rahata kavuşmaz (Gölpınarlı 1992: 192).

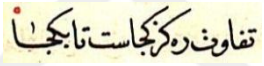
v. 63[a]

Hâfız Dîvânı:
Cihan gelini güzeldir ama aklım başma topla... bu açılmadık kız, hiç kimsenin nikâhına girmez (Gölpınarlı 1992: 163).

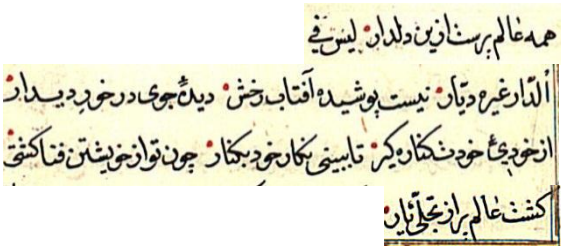
v. 74[a]

Hâfız Dîvânı:
Irmak kenarına otur da ömrün akışına bak! Çünkü bize bu fânî dünyanın geçiciliğine şu işaret kifayet eder (Gölpınarlı 1992: 269).

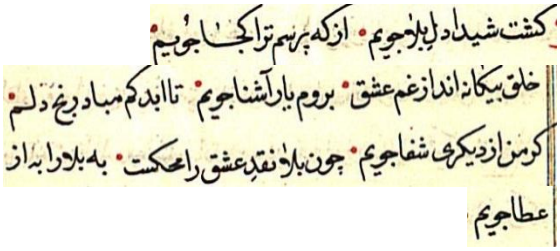
v. 100[a]

Hâfız Dîvânı:
Aradaki aykırılığa bak, yol nerden nereye gidiyor? (Gölpınarlı 1992: 8)

v. 92[a]

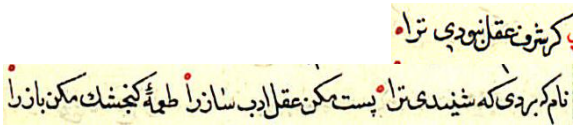
Hallâc-ı Mansur Dîvânı:
http://www.nosokhan.com/Library/Topic/0ZRD
"Bütün âlem sevgiliyle doludur. Evde (cihanda), ev sahibinden başka kimse yoktur. Onun yüzünün güneşi kimseye kapalı değildir. Onu görmek için basiret sahibi bir göz ara. Benliğinden kurtul ki sevgilini yanında bulasın. Sen kendinden geçtiğinde bütün âlemde yârin yansımasını görürsün."

v. 97[a]

Hallac-ı Mansur Dîvânı:
http://www.nosokhan.com/Library/Topic/0ZRD
"Deli gönlüm bela aramakta. Seni nerede arayayım ve kimden sorayım? Halk, aşk derdine yabancıdır. Sırdaş olan birisini

arayayım. Eğer ki ben başka birisinden şifa talep edersem sonsuza kadar kalbimin bu derdi eksilmesin. Musibet aşkın mihenk taşı olduğundan bela ve musibeti hediyeden daha evla bulurum."

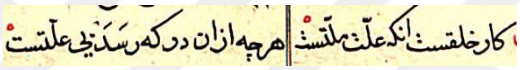
v. 60[b]

Nizâmî, *Mahzenü'l-Esrâr*:
Sende akıl şerefi olmayaydı, sana kim insan adı verir, kim seni böyle yüceltirdi? (Gençosman 2014: 127)
Her şey birer birer kendi yerinde kalacak, son gününde önüne dökülecektir (2014: 129).

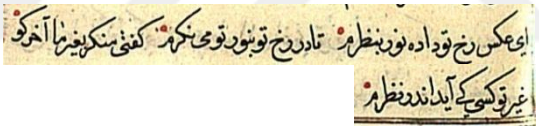
v. 86[b]

Attar Dîvânı:
https://ganjoor.net/attar/divana/ghazal-attar/sh367/
"Ne yâr herkese yüzünü gösterir ne de basit bir kişiye kral."

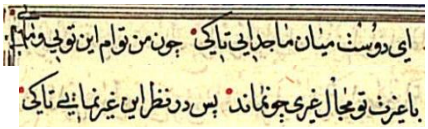
v. 65[a]

Attar, *Musîbet-nâme*:
http://www.nosokhan.com/Library/Topic/0QQI
"Halkın işleri illet ve sebeplere bağlıdır. Ama Hakk'ın işi illetlere bağlı değildir."

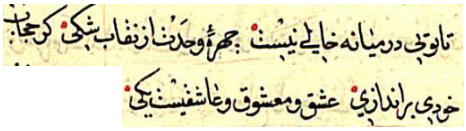
v. 70[a]

İzzeddin Mahmud Kâşânî, *Rubâ'î*.
"**Tercüme:** Nūr-ı basarum 'aks-i ruḫuñdur ey yār/ Bu nūr iledür seyr-i cemālüñ her bār/ Didüñ ki naẓar ḳılma yüzimden ġayra/ Sensin görinen dīdede daḫı kim var (Lâmiî 1289: 536)

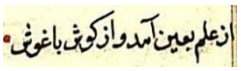
v. 70[b]

İzzeddin Mahmud Kâşânî, *Rubâ'î*.
"**Tercüme**: Ey cān saña yār ile cüdālıḳ nice bir/ Mülk anuñ iken ḫāne-ḫudālıḳ nice bir/ Dil āyīnesinde görinen çün oldur/ Sen ben diyüben ġayr-nümālıḳ nice bir (Lâmiî 1289: 536)"

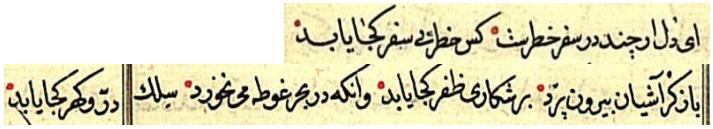
v. 70[b]

İzzeddin Mahmud Kâşânî, *Kıṭ'a*.
"**Tercüme**: Senlügüñ gitmeyince ortadan/ Vahdet-i ḫāṣṣ ẓāhir olmaḳ yoḳ/ Cān yüzinden çü ref' ola bu ḥicāb/ Bir olur 'aşḳ u 'āşıḳ u ma'şūḳ(Lâmiî 1289: 536-537)"

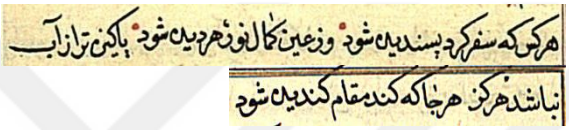
v. 94[a]

Senâyî Dîvânı:
https://ganjoor.net/sanaee/divans/ghazal-sanaee/sh209/
“İlimden göze geldi. Kulaktan kucağa geldi.”

v. 88[b]

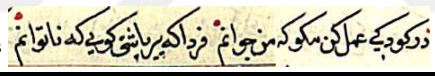
İbn Yemîn Dîvânı:
https://fa.wikiquote.org/wiki/ابن_یمین
“Yolculukta bir çok tehlike olmasına rağmen tehlikesiz yolculuk yapanla karşılaşılmamıştır. Atmaca yuvasından uçmadığı sürece avcıya galip gelir mi? Biri denize dalmadığı müddetçe inci tanelerini elde edebilir mi?”

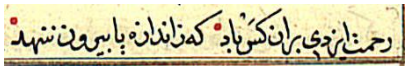
v. 88[b]

“Sefere çıkan, herkes tarafından daha çok sevilir. O, herkesin gözünün ışığı olur. Sudan daha temiz bir şey yoktur ama bir yerde kaldığı zaman kokar.” (Bu rubai, Filibeli Alâaddin Âli Çelebi’nin *Kelile ve Dimne* tercümesi olan *Hümâyun-nâme*’de de geçmektedir. bk. Bülbül 2009: 328)

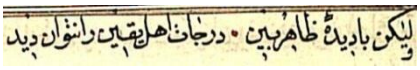
Kaynağını bulamadığımız Farsça manzum parçalar ise şunlardır:

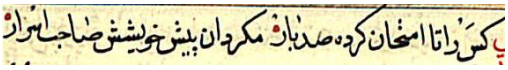
KB v. 61[a]

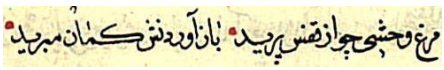
KB v. 64[b]

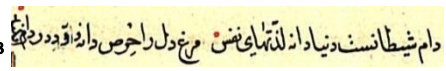
KB v. 66[a]

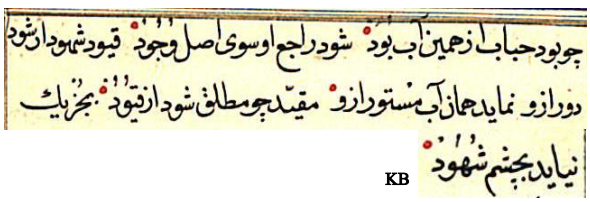
KB v. 66[b]

KB v. 66[b]

KB v. 67[b]

KB v. 73[b]

v. 77[a]

بزور زر نشاید روا حکام قضا کردن نمی زیبد کسی را
در قضا چون و چرا کردن KB

v. 78[a]

از تو بوکر نکویزم چه کنم پیش که روم قصه بدست که دهم KB

v. 81[b]

شعر محتاج نیستم بزبان در ادای شکر پیداست شکر من که سروری در برست
در شکر باد نیست زبانی شکوفه را شکر بن تبسم لب چون تنک شکرست بی نطق لاله
شکر صبا میکند ادا شکر بن نهاد نازک ولون احمرست در کلش از نسیم صبا طهر
بر کرفت شکر بن روای نفس روح پرورست KB

v. 85[a]

میان جان الف زان زآست سوست که اندر صورت او راست هست KB

v. 85[b]

مرا زباده هوست کرد بخود کن که سر کرانی خواجه سود هوست KB

v. 89[a]

خوش مبارک سفریست چون تو با هم سفریست KB

تو در حجاب خود ار نیز دوست خالی نیست بهر جهت که نهی روی از نشیب و فراز KB

v. 92[b]

محو شد پیش سوال وهم جواب کشت فارغ از خطا و از صواب KB

v. 96[b]

اکرچه درد تو کرد از نهاد من انکیخت هزار شکر که چون ذره هوای تو آمد
وفا امید ندارد ز جفات باقی باد همین بس است که من در جو جفای تو ام
بکش مرا و میندیش و کام خویش بر آر که عمر جاست که من طالب رضای تو ام KB

v. 97[b]

چون آن سرو کل بهر مجلس آید مرا درو نیست چیزی که خوش ناید KB

v. 97[b]

کرد این بشکست دلبر مستی افزون کن کمال کز شکست جام مجنون قصد لیلی دیکرست KB

v. 98[a]

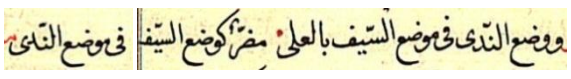
اوست عاشق اوست معشوق اوست عشق کیستی تو چون همه یار آمدست KB

غواصی کن کرت کهر بباید

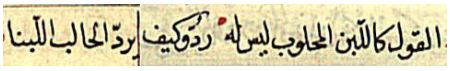

6.4. Arapça Manzum Parçalar

Eserde kaynağını bulabildiğimiz manzum parçalar Hz. Ali, Ebu Tayyib El-Mütenebbi, Muhammed bin Münziri'l-Herevi, Abbasi Şairi Buhterî ve İbnü'l-Mu'tez'e aittir:

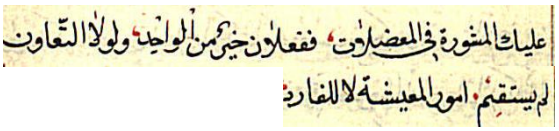

Kılıç gibi keskin konularda yumuşak huylu olmak zararlı olduğu gibi yumuşak mevzularda da kılıç gibi keskin olmak zararlıdır.
Ebu Tayyib El-Mütenebbi:
http://scientificsentence.net/newArabic/index.php?key=yes&Integer=Al-mutanapi

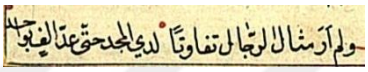
v. 67[a]

Muhammed bin Münziri'l-Herevi:
Söz sağılmış süt gibidir. Nasıl sağılan süt hayvanın memesine geri dönmezse ağızdan çıkan söz de iyi ya da kötü asla geri dönmez.

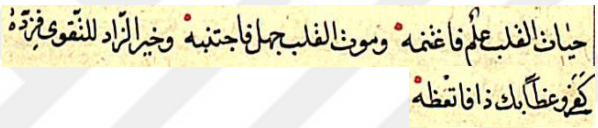
v. 66[a]

"Güçlüklerde istişare et. Zira iki akıl bir akıldan iyidir."
"Yardımlaşma olmasaydı tek başına kalmış kişinin işleri doğru dürüst yürümezdi." (Bu beyitler Filibeli Alâaddin Âli Çelebi'nin *Kelile ve Dimne* tercümesi olan *Hümâyun-nâme*'de de geçmektedir. bk. Bülbül 2009: 270)

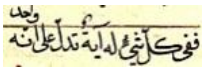
v. 65[b]

Abbasi Şairi Buhterî (820-897)

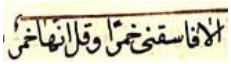
v. 65[b]

"Kalbin diriliği ilimledir, ganimet say; kalbin ölümü cahillikledir ondan sakın." (Hz. Ali)

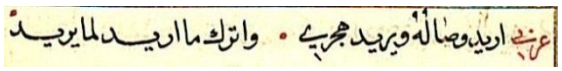
v. 78[b]

İbnü'l-Mu'tez:
"Her şeyde O'nun varlığını, birliğini gösteren bir alâmet vardır."

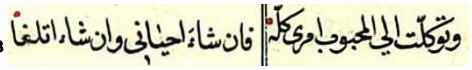

Ebu Nuvas, *Hamriyye*:
"Bana şarap sun ve de ki: Bu şaraptır." (Demirayak 2016: 113)

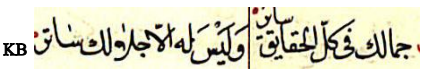
Kaynağını bulamadığımız Arapça manzum parçalar ise şunlardır:

v. 96[b]

v. 102[b]

v. 109[b]

6.5. Türkçe Manzum Parçalar

Eserde kaynağı ve kime ait olduğu ifade edilmeyen Türkçe 3 kıt'a, 2 nazm ve 9 beyit bulunmaktadır. Bunlar eserdeki varak numarasına göre aşağıda sıralanmıştır:

Ḳıṭ'a
Cihān bir gözgüdür her kişi anda
Görürler kendü evṣāfın kemāhī
Senüñ ḥālüñ durur ger ḫayr u ger şer
Var itme sūy-ı ẓann u iştibāhī **(v. 54[b])**

Ḳıṭ'a
İderseñ şehd ile biñ yıl 'ilācı
Şeker virmez ṣemer zaḳḳūm aġacı
İder her ṭurfeden lā-büd teraşşuḥ
Derūnında olan şīrīn ü acı **(v. 56[b])**

Ḳıṭ'a
Şem'-i īmān dil zücācından ḳaçan kim ura tāb
Rūy-ı mü'min gül gibi tābān olursa ṭañ mıdur
Şol dili kim ġonça-veş açsa nesīm-ı luṭf dut
Dem-be-dem gül gibi ol ḫandān olursa ṭañ mıdur **(v. 56[b])**

Beyt
Gerek bir yil taḥannün-i 'andelībe
Ki bir ḳaç gün ire vaṣl-ı ḥabībe **(v. 60[b])**

Beyt
Fırṣatı fevt eyleme kim degmekez girmez ele
Vaṣl-ı yār bī-naẕīr ü naḳd-i 'ömr bī-bedel **(v. 61[a])**

Beyt
Kişiye çünki maḳdūr durur naṣīb-i ezel
Ne eksilür ü ne artar iderse sa'y-i hezār

Ṭaleb ne fā'ide eyler çü rızḳ ola maḳsūm
Ḥaẕer ne aṣṣı ḳalur çün ecel ire nā-çār **(v. 61[b])**

Beyt
Ezelde her ne yazdı dest-i taḳdīr
Olunmaz tā ebed bir noḳṭa taġyīr **(v. 62[a])**

Beyt
Niçün kārında maġrūr ola ādem
El elden üstün olur ḫod meṣeldür

Cihānı bön ṣanup dime ġāfil
Ki ‘ālem ṭopṭolu mekr ü ḥīledür **(v. 66[a])**

Naẓm
Naḳş-ı ṣūretden yuyup āyineñi
Eyle meclā-ı ḥaḳīḳat sīneñi
N'oldı fehmüñ [7] ḳanda gitdi ġayretüñ
‘Ayn-ı ‘aḳlı niçün örter ḥayretüñ **(v. 70[a])**

Naẓm
Çü ḳalmazsın bu evde cāvidāne
Ne ġāfilsin yaraġ it ol revāne
İşāretdür ki bu deyr-i a‘ẓam
Bir āteş-ḫānedür vallāhu a‘lem **(v. 79[a])**

Beyt
Ber-ḳarār üzre degüldür gerdiş-i gerdūna baḳ
Bir dem içre biñ iş eyler çarḫ-ı dīgergūna baḳ

Heft-ser bir ecder-i merdüm-küş olmışdur zemīn
Aç gözüñ çarḫ-ı felekde kāse-i pür-ḫūna baḳ **(v. 83[a])**

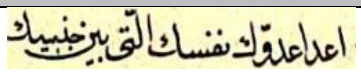
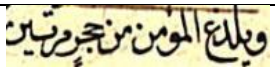
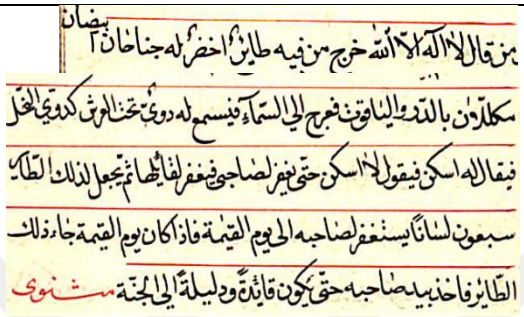
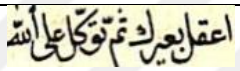
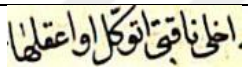
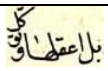
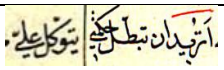
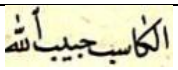
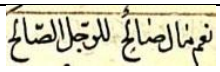
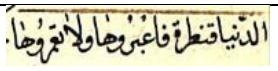
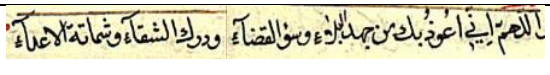
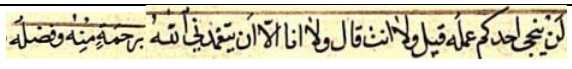
6.6. Ayet İktibasları

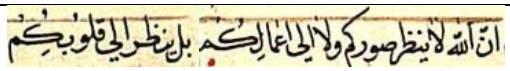
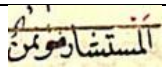
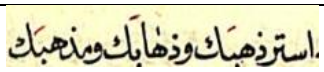
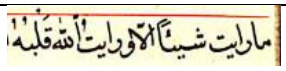
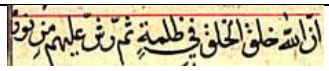
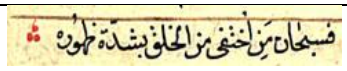
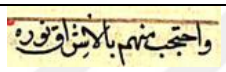
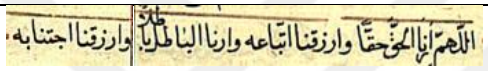
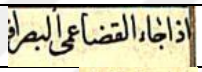
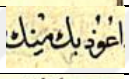
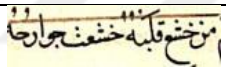
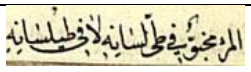
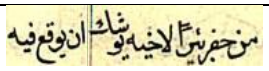
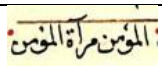
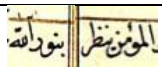
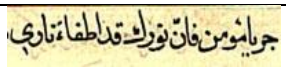
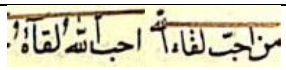
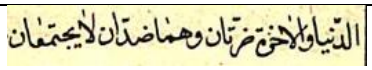
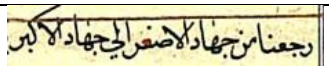
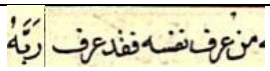
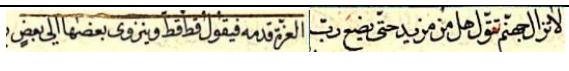
Eserde geçen ayet iktibaslarının bir kısmı tam; büyük bir çoğunluğu ise nakıs iktibaslardır. Söz konusu iktibaslar, ayetlerin geçtikleri varak numaralarına göre şöyledir:

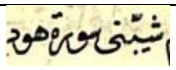
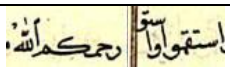
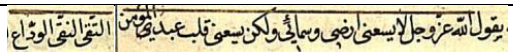
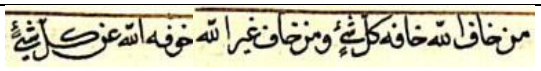
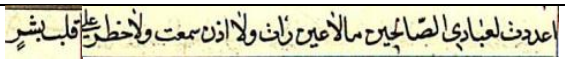
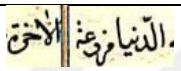
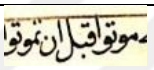
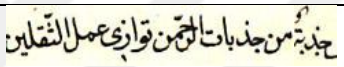
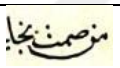
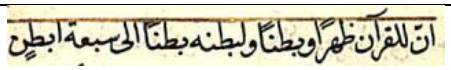
56[b] (Fâtır, 35/9), **58[b]** (En‘âm, 6/18; Talak, 65/3), **60[a]** (Tâhâ, 20/123; Hûd, 11/6; Bakara, 1/189), **60[b]** (Bakara, I/18), **61[b]** (İbrâhim, 14/46), **63[a]** (Ankebut, 29/64), **64[a]** (Nîsa, 4/113; İsrâ, 17/74), **65[a]** (Nahl, 16/68-69), **65[b]** (İsrâ, 17/70), **66[a]** (Âl-i İmrân, 3/159), **67[a]** (Necm, 53/4), **68[a]** (İsrâ, 17/1), **68[b]** (Kamer, 54/1-2), **71[b]** (Fussilet, 41/53; Nûr, 24/35), **72[b]** (İnşirâh, 94/1), **73[a]** (İsrâ, 17/81), **73[b]** (Âl-i İmrân, 3/180; Hadîd, 57/10; Bakara, 2/156), **77[a]** (Bakara, 2/31 ve 35), **78[a]** (A‘râf, 7/46), **79[b]** (Fîl, 105/1), **80[b]** (Hümeze, 104/6-7), **81[b]** (Feth, 48/29), **83[a]** (Furkân, 25/70), **84[a]** (Cuma, 62/2), **84[b]** (Şems, 91/9-10; Bakara, 2/24), **85[a]** (Kaf, 50/30; Hûd, 11/112), **86[a]** (Bakara, 2/125), **86[b]** (Bakara, 2/115), **87[b]** (Tâhâ, 20/77), **88[a]** (Fussilet, 41/30), **88[b]** (Bakara, 2/115), **89[a]** (Fecr, 89/14; Hûd, 11/56; Hadîd, 57/4) , **91[a]** (Hicr, 15/39; A‘râf, 7/23; Yâsîn, 36/54; Nûr, 24/26), **92[a]** (Hadîd, 57/4), **92[b]** (Vâkıa, 56/85), **93[b]** (İsrâ, 17/85; Hicr, 15/28), **94[a]** (Zariyât, 51/56), **98[b]** (Şûrâ, 42/52), **99[a]** (Neml, 27/88), **100[b]** (Tâhâ, 20/65; Yunus, 10/80; Zuhruf, 43/14), **102[b]** (Bakara, 2/106; Mü’minûn, 23/1), **103[a]** (Mü’minûn, 23/109-111), **108[b]** (Rûm, 30/32; Mâide, 5/54; Beyyine 98/8), **110[a]** (Nûr, 24/37)

6.7. Hadîs-i Şerîf İktibasları

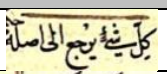
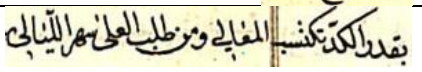
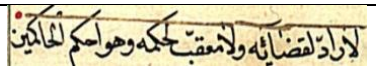
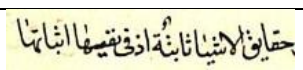
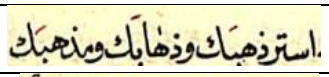
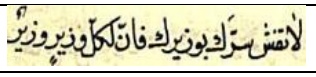
Eserdeki tam ve nâkıs hadîs iktibasları aşağıdaki tabloda gösterilmiştir:

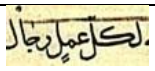
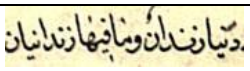
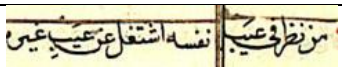
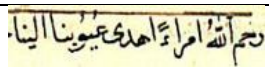
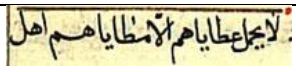
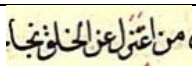
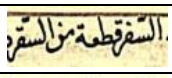
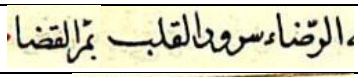
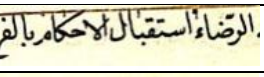
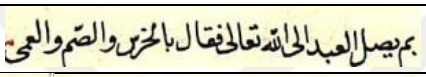
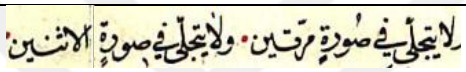
v.	Arapçası	Türkçe Tercümesi
58[b]		"Senin en zararlı düşmanın nefsindir." (el-Aclûnî 2009: 143, Yardım 2008: 146-147)
58[b]		"Mümin, bir delikten iki defa sokulmaz." (Yardım 2008: 36)
57[a]		"Allah'tan başka ilah yoktur" diyen birinin ağzından beyaz kanatlarının üzeri inci ve yakutlarla süslenmiş yeşil bir kuş çıkıp göğe yükselir ve Rahman'ın katında arı sesine benzer bir ses yankılanır. Ona sakin olması gerektiği söylenir. O kuş, sahibinin günahları bağışlanana kadar sakin olmayacağını söyler. Daha sonra, kuş kıyamet gününe kadar yetmiş dilde sahibi için bağışlanma diler. Kıyamet gününde bu kuş gelir ve sahibine şahitlik ederek sahibinin bağışlanmasına delil olur. Sahibinin elinden tutar ve onu cennete götürür."
59[a]		"Allah'a tevekkül mü edeyim yoksa devemi mi bağlayayım." (Tirmizî, Sıfatu'l-Kıyâme, 60; *Garîbü'l-Hadîs*, 'Akl, 1430)
59[a]		"Ey Allah'ın Rasulü devemi bağlayıp da mı Allah'a tevekkül edeyim, yoksa bağlamadan mı tevekkül edeyim?" (Tirmizî 2517, Sıfatu'l-Kıyâme, 60; *Garîbü'l-Hadîs*, 'Akl, 1430)
59[a]		"Önce bağla sonra tevekkül et." (Tirmizî 2517, Sıfatu'l-Kıyâme, 60; *Garîbü'l-Hadîs*, 'Akl, 1430)
59[a]		"Tevekkül etmek için, benim (Allah) hikmetimi mi değiştirmek istiyorsun?" (Muhsin el-Kâşânî 1983: 432) (Hadîs-i Kudsî)
59[b]		"Çalışan, Allah'ın sevgilisidir." (Yardım 2008: 38-39)
63[a]		"Salih mal, salih kimse için ne güzeldir." (Yardım 2008: 42)
63[a]		"Dünya bir köprüdür, üzerinden geç, tamirine bakma." (Hz. İsa) (Gazâlî 1975: 483)
63[b]		"Allâhım! Belânın meşakkatinden, helaka ileten sebepten, kazanın kötüsünden, düşmanların sevinmesinden sana sığınırım." (Buhari 7/155, Müslim 4/2080)
64[a]		"Sizden hiçbirinizin ameli kendini kurtaramaz!" Orada bulunanlar: Seni de mi ey Allah'ın Rasûlü?! Diye sordular. Allah Rasûlü sallallahu aleyhi ve sellem şöyle

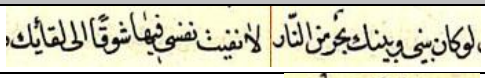
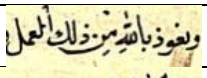
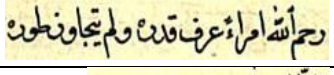
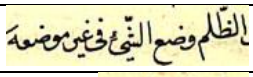
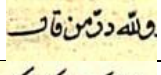
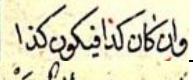
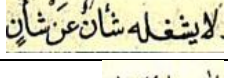
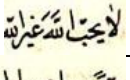
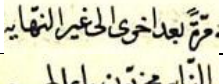
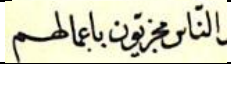
		buyurdu: "Evet, beni bile. Ancak Allah beni fazlı ve rahmeti ile acıyıp korudu ve himaye etti." (Müslim, Münafikûn, 76)
65[a]		"Allah sizin ne dış görünüşünüze ne de mallarınıza bakar. O, yalnızca kalplerinize ve amellerinize bakar." (Yardım 2008: 213)
66[a]		"Kendisine danışılan kimse, emin ve güvenilirdir." (Yardım 2008: 43)
66[b]		"Gerekmedikçe fikrini, maddiyatını ve inancını gizli tut."
71[b]		"Evvelinde ve ahirinde Allah olmayan hiçbir şey görmedim."
72[a]		"Allah, varlığı karanlıklar içinde yarattı, sonra üzerine kendi nurunu serpti..." (Tirmizî, İmân, 18)
72[b]		"Her türlü noksandan münezzeh olan Allah (cc), şiddetinin zuhurundan dolayı mahlukattan gizlenmiştir." (Hadis-i Kudsi)
72[b]		"Ve Allah (cc), nurunun doğuşu vasıtasıyla onlardan/yaratılanlardan gizlemiştir." (Hadis-i Kudsi)
75[b]		"Ya Rabbi! Hakkı hak göster bize uymayı nasip eyle, batılı batıl göster bize sakınmayı nasip eyle." (Yardım 2008: 192)
76[a]		"Kaza gelince göz kör olur."
77[b]		"Allah'ım Sen'den Sana sığınırım." (Nesai, İsitaze, 63)
78[a]		"Onun kalbi huşu duyup boyun eğseydi uzuvları da boyun eğerdi."
78[a]		"Kişinin değeri dilinin altında gizlidir, elbisesinin altında değil."
79[b]		"Kim kardeşine kuyu kazarsa, (bilsin ki) kendisi kuyuya düşmek üzeredir." (Yardım 2008: 43-44)
80[b]		"Mümin, müminin aynasıdır." (Yardım 2008: 48)
80[b]		"Mümin, Allah'ın nuruyla bakar." (Yardım 2008: 190)
81[a]		"Ey mümin çabuk geç, nurun ateşimi söndürecek." (Yardım 2008: 103)
82[a]		"Kim Allah'a kavuşmayı severse, Allah da ona kavuşmayı sever." (Tirmizî, Cenâiz 67, Zühd 6)
83[b]		"Dünya ve ahiret birbirine zıttır. İki zıt birarada bulunmaz."
83[b]		"Küçük cihattan büyük cihata döndük." (Yardım 2008: 50)
84[a]		"Nefsini bilen Rabbini de bilir." (Yardım 2008: 220)
85[a]		"Cehennemin içine cehennemlikler atılır durur. Ve atıldıkça, cehennem der ki: "Daha var mı?" İster, bekler ve sorar âlemlerin Rabbine "Daha var mı yâ Rabbi? Daha gelsin!"

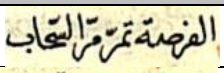
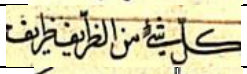
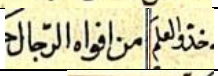
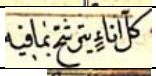
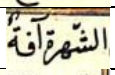
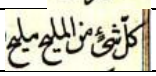
85[b]		“Beni Hud Suresi ihtiyarlattı.” (Tirmizî, Tefsîru'l-Kur'ân, 56)
85[b]		“(Saflarınızı) sık ve düzgün tutunuz. Allah’ın rahmeti üzerinize olsun.”
86[a]		“Ben yere göğe sığmadım, ancak mü’min kulumun kalbine sığdım.” (Hadis-i Kudsî) (Yardım 2008: 69-70)
87[b]		“Her kim Allah’tan korkarsa, Allah her şeyi ondan korkutur yani herkes ona saygı duyar. Kim Allah’tan korkmazsa, Allah onu her şeyden korkan bir insan haline getirir.”
94[a]		“Yüce Allah “Ben salih kullarım için cennette hiçbir gözün görmediği, hiçbir kulağın işitmediği ve hiçbir insanın hayal edemeyeceği birtakım nimetler hazırladım.” (Buhârî, Bed’ü’l-halk, 8)
94[a]		“Dünya ahiretin tarlasıdır.” (el-Aclûnî 2009: 412)
94[b]		“Ben gizli bir hazine idim, bilinmek istedim.” (Yardım 2008: 181-182) (Hadis-i Kudsi)
99[a]		“Ölmeden önce ölünüz.” (Yardım 2008: 179)
105[b]		“Allah’ın cezbelerinden bir cezbeyle kulunu kendine yaklaştırması, insanlar ve cinlerin amellerine denktir.” (el-Aclûnî 2009: 332)
105[b]		“Dilini tutan kurtuldu.” (Yardım 2008: 259-260)
109[b]		“Kur’an’ın bir zâhiri, bir bâtını vardır. O’nun bâtınında da yedinci batna kadar bâtını var.” (Yardım 2008: 151-152)

6.8. Kelâm-ı Kibârlar, Arapça İbare ve Atasözleri

v.	Kelâm-ı Kibârlar	
56[b]		“Her şey aslına rücu eder.”
61[a]		“Çalıştığın kadar şeref kazanırsın. Kim yükselmeyi istiyorsa geceleri uyumaz.” (İmam Şafii)
62[a]		“Hükmünü geri çevirecek de hükmünü takib edip arkaya bırakacak da kimse yoktur.”
63[b]		“Eşyanın hakikati sabittir; o, kendisini isbat eder.”
66[b]		“Ülkeleri hükmünle fethettiğin gibi iyiliğinle de gönülleri fethet.” (Aristotales)
66[b]		“Sırını vezirine dahi açma, zira vezirin de veziri vardır.” (Aristotales)

72[b]		“Her işin bir adamı vardır.”
79[a]		“Dünya zindandır, içindekiler de zindandakilerdir.”
80[b]		“Kim kendi ayıbına bakarsa başkasının ayıbını görmez.” (Hz. Ali)
80[b]		“Bana hatalarımı gösterenden Allah razı olsun.” (Hz. Ömer)
86[b]		“Kişiyi verdiği şeyler değil, bindiği şeyler taşır.”
87[a]		“Kim ki insalardan uzak durdu, (o) kurtuldu.”
88[b]		“Cehennem azabı yolculuktan bir parçadır.” (Hz. Ali)
96[b]		“Rıza, kazanın acılığı karşısında kalbin huzur bulmasıdır.” (Zü'n-nun-ı Mısri)
97[a]		“Rıza, kaderin hükümlerini sevinçle karşılamadır.” (Hazret-i Ruveym)
100[b]		“Kul Allahu Tealaya nasıl ulaşır? “Dedi ki: Kör, sağır, dilsiz.” (Bâyezid-i Bistâmî)
108[a]		“Bir surette iki suret görünmeyeceği gibi, iki surette de bir suret görünmez.” (Ebû Tâlib-i Mekkî)

v.	Arapça İbareler	
54[a]		“Aramızda ateşten bir deniz olsa bile sana olan hasretimden kendimi denize atarım.”
64[a]		“Şu amelden (şekavet) Allah’a sığınırım.”
64[b]		“Değerini bilen ve haddini aşmayan kimseye Allah rahmetiyle muamele etsin.”
74[b]		“Zulüm, bir şeyi kendisine ait olan yerin dışına koymaktır.”
81[b]		“Kim söyledi Maşallah ona.”
82[a]		“Eğer öyle olursa böyle olur.”
90[b]		“Bir iş, Allah’ı başka bir iş yapmaktan alıkoyamaz.”
98[a]		“Allah’tan başkasına muhabbet etmez.”
98[b]		“Birkaç kez, sonsuza kadar.”
103[b]		“İnsanlar amellerine göre cezalandırılır.”

v.	Atasözleri	
61[a]		Fırsat, bulutun geçtiği gibi geçer.
62[b]		Zarif olanın her şeyi zarif olur.
74[a]		İlmi, ilim ehlinin ağzından alınız.
78[a]		Her kabın içindeki dışına sızar.
95[b]		Şöhret afettir.
97[b]		Güzel olanın her şeyi güzeldir.

III. BÖLÜM

I. ÇEVİRİYAZILI METİNDE DİKKAT EDİLEN HUSUSLAR

1. Çeviriyazılı metne esas olan yazma nüsha Süleymaniye Kütüphanesi, Hâlet Efendi, Mülhak, Nu. 26'da kayıtlıdır. 172 varaklık nüshanın tavsifi Ali Temizel tarafından yapılmıştır (2009: 157).
2. Varak numaraları **54[a]**, **54[b]**; satır numaraları ise köşeli parantez içerisinde [1], [2], [3] şeklinde gösterilmiştir.
3. Kaynak metinden yapılan alımlamaların tercümeleri Veled Çelebi İzbudak'ın MEGSB yayınlarından çıkan *Mesnevi* tercümesinden (1988) alınmıştır. Dipnotlarda bu tercümelerin kaynakları (I/ 784-785), (I/ 809-811) şeklinde cilt ve beyit numaraları gösterilmek suretiyle verilmiştir.
4. Arapça, Farsça manzum parçalar; ayetler, hadisler, atasözleri ve diğer ibareler yazma nüshadan olduğu gibi alınarak anlamları dipnotlarda verilmiştir.
5. Kaynağı bulunan Arapça, Farsça manzum parçaların tercümeleri dipnotlarda verilirken, kaynağı tespit edilemeyenlerin yanına [KB] (Kaynak Bulunumadı) notu düşülmüştür.
6. Şahıs adları koyu, eser adları italik punto ile yazılmıştır.
7. Metnin cümle yapısının daha iyi anlaşılması, anlam kargaşasını önlemek ve okumayı kolaylaştırmak için uygun görülen yerlerde bazı noktalama işaretleri kullanılmıştır.
8. Arapça aslı hemzeli olan fakat "yâ/ى"lı şekilleri de bulunan kelimelerin hemzeli şekilleri tercih edilmistir. (dāyimā /dā'imā, ḥaḳāyıḳ/ḥaḳā'iḳ, sāyir/sā'ir gibi).
9. Esreyle gösterilen belirtme hâli ekine şevḳ[i], bāzār[ı] şeklinde işaret edilmiştir. Aynı şekilde he, vav, elif ve yâ ile biten kelimelere gelen bazı belirtme hâli ekleri hemze ile yazılmıştır. Bunlara işaret etmek için belirtmenin yardımcı ünsüzü bīgāne[y]i, ma'nā[y]ı, çarḫa[y]ı örneklerinde olduğu gibi köşeli parantez içine alınmıştır.
10. İmla birliğine dikkat edilerek ikili yazımlardan kaçınılmıştır.

II. ÇEVİRİYAZILI METİN

53^{b} [1] nefs-i şūm ve ol ṣanem nefsüñ hevālarıdur ve āteşden maḳṣūd mücāhede-i nefs ve riyāżet [2] ḥālleridür. Zīrā ki şeyṭān dā'im nefsi ḳorḳudup riyāżeti āteş gibi gösterüp men' itmekdedür. [3] Aña muḫālefet idüp riyāżet ve 'uzlet āteşine dāḫil olmaḳ gerek ki ol āteş 'ayn-ı rāḥat [4] ve ṣafā-yı bī-miḥnet ola. Şol ḳıṣṣa-i ṭıfl gibi **ḥażret-i Mevlānā** ḳuddise sırruhu beyān ider:

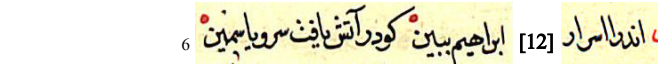
4 [5]

[6] Ve ol zamānda ki şāh-ı cühūd naṣārāyı yaḳmaġa meşġūl oldı, birża'īfe ḫātun [7] bir ṭıfl-ı nev-resīdesi ile anda ḥāżır oldı. **Meşnevī:**

 [8] [9]

5

Ṭıfl-ı bī-dermān āteş içinden çaġırurdı ki ey ana ḫavf itmeyüp [10] āteşe düş ki āteş āb-ı ḥayāt belki bu ḥālet sermāye-i necātdur. Ṭabī'at-ı āteş nesīm-i [11] luṭf-ı İlāhīden gūyā ki āb-ı zülāldür ve sermāye-i 'izz ü celāl. **Meşnevī:**

6 [12]

Ey māder şol zamān ki hengām-ı velādetüm [13] sebeb-i meḫāfet idi. Kendü ẓannumda hezār āfet görinüp ol cāy-ı teng baña ālem-i refāhiyyet [14] idi. Zindān-ı tengden ḫalāṣ olmaġ-ıla bir cihān-ı ḫurrem-ābāda geldüm ki hevāsı ḫūb [15] ve ṣafāsı merġūb idi. Keẕālik bu āteş-i iḥtirāḳ-nümā daḫı ẓāhirā şekl-i aẕābda görinürdi. [16] Ammā ḥaḳīḳatde rāh-nümā-i ṭarīḳ-i viṣāl ve çehre-güşā-yı cemāl-i bā-kemāldür. Bu āteş-i gülzār-miṣālüñ [17] nesīm-i anber-şemīminden dem-i **Īsī-i Meryem** ẓāhir ve cür'a-i ḥālet-baḫşından ḥālet-i cām-ı **Cem 54^{a}** [1] bāhirdür ve bu āteş içinde bir 'ālem-i ṣafā vardur ki varlıġı yoḳlıġındadur. Varlıḳ ṣūretinde [2] görinen 'ālem-i ẓāhir şekl-i bī-ṣebāt ve māye-i hezār nekebātdur. Ol kenār 'āleminde olan bütlere [3] 'ibādet mūcib-i enva'-ı ḳasāvet ve bā'iṣ-i bend-i rāh-ı ḥaḳīḳat ve sedd-i ṣafā-yı ṭarīḳ-i 'uzletdür. [4]

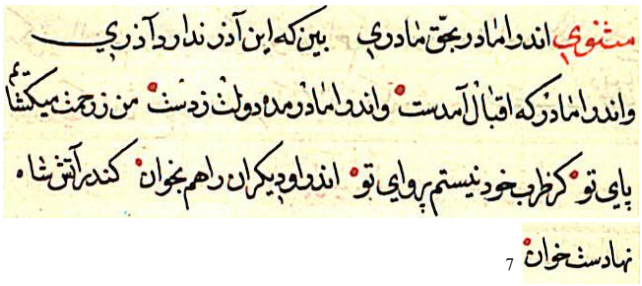
---

4 **"O Yahudi padişahının, küçük bir çocukla bir kadını getirip, o çocuğu ateşe atması, çocuğun dile gelerek halkı ateşe atılmağa teşvik eylemesi"**

5 "Çocuğu, anasından alıp ateşe attı. Kadın korkup gönlünü imandan ayırdı.
Kadın, put önünde secde etmek isteyince çocuk ateş içinde "Ben ölmedim" diye haykırdı." (I/ 784-785)

6 Ateşe gir de ateş içinde gül ve yasemin bulan İbrahim'in sırlarını gör. (I/ 790)

Meşnevī:

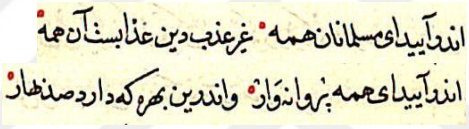
[4]

[5]

[6]

[7]

Bu ol āteşdür ki dōstlara būstān-ı tāze ve rıżā ehline ravża-i [8] na‘īm-i bī-endāzedür. Hemān-dem māder-i müşfiḳ na‘ra vurup [9] diyüp bī-ḫodāne kendüyi āteşe atdı ve şevḳ [10] u zevḳ yöninden bī-hūş olup hemān fi'l-ḥāl kendüsin āteş içinde gördi. [11] Ol ḥālde mīve-i cānı tāze ve gül-berg-i rūḥı ṣafā-yı bī-endāze taḥṣīl idüp feryād [12] eyledi ki **Meşnevī:**

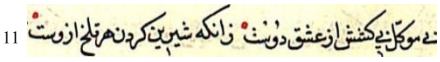
[13]

Andan ṣoñra ḫalāyıḳ [14] bī-iḫtiyār kendülerin āteşe ilḳā idüp āb-ı ḥayāt-ı āteş ile kām-kār oldılar. **Meşnevī:**

[15]

Tā şol āteşe [16] dāḫil oldılar ki ol ḫıdmete müvekkil olanlar ḫalḳı āteşden men‘ iderler idi. Def‘i [17] mümkin olmaz idi. Hemān ol şāh-ı cühūduñ yüzi ḳarası kendüye ḳaldı. **Meşnevī: 54b**

[1]

Tā şol āteşe [2] dāḫil oldılar ki ol ḫıdmete müvekkil olanlar ḫalḳı āteşden men‘ iderler idi. Def‘i mümkin [3] olmaz idi. Hemān ol şāh-ı cühūduñ yüzi ḳarası kendüye ḳaldı. **Meşnevī:**

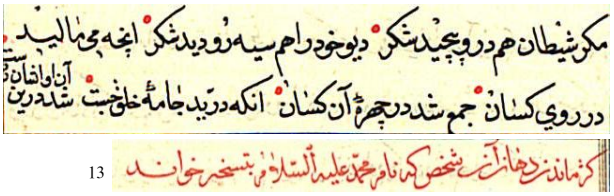
7 “Ana, gel. Gerçi zahirde ateş içinde isem de ben burada iyiyim, hoşum (I/ 786).
Ana, gel, gir… Tam talih ve devlet zamanı… Ana, gel, gir… Devleti elinden kaçırma (I/ 797).
Ben sana acıdığımdan ayağını çekiyorum, yoksa neşemden zaten seni kayıracak halde değilim (I/ 799).
İçeri gel, başkalarını da çağır ki padişah ateş içine sofra kurmuştur (I/ 800).

8 Aramızda ateşten bir deniz olsa bile sana olan hasretimden kendimi denize atarım.

9 Ey Müslümanlar, hepiniz ateşe girin; din lezzetinden başka her şey azaptan ibarettir (I/ 801).
Ey ahalI/ hepiniz yüzlerce baharı olan bu nasibe pervane gibi gelin, atılın!” diye bağırdı (I/ 802).

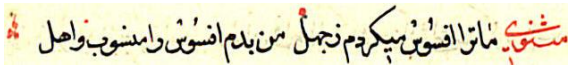
10 Hem de memur olmaksızın, kimse kendilerine cebretmeksizin. Yalnız dost aşkıyla… Çünkü sevgili, her acıya lezzet verir (I/ 805).

11 Mükerrer 54a [15].

[4]
[5]
[6]

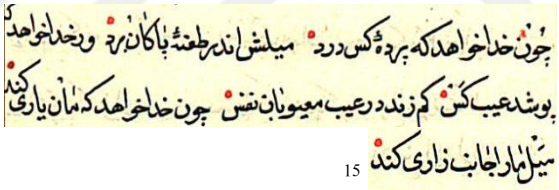
[7] Bir şaḫṣ-ı pür-feżāḥat kemāl-i ḍalālet ve nihāyet-i cehāletinden nām-ı **ḥażret-i Risālet-penāh**ı [8] tesaḫḫur ile taḳlīd itdükde aġzı egri ḳalup ‘ilācı mümkin olmadı. Hezār girye vü zārī [9] ile nedāmet idüp ḥużūr-ı **ḥażret-i Risālet**de istid‘ā-yı maġfiret eyleyüp didi ki [10] **Meşnevī:**

[11] Her fi‘lüñ netīcesi fā‘iline rāci‘ ve her ḳavlüñ me’āli ḳā’iline ‘āiddür. **Ḳıṭ‘a:**

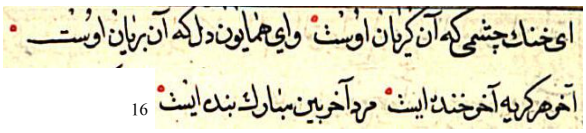
[12] Cihān bir gözgüdür her kişi anda
Görürler kendü evṣāfın kemāhī
Senüñ ḥālüñ durur ger ḫayr u ger şer
[13] Var itme sūy-ı ẓann u iştibāhī

Niteki **ḥażret-i Mevlevī** buyurur **Meşnevī:**

[14]
[15]
[16]

Zīrā ki nedāmet sebeb-i meded-kārī-i ḥażret-i Rabb-i ‘İzzetdür. Niteki [17] ol şaḫṣ-ı müteḳallid-i kej-dehān tevbe vü nedāmetle ‘afva muḳārin olup ḫalāṣ oldı. **Meşnevī: 55[a]**

[1]
[2]

---

12 Şükrolsun ki, Şeytan’ın hilesi ayağına dolaştı. Şükrolsun ki, Şeytan da kendisini yüzü kara gördü!
Halkın çehresine sürüp bulaştırdığı zillet tamamıyla o adamlıktan dışarı padişahın yüzüne bulaştı.
O, pervasızca, halkın elbisesini yırtardı, kendininki yırtıldı, halkın elbisesi sağlam kaldı. (I/ 809-811)

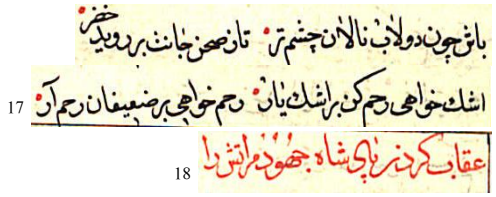
13 **Muhammed Aleyhisselâm’ın adını eğlenerek anan kimsenin ağzının çarpık kalması.**

14 Ben bilgisizlikten seninle alay ettim. Alay edilmeğe lâyık ben oldum” dedi. (I/ 814)

15 Tanrı, bir kimsenin perdesini yırtmak isterse onu, temiz kişileri ta’netmeye meylettirir.
Tanrı, bir kimsenin ayıbını örtmek isterse o kimse ayıplı kimselerin ayıbı hakkında ses çıkaramaz olur.
Tanrı, yardım etmek dilerse bize yalvarmak ve münacatta bulunmak meylini verir. (I/ 815-817)

16 Onun için ağlayan göz ne mübarektir. Onun aşkıyla yanıp kavrulan yürek ne mukaddestir.
Her ağlamanın sonu gülmektir. Sonunu gören adam, mübarek bir kuldur. (I/ 818-819)

Zīrā ki sebzenüñ [3] ṭarāvet ü neżāreti āb-ı revānsız ve deryā-yı raḥmetüñ cūşīş ü ḥareketi dīde-i gevher-feşānsız [4] müyesser degüldür. **Meşnevī:**

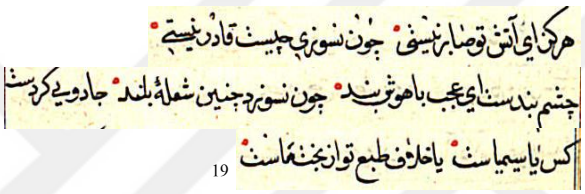

17 [5]

[6]

18

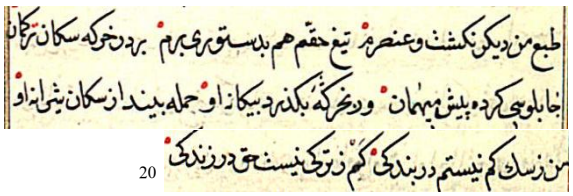
[7] Şāh-ı cühūd u bed-rāh-ı ‘anūd āteşe ḫiṭāb-ı ḫışm-ālūd eyleyüp didi ki ey āteş-i cān-sūz ṭab‘uñda [8] merkūz olan ḫāṣiyyet ve nihāduñda merhūn olan ḥālet ḳanda gitmişdür ki şimdiye dek [9] āşinā vü bīgāne[y]i yaḳmaḳ ḫāṣṣe-i ḳadīmüñ idi, belki ma‘būd idinüp ṭapanlara daḫı bu güne ḥürmetüñ [10] yoḫ idi. **Meşnevī:**

19 [11]

[12]

Āteş bu ḫiṭāb-ı ‘itāb-āmīzden ziyāde [13] tīz olup eyitdi ki ey cühūd-ı ‘anūd-ı put-perest hemān yine ben ol āteşüm. Mizācumda taġayyür ve ṭabī‘atumda [14] tekessür yoḳdur. Sen daḫı gel bu āteşgedeye ḳadem baş ki ḫāṣiyyetüm müşāhede idesin. **Meşnevī:**

20 [15]

[16]

[17]

Benüm daḫı nef‘ ü ḍarrum **55**[b] [1] kendü ḳuvvetüm ile degüldür. Perverdigār-ı ‘ālem ve Ḫālıḳ-ı benī-ādem ile āşinā olanlara bi-iẕnillāh [2] ẓarar itmezem. Şol ki bīgānedür anı yaḳup helāk iderüm. Cümle āteşüñ ṭabī‘atı birdür. Bir vaḳt [3] olur ki be-ḥükm-i İlāhī şem‘-i şāẕī ile meclise żiyā virür ve gāh olur ki nā’ire-i ġam ile [4] niçelerüñ ḫırmen-i vücūdların hebā ider. **Meşnevī:**

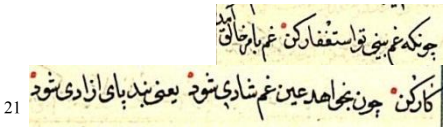
---

17 İnleyen dolap gibi gözü yaşlı ol ki can meydanında yeşillikler bitsin.
Ağlamak istersen gözyaşı dökenlere acı… Merhamete nail olmak istersen zayıflara merhamet et! (I/ 821-822)

18 **O Yahudi padişahının ateşe itap eylemesi**

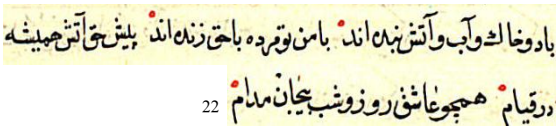
19 Ateş! Sen hiç sabırlı değildin. Niye yakmıyorsun, sebep ne, kadir mi değilsin?
Bu, gözbağı mı, yoksa akıl bağı mı? Böyle yücelmiş alev nasıl yakmaz?
Seni birisi büyüledi mi, yoksa bu simya mı? Yahut tabiatının değişmesi bizim talihimizden mi? (I/ 826-828)

20 Benim tabiatım da değişmedi, unsurum da. Ben Tanrı kılıcıyım, izinle keserim.
Türkmen’in köpekleri, çadır kapısında misafire yaltaklanmış,
Ama çadır yanına yabancı biri uğrayacak olursa köpeklerden aslancasına hamleler görür.
Kullukta, ben köpekten aşağı değilim; Tanrı da hayat ve kudrette bir Türk’ten aşağı kalmaz. (I/ 830-833)

[5]

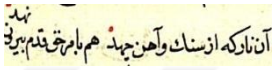
Fi'l-ḥaḳīḳa [6] rāḥat u ġam u miḥnet ü derd ü elem meşiyyet-i ḥażret-i Ḥaḳda mübrem ü müstaḥkemdür. **Meşnevī:**

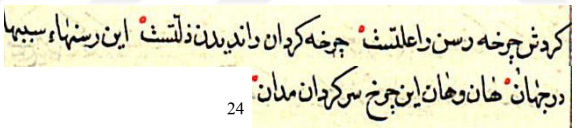
[7]

[8]

‘Anāṣır-ı erba‘a Ḥaḳḳa muṭī‘dür ẓāhiren [9] mürde fe-emmā ḥaḳīḳatde zindedür. **Meşnevī:**

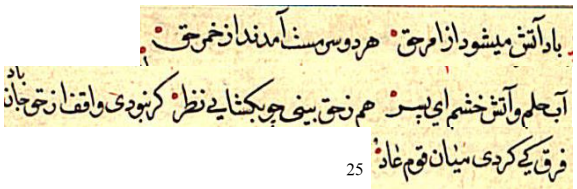
[10] Dīde-i cihān-bīnī olanlar ki ehl-i ẓāhirdür. Seng ü āheni āteşüñ ẓuhūrına sebeb bilürler ve çeşm-i [11] Ḫudā-bīnī olanlar sebeb-i ḥaḳīḳī ki irādet-i ḥażret-i Ḥaḳdur ẓuhūr u ḳudretini andan añlarlar. Esbāb-ı [12] ẓāhirenüñ maḥremi ‘uḳūl-ı ḫāṣṣ u ‘ām, sebeb-i ḥaḳīḳīnüñ maḥremi enbiyā-i kirāmdur. ‘Arab luġatında [13] sebeb diyü ḳuyunuñ ipine dirler. Ol resenüñ ḥareketini ḳāṣıru'n-naẓar olanlar ḳuyunuñ çarḫasından [14] añlarlar. Fe-emmā ṣāḥib-baṣīret olanlar ol çarḫa[y]ı döndürenden bilürler. **Meşnevī:**

[15]

[16]

Bil ki çarḫanuñ gerdişi resene [17] ‘illet vāḳi‘ olmuşdur. Ol sebeb ile ḳuyudan ṣu çıḳar. ‘Āḳıl olan ol ḫāleti çarḫı döndürenden 56[a] [1] bilmek gerek. **Meşnevī:**

[2]

[3]

---

21 Gam görünce istiğfar et. Çünkü gam, Halik emriyle tesir eder.
Tanrı isterse bizzat gam, neşe… Bizzat ayak bağı, azatlık ve hürriyet olur. (I/ 836-837)

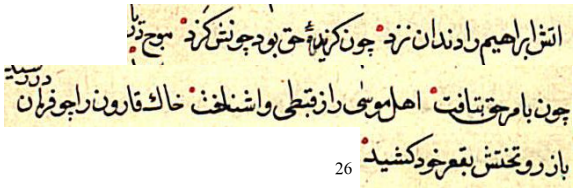
22 Rüzgâr, toprak, su, ateş; kölelerdir. Benimle, seninle ölüdürler. Hak'la diridirler, ancak onun emrini tutarlar.
Ateş, Tanrı huzurunda daima emre hazırdır, âşık gibi gece gündüz daima kıvranıp durmaktadır. (I/ 838-839)

23 Taşı, demire vurunca kıvılcım sıçrar. Fakat kıvılcım (senin çakmağı çakmanla değil), Tanrı fermanıyla dışarıya ayak basar. (I/ 840)

24 Çıkrığın dönmesi, ipin sarılıp koy verilmesine sebeptir. Fakat çıkrığı döndüreni görmemek hatadır.
Dünyada bu sebep iplerini, sakın ha, sakın ha… bu başı dönmüş felekten bilme, (I/ 848-849)

25 Rüzgâr Halıkın emriyle ateş olur; her ikisi de Tanrı şarabıyla sarhoş olmuşlardır.
Ey oğul! Eğer gözünü açarsan hilim suyunun da, hışım ateşinin de Hak'tan olduğunu görürsün.
Rüzgârın canı Hakk'a vâkıf olmasaydı, Âd kavmini(müminlerden) nasıl ayırt ederdi? (I/ 852-854)

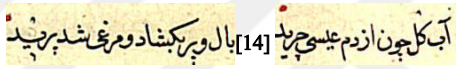
Ḳıṣṣa-i ḳavm-i **ʿĀd** tefāsīrde mesṭūrdur ki **ḥażret-i** [4] **Hūd** ʿaleyhi's-selām mü'minler dā'iresine ḫaṭ çekmişdi ki yil ol ḫaṭṭa geldükde [5] sākin olup ḫāriç dā'irede olanları pāre pāre ider idi ve çūbān rā'ī daḫı Cumʿa namāzına [6] gitdügi vaḳt ḳoyunlarına ḫaṭ çekerdi. Ne ḳoyunlar ṭaşra çıḳardı ne ḳurd ḳoyun [7] içün dā'ireye devr iderdi. Çünki dā'ire-i **Hūd** bād-ı ḳahra māniʿ ve ʿamel-i **Şeybān-ı Rāʿī** [8] ḳurduñ ḳoyuna duḫūlına bedel oldıysa ecel yili ʿārifden ġayrıya rīḥ-i mühlik [9] ve bād-ı **ʿĀṣaf**dur. Ammā ʿāriflere revāyiḥ-i gülistān-ı İlāhīden nesīm-i ḫayāt-baḫşdur. Niteki [10] buyurur **Meşnevī:**

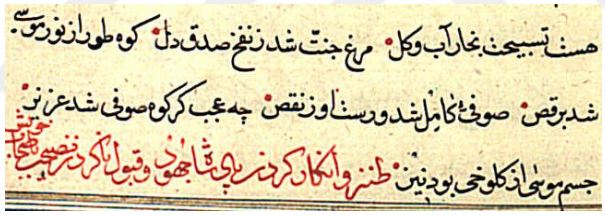
[11]

[12]

Bunlaruñ ḳıṣṣaları maʿlūmdur. Āb u ḫāk vesā'ir [13] cemādātuñ ḳudret-i Ḥaḳ ile fiʿl-i īcādīleri muḳarrerdür. **Meşnevī:**

Andan ḫiṭāb-ı ʿām idüp buyurur **Meşnevī:**

[15]

[16]

[17]

56[b] [1] Vaḳtā ki cühūd pādişāhı bu maḳūle ḥikmet ve bu güne ʿacā'ibi müşāhede eyledi. İnkār u tecebbür ve istikbār [2] u teneffüri daḫı ziyāde olup cibilletinde merkūz olan ḫabāṣeti ẓuhūra getürdi. **Ḳıṭʿa:**

[3] İderseñ şehd ile biñ yıl ʿilācı
Şeker virmez ṣemer zaḳḳūm aġacı

[4] İder her ṭurfeden lā-büd teraşşuḥ
Derūnında olan şīrīn ü acı

---

[26] Ateş, İbrahim'e diş geçiremedi. Çünkü Tanrı seçilmişiydi, onu nasıl ısırabilir? (I/ 861)
Deniz dalgası Tanrı fermanıyla koşunca Mûsâ kavmini Kıptilerden ayırt etti.
Tanrı fermanı erişince toprak, Karun'u altınlarıyla, tahtıyla tâ dibine çekti. (I/ 863-864)

[27] Su ile toprak, İsa'nın nefeslerinden gıdalanınca kol kanat açtı, kuş olup uçtu. (I/ 865)

[28] Tanrı'yı tesbih etmen, su ve topraktan meydana gelmiş olan cesedinden çıkan bir buhardan, bir nefesten ibarettir. Fakat gönül doğruluğu yüzünden cennet kuşu olmuş, oraya uçup gitmiştir.
Tûr dağı, Mûsâ nurundan raksa geldi, kâmil bir sûfi oldu, noksandan kurtuldu.
Dağ bir aziz sûfi olursa şaşılacak ne var? Mûsâ'nın cismi de bir kemik parçasından ibaretti. (I/ 866-868)
Yahudi padişahının bu söze ehemmiyet vermeyip inkâr etmesi, kendisine nasihat edenlerin nasihatlerini kabul etmemesi

[5] Fe-emmā anuñ ki derūnı īmān-ı kāmil ile müzeyyen ola şem‘-i cānı ‘ale'd-devām münevver ola. **Ḳıṭ‘a:**

[6] Şem‘-i īmān dil zücācından ḳaçan kim ura tāb
Rūy-ı mü’min gül gibi tābān olursa ṭañ mıdur
[7] Şol dili kim ġonça-veş açsa nesīm-ı luṭf dut
Dem-be-dem gül gibi ol ḫandān olursa ṭañ mıdur

[8] **Meşnevī**

بعد ازان آتش چهل گز برفروخت حلقه کشت و آن جهود انرا بسوخت
اصل ایشان بود از آتش ابتدا سوی اصل خویش رفتند انتها [29] [9]

[30] ḥükmi [10] üzre ol ferīḳ-i bī-ṭarīḳ yine āteş-i ‘aẕābla ḥarīḳ oldılar. **Meşnevī**

انکه بوَد سُنّتی امّه الهاویه
هاویه آمد مر ورا زاویه مادر فرزند جویای ویست اصلها و فرعها را در پیست [31] [11]

[12] Be-her-ḥāl fer‘ aṣla ve oġul anaya tābi‘dür. Anlar daḫı matbū‘ını kendüye ceẕb idicidür. Şu ḥavż [13] içinde iken maḥbūs olup hevā anuñ kānından olmaġ-ıla tedrīc-ile ceẕb idüp zindāndan [14] ḫalāṣ ider. Be-her-ḥāl aṣlına yetişdürür. Keẕālik bizüm nefsümüz ḥāli daḫı āṣār-ı raḥmetden bir eṣerdür. [15] Bu ḳafes-i cismānīde ki murġ-ı cān maḥbūsdur. Nefs-i cismānī ḥabsinden bu cihān zindānından yap yap [16] ḫalāṣ olup [32] إليه يصعد الكلم الطيب والعمل الصالح ḥükmi ile ḥażret-i Kibriyāya [17] müteṣā‘id olmaḳdadur. Niteki buyurur **Meşnevī:**

تا الیه یصعد الطیب الکلم

57[a]

صاعداً متا الی حیث علم ترتقی انفاسنا بالمتنقی مستحفاً متا الی دار البقا
ثم یاتینا مکافات المقال ضعف ذاک رحمةً من ذی الجلال [33] [1] [2]

Ya‘nī enfās-ı nefīse [3] yuḳarı çıḳup dār-ı beḳāya bizden tuḥfe olur ve andan ṣoñra kelime-i ṭayyibeden ḥāṣıl [4] olan envār-ı maḳālātuñ mükāfātı bize vāṣıl olur. Belki cānib-i ḥażret-i

---

29 Ondan sonra ateş kırk arşın alevlendi; bir halka teşkil etti ve o Yahudileri yaktı.
Onların asılları önceden de ateşti; sonunda da asıllarına gittiler. (I/ 873-874)
30 “Her şey aslına rücu eder.” (Kelam-ı Kibar)
31 Anası(mayası) Hâviye olan kimsenin mekânı, ancak Hâviyedir.
Çocuk anası, onu arar; asıllar, mutlaka feri’leri izler. (I/ 877-878)
32 Güzel sözler ancak ona yükselir. Salih ameli de güzel sözler yükseltir. (Fâtır, 35/9)
33 Sözlerin temizleri, bizden çıkarak ona yükselir, ondan başkasının bilmediği yere kadar varır.
Nefeslerimiz, temizlik sebebiyle bizden hediye olarak beka yurduna yücelir.
Sonra ululuk sahibi Tanrı’dan, ancak rahmet olarak sözlerimizin mükâfatı, iki misli bize gelir; (I/ 882-884)

İlāhīde eż‘āf-ı [5] mużā‘if olup ḥüsn-i ef‘ālüñ izdiyādına bā‘iṣ olmaḳdur. Niteki **ḥażret-i Risālet** [6] ‘aleyhi's-selām buyurur:

34 من قال لا اله الا الله خرج من فيه طاير اخضر له جناحان ابيضان [7]
سكلان بالدر واليا قوت فيرج الى السماء فيسمع له دوي تحت العرش كدوي النحل [8]
فيقال له اسكن فيقول لا اسكن حتى يغفر لصاحبي فيغفر لقائلها ثم يجعل ذلك الطاير [9]
سبعون لسانا يستغفر لصاحبه الى يوم القيمة فاذا كان يوم القيمة جاء ذلك [10]
الطاير فاخذ بيد صاحبه حتى يكون قائده وليلة الى الجنة مشنوي

[10] **Meşnevī:**

35 ثم يلجينا الى استاطها كي ينال العبد مما نالها [11]

Andan ol aḳvāl-i ṭayyibeye ilticā olunup [12] murāda yetişilür. Zīrā ki ‘abd isti‘dād u istiḥḳākına göre ṭayy-i merātib ider. **Meşnevī:**

36 هكذا يعرج وتنزل دايما دافلا زالت عليه قايما [13]

Ya‘nī enfāsuñ ‘urūcı ile hemān Ḥaḳḳuñ [14] raḥmeti nüzūl ider. Bu ṭarafdan kūşiş olıcaḳ lā-büd ol cānibden cezbe-i İlāhī yetişür. [15] **Meşnevī:**

37 چشم هر قومی بسویی مانده است كان طرف يك روزذوقی رانده است

[16] Erbāb-ı elbāb ve aṣḥāb-ı ādāba ma‘lūmdur ki her kişi neden lezzet bulursa yine meyli ol [17] ṭarafa olur. Her cüz’üñ zevḳi küll ile ve her cinsüñ ṣafāsı cinsi iledür. Āb u nān **57**[b] [1] gibi ki egerçi anlara cinsiyyet-i insān yoḳdur ammā insāna ittiṣālden ṣoñra anuñ cinsi [2] gibi olup aña ḥüsn virür. Bir kimesne daḫı ibtidā-i ḥālinde ehlullāhdan degül iken anlara [3] muḳārin olmaġ-ıla cinsiyyet kesb idüp anlara dāḫil olur. Şöyle ki cinsi ve yāḫud cins [4] olmaġa ḳābiliyyet olmazsa lā-büd andan nefret iderler. Niteki buyurur. **Meşnevī:**

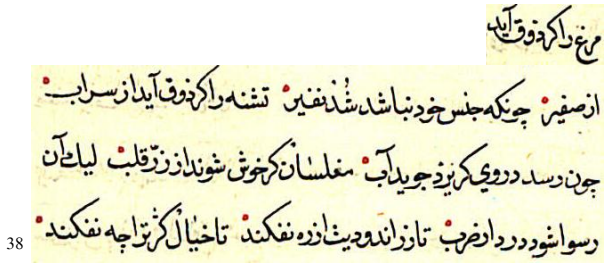
---

34 Hadîs-i Şerîf: “Allah’tan başka ilah yoktur” diyen birinin ağzından beyaz kanatlarının üzeri inci ve yakutlarla süslenmiş yeşil bir kuş çıkıp göğe yükselir ve Rahman’ın katında arı sesine benzer bir ses yankılanır. Ona sakin olması gerektiği söylenir. O kuş, sahibinin günahları bağışlanana kadar sakin olmayacağını söyler. Daha sonra, kuş kıyamet gününe kadar yetmiş dilde sahibi için bağışlanma diler. Kıyamet gününde bu kuş gelir ve sahibine şahitlik ederek sahibinin bağışlanmasına delil olur. Sahibinin elinden tutar ve onu cennete götürür.”

35 Sonradan kul nail olduğu şeylere bir daha nail olsun diye bizi, yine o güzel sözlere sevk eder, yine bize o çeşit sözler söyletir. (I/ 885)

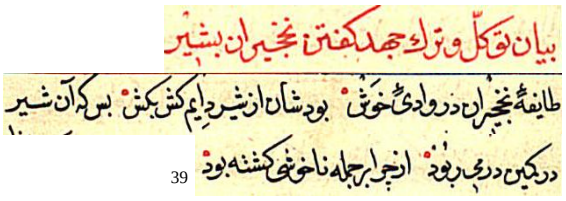
36 İşte böylece en güzel sözleri söyledikçe hep böyle sözlerin çıkmakta, Tanrı rahmeti inmektedir ve bu iki hal sende daimîdir. (I/ 886)

37 Her kavmin gözü, bir günceğiz zevk sürdüğü cihette kalmıştır. (I/ 888)

[5]
[6]
[7]

[8] Ṣūretā dervīş ve sīretā nā-cins olmaġ-ıla tezvīr iden murā'īlere ṭa'ndur ki egerçi ḳuş [9] dilinde öten ṣayyāduñ ṣafīrinden kuşcuġazlar ṣafā kesb iderler lākin cinsi olmaduġın [10] bilicek girü vaḥşet iderler. Sā'ir müşābehātı daḫı kezālikdür. Bu maḳūle dīn yoḫsulları [11] dārü'l-'ayāra varıcaḳ māhiyyeti ma'lūm olur. Ol ḥāleti gidermek gerekdür ki ḫayāl u bāṭıl ile [12] çāh-ı ḍalālete düşmeyeler. Niteki *Kelīle vü Dimne* ḥikāyelerinden *Rūbāh-ı Ḥīlebāz* envā'-ı [13] ḥīle vü taḫyīlāt ve mekr ü tesvīlāt ile arslanı ḳuyuya bıraḳdı. **Ḫażret-i Mevlevī** ḳuddise sırruhu [14] *Meṣnevī*sinde evvelā şerā'iṭ-i sülūk-ı erbāb-ı ḥaḳīḳati beyān idüp sālike mürşīd [15] elzem-i levāzımāt ve ehemm-i mühimmātdan olduġın 'ahīd ü te'kīd eyledi ve mürşīd daḫı meẕkūr [16] olan vezīr-i mekkār gibi olmayup ol maḳūle olanlardan iḥtirāz u iḥtiyāṭ üzre olınmaġı [17] taḳdīm ü tevcīh eyledi ve şerā'iṭ-i meẕkūrenüñ edāsından ṣoñra sālik vesāvis-i şeyṭānīyyeden **58**[a] [1] ne vechle ḫalāṣ olmaḳ gerekdür anı beyān eyleyüp *Kelīle ve Dimne* kitābı ki ḥükemā-i Hind [2] anı ṭarz-ı ḫāṣ üzre te'līf idüp ekṣer ṭıbā'uñ meyl ü iltifātları emṣāl [3] ü efsāneye olduġıçün zebān-ı vuḥūş ve lisān-ı ṭuyūrdan ba'ż-ı ḥikāyāt derc olınup [4] anuñ me'ālinden envā'-ı fevā'id-i ḥikmet ve eṣnāf-ı leṭā'if-i ibret taḥṣīl itmişlerdür. [5] **Ḫażret-i Monlā** daḫı ol kitāb-ı müstetābuñ emṣālinden bir miḳdār naẓm idüp insāna [6] nefs-i şeyṭānuñ mekr ü ḥīlesini kitāb-ı meẕkūrdan iḳtibās eylemişdür ve anlaruñ [7] ḥīle vü ḫud'asından ne vechle ḫalāṣ olınur uṣūl-i ḥikmetle cevāhir-i ma'ānī ḫarc itmişdür:

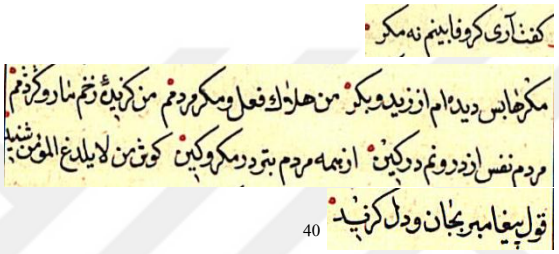
[8]
[9]
[10]

---

38 Kuşa, ıslıktan zevk gelirse de cinsini bulamayınca ok gibi uçar gider.
Susuz kimseye seraptan zevk gelir, fakat ona erişince kaçar ve yine su arar.
Müflisler kalp altından hoşlanırlarsa da, o altın darphanede rüsvay olur.
Dikkat et; altın suyu ile boyaman seni yoldan alıkoymasın! Dikkat et; bâtıl hayal seni kuyuya düşürmesin! (I/ 895-898)

39 **Av hayvanlarının aslana, tevekkül edip çalışmayı terk etmesini söylemeleri**
Güzel bir derede av hayvanları, aslan korkusundan ıstırap içindeydiler.
Çünkü aslan, daima pusudan çıkıp birisini kapmaktaydı. O otlak bu yüzden hepsine fena geliyordu. (I/ 900-901)

Ḳıṣṣanuñ aṣlı budur ki bir merġzār-ı [11] merġūb ve bir vādī-i ḫūbda vuḥūş u sibā‘dan bī-nihāye ḥayvānāt leṭāfet-i hevā ve ṭarāvet-i [12] ḫoş-nümā sebebiyle ḳarār ṭutup içlerinde bir şīr-i ḫūn-ḫ[v]ār-ı cān-şikār var idi ki [13] bir güşede kemīn idüp günde bir ḳaçını şikār iderdi. Ol şīr-i nā-hemvāruñ şerrinden [14] vādī-i dil-peẕīr ṭā’ife-i naḫcīre çeşm-i dūn-himmetān gibi teng ve dil-i ḥasūdān gibi mükedder [15] olmış idi. Cümle vuḥūş bir gün bir yire cem‘ olup şīrüñ ḫıdmetine vardılar. Her bār zaḥmet-i [16] bisyār ve miḥnet-i bī-şumār ile her birimüzi şikār itmekden ise bir güşe iḫtiyār ile vaẓīfe-i [17] yevmiyyeñi ta‘yīn idüp ḥużūruña gönderelüm. Her gāh u bī-gāh müte‘ārıż olmaġ-ıla **58**[b] [1] vaḳtimiz perīşān ve ḫalḳımız hirāsān olmasun didiler. Andan ṭarafından münāza‘a vü mükālemeye [2] āġāz olınup şīrüñ cevābında buyurur **Meşnevī:**

[3]
[4]
[5]

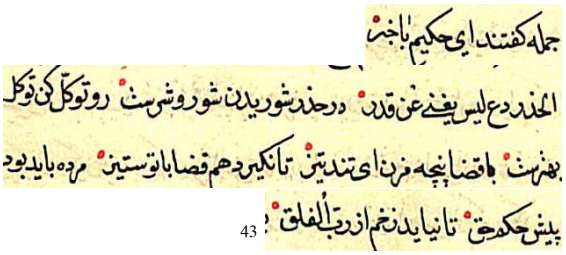
Arslan eyitdi eger mekr ü tezvīr itmeyüp ‘ahde vefā [6] iderseñüz bu ḳavle rāżı ve mu‘āmeleye ḳāni‘üm. Fe-emmā bī-vefālaruñ mekr ü ḥīlesini [7] ve bār-ı miḥnetle cevr [ü] cefāsını çoḳ çekmişem. Ḫuṣūṣā kendü nefsüm mekrinden daḫı emīn [8] degülem. Anuñ mekr ü ḥīlesi anlardan eşeddür. [41] اعدا عدوك نفسك التي بين جنبيك [9] ḥadīṣi buña şāhid-i kāfī [42] ويلدغ المؤمن من جحر مرتين kelāmı burhān-ı vāfīdür. Sizüñ [10] aḳvāl-i kāẕībeñüze i‘timād idüp cidd ü ‘amel ve kesb ü ṭalebden girü ḳalmazam. Ṭā’ife-i naḫcīrān [11] daḫı tevekküli cehd ü iktisābdan tercīh idüp **Meşnevī:**

---

[40] Aslan dedi ki: “Hileye uğramasam, vefa görecek olsam dediğiniz doğru. Ben şundan, bundan çok hileler görmüşümdür.
İnsanların yaptıkları işlerden, ettikleri hilelerden helâk olmuşum; o yılanlar, o akrepler tarafından çık ısırılmışım.
İçinde pusu kurmuş olan nefis ise, kibir ve kin bakımından bütün adamlardan beterdir.
Benim kulağım “mümin, bir zehirli hayvan deliğinden iki kere dağlanmaz” sözünü işitti; Peygamber’in sözünü canla, gönülle kabul etti.” (I/ 904-906)

[41] Hadîs-i Şerîf: “Senin en zararlı düşmanın nefsindir.” (el-Aclûnî 2009: 143, Yardım 2008: 146-147)

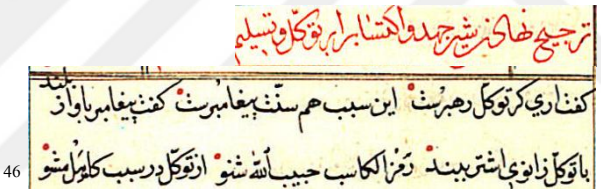
[42] Hadîs-i Şerîf: “Mümin, bir delikten iki defa sokulmaz.” (Yardım 2008: 35-36)

[12]
[13]
[14]

43

Ya‘nī ḥaẕer üzre olmaḳdan ne fā’ide ki ḫayr u şer [15] ve nef‘ ü żar taḳdīr-i Ḥaḳ ve meşiyyet-i Ḳādir-i Muṭlaḳ ile olur ki وهو القادر فوق عباده وهو الحكيم الخبير [16] 44 sürme-i tevfīḳ-i Rabbānī ile dīdesi mükeḥḥel olanuñ żamīr-i münīri envār-ı İlāhī ile [17] münevver 45 ومن يتوكل على الله فهو حسبه feḥvāsı ile dimāġı mu‘aṭṭar olur. Bu ṣūretde **59**[a] [1] aḥkām-ı İlāhīye muṭī‘ ve tīr-i ḳażāya rıżā gösterenler kendüleri mürde yirinde ‘add iderler. [2] Ẓāhirā bu kelimāt tesvīlāt-ı şeyāṭīnden olsa olur ki ṣūret-i Ḥaḳda delā’il [3] īrād idüp taḳdīre ḥavāle itmek-ile ‘ibādetüñ terkin tecvīz eyleyüp ādemi yoldan çıḳarurlar. [4] Tevekkül-i maḳbūl bā-vücūd esbāb-ı ẓāhire maḳām-ı tevekkülde ṣābit-ḳadem olmaḳdur.

[5]
[6]
[7]

46

[8] Egerçi tevekkül delīl-i rāh-ı Ḫudādur fe-emmā maḳāṣıduñ ḥuṣūline sebeb olan umūre-i mübāşeret [9] sünnet-i **Rasūl**dür. Niteki **ḥażret-i Rasūl** ṣalavātullāhi ‘aleyh **Mu‘āẕ bin Cebel**e ḫiṭāben buyurdılar ki [10] Yā **Mu‘āẕ** 47 اعقلها وتوكل على الله ve bundan ġayrı bir A‘rābī ḥużūr-ı risālete [11] gelüp eyitdi ki Yā Nebiyyallāh 48 اطلقها وتوكل او اعقلها Cevābında buyurdılar ki 49 بل اعقلها وتوكل [12]

---

43 Hepsi dediler ki: “Ey halden haberdar hakîm! Çekinmeyi bırak; çekinme, insanı kaderin hükümlerinden kurtaramaz.
Kaderden çekinmekte perişanlık ve kötülük vardır, yürü, tevekkül et ki tevekkül, hepsinden iyidir.
Ey kötü hiddetli adam! Kaza ile pençeleşme ki kaza da seninle kavgaya tutuşmasın.
Tanyerini ağartan Tanrı’dan bir zarar gelmemesi için kulun Hak hükmüne karşı ölü gibi olması lâzımdır.” (I/ 908-911)

44 “O, kullarının üstünde mutlak hakimiyet sahibidir. O, hüküm ve hikmet sahibidir, (her şeyden) hakkıyla haberdardır.” (En‘am, 6/18)

45 “Kim Allah’a tevekkül ederse, O kendisine yeter.” (Talak, 65/3)

46 **Aslanın çalışıp kazanmayı tevekküle, teslimiyete tercih etmesi**
Aslan: “Evet, tevekkül kılavuzsa da bu sebebe teşebbüs de, Peygamber’in sünnetidir.
Peygamber, yüksek sesle “Tevekkülle beraber yine devenin ayağını bağla” dedi.
“Çalışan kimse Tanrı sevgilisidir” işaretini dinle: tevekkülden dolayı esbaba teşebbüs hususunda tembel olma” dedi. (I/ 912-914)

47 Hadîs-i Şerîf: “Allah’a tevekkül mü edeyim yoksa devemi mi bağlayayım.” (Tirmizî 2517, *Sıfatu’l-Kıyâme*, 60; *Garîbü’l-Hadîs*, ‘Akl, 1430)

48 Hadîs-i Şerîf: “Ey Allah’ın Rasulü devemi bağlayıp da mı Allah’a tevekkül edeyim, yoksa bağlamadan mı tevekkül edeyim?” (Tirmizî 2517, Sıfatu’l-Kıyâme, 60; *Garîbü’l-Hadîs*, ‘Akl, 1430)

Muḥaṣṣal-ı kelām mübāşeret-i esbāb mānī‘-i tevekkül degüldür. Egerçi kemāl-i ḳudret-i İlāhī bī-sebeb mühimmüñ [13] itmāmına kāfīdür. Fe-emmā mühimmāt-ı ḫalḳ ḥuṣūl-i esbāba mevḳūfdur. Niteki اعْقِلْهَا وَتَوَكَّلْ [14] [50] توكل على الله ḥadīṯ-i ḳudsīsi bu maḳāli muṣaddaḳdur. Tevekkülden murād ‘adem-i mübāşeret-i esbāb [15] degüldür. Belki tevekkül ol ḥālet[i] ḥażret-i Ḥaḳdan bilüp sebebe isnād itmemekdür. ‘Amel mūcib-i [16] cennet degüldür. ‘Amel-i ṣāliḥ bahāne-i faż̧l-ı İlāhīdür. ‘Abdi maḳām-ı ḳurba yetiştirür. Yire toḫm [17] ṣaçup berekātın Allāhdan istemek gibi yire toḫm ekmedin maḥṣūl recā eylemek kār-ı cühelādur. **59**[b] [1] [51] الكاسب حبيب الله ḥadīṯi kesbüñ maḥbūbiyyetine dāldür.

[2]

[52] ترجیح نهادن بنجیران توکل را بر جهد و اکتساب

[3] Ṭā’ife-i naḫcīrān hezār ḥüccet ü burhān īrād idüp didiler ki dergāh-ı ḥażret-i İlāhīde [4] tevekkülden ḫūb meslek ve teslīmden maḥbūb ṭarīḳ yoḳdur. Dāmgāh-ı ḳażā vü ḳaderden ḳadem-i ictihād [5] ile ḫalāṣa dermān ve ‘avāḳıb-ı umūrı bu dīde-i pür-‘illet ile müşāhede itmege imkān yoḳdur. [6] **Meşnevī:**

[7]

دیدهٔ ما چون بسی علت در وست ۞ رو فنا کن دید خود در دید دوست
دید ما را دید او نعم العوض ۞ پای اندر دید او کلّی غرض [53]

Cehd ü ḥīle etegine yapışmaḳ [8] yaġmurdan ḳaçup ṭoluya ve yılandan nefret idüp ejdehāya uġramaḳdur. Dīde-i pür-‘illetimüz [9] egri görüp ġalaṭ düşmekdedür. Naẓar-ı ẓāhir mün‘adim olmayıcaḳ naẓar-ı dōst hüveydā ve dīdār-ı [10] maṭlūb peydā olmaz. Rāst görmege dīde-i ḫudā-bīn gerekdür. Ol zamānda cümle umūr suhūletle [11] müheyyā olur. Ḥīle vü ḫud‘a ile rāst-bīn olmaḳ **Fir‘avn**-ı la‘īnüñ **ḥażret-i Mūsā** ‘aleyhi's-selāma [12] ḳaṣdı gibi olur. Ḥīle sancaġın ḳaldurdı lākin düşmenini kendü evinde besletdürdi. [13] **Meşnevī:**

[54] صد هزاران طفل کشت آن کینه کش ۞ وانکه او میجست اندر خانه اش

---

[49] Hadîs-i Şerîf: “Tevekkülle beraber yine devenin ayağını bağla.” (Tirmizî 2517, Sıfatu’l-Kıyâme, 60; *Garîbü’l-Hadîs*, ‘Akl, 1430)

[50] Hadîs-i Kudsî: “Tevekkül etmek için, benim (Allah) hikmetimi mi değiştirmek istiyorsun?” (Muhsin el-Kâşânî 1983: 432)

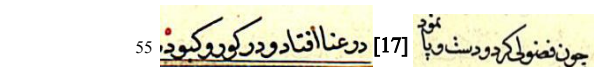
[51] Hadîs-i Şerîf: “Çalışan, Allah’ın sevgilisidir.” (Yardım 2008: 38-39)

[52] **Av hayvanlarının tevekkülü çalışıp kazanmaya tercih eylemeleri**

[53] Mademki bizim gözümüzde birçok illet var; yürü, kendi görüşünü dostun görüşünde yok et!
Bizim görüşümüze bedel onun görüşü, ne güzel bir karşılıktır. Bütün maksatları onun görüşünde bulursun. (I/ 921-922)

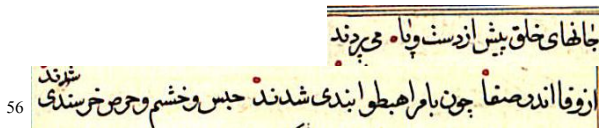
[54] O kin güdücü, yüz binlerce çocuk öldürdü; aradığıysa evinin içindeydi. (I/ 920)

[14] Vaḳtā ki ṭıfl-ı nā-resīdenüñ yürümege ḳudreti olmaya babasınuñ boynı anuñ merkebi olur. [15] Ya‘nī anlar ki ṭıfl gibi bī-çāre ola kendü ‘āciz olup cümle umūrını Ḥaḳḳa ḥavāle eyler. Her [16] aḥvālde ḥażret-i Ḥaḳ aña mu‘īn ü ẓahīr olur. **Meşnevī:**

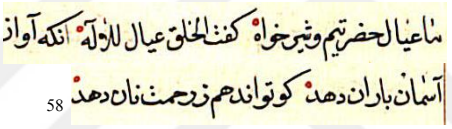

55

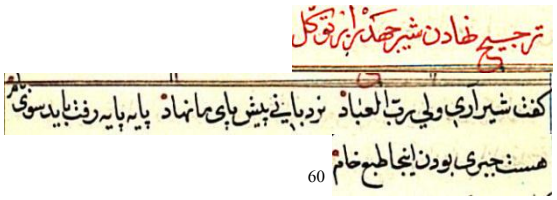
Fi'l-vāḳi‘ ḳudret ṣāḥibi olduḳda atadan ıraḳ düşer **60**[a] [1] ata vü ana anuñ sevdāsında olmaz. **Meşnevī:**

56 [2]

[3] Ervāh-ı insānī ‘ālem-i İlāhīde bī-dest ü bī-pāy-iken ḳurb-ı ḥażret-i ‘izzetde pervāz iderlerdi. [4] 57 اهبطوا emri ile ḳafes-i tene giriftār olduḳlarında ḥırṣ u ṭama‘a mübtelā olup mużṭarib [5] oldılar. **Meşnevī:**

58 [6]

[7] 59 على الله رزقها ما من دابة في الارض mūcibince ḫalāyıḳuñ bāb-ı ma‘īşetde minneti Ḫudā üzerinedür. Egerçi bu kelimāt-ı [8] mezkūre vāḳi‘dür fe-emmā ṣūret-i Ḥaḳda vesāvis-i şeyṭāniyye ve hevācis-i nefsāniyyedendür. [9] Bī-mücāhede vü riyāżet recā-i maġfiret cā’iz degüldür. Naḫcīrānuñ kelimātı cebre ḳarībdür.

60 [10] [11] [12]

55 Fakat kuvvetlenip küstahlaşınca, elini, ayağını şuraya, buraya salmağa başlayınca hemen zahmet ve ıstıraba düşer. (I/ 924)

56 Halkın canlar; el ayak sahibi olmazdan, beden kaydına düşmezden evvel vefadan sefaya uçuyordu. Vakta ki “İniniz” emriyle hapsolundular, hiddet, hırs, kanaat ve zaruret kayıtlarına düştüler. (I/ 925-926)

57 İnin. (Tâhâ, 20/123)

58 Biz Hakk’ın ayali ve süt isteyen yavrularıyız. (Peygamber) “Halk Tanrı ayalidir” dedi. Gökten yağmur veren, rahmetiyle can vermeye kadirdir” dediler. (I/ 927-928)

59 “Yeryüzünde hiçbir canlı yoktur ki, rızkı Allah'a âit olmasın…” (Hûd, 11/6)

60 **Aslanın yine çalışmayı tevekküle tercih etmesi**
Aslan dedi ki: “Evet ama kulların Tanrısı bizim ayağımızın önüne bir merdiven koydu. Dama doğru basamak basamak çıkmalı, burada Cebrî olmak ham tamahtır. (I/ 929-930)

Egerçi bī-meşaḳḳat maḳṣūduñ ḥuṣūli mümkindür. [13] Lākin sebeb ü iktisāb nerdübānını vaż‘ eylemişdür ki ol nerdübāndan ḳadem-be-ḳadem tedrīc-ile [14] dārü'l-‘aliyye tederrüc olına. ‘Ādetulllāh bu vechle cārīdür ki ‘abd maḳdūrını ṣarf eyleyüp [15] kesb-i ‘amel eyleye. Bu cevāriḥ-i insān cümlesi ḫıdmet içündür. ادخلوا البيوت [16] 61 من ابوابها ḥükmi ile ‘amel nerdübānından ‘urūc idüp Ḥaḳḳa vāṣıl olmaḳ gerek. ‘Amelsüz recā-i [17] maġfiret maḥżā cehālet-i ‘ayn-i ḳabāḥatdür. Zīrā ki genc-i bī-renc emr-i muḥāl ve bī-āzār ḫār-ı **60**[b] [1] gül murād bāṭıl ḫayāldür

Beyt

Gerek bir yil taḥannün-i ‘andelībe
Ki bir ḳaç gün ire vaṣl-ı ḥabībe

[2] Bu ḥuṣūṣda ‘āriflerden birisi ḫoş dimişdür. **Beyt:**

62 مکن زغصه شکایت که دد [3] طریق طلب براحتی نرسید انکه رنجنی نکشید

Çünki bu ḳadar ālāt-ı cevāriḥe ki göz [4] ü ḳulaḳ ve el ü ayaḳ gibi insānda mevcūddur. Anlara iş buyurmamaḳ bunlaruñ ḳudretin żāyi‘ itmekdür. [5] Şol münāfıḳlar ki ḳulaḳları ile kelām-ı Ḥaḳḳı ışġā itmediler ve gözleri ile ḥażret-i Vācibü'l-[6]vücūduñ āyāt-ı vāżıḥāsın müşāhede eylemediler ve zebānlarını elṭāf-ı İlāhiyyenüñ ẕikrine [7] meşġūl ḳılmadılar. Anlaruñ şānında 63 صم بکم عمی فهم لا یرجعون āyeti nāzil olmışdur. [8] Erbāb-ı ‘uḳūl ve aṣḥāb-ı uṣūle ma‘lūm ve mefhūmdur ki

Meşnevī:

64 خواجه چون بیلی بدست بنده داد [9] بی زبان معلوم شد او را مراد دست همچون بیل اشارتهای اوست آخر اندیشی عبارتهای اوست

[10] Fī nefsi'l-emr ḫ^vāce ḳulınuñ eline bil virdükde bī-ḳāl ü ḳīl iş buyurduġı ma‘lūmdur. [11] Ālātuñ vücūdı ‘amelüñ lüzūmına delīldür. ‘Ale'l-ḫuṣūṣ cevher-i ‘aḳl insānda bir gevher-i laṭīfdür. [12] Benī-ādemden ġayrıya anuñ gibi ḫil‘at-i zībā ve tuḥfe-i bī-hemtā virilmiş degüldür. İnsanuñ ḳudreti [13] ‘aḳl-ı selīm ile mükemmel ve ẕihn-i müstaḳīm birle muḥalleldür. **Meşnevī:**

65 کر شرف عقل نبودی ترا نام کبردی که شنیدی ترا پست مکن عقل ادب ساز را طعمهٔ کنجشک مکن باز را [14]

---

61 Evlere kapılarından girin. (Bakara, 1/189)

62 Dertten şikayet etme...edep yolunda zahmet çekmeyen rahata kavuşmaz (Gölpınarlı 1992: 192). [Hâfız Dîvânı]

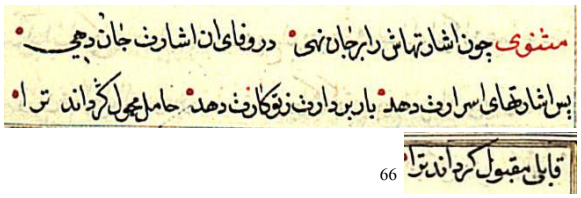
63 Onlar, sağırdırlar, dilsizdirler, kördürler. Artık (Hakka) dönmezler. (Bakara, I/18)

64 Efendi, kölenin eline beli verince söylemeden dileği malûm olur.

65 Bel gibi olan el de, Tanrı işaretlerindendir. Sonu düşünmek hassası da onun ibareleridir. (I/ 932-933)
Sende akıl şerefi olmayaydı, sana kim insan adı verir, kim seni böyle yüceltirdi? (Gençosman 2014: 127)
Her şey birer birer kendi yerinde kalacak, son gününde önüne dökülecektir (2014: 129). [Nizâmî-Mahzenü'l-Esrâr]

[15] ‘Aḳl-ı menāṭ teklīfdür. Ol ki bi'l-külliye zīver-i ‘aḳldan ‘arīdür teklīfāt-ı şer‘iyyeden berīdür. [16] **Meşnevī:**

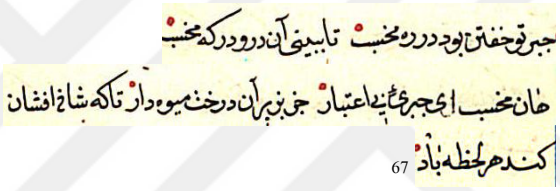
61[a]

[16]
[17]
[1]

66

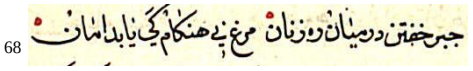
Vaḳtā ki o emre imtiṣāl idesin ve ḫālıḳuñ işāretin fehm eyleyüp [2] işe meşġūl olasın. Ḥāmil iken maḥmūl olasın ve ḳābil iken maḳbūl olup derecāt-ı [3] ‘āliyye ṣāḥibi olasın. Zīrā senüñ ‘amele iḳtidāruñ anuñ ḳudretinüñ eṣeri ve cehd [4] ü sa‘yüñ mevāhib-i ni‘metinüñ şükridür. Eger iẓhār-ı ḳudret idecek olursañ ni‘metine şükr [5] itmiş olursın. Cebrüñ me’āli ni‘mete şükr itmekdür. Belki maḳaṣıda irmeyüp yolda ḳalmaḳdur. [6] Niteki buyurur **Meşnevī:**

[7]
[8]

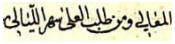
67

Ol kimesne ki ẓıll-ı eşcār-ı İlāhīde āsūde [9] vü ḫufte ola şecere-i raḥmetden ṯemere-i ‘ināyete yetişüp envār-ı feyż ve eṯmār-ı faẓlı ile behremend [10] olurlar. **Meşnevī:**

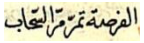

[1]

68

[11] Lā-cerem sālik ġaflet itmeyüp evḳātın żāyi‘ itmemek gerekdür. Zīrā ki [12] 69 mūcibi ile derecāt-ı ‘āliyye a‘māl-i bī-nihāye ile müyesserdür. [13] Vaḳti geçmek ile mekān-ı ‘alāya pervāz idemeyen murġ-ı bī-per gibi yirinde ḳalur. **Beyt:**

[14] Fırṣatı fevt eyleme kim degme kez girmez ele
Vaṣl-ı yār bī-naẓīr ü naḳd-i ‘ömr bī-bedel

[15] 70 ḳavli ile furṣat ‘ale'd-devām fevt olmaḳ üzeredür. Bu kār-ḫānede [16] bir ḳaç gün oturaḳ itdükleri zād-ı rāḥile-i āḫiret içündür. **Beyt:**

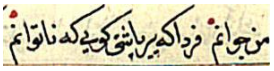
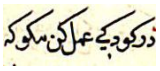
---

66 Tanrı’nın işaretlerini canına nakşederek ve o işarete vefakârlık ederek can verirsen.
Sana nice sır işaretleri bahşeyler; senden yükü kaldırır, seni iş güç sahibi eder.
Şimdi yük altındasın; Tanrı seni yükler, bindirir… Şimdi onun emrini kabul etmektesin; sonra seni makbul eder. (I/ 934-936)

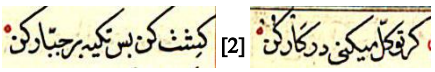
67 Senin cebrîliğin yolda uyumaktır, uyuma; o kapıyı, o dergâhı görmedikçe uykuya dalma!
Ey dikkatsiz Cebrî! Sakın o meyvalı ağacın altından gayrı bir yerde uyuma.
Ki rüzgâr her anda dalları silkip başına çerez ve azık döksün. (I/ 940-943)

68 Cebre inanmakla yol kesen haydutlar arasında uyumak müsavidir. Vakitsiz öten kuş nasıl olur da kurtulur? (I/ 944)

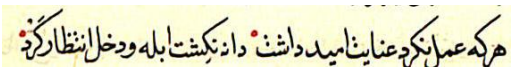
69 Çalıştığın kadar şeref kazanırsın. Kim yükselmeyi istiyorsa geceleri uyumaz. (İmam Şâfiî)

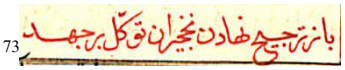
KB [17]

Eger tevekkül iderseñ yine ‘ibādet içinde iken eyleyüp **61**[b] [1] ekini ek bitürmesini Allāha tefvīż eyle. Niteki buyurur **Meşnevī:**

 [2]

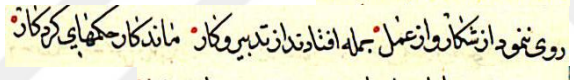
Ol sebebden ‘ārifler dimişlerdür **Beyt:**

 [3]

 [4]

[5] Ṭā’ife-i naḫcīrān ġirīv-i figān ile niçe burhān īrād idüp ‘aḥd-i ādemden ilā hāẕa'l-ān hezārān [6] hezār kimesne mekrler gösterüp ṭaġı yirinden ḳoparmaḳ isteyüp cehd dāmānına yapışdılar. [7] Niteki anlar ḥaḳḳında ḥażret-i Ḥaḳ celle ẕikruhu *Ḳur’ān-ı ‘Aẓīm*inde buyurur ki [8] Bā-vücūd ki **Meşnevī:**

 [9]

 [10]

Her nesne ki kār-ḫāne-i [11] ezelde maḳsūm ola. İmdād-ı ḥırṣ u şereh ile izdiyād bulmaz ve ḥırṣuñ şecere-i a‘mālinden [12] ṯemere-i murād ḥāṣıl olmaz. **Beyt:**

[13] Kişiye çünki maḳdūr durur naṣīb-i ezel
Ne eksilür ü ne artar iderse sa‘y-i hezār

[14] Ṭaleb ne fā’ide eyler çü rızḳ ola maḳsūm
Ḥaẕer ne aṣṣı ḳılur çün ecel ire nā-çār

Neşr: Kār u kesbde te’ṯīr-i ḥaḳīḳī olmayup hemān cidd ü cehd [15] bir ism-i bī-müsemmā vü bī-me’āl ve sa‘y ü ‘amel bir emr-i vahy-i bī-maḳāldür diyü bu ṣūretde bir ḳıṣṣa-i [16] ‘alīli delīl getürdiler ki bir merd-i āṣüfte-ḥāl ü münkesirü'l-bāl mizācı cādde-i i‘tidālden [17] beri bir yol

---

70 Fırsat, bulutun geçtiği gibi geçer. (Atasözü)

71 Tevekkül ediyorsan çalışmak hususunda tevekkül et; kazan da sonra Tanrı’ya dayan!” (I/ 947)

72 “Çalışmayıp da karşılık bekleyen kimse, ekin ekmeden hasat elde etmeyi uman ahmak kimse gibidir.” (*Sadî-i Şîrâzî Dîvânı*: https://ganjoor.net/saadi/mavaez/ghasides/sh12/)

73 **Av hayvanlarının tekrar tevekkülü çalışmaya tercih eylemeleri**

74 Tuzakları yüzünden dağlar yerinden oynayacak olsa bile… (İbrahim, 14/46)

75 (Bunca tedbirlerine rağmen) o avlanmalarından, o çalışmalarından ezelde verilen kısmetten başka bir şey yüz göstermedi…
Hepsi tedbirlerden de âciz kaldılar, çalışmadan da; ortada Tanrı’nın işi ve hükümleri kaldı.
Adı, sanı belli kişi! Kazanmayı bir addan başka bir şey bilme; ey kurnaz ve hilekâr adam! Çalışmayı bir vehimden başka bir şey sanma.” (I/ 953-955)

eri ḥużūr-ı **ḥażret-i Süleymān** ‘aleyhi's-selāma ḥāżır olup **ḥażret-i Süleymān** anuñ 62[a] [1] taġayyür-i mīzāc ve tebeddül-i aḥvālinden istifsār eyledükde **ḥażret-i ‘Azrā’īl** kendüye ḫışmla [2] naẓar itdügin i‘lān idüp Yā Nebiyyallāh dīvlere emr eyle ki ol cān-sitāndan ḫalāṣ [3] içün Hindūstāna ileteler. Dīvān-ı ‘ālīde ol dervīş-i dil-rīşüñ me’mūli ḥayyiz-i ḳabūlde [4] vāḳi‘ olup fi'l-ḥāl Hindūstāna iletdiler. Bir gün ḥażret-i ḥaşmet-nişān dīvān-ı ‘ālī-şānında [5] otururken **ḥażret-i ‘Azrā’īl** ḥāżır olup ol Müselmān ḥaḳḳında olan naẓar-ı çeşm-ālūdından ve anuñ [6] keyfiyyet-i aḥvālinden su’āl buyurdılar. **Ḥażret-i ‘Azrā’īl** ‘aleyhi's-selām ḫaber virdi ki Yā Nebīyyallāh [7] benüm aña nigāhum ḫışmen degül belki ta‘accüben idi ki Hindūstānda ḳabż-ı rūḥ olınmaḳ buyurulup [8] ḥarīfi bunda bulıcaḳ ‘ale'l-fevr Hindūstānda bulınmaḳ ne imkāndur dinilmiş iken fi'l-ḥāl yile [9] emr eylediñüz. Mekān-ı ma‘hūdada bi-emrullāh ḳabż-ı rūḥ eyledüm. Lā-cerem cehd ü iktisāb [10] dāfi‘-i ḳażā-i Rabbü'l-erbāb olmadı. İctihād u ḥiyel-i bī-irādet Ḫudā-yı ‘azze ve celle bāṭıl ve sa‘y [11] ü kesb-i bī-meşiyyet ḥażret-i Ḥaḳ ḥilye-i i‘tibār[ın]dan ‘āṭıldur. **Meşnevī:**

[3]

76 [12]

[13] Pes ‘ayn-i ‘ibretle naẓar eyle ki taḳdīrüñ taġayyürine ḥīle ile çāre yoḳdur. Tedbīr taḳdīri [14] taġyīr eylemez. Her emre ki kātib-i ḳudretden dīvān-ḫāne-i ezelde ceffü'l-ḳalem vāḳi‘ olmış ola. [15] Elbette ‘arṣa-i ‘ademden menaṣṣa-i vücūda gelür kimse emr-i taḳdīri dest-i taṣarrufla redd ve ḥükm-i [16] ḳażā[y]ı perde-i ‘aḳl ile setr eyleyemez. **Beyt**:

[17] Ezelde her ne yazdı dest-i taḳdīr
Olunmaz tā ebed bir noḳṭa taġyīr

77

62[b]

78 [1]

[2] Şīr eyitdi bu ḳadar büyük enbiyā-i mürselīn ve evliyā-i muḳarrebīn ṭarīḳ-i mücāhedātda sa‘y-i [3] belīġ ve ṭaleb-i müşāhedātda cüst-i bī-dirīġ itdiler ve şecere-i ictihāddan şemere-i maḳṣūd ve sermāye-i [4] sa‘y u ‘amelden ‘aṭāyā-yı Ma‘būda yetişdiler. 79 ḥükmi ile [5] anlaruñ ḥīlesi laṭīf olmışdur. **Meşnevī:**

---

76 İşte sen dünya işlerini hep buna kıyas et, gözünü aç da gör!
Kimden kaçıyoruz, kendimizden mi? Ne olmayacak şey! Kimden kapıp kurtarıyoruz, Hak’tan mı? Ne boş zahmet! (I/ 969-970)

77 Hükmünü geri çevirecek de hükmünü takib edip arkaya bırakacak da kimse yoktur.

78 **Yine aslanın çalışmayı tevekküle tercih etmesi ve çalışmanın faydalarını bildirmesi**

79 “Zarif olanın her şeyi zarif olur.” (Arapça Atasözü)

دامهای شان مرغ کردونی کرفت
نقصهای شان جمله افزونی کرفت جهد میکن تا توانی ای کیا در رفیق انبیا و اولیا [6]

80

[7] Ol ṭā’ife-i güzīn nefs ḳahrında ḥīleler eylediler. Medāric-i āḫiret itmek-içün nefse mekrler [8] gösterüp ol sebeb ile murġ-ı felegi şikār eylediler. Zīrā ki anlar emr-i İlāhī ile ‘amel eylediler. [9] Lākin ‘amellerine i‘timād eylemediler ve sa‘y u cehd itmekle ḳażā def‘ine muḳayyed olmadılar. Zīrā ‘amel [10] daḫı ḳażā vü ḳaderden ḫāric degüldür. Ḳażā-i İlāhī ile sitīze eylemek fi'l-i ma‘lūl ve emr-i nā-[11]ma‘ḳūldür. **Meşnevī**

با قضا پنجه مزن بنود جهاد زانکه این را هم قضا برها نهاد

81

[12] Bir ḳaç gün ḫıdmete meşġūl olmaġ-ıla murād ṭopını çevgān-ı ictihād ile meydān-ı ‘anādan [13] ḳaldurdılar. Zīrā ki şedā’id ü miḥen bā‘iṣ-i rıżā-yı ḥażret-i Żü’l-minendür. Māsivallāhı [14] terk eylemek ‘ayn-ı tevekküldür. **Meşnevī:**

بد محالی جست کو دنیا بجست نیک خالی جست
کو عقبی نجست مکرها در کسب دنیی باردست مکرها در ترک دنیی واردست [15]
مکر ان باشد که زندان حفره کرد انکه حفره بست ان بکریست سرد این جهان [16]
زندان و ما زندانیان حفره کن زندان و خود را وارهان [17]

82

Dünyā-yı dūnuñ ārāyiş-i **63a** [1] ẓāhiri mādde-i ġurūr şīftegānı meydān-ı ġaflet ve nümāyiş-i bāṭını māye-i ḫırṣ [2] bāzār[ı] şereh ü şehvetdür. **Beyt:**

جمیله ایست عروس جهان و لی خوش باش که این مخدره در عقد کس نمی آید [3]

83

Eṭfāl-i dünyā ve dūn olanlar وما هذه الحیوة [4] 84 الدنیا الا لعب feḥvāsı üzre anuñ ḥüsn-i ṭāhir ü ṣūret-i dil-firībine ālüfte olup [5] denā’at-i ṭab‘ ve rezālet-i āfetinden ġaflet itdiler. Fe-emmā erbāb-ı fiṭnat

---

80 Tuzakları felek kuşunu tuttu; noksanları tamamen sayıldı.
Ey ulu kişi! Nebîlerin ve velilerin yolunda çalış! (I/ 974-975)

81 Kaza ve kaderle pençeleşmek mücahede sayılmaz. Çünkü bizi pençeleştiren, savaştıran da kaza ve kaderdir. (I/ 976)

82 Dünyayı arayan kimse olmayacak ve kötü bir şey aradı. Ukbayı arayansa kendine iyi bir hal aramış oldu.
Dünya kazancı için çarelere başvurmak soğuk bir şeydir. Dünyayı terk etmek için çarelere başvurmak ise caizdir, emredilmiştir.
Hile ve çare diye zindanı delip de çıkmaya derler. Yoksa birisi zaten açılmış deliği kapatırsa yaptığı iş, soğuk ve ters bir iştir.
Bu dünya zindandır, biz de zindandaki mahpuslarız. Zindanı del, kendini kurtar! (I/ 979-982)

83 Cihan gelini güzeldir ama aklım başma topla... bu açılmadık kız, hiç kimsenin nikâhına girmez (Gölpınarlı 1992: 163). [Hâfız Dîvânı]

84 “Bu dünya hayatı ancak bir eğlence ve oyundan ibarettir.” (Ankebût, 29/64)

ve aṣḥāb-ı ḫibret [6] [85] الدنيا قنطرة فاعبروها ولا تعمروها kuḥl-i cevāhir ile mükeḥḥel olup müzaḫrefāt-ı ẓāhirine [7] gönül virmediler. **Beyt**

[8] [86] بیخی نشان که دولت باقیت بردهد کین باغ عمر گاه بهار است گه خزان

Pes ‘āḳıl olan dünyā zindānından ḫalāṣ olmaḳ tedārük ider. ‘İmāret-i [9] dünyāya meşġūl olmaz olursa daḫı gönül virmez. **Meşnevī**

[10] [87] جیست دنیا از خدا غافل شدن نے قماش و نقره و فرزند و زن

Niteki **ḥażret-i Risālet** ‘aleyhi's-selām buyurur ki [11] [88] نعم المال الصالح للرجل الصالح Geminüñ ṣu içine girdükde geminüñ helākine sebeb [12] ve ṣu geminüñ altında olsa ḫalāṣına bā‘iṣdür. **Meşnevī**

چونکه مال و ملک را [13]
ز دل برخواند زان سلیمان خویش خوانش مسکین نخواند کوزهٔ سربسته اندر آب رفت [14]
از دل پر باد فوق آب رفت باد درویشی چو در باطن بود بر سر آب جهان ساکن بود [15]
گرچه جمله این جهان ملک وی است ملک در چشم دل او لاشی است پس دهان [16]
دل ببند و مهر کن بر کیسه از باد مهر من لدن جهد حقست و دم مزن [17]
منکر این نفی جهدش جهد کرد [89]

Ya‘nī ol ṭā’ife ki cehdi nefy itdiler. Anlaruñ ḫāli 63[b] [1] maḳālların tekẕīb idicidür. Zīrā ki kendüler īrāde-i meşiyyetlerinde cehd ü iḳdām iderler [2] lākin ṭarīḳ-i Ḥaḳda sa‘y u ictihāda münkir olurlar. Niteki zümre-i sofisṭāiyye ḫaḳā’iḳ-i eşyāyı [3] inkār iderler. Anı bilmezler ki ḫaḳīḳat-i nefye ḳā’il olmaḳ ḫaḳīḳat-i eşyāyı iṣbātdur. [4] Zīrā ki mütekellimler dirler. [90] حقایق الاشیاء ثابتة اذ نفیها اثباتها

[5] مقرر شدن بترجیح جهد بر توکل

---

85 “Dünya bir köprüdür, üzerinden geç, tamirine bakma.” (Gazâlî 1975: 483) [Hz. İsa’nın Sözü]

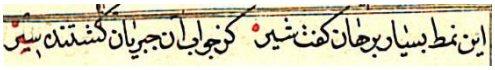
86 “İyiliğin kökünü sal ki kalıcı devlet elde edesin. Çünkü ömrün bağı kah ilkbahar kah sonbahardır.” (*Sadî-i Şîrâzî Dîvânı*: https://ganjoor.net/saadi/mavaez/ghasides/sh42/)

87 Dünya nedir? Tanrı’dan gafil olmaktır. Kumaş, para, ölçüp tartarak ticaret etmek ve kadın; dünya değildir. (I/ 983)

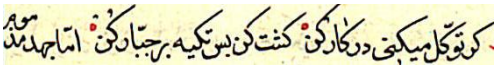
88 Hadîs-i Şerîf: “Salih mal, salih kimse için ne güzeldir.” (Yardım 2008: 42)

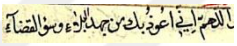
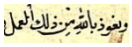
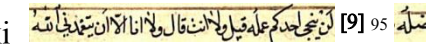
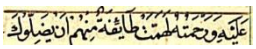
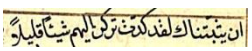
89 Mal, mülk sevgisini gönülden sürüp çıkardığındandır ki Süleyman, ancak yoksul adını takındı.
Ağzı kapalı testi, içi hava ile dolu olduğundan derin ve uçsuz bucaksız su üstünde yüzüp gitti.
İşte yoksulluk havası oldukça insan, dünya denizine batmaz, o denizin üstünde durur.
Bütün bu dünya, onun mülkü olsa bu mülk, gözünde hiçbir şey değildir.
Şu halde kalbini Min Ledün ululuğunun havasıyla doldur, ağzını da bağla, mühürle!
Çalışma da haktır, deva da haktır, dert de hak. Münkir kimse çalışmayı inkârda ısrar eder durur.” (I/ 986-991)

90 “Eşyanın hakikati sabittir; o, kendisini isbat eder.”

[6] [91]

Bu taḳrīrāt [7] u te’vīlātdan ṣoñra naḫcīrlere ḳanā‘at gelüp sükūt itdiler. Fī nefsi'l-emr herkesüñ [8] maṭlabı bī-ṭaleb ve müşāhedesi bī-mücāhede müyesser degüldür. Zīrā ibtidā-i sülūkında [9] ṭālibe tevekkülden çāre yoḳdur. Cehd tevekküli münāfī olmaduġı yuḳarıda zikr olınmışdur. [10] Ol sebebden cehd ü ṭalebi tevekkülden tercīh itdiler. Cehd ü tevekkül mābeyninde münāfāt [11] olmaduġı andan daḫı ma‘lūmdur ki cehd ü ‘amelüñ maṣdarı cevāriḥ ve tevekkülüñ maḥalli ḳalbdür. [12] Pes cevāriḥ ile a‘māle ta‘ahhüd olınup ḳalb ile Allāha tevekkül eylemekdür. Ol sebebden dinilmişdür ki [13] **Beyt:**

 [92]

Ammā cehd-i mezmūm [14] oldur ki ṣāḥib-i cehd olan kendü nefsin görüp ‘ameline i‘timād eyleye. Bu güne [15] ‘amel belā-yı bī-nihāye ve ‘anā-yı bilā-ġāyedür. Ol sebebden **ḥażret-i Risālet** ‘aleyhi's-selām [16] isti‘āze idüp buyurmuşdur [17] [93] ve ṣāḥib-i ta‘arrüf cehd-i belā[y]ı kendüyi görmek diyü **64**[a] [1] tefsīr eylemişler. Pes kişi kendü ef‘āline i‘timād eylemeyüp a‘mālini iḫlāṣ üzerine idüp [2] ‘ucb u riyādan müberrā gerekdür. Tā ki ol a‘māl maḳbūl-i ḥażret-i Vāḳi‘ ola ve eger ḫilāfı [3] olursa ef‘āli merdūd olup itdügi cehd kendüye belā vü miḥnet olur. Niteki İblīs [4] ‘aleyhi'lla‘ne kendüsin görüp ef‘āl ü a‘māline i‘timād itmekle merdūd-ı ebedī oldı [5] ve du‘ā-i mezkūrede olan *derk-i şaḳā* oldur ki Allāhu Te‘ālā bir ḳulına a‘māl-i ṣāliḥā müyesser [6] ide lākin faẓl u ‘ināyeti mu‘īn olmaya şeḳāvet-i aṣliyye ile girü şeḳāvete yitüşdüre [7] [94] ve **ḥażret-i Risālet** ‘aleyhi's-selām mecma‘-ı ḫaṣā’il-i memdūḥa [8] iken buyurdılar ki [9] [95] ve naṣṣ-ı şerīf-i ḥadīsi mezkūrı mü’ekkeddür ki [10] [96] ve yine bir yirde daḫı buyurur ki [11] [97] Pes ma‘lūm oldı ki ḳuluñ necātı [12] Ḥaḳḳuñ faẓlı iledür ‘abdüñ mücerred fi‘li ile degüldür. İrādātı ve luṭfı müte‘allıḳ olmayıcaḳ [13] anı girü kendü fi‘li ile şaḳī idüp ‘adūsı olan şeyṭānı mesrūr ider. [14] Pes kişi ‘ameline maġrūr olmayup itdügi

---

91 **Çalışmanın tevekküle tercihi**
Aslan bu yolda birçok deliller getirdi. O Cebrîler, aslanın cevabına kandılar. (I/ 992)

92 Tevekkül ediyorsan çalışmak hususunda tevekkül et; kazan da sonra Tanrı’ya dayan!” (I/947)

93 Hadîs-i Şerîf: “Allahım! Belânın meşakkatinden, helaka ileten sebepten, kazanın kötüsünden, düşmanların sevinmesinden sana sığınırım.” (Buhari 7/155, Müslim 4/2080)

94 “Şu amelden Allah’asığınırım.”

95 Hadîs-i Şerîf: “Sizden hiçbirinizin ameli kendini kurtaramaz!" Orada bulunanlar: Seni de mi ey Allah’ın Rasûlü?! Diye sordular. Allah Rasûlü sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu: "Evet, beni bile. Ancak Allah beni fazlı ve rahmeti ile acıyıp korudu ve himaye etti.” (Müslim, Münafikûn, 76)

96 “(Ey Muhammed!) Eğer Allah’ın sana lütuf ve merhameti olmasaydı, onlardan bir grup seni saptırmaya çalışırdı.” (Nisa, 4/113)

97 “Eğer biz sana sebat vermiş olmasaydık az kalsın onlara biraz meyledecektin.” (İsra, 17/74)

‘amel necātına vesīle mülāḥaẓa eylemeye. Belki [15] Ḥaẓret-i Ḥaḳḳuñ faẓl u ‘ināyetine i‘timād eyleye. Faẓl-ı Ḫudā daḫı sa‘y ile istiḥḳāḳ [16] kesb idenlere olur. Bu maḳūle cehd ü ṭaleb tevekküli münāfī degüldür. Belki tevekküle ḳarīn [17] tefvīż ve teslīme hem-nişīndür. Cehdüñ tevekkül üzerine rücḥāniyyeti muḳarrerdür. Niteki 64b [1] bizüm şeyḫlerimiz rıḍvānullāhi te‘ālā ‘aleyhim ecma‘īn dimişlerdür ki aṣḥāb-ı taṣavvuf [2] du‘ā ile rıżā mābeyninde münāfāt vardur diyü taṣavvur idüp ba‘ż du‘ā maḳāmını iḫtiyār [3] idüp ba‘ż maḳām-ı rıżā[y]ı iḫtiyār itmişlerdür. Fe-emmā eṣaḥḥ-ı meslek dil ile du‘ā [4] eyleyüp ḳalb ile rıżā üzre olmaḳdur. Vaḳtā ki tevekkül üzerine cehd ü ṭalebüñ [5] rücḥāniyyeti muḳarrer oldıysa ṭā’ife-i naḫcīrān arslan ile ‘ahd eylediler ki her günün [6] vaẓīfe-i mu‘ayyenesini bī-taḳāżā müretteb ü müheyyā ideler ve aṣlen ḳavā‘id-i ‘ahd ü peymāna [7] imtilāl virmeyeler ve biribiri mābeynlerinde ḳur‘a ṣalup her kime düşse anı [8] ḫużūr-ı şīre göndüreler. Bir zamān aḥvālleri bu minvāl üzre mürūr idüp [9] bir gün ḳur‘a ḫargūşa düşdükde yārānlarına didi ki eger beni şīre göndermekde musāmaḥat [10] iderseñüz ḥīle idüp sizi ol ḫūn-ḫᵛār-ı bī-emān ve ẓālim-i cān-sitāndan ḳurtaram. [11] **Meşnevī:**

قوم گفتندش که چندین کاه ما جان فدا کردیم در عهد وفا تا بجویید
نامیٔ ما ای عنود تا نرنجد شیر کی دور زود زود 98

[12]

Ḫargūş eyitdi: Mühlet virmekde [13] baña mużāyaḳa virmeñüz az müddet içinde mesā‘ī-i cemīle ẓuhūra getürüp sizi anuñ [14] şurūrından ḫalāṣ eyleyem. Zīrā bilmez misiz ki peyġamber belā ‘ārıż olduḳda ḫalāṣ [15] olacaḳ yolların tedārük idüp ümmetlerin ḳurtarmışlardur. Ṭā’ife-i naḫcīrān daḫı şādmān [16] olup girü didiler ki 99 رحم الله امرأ عرف قدره ولم يتجاوز طوره **Beyt**

KB رحمت ایزدی بر آن کس باد که نداند نه بایدش نه شهد

[17]

Bu ḳur‘a senden büyük 65a [1] kimesnelere vāḳi‘ olduḳda def‘inde ‘āciz olup nā-çār ḳażāya rıżā virdiler. [2] **Meşnevī:**

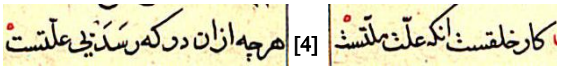
100 منجبی یا خود قضا مان در پیست ورنه این دم لایق چون تو کیست

Ḫargūş [3] didi ki ża‘f-ı mizāc māni‘-i tedbīr degüldür. **Meşnevī:**

98 Hayvanlar dediler ki: “Bunca zamanlardır biz ahdimize vefa ederek can feda ettik.
Ey inatçı, bizim kötü bir adla anılmamıza sebep olma, aslan da incinmesin. Yürü, yürü; çabuk, çabuk!” (I/ 996-997)

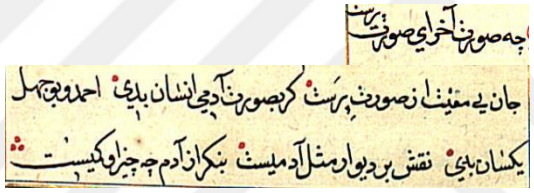
99 “Değerini bilen ve haddini aşmayan kimseye Allah rahmetiyle muamele etsin.” (Kelâm-ı Kibâr)

100 Ya gururlandın yahut da kaza, bizim izimizde. Yoksa bu lâf, senin gibisine nerden yaraşacak?” dediler. (I/ 1007)

Ben ża‘īfe ilhām-ı Rabbānī ḳarīn-i ḥāl ü ‘avn-i [5] Yezdānī rehīn-i āmāl olmışdur. Şol bal arusı gibi ki şeref-i vaḥy ilhām ile müşerref [6] olup lu‘āb-ı şīrīni birle āvāze-i [102] cihānda gün gibi ‘ayān itmişdür. [7] [103] anlar ḥaḳḳında vārid [104] anlar ḫuṣūṣında [8] nāzildür. Bu ḳadar cüṣṣe-i ża‘īfe ile şunuñ gibi ḳuṣūr-ı müseddese bünyād iderler ki [9] mühendisān-ı devrān ālāt u pergār ile ibdā‘ında ‘ācizlerdür ve izhār-ı naẓīfeden [10] ‘asel gibi ġıdā-yı laṭīf ẓuhūra getürürler ki anuñ ḥaḳḳında [فيه شفاء للناس] āyeti oḳunmuşdur [11] ve ibrişim böcegi ki bir kirm-i ża‘īfdür. Aña ol ḳadar ḳuvvet ü ḳūt virmişdür ki fīller [12] anuñ kārında ‘āciz ü ḳāṣırdur. Şeref-i ‘izzetüñe ādem-i ḫākīye iḥsān olınmışdur. Maḫlūḳātdan [13] birine müyesser olmayup sākinān-ı ṣavāmi‘-i eflāk ol bābda ḥayrān u sergerdānlardur. Ma‘nādan [14] ġāfil olup ṣūret-perest olanlara [ان الله لا ينظر صوركم ولا الى اعمالكم] [15] [105] [بل ينظر الى قلوبكم] ḥadīṣ-i şerīfi kifāyetdür.

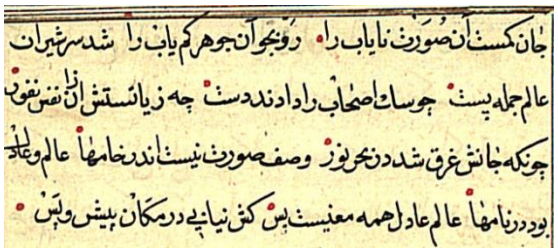
Meşnevī

[16]

[17]

65^{b}

[1]

[2]

[3]

[4]

---

101 “Halkın işleri illet ve sebeplere bağlıdır. Ama Hakk’ın işi illetlere bağlı değildir.” (Attar, *Musîbet-nâme*: http://www.nosokhan.com/Library/Topic/0QQI)

102 “Onda insanlar için şifa vardır.” (Nahl, 16/69)

103 “Rabbin bal arısına şöyle ilham etti.” (Nahl, 16/68)

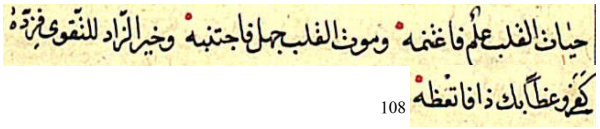
104 “Dağlardan, ağaçlardan ve insanların yaptıkları çardaklardan (kovanlardan) kendine evler edin.” (Nahl, 16/68)

105 Hadîs-i Şerîf “Allah sizin ne dış görünüşünüze ne de mallarınıza bakar. Ama o sizin kalplerinize ve işlerinize bakar.” (Yardım 2008: 213)

106 Ey surete tapan! Niceye dek suret kaygısı? Senin manasız canın suretten kurtulmadı gitti.
Eğer insan, suretle insan olsaydı Ahmed’le Ebucehil müsavi olurdu.
Duvar üstüne yapılan insan resmi de insana benzer. Bak, sûret bakımından nesi eksik (I/ 1018-1020)

107 O parlak resmin yalnız canı noksan. Yürü, o nadir bulunur cevheri ara;
Eshab-ı Kehf’in köpeğine el verilince, dünyadaki bütün aslanların başları alçaldı.
Canı, nur denizinde gark olduktan sonra ona, kötü ve çirkin suretin ne ziyanı var?
Kalemler sureti övmezler. Kitaplara da adamın suretine ait vasıflar değil, “âlim, adalet sahibi” gibi zatına ait vasıflar yazılır.
Bilgi ve adalet sahibi… Hep manadır, onları önde, artta, bir yerde bulamazsın, (I/ 1021-1025)

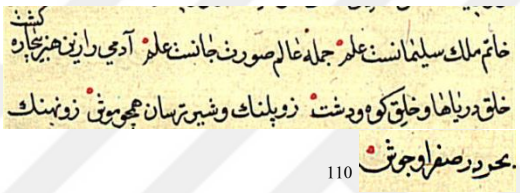
[5] Ebyāt-ı meẕkūrenüñ ma‘ānī-i laṭīfesi ẓāhirdür. ‘İlm ü ‘adl ṣūret ile mevṣūf [6] degüldür. Belki taṣavvurı ma‘nā cihetindendür. Anlara mesāḥat u mekān yoḳdur. Bunlar daḫı [7] hemān rūḥ gibi ġayr-ı mer‘īdür. Zīrā cān güneşi ẓāhirde olan gün gibi degüldür ki felege sıġmış [8] ola. Tenüñ ḥayātı cān ile olduġı gibi ḳalbüñ daḫı ḥayātı ‘ilm ü ma‘rifet iledür. **Beyt:**

[9]

[10]

Ḫulāṣā-i kelām sā’ir mükevvenāt ve cümle-i mevcūdāt üzerine [11] benī-ādemüñ rüchānı ve ‘ālem-i ceberūtda şerefi ‘ālem-i mülk-i melekūtda ‘izzeti [12] [109] ḫil‘ati mūcibince kemāl-i ma‘rifet ve dāniş-i fiṭnatından [13] ötüridür. Şekl ü şemā’il ü ḥüsn ü ṣūretinden ötüri degüldür. **Meşnevī:**

[14]

[15]

[16]

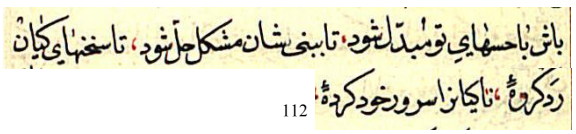
Benī-ādem daḫı egerçi ṣūretde birdür ammā ma‘nā yüzinden mābeynlerinde [17] tefāvüt-i küllī vardur. **Beyt:**

66[a]

[1]

Meşnevī:

[2]

[3]

Ya‘nī ‘ucb ile enbiyā vü evliyānuñ sözlerin redd eyleyüp [4] iḫvān-ı şeyāṭīni kendüñe server eyledüñ. Andan ṣoñra zümre-i naḫcīrān ittifāḳen didiler ki ey [5] ḫargūş-ı çālāk ve ey rind-i bī-

---

108 “Kalbin diriliği ilimledir, ganimet say; kalbin ölümü cahillikledir ondan sakın.” (Hz. Ali)

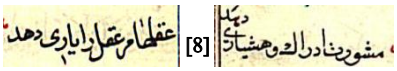
109 “Andolsun, biz insanoğlunu şerefli kıldık. Onları karada ve denizde taşıdık.” (İsrâ, 17/70)

110 Bilgi, Süleyman mülkünün hâtemidir; bütün âlem cesettir, ilim candır.
Bu hüner yüzünden denizlerin, dağların, ovaların mahlûkatı, insanoğluna karşı âciz kalmıştır.
O yüzden kaplan, aslan; fare gibi korkmaktadır. O yüzden ovada, dağda bütün vahşi hayvanlar gizlenmişlerdir. (I/ 1030-1032)

111 Abbasi Şairi Buhterî’ye (820-897) ait bir beyit.

112 Şüphe ediyorsan sabret, duyguların değişince onları görürsün, müşkül hallolur;
O vakit kimlerin sözlerini reddetmişsin, kimleri kendine ulu eylemişsin, görürsün. (I/ 1039-1040)

pāk bu bābda ḫüsn-i tedārüküñ ve tedbīr ü idrāküñ nedür? [6] Evżaḥ ‘ibāret ile beyān ve eblāġ işāret ile ‘ayān eyle. Arslan ile pençe vurmaḳ ve kişi [7] kendüden uluya sitīze eylemek āsān degüldür. **Meşnevī:**

113 [8]

Fī nefsi'l-emr meşveret[114] idrāk ü żihn-i pāküñ sermāyesidür. [9] Zīrā ki ṣāḥib-i meşveretüñ ‘aḳlına bir ġayrınuñ ‘aḳlı munżam olıcaḳ netīce-i külliyyenüñ ẓuhūrına [10] ve pençe-i murāduñ ḥuṣūline sebeb olur [115] mücibince ‘uḳalā ile [11] meşveret mūcib-i iżdiyād-ı rif‘at ve müstevcib-i derecāt-ı dünyā vü āḫiretdür. **Beyt:**

 [12] [13]

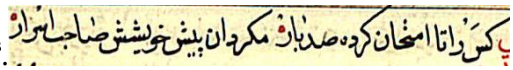
116

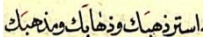
A‘le'l-ḫuṣūṣ [117] ḫiṭābı bu da‘vāya [14] şāhid-i kāfī vü burhān-ı vāfīdür. Meşveretüñ ‘āḳıbeti fevz ü necāḥı mu‘lin ve ḫātimesi ḫayr u [15] ṣalāḥı muḫabbirdür. **Beyt:**

Niçün kārında maġrūr ola ādem
El elden üstün olur ḫod meşeldür

[16] Cihānı bön ṣanup dime ġāfil
Ki ‘ālem ṭopṭolu mekr ü ḥiyeldür

Ḫargūş-ı ṣāḥib-[17] hūş eyitdi her rāz-ı nihānı āşikār ve herkesi ṣāḥib-i esrār itmek kār-ı ulü'l-ebṣār degüldür. **66[b]** [1] **Meşnevī:**

KB

[2] Pes kişi sırrını fāş itmek olmaz. Meşveret iḳtiżā itdügi zamānda olmaḳ gerek niçe ḫuṣūṣ [3] vardur ki sırrı evlādur. Niteki [118] ḥadīṣ-i şerīfi [4] bu ḳavli mü’ekkeddür ve iẓhār-ı sırr-ı żamīr ‘aḳl-ı dūr-endīşden mehcūr ve żihn-i ḫūb-menīşden [5] dürdur. **Ḫażret-i Ḫᵛāce** ‘aleyhi's-selām daḫı ser-beste olacaḳ rāzı iẓhār ve sırr-ı yāri [6] aġyārdan ızmār iderler-

113 Danışmak, insana anlayış ve akıl verir; akıllar da akıllara yardım eder. (I/ 1043)
114 Yazmada meşveret kelimesinden sonra “و” gelmiştir. Anlamı bozduğundan çıkartıldı.
115 Hadîs-i Şerîf: “Kendisine danışılan kimse, emin ve güvenilirdir.” (Yardım 2008: 43)
116 “Güçlüklerde istişare et. Zira iki akıl bir akıldan iyidir.
Yardımlaşma olmasaydı tek başına kalmış kişinin işleri doğru dürüst yürümezdi.” (Bu beyitler Filibeli Alâaddin Âli Çelebi’nin *Kelile ve Dimne* tercümesi olan *Humâyun-nâme*’de de geçmektedir. bk. Bülbül 2009: 270)
117 “İş konusunda onlarla müşavere et.” (Âl-i İmrân, 3/159)
118 Hadîs-i Şerîf: “Gerekmedikçe fikrini, maddiyatını ve inancını gizli tut.”

idi. Niteki **İskender-i Ẕü'l-ḳayneyn** üstādı **Arisṭālīs**den [7] naṣīḥat ṭaleb itdükde didi ki [119] ملكت البلاد بالقهر فاملك القلوب بالاحسان [8] ve girü naṣīḥat murād itdükde didi ki [120] لا تفش سرك الى وزيرك فان لكل وزير وزير [9] **Şi'r:**

[121] وردو كوتچ بايكى ذو الوداع كل سر چاوز الاثنين شاع

Bu ma'nāya [10] muṭābıḳ ve bu aḥvāle muvāfıḳdur. Bu ma'nā[y]ı şā'ir ne ḫoş ḥikāyet ider. **Şi'r:**

[11]

[122] بدر كه جان عزيزش بلب رسيد چه گفت يكى بصحبت من كه كوش دار جان عزيز

[12]

بدوست كرچه عزيزست راز دل مكشا كه دوست ين نيكويد بدوستان عزيز

[13] Söylenmeyen söz söylenmemege ḳābildür. Fe-emmā söz murġı ḳafes-i dehāndan pervāz itdükde girü [14] āşināya gelmek emr-i muḥāldür. Zīrā ol vaḳt-i 'anān iḫtiyār elden gider. **Beyt:**

[15]

KB مرغ وحشى چو از قفس پريد باز آورد نش كمان مبريد

Ve şol tīr-i kelām ki [16] şest-i beyāna gelüp atılmış olmaya ol henüz ḳabża-i iḳtidārdadur. Fe-emmā kemān-ı dehāndan [17] atılsa girü getürmek muḥāldür. **Beyt:**

67[a]

Naẓm:

[123] القول كاللبن المحلوب ليس له رد وكيف يرد الحالب اللبنا [1]

[2]

[124] ضمير دل خويش منمای زود كه هركه كه خواهى تو اين ولیكن چو پيدا شود از مرد بكوشش نشايد نهان باز كرد

Pes ol kimesnenüñ ki [3] sırrı göñli serīrinde s̱ābit ola zemīn-i zindegānesi dā'im riyāz-ı selāmet bitürür [4] ve dıraḫt-ı ḥayātı mīve-i emn-i rāḥat getürür. **Meşnevī:**

[125] كه دو سه پرنده ببندى بجسم برزمين مانند محبوس از الم [5]

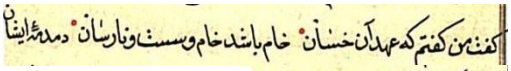

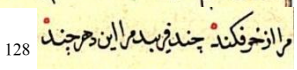
[119] "Ülkeleri hükmünle fethettiğin gibi iyiliğinle de gönülleri fethet." (Aristotales)
[120] "Sırını vezirine dahi açma, zira vezirin de veziri vardır." (Aristotales)
[121] Bir iki kimseye söyledin mi, artık o sırra veda et. İki kişiyi aşan, bir başkasına da söylenen her sır, yayılır. (I/ 1049)
[122] "Baba can çekişirken ne dedi? Dedi ki: Sevgili yavrum, benim bir nasihatimi dinle. Dost ne kadar aziz ise de sırrını ona söyleme. Çünkü dost, başka dostlara da gidip söyler."
(*Sadî-i Şîrâzî Dîvânı*: https://ganjoor.net/saadi/mavaez/ghete2/sh146/)
[123] "Söz sağılmış süt gibidir. Nasıl sağılan süt hayvanın memesine geri dönmezse ağızdan çıkan söz de iyi ya da kötü asla geri dönmez." (Muhammed bin Münziri'l-Herevi)
[124] "Gönlünün içindekini gösterme hemen. İstediğin zaman gösterebilirsin zaten.
Fakat kişinin sırrı açığa çıkınca çabalamayla tekrar gizlenemez." (Kırlangıç 2012: 227) [Sadî-Bostân]
[125] İki üç kuşu birbirine bağlasan elem içinde yerde mahpus kalırlar. (I/ 1050)

Pes esrāruñ iẓhārı ġayr-ı cā’iz olup meşveret cümle-i [6] levāzımātdan olıcaḳ anuñ terkinüñ cevāzı var mıdur diyenlere cevāb budur ki meşveret ki [7] esrāra müte‘allıḳ ola sır pūşīde olup kināyetle ẕikr olınmaḳ evlādur. Niteki **ḥażret-i** [8] **Risālet** ‘aleyhi's-selām daḫı ol vechle ‘amel idüp esrārı taṣrīḥ itmezler idi. [9] Fi'l-ḥaḳīḳa anlar meşveret ile me’mūr olduḳları ol degüldür ki anuñ raḫne-i rāyını ġayruñ [10] ḥüsn-i tedbīri sedd eyleye. Ḫāṭır-ı feyyāżları deryāsına ġayruñ enhār-ı efkārı ġayr-ı müfīd [11] oldugı ẓāhirdür. Zīrā anlaruñ żamīr-i münīr-i ḥaḳā’iḳ-peẕīrleri maṭla‘-ı envār-ı [12] 126 ’dür. Bu āyīne-i mücellā ḥaḳīḳat-nümādur ki cümle ḥaḳā’iḳ-i eşyā anda vāżıḥ u hüveydādur. [13] Hemān meşveret-ile me‘mūr olduḳları tebyīn-i münāfi‘-i müşāvere ve ta‘yīn-i fevā’id-i [14] muḥāveredür. Tā ki ‘ālemiyān bu ḫaşlet-i memdūḥa ile behremend olup envār-ı çerāġ [15] meded-i revgānla żiyā-baḫş olduġı gibi ‘uḳūl-ı ḳāṣıra[y]ı ġayruñ tedbīri ḫod-rāylük ẓulumātından [16] ḳurtara. Fī nefsi'l-emr ‘avāmuñ her fikr-i bikri ki pūte-i müşāverede ḫāliş ola fevā’id-i [17] keşīre mutażammındur.

127

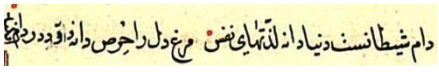
67[b] [1] Vaḳtā ki ḫargūş-i pür-cūş bir sā‘at tevaḳḳuf eyledi ise ḳuşluḳ vaḳti mürūr itmekle [2] arslanuñ tenevvür-i iştihāsı tāfte ve ṭab‘-ı bī-fürūġı efrişte ve ġaleyān-ı cū‘ı ve ḳuvvet-i [3] seb‘īsi ḥarekete gelüp ḫışm-ı vuḥūş ile ebr gibi cūş ve bebr gibi ḫurūşa āġāz itdi. [4] Ṣadā-yı müheyyib ü ġırīv-i bā-nihībi gūş-ı gāv-ı zemīn ve sem‘-i şīr-i gerdūna yetişti. **Meşnevī:**

 [5]

 [6]

128

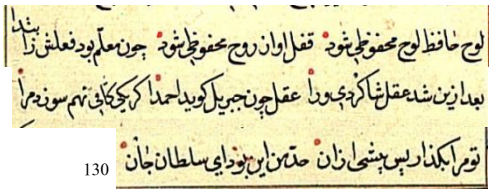
Anlaruñ kārı dām-ı bī-dāne ve yāḫud ṣadef-i [7] bī-dürdāne belki luṭf-ı şīrīnleri efsānedür ve fürū-bürende-i āb-ı a‘mār ve telef-künende-i rūzgārdur. [8] **Beyt:**

KB

[9] Bu kelimāt-ı ṭayyibe bizüm vaṣf-ı ḥālimüzdür ki bu ṣūretde elfāż-ı şīrīn ve ḥüsn-i maḳāl [10] ve keşret-i ḳīl ü ḳāl ile ‘ömrimüz żāyi‘ iderüz. Dünyā-yı ġaddār ve ‘ömr-i nā-pāydār ebr-i tābistān [11] debīr-i hest-i gülistān gibi serī‘ü'z-zevāldür. Fe-emmā kelām-ı ehlullāh menba‘-ı ḥükm-i İlāhī ve maṣdar-ı [12] esrār-ı nā-mütenāhīdür. Anlaruñ maḳāl-i şerīfin istimā‘ itmek

126 “(Size okuduğu) Kur'an ancak kendisine bildirilen bir vahiydir.” (Necm, 53/4)
127 **Tavşanın aslana oyun edip onunla başa çıkması**
128 “Ben, o alçakların ahdi hamdır, ham, ahitleri kötüdür, sözlerinde durmazlar demiştim.
Onların gürültüleri beni yaya bıraktı. Bu felek beni ne vakte kadar aldatacak, ne vakte kadar? (I/ 1056-1057)

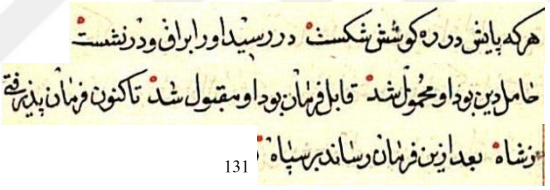
mūriş-i ẕevḳ ü ḥāl ve vesīle-i [13] ḥażret-i Kibriyā vü Celāl belki vāsıṭa-i tecelliyāt-ı cemāldür. Vaḳtā ki ol ṭā'ife-i güzīdenüñ [14] nefs-i cüz'īleri[129] ḳaṭre-i deryāya rücū' itdügi gibi nefs-i küllī ile imtizāc ide. **Meşnevī:**

[15]
[16]
[17]

130

Anuñ rūḥ-ı pür-fütūḥı menba'-ı ḥikmet **68**[a] [1] ve maẓhar-ı ḥaḳīḳat olup dā'ireye 'urūc ider ki sīnesi gencīne-i esrār-ı İlāhī olur. [2] Bu maḳām aḫfā-yı ḫavāṣa maḫṣūṣdur. İbtidā-i ḥālde 'aḳl ol maḳāma varduḳdan ṣoñra şākird [3] olur. Ya'nī 'aḳl-ı **Cibrīl**i girüde ḳalup leyle-i Mi'rācda **ḥażret-i Risālet** 'aleyhi's-selām maḳām-ı [4] *Ḳābe Ḳavseyn*e varduḳda **ḥażret-i Cibrīl**üñ kendü maḳāmında ḳalduġı gibi olur. Lā-cerem [5] çün rūḥuñ 'inān-ı irtiḳabı büride olup me'āric-i a'lāya yetemeye ve murġ-ı cān [6] bāl ü peri yanduġından ḫavf idüp āşiyāne-i ḳadīme ṭayerān u cevelān idemeye. Sırr-ı cebr ki [7] ḥażret-i Cebbārdan ṣınmış nesne[y]i baġlamaḳdur. Anı müşāhede idüp yaḳīn bile ki [8] **Meşnevī:**

[9]
[10]

131

Bu ebyāt anı iş'ār ider ki çün **ḥażret-i** [11] **Ḫᵛāce 'aleyhi's-selām** faḳr ile faḫr eyleyüp du'ā vü zārī ile maḳām-ı 'ubūdiyyetde şābit-[12]ḳadem olup şikestelik gösterdi. Şāyeste-i 'urūc-ı ḥażret-i İlāhī olup ġubār-ı [13] na'leyni ser-eflāke tāc oldı. [132] سبحان الذی اسری بعبده لیلاً menşūr-ı 'ālem-i [14] melekūtda ẓuhūr buldı. Ol ma'nāya işāretdür ki bu ḳadar derece-i 'āliyye maḳām-ı [15] 'ubūdiyyetde şikestelik ü efgendelik ile ḥāṣıl olmışdur. Zīrā سبحان الذی اسری [16] بعبده didi ve ḥabībihi ve rasūlihi ve nebiyyihi dimedi. Semt-i 'ubūdiyyet ile ferşī iken 'arşī [17] olup maḥbūs-ı ḳafes-i ḫākī iken ṭāyir-i ḳuds-i neşīmen-i eflākī oldı. **Meşnevī: 68**[b]

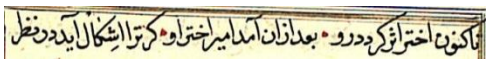
---

129 Yazmada جزوی şeklinde yazılmış.

130 Bilgileri hıfzeden levh, bir Levh-i Mahfuz olur; aklı ruhtan nasiplenir, feyz alır.
Önce aklı hoca iken, sonra akıl ona şakirt olur.
Akıl; Cebrail gibi "Ey Ahmed, bir adım daha atarsam yanarım!
Sen beni bırak, bundan sonra sen ileri yürü. Ey can sultanı! Benim haddim bu karardır" der. (I/ 1064-1067)

131 Çalışma yolunda ayağı kırılana derhal Burak geldi, ona bindi.
Din emirlerini yüklenmişti, şimdi kendi bindi… Ferman kabul ediciydi, makbul oldu.
Şimdiye kadar Padişahın fermanını kabul eder, o fermana uyardı, bundan sonra askere ferman verir! (I/ 1073-1075)

132 "Kendisine âyetlerimizden bir kısmını gösterelim diye kulunu (Muhammed'i) bir gece Mescid-i Haram'dan çevresini bereketlendirdiğimiz Mescid-i Aksa'ya götüren Allah'ın şanı yücedir." (İsra, 17/1)

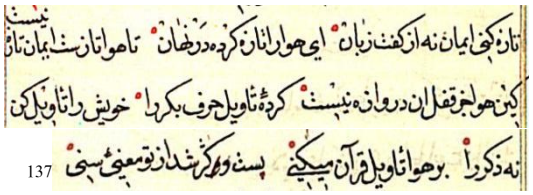
[1]

[2]

133

Erbāb-ı tefsīr [134] اقتربت الساعة وانشق القمر'üñ [3] sebeb-i nüzūlinde getürmişlerdür ki bir gün **ḥażret-i Ḫᵛāce** ‘aleyhi's-selām bir yire [4] ‘azīmet eyleyüp yolda bir cühūd ile **Ebū Cehl**e uġrayup **Ebū Cehl** didi ki **Yā Muḥammed** [5] [135] ارنی آیة اعلم انك **Rasulullāh ḥażret-i Risālet** ‘aleyhi's-selām di ki ne vechle [6] mu‘cize ṭaleb idersin. **Ebū Cehl** cevānib-i erba‘aya nigāh eyledi ki bir nesne ta‘yīn eyleye. [7] Ol ḥālde meẕkūre ḳarīn olan cühūd-ı bī-dīn didi ki ayı iki şaḳḳ eylesün. [8] Zīrā ki siḥr yiryüzinde eṣer ider fe-emmā āsumān-ı ‘ulvīde te’ṣīr eylemez. **Ḥażret-i Ḫᵛāce** ol [9] ḥīnde mübārek barmaḳların ḳaldurup aya işāret eylediler. Ay iki pāre olup [10] yarusı yerinde ṭurup yarusı ‘ālemi devr eyledi. Ḥattā **İbn Mes‘ūd** Raḍıyallāhu ‘anh [11] rivāyet ider ki **Ḥirā Ṭaġını** ben ol gün ayuñ iki şaḳḳı arasında müşāhede eyledüm [12] ve girü **Ebū Cehl** didi ki **Yā Muḥammed** işāret eyle ki yine ay bir olup evvel ki ḥālde ola. İşāret [13] eylediler. Yine biribirine ulaşduḳda cühūd imān getürüp **Ebū Cehl** kej-naẓar olmaġın yine [14] siḥre ḥaml eyleyüp inkār eyledi. Ol sebebden ḥażret-i ‘İzzet cellet ḳudretuhu bu ḥālden [15] ḫaber virür ki وان یروا آیة یعرضوا ویقولوا سحر مستمر [136] Ba‘żıları dimişlerdür ki [16] inşiḳāḳ-ı ḳamer ḳıyāmet güninde vāḳi‘ olsa gerekdür. Fe-emmā kelime-i māżī işāreti ḥaḳīḳat-i [17]vuḳū‘ına delālet ider. Āyet-i kerīmenüñ siyāḳı münkirlerüñ sözlerini ibṭāl itmişdür. **69ª** [1] Lā-cerem **ḥażret-i Mevlevī** ḳuddise sırruhu beyt-i sābıḳda ol ma‘nā[y]ı işāret ider ki bundan [2] evvel māh u aḫterüñ vücūd-ı Muḥammediyye eṣeri var idi. Şimdi bir mertebeye yetişdi ki māh [3] u aḫtere kendünüñ taṣarrufı günden āşikāre oldı. Eger anuñ bu ṣūretde mu‘cizesine [4] inkār iderseñ inşiḳāḳ-ı ḳamere daḫı **Ebū Cehl** gibi inkār itmiş olursun. **Meṣnevī:**

[5]

[6]

[7]

137

---

133 Şimdiye kadar talih yıldızı ona tesir ederken bundan sonra o zat yıldızı üzerine emredici olur.
Eğer sen bundan şüphelenirsen o halde “Şakk-ı Kamer” den de şüphelisin. (I/ 1076-1077)

134 “Kıyamet yaklaştı ve ay yarıldı. (Kamer, 54/1)”

135 “Bana bir delil göster bileyim.”

136 “Onlar bir mucize görseler yüz çevirirler ve "Süregelen bir sihirdir" derler.” (Kamer, 54/2)

137 Ey gizlice heva ve hevesini tazeleyen kimse! İmanını tazele, ama yalnız dille olmasın.
Heva ve heves tazelenip durdukça iman taze değildir. Çünkü heva, iman kapısının kilididir.
Bakir sözü tevil etmişsin; sen kendini tevil et, Kur’an’ı değil.
İsteğine göre Kur’an’ı tevil ediyorsun. Yüce mana, senin tevilinden aşağılandı, aykırı bir şekle girdi! (I/ 1078-1081)

Şol efsürde-[8]dil olanlara serzeniş ve ehl-i hevāya tevbīḫdür ki kendü nefslerin bilmedin ve rūḥa ġıdā-yı [9] rūḥānī ḥāṣıl itmedin ma‘ānī-i *Ḳur’ām* hevā üzerine taġayyür idüp ve kelām-ı meşāyıḫı te’vīl [10] itmekle ilḥāda düşerler. Dā’ire-i ḥaḳīḳate ḳadem başup ḥaḳā’iḳ-i ma‘nā ve daḳā’iḳ-i me’āle [11] vāḳıf oldum. Ḳıyās idüp girdāb-ı ḥayretde ḳalurlar. Miṡāli şol te’vīl-i megesdür ki [12] kendüyi ‘anḳā-yı vaḳt ḳıyās idüp anlaruñ vaṣfın istimā‘ itmekle kūh-ı Ḳāfdan [13] ḫaber virür ve yāḫud deryāda keştī vü keştībānuñ ḫaberin işitmekle bevl-i ḫarda bir ṣamān [14] çöpi üzerine süvār olup dir ki **Meşnevī:**

138 اینك این دریا و این کشتی که من ○ [15] زین کشتیبان و اهل رایم زن ○

Ol meges-i ḥaḳīrüñ medd-i naẓarına göre cereyān-ı bevl-i ḫar deryā [16] ve ṣamān çöpi gemi görinüp ol ḳıyās ile bir zamān seyr eyler. Zīrā ki herkesüñ ḳuvvet-i [17] naẓarı medāric-i seyri miḳdārınca olur. **Meşnevī:**

69^{b}

صاحب تاویل باطل چون مکس ○ [1]
وهم او بول خر و تصویر خس ○ کرمکس تاویل یکدار د برای ○ آن مکس را بخ کرد اند جای ○ [2]
139 آن مکس نبود کش این عبرت بود ○ روح او نه در خور صورت بود ○

Eger meges ol te’vīl-i [3] kejden ḫalāṣ olursa hümā-yı cihān ‘anḳā-yı devrān olur. Egerçi ṣūretde ḫaḳīr ise [4] sīretde bī-naẓīr olur.

140 در بیان مکر خر کوش و تاخیر کردن در رفتن ○ [5]

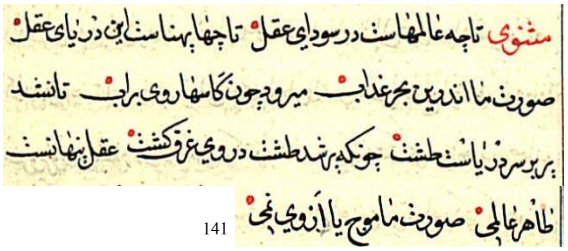
[6] Ḫargūş egerçi şīre gitmekde te’ḫīr eyledi ve münāsib olduġı üzre mekrini taḳrīr eyledi. [7] Feyyāż-ı Muṭlaḳdan miḳdārına göre kendüye feyż olanı ‘amele getürdi ve leṭāyıf-ı ḥiyel ile [8] şīrüñ şurūrı def‘inde beẕl-i maḳdūr eyledi. Niteki ‘aḳluñ vücūd-ı insāniyyede [9] ḫaylī taṣarrufı vardur. Eger nefsüñ mażarratın sulṭān-ı ‘aḳl iḳlīm-i vücūddan zāyil eylemeye idi [10] mülk-i vücūd fenāya varup a‘dā-yı dīn şehr-i vücūdda olan meṭā‘ı yaġmaya virür idi. [11] **Meşnevī:**

---

138 İşte şu deniz, şu gemi, ben de ehliyetli, rey ve tedbir sahibi bir kaptanın” dedi. (I/ 1084)

139 Bâtıl tevilci, sinek gibidir. Vehmi eşek sidiği, tevil ve tasavvuru saman çöpüdür.
Eğer sinek kendi reyiyle saplandığı tevilden geçse, baht o sineği hümâ yapar.
Bu ibret gözüne sahip olan sinek olmaz; ruhu, surete lâyık olmayacak derecede yüksek bir zat olur, (I/ 1088-1090)

140 **Yine tavşanın hilesi ve gitmede gecikmesi**

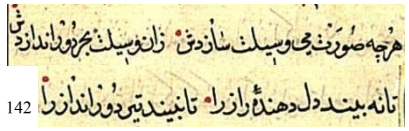
141

[11]
[12]
[13]
[14]

Bu deryā anı iḳtiżā ider ki her bīgāne anda [15] āşinā olup ol baḥr-i bī-pāyān içinde ġalṭān olmaya. Bunuñ me'āli budur ki bu 'ālem-i ṣūretde [16] ve yāḫud 'aḳl deryāsında bizüm ṣūret-i ẓāhirimüz deryā yüzinde gezer kāse miṣālindedür. [17] Mādām ki ṣu üzerinde seyr ider deryādan naṣīb alamaz. Vaḳtā ki ṣuyla ṭolsa70[a] [1] deryānuñ ḳa'rına yetişüp cevāhir-i deryā ile müntefi' olmaġ-ıla 'ālem-i istiġrāḳa düşüp [2] murāda vāṣıl olur. 'Ālem-i ẓāhirde cüll-i himmetini 'aḳl-ı me'āşa ṣarf idenler deryā-yı ma'rifetden [3] nesne aḫz idemezler. Zīrā ki bu 'ālem-i ṣūret 'aḳl-ı me'āduñ deryā-yı emvācından [4] bir ḳaṭre ve āfitāb-ı idrāküñ envārı pertevinden bir zerredür. Nihāyet ṣūret ma'nānuñ muḳeddemātındandur. [5] Belki ma'nāya vesīle olan ṣūret daḫı mā'ni'-i rāh-ı ḥaḳīḳatdür. **Naẓm:**

[6] Naḳş-ı ṣūretden yuyup āyineñi
Eyle meclā-i ḥaḳīḳat sīneñi
N'oldı fehmüñ [7] ḳanda gitdi ġayretüñ
'Ayn-ı 'aḳlı niçün örter ḥayretüñ

Niteki bu ma'nā[y]ı iş'ār idüp [8] buyurur. **Meşnevī:**

142

[9]

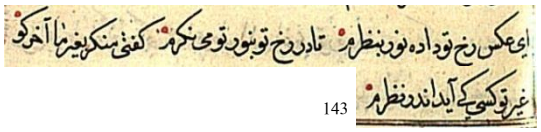
Ol baḥr-ı vaḥdetde ṣūret [10] 'ālemi ber-ṭaraf olmayınca āyine-i ḳalb maḳṣūd-ı ḥaḳīḳī[y]i müşāhede idemez ve ṭūṭī-i 'aḳl şekeristān-ı [11] belāġatde terennüm eyleyemez. Belki dil dihende-i rāzdan ve tīr kemāndār-ı dūr-endāzdan cāhil olur. [12] Fe-emmā ol nāzenīn-i ġayūr ba'żısın kendüden dūr u mehcūr ve ba'żısın kemāl-i ḳurbına yetişdürüp [13] mesrūr ider ve gerçi her gözün görmesi ve her dilüñ söylemesi anuñladur ammā ba'żısına [14] kendü cemāl-i

---

141 Akıl diyarında nice âlimler vardır! Bu akıl denizi ne kadar engindir!
Bizim şu şeklimiz bu tatlı denizde su üzerinde kâseler gibi yüzer.
İçi dolu olmadıkça kap, suyun yüzündedir. Dolunca denize batar.
Akıl gizlidir, ortada bir âlem görünüp durur. Bizim şeklimiz; o denizin dalgasından yahut ıslaklığından ibarettir. (I/ 1109-1112)

142 Suret, o denize ulaşmak için neyi vesile ittihaz ederse etsin, deniz; sureti, o vesile yüzünden daha uzağa atar.
Gönül kendisine sır vereni; ok, kendisini uzağa atanı görmedikçe. (I/ 1113-1114)

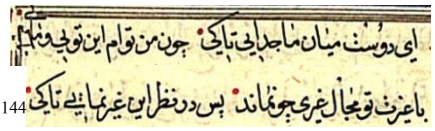
tecellīsi ile şöyle nūr virür ki ol nūr ḳuvveti ile müşāhedeye ḳādir [15] ü ḳābil olur. Belki ġayret-i mevhūm anuñ naẓarında mütelāşī olmaḳ lāzım gelür. **Rubā'ī:**

143

[16]

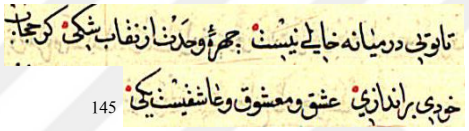
[17]

Ve ba'żınuñ gözi 'ayn-ı ḳurbetde ḥicāb-ı viṣāl ü niḳāb-ı **70**[b] [1] cemāl olup **Beyt:**

144

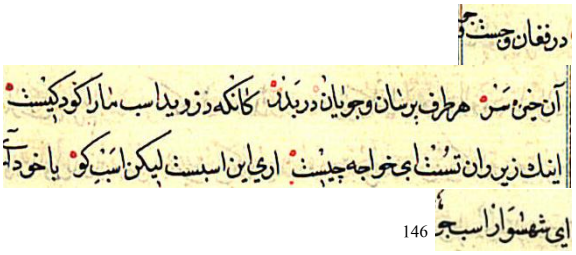
[2]

Vaḳtā ki bu ṣūretde [3] 'āşıḳuñ nāzı ile şevḳ silsilesi ḥarekete gele ol nāzenīn bī-niyāzlıḳ yüzinden ḥiṭāb [4] idüp dir **Beyt:**

145

[5]

Ol ḥālde ol ḫiṭāb-ı müsteṭābuñ [6] lezzetin 'āşıḳ ṭuyıcaḳ 'aşḳı ġālib olup şevḳ[i] müstevlī olur. Hemān ṭaleb yolını ṭutup [7] ḫ^{v}īş ü bīgāne[y]i terk idüp cüst ü cū itmege başlar. Şol balıḳlar gibi āb-ı deryānuñ [8] vaṣfını işidüp viṣāle müteşevviḳ olurlar. Girü bulamayup müteḥayyir ḳalurlar. Bā-vücūd ki [9] ol baḥr-i 'amīḳa ġarīḳ olmışlardur ve yāḫud şol atlu gibi ki kendü atını yavı ḳıldum ṣanup [10] yine at üzerinde her ṭarafı cüst ü cū ider ve ol ḥāleti añlamayup **Meşnevī:**

146

[11]

[12]

[13]

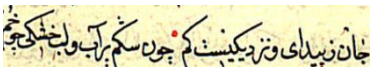
143 (İzzeddin Mahmud Kâşânî, *Rubâ'î*) "**Tercüme:** Nūr-ı başarum 'aks-i ruḫuñdur ey yār/ Bu nūr iledür seyr-i cemālüñ her bār/ Didüñ ki naẓar ḳılma yüzimden ġayra/ Sensin görinen dīdede daḫı kim var (Lâmiî Çelebi 1289: 536)

144 (İzzeddin Mahmud Kâşânî, *Rubâ'î*) "**Tercüme**: Ey cān saña yār ile cüdālıḳ nice bir/ Mülk anuñ iken ḫāne-ḫudālıḳ nice bir/ Dil āyīnesinde görinen çün oldur/ Sen ben diyüben ġayr-nümālıḳ nice bir (Lâmiî Çelebi 1289: 536)"

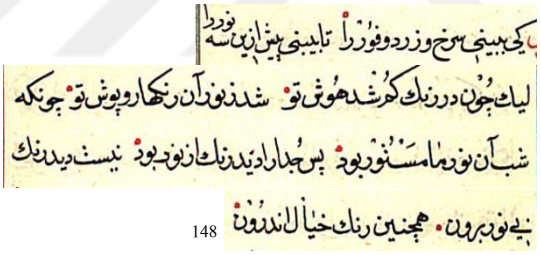
145 (İzzeddin Mahmud Kâşânî, *Kıṭ'a*) "**Tercüme**: Senlügüñ gitmeyince ortadan/ Vahdet-i ḫāṣṣ ẓāhir olmaḳ yoḳ/ Cān yüzinden çü ref' ola bu ḥicāb/ Bir olur 'aşḳ u 'āşıḳ u ma'şūḳ (Lâmiî Çelebi 1289: 536-537)"

146 O sersem bağırır, arar, tarar kapı kapı dolaşır, her tarafı arar, sorar:
"Atımı çalan nerede, kimdir?" Efendi, şu uyluğunun altındaki mahlûk ne?
Evet, bu attır; fakat bu at nerede? Ey at arayan yiğit binici, kendine gel! (I/ 1117-1119)

Cānı bulmaḳ isteyen ve ḥaḳīḳat-i insānı ṭaleb idenler daḫı hemān [14] miṡālde böyledür. **Meşnevī:**

147

[15] Fi'l-ḥaḳīḳa cān daḫı ġāyet yaḳīn olduġından ve kemāl-i ẓuhūrından yoḳ gibi görinür. [16] Şol içi ṭolu küp gibi ki içi ṭopṭolu ve aġzı ḳurıdur ve niteki leb-i deryā ṣuya [17] teşnedür ve **ḥażret-i Mevlevī** ḳuddise sırruhu bir nesnenüñ gizli olduġın ġāyet-i incilāsına **71**[a] [1] ve mestūrlıġı żiyānuñ şiddet-i işrāḳına temṡīl ider. Ol ma'nāya ki elvānuñ vücūdı [2] ba'żılar meẕhebinde nūr vāsıṭası iledür ve bir ṭā'ife müşāhede-i elvānda elvāndan [3] ġayrı elvān yoḳdur diyü anlaruñ vücūdın inkār itdiler. Bā-vücūd ki nūr eşyānuñ [4] aẕheridür. Belki cümle eşyānuñ ẓuhūrı ol nūruñ vāsıṭasıyladur. Bu münkirlere [5] şemsüñ ġurūbı vaḳtinde ve sirācuñ ġaybetinde ve ẓılluñ vuḳū'ında her birini idrāk itmekde [6] tefriḳa-i żarūriyye gerek ki ẓılluñ maḥalli ve żıyānuñ mevḳi'i ma'lūm u ḥāṣıl ola. Ol vaḳt [7] i'tirāf itmek lāzım olur ki nūr didükleri ma'nādur ki ol elvān ile ma'lūm olur. [8] Velīkin şiddet-i ittiḥāddan mümtāz olmaz ve ġāyet-i ẓuhūrından maḫfīdür ve ma'nānuñ idrāk [9] olınmaduġı cihetindendür ki elvān nūruñ yüzini örtmişdür. Ol sebebden **ḥażret-i** [10] **Mevlevī** ḳuddise sırruhu buyurur. **Meşnevī:**

[11]

[12]

[13]

148

Maḳṣūd olınan elvān-ı muḫtelifedür. [14] Her bir rengüñ levn-i rengini görüp imtiyāz itmege ḳābiliyyet ü istiḥḳāḳ kesb itmek [15] gerek. Fe-emmā ol ḥālet ne vechle kesb olınur ki renklerüñ elvānında senüñ 'aḳluñ żāyi' olmışdur. [16] Üç renge taḫṣīṣ itdi ki biri ḳızıl ve biri ṣaru ve biri fūrdur ya'nī siyāhdur. Gice ile [17] bu rengler mestūr olduḳda girü nūr ile görilür. Şol ḫayāl-i ẓıll oyunı gibi içerüsinüñ **71**[b] [1] żiyāsı olmayınca ṭaşradan elvān müşāhede olınmaz. Lā-cerem sāliküñ daḫı derūnı [2] envār ile memlū olmaḳ gerek ki elvān-ı muġayyibenüñ pertevine istiḥḳāḳ kesb itmiş ola. Erbāb-ı [3] baṣā'ir ve aṣḥāb-ı żamā'ir ḥażret-i Ḥaḳḳı müşāhede itmedin hīçbir nesne[y]i görmediler. Ya'nī elvānı [4] nūr ile müşāhede idüp

147 Can, apaçık olduğundan, pek yakın bulunduğundan görünmez. İnsan, içi su ile dolu, dışı kupkuru küp gibidir. (I/ 1120)

148 Kırmızı, yeşil ve sarı… Bu üç renkten önce ziyayı görmezsen bunları nasıl görürsün?
Fakat senin aklın renkler içinde kaybolduğundan dolayı o renkler senin nurunu görmene engel oldu.
Gece olunca o renkler örtüldü, o vakit rengi görmenin nurdan olduğunu görüp anladın.
Haricî nur olmadıkça rengin görünmesi mümkün değildir. İçteki hayal rengi de böyledir. (I/ 1121-1124)

temeyyüz itdiler ve anlardan ba‘żısınuñ nūr-ı baṣīreti ziyāde olmaġla [5] [149] ما رأيت شيئاً إلا ورأيت الله قبله işāretiyle rü’yet-i Żātdan ḫaber virdiler [6] ve bir bölük ṭā’ife eşyāyı anuñ ile gördiler ve bir bölügi anı eşyāyla gördiler [7] ya‘nī āṣārdan mü’eṣṣire vardılar. Ḥażret-i ‘İzzet cellet ḳudretuhu evvelki ṭā’ifenüñ ḥaḳḳında [8] işāret eyler ki [150] أولم يكف بربك أنه على كل شيء شهيد ve ikinci ṭā’ifeye [9] işāret idüp buyurur ki [151] سنريهم آياتنا في الآفاق وفي أنفسهم [10] Ṭā’ife-i ūlā aṣḥāb-ı müşāhede ve ṭā’ife-i ṣānī aṣḥāb-ı istidlāldür. Biri derece-i ṣıddīḳīn ve biri mertebe-i [11] ‘ulemā-i rāsiḫīndür ve bunlardan ġayrısı ġāfilīn ü maḥcūbīn mertebesindedür. Çünki baṣar [12] ehl-i baṣīrete nesnenüñ ẓuhūrı nūrıyla ẓāhirdür. Baṣīret-i bāṭınada daḫı cümle [13] eşyānuñ ẓuhūrı ḥażret-i İlāhī iledür ki nūr-ı ḥaḳīḳī olur. Kemā ḳāle subḥānehu ve ta‘ālā [14] [152] الله نور السموات والأرض Pes ḥażret-i Ḥaḳ celle şānehunuñ sırrı cemī‘-i eşyāda mevcūddur [15] ve hīçbir nesnenüñ ansuz ẓuhūrı yoḳdur. Fe-emmā bu ḳadar vardur ki nūr-ı ẓāhir maḳṣūrdur. [16] Ġurūb-ı şems ü ḳamer ve yāḫud inṭifā-i sirāc ile ol nūr ġāyet olup her birinüñ maḥcūb [17] olmasıyla gölge vāḳi‘ olur. Ammā nūr-ı İlāhīnüñ ḳatında hīçbir mevcūduñ vücūdı yoḳdur. **72[a]** [1] Niteki ḥadīṣ-i şerīfde nāṭıḳdur [153] إن الله خلق الخلق في ظلمة ثم رش عليهم من نوره [2] Pes ol nūr-ı ġaybī maḳṣūr degüldür. Belki taġayyüri müteḫayyildür niteki **ḥażret-i Mevlevī** ḳuddise [3] sırruhu buyurur. **Meşnevī:**

نیست دیدن نیک بی نور بصر ۞ همچنین نیک خیال اندر سحر [4]

این برون از آفتاب و از سها ۞ وآن درون از عکس انوار علا ۞ نور نور چشم خود نور دلست [5]

نور چشم از نور دل حاصلست ۞ باز نور نور دل نور خداست ۞ کو ز نور عقل و حس پاک و جداست [6] [154]

Çünki nūr-ı ẓāhir ġaybet ü iḫticāb ile mutaṣavver olıcaḳ [7] anuñ ẓuhūr u istitārı incilā vü iḫtifāda mütebeddeldür. Pes anı daḫı nūr-ı ẓāhirden [8] istidlāl itmek olur. Līkin cemī‘-i eşyānuñ vaḥdāniyyet-i Ḫāliḳa şehādeti [9] ve cemī‘-i evḳātda anlaruñ müsebbiḥ olmaları eżdādıyla ma‘lūm olmaḳ lāzım iken [10] gāh olur ki ol ḥālet daḫı mesdūd olur. Zīrā ki nūr-ı İlāhī[y]i müfāreḳat itmedügi [11] sebebden ve ‘adem-i taġayyür ü iḫtifāsı cihetinden añlanmaḳ

---

149 Hadîs-i Şerîf: “Evvelinde ve ahirinde Allah olmayan hiçbir şey görmedim.”

150 “Rabbinin, her şeye şâhit olması yetmez mi?” (Fussilet, 41/53)

151 Varlığımızın delillerini, (kâinattaki uçsuz bucaksız) ufuklarda ve kendi nefislerinde onlara göstereceğiz… (Fussilet, 41/53)

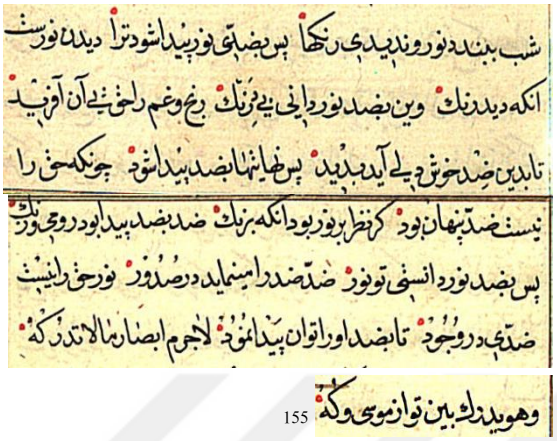
152 “Allah göklerin ve yerin nurudur.” (Nûr, 24/35)

153 Hadîs-i Şerîf: “Allah, varlığı karanlıklar içinde yarattı, sonra üzerine kendi nurunu serpti...” (Tirmizî, İmân, 18)

154 Mükerer 71a [12-13]
Dış renkleri güneş ve Süha yıldızının nuruyla görünür. İç renkleri ise yüce nurların aksiyle görünür.
Gözünün nurunun nuru da gönüldür. Göz nuru gönüllerin nurundan meydana gelir.
Gönül nurunun nuru da, akıl ve duygu nurundan olmayan, onlardan ayrı bulunan Tanrı nurudur. (I/ 1125-1127)

mümkin olmaz. Şol balıḳlar gibi ki [12] berri görmemek ile baḥri bilmezler zīrā ki ‘āşıḳ olan maḥabbet infişāli görmeyicek [13] lezzet-i ittişāli añlamaz ve renc ü ġam u derd ü elem çekmeyince ṣafā vü sürūr ve behcet ü ḥubūr [14] müyesser olmaz ve nūr daḫı bī-iḫtiyār ẓuhūr eylemez. Niteki buyurur **Meşnevī:**

72[b]

[15]
[16]
[17]
[1]
[2]
[3]
[4]

155 وهو بدرك بين تو از موسى وكه

156 سبحان من اختفى من الحق بشدة ظهوره [5] 157 واحتجب عنهم بلا ستر أو حجاب ya‘nī pākdür ol Allāh ki şiddet-i ẓuhūrı sebebiyle [6] ḫalḳdan muḫtefī ve nūrınuñ işrāḳı vāsıṭasıyla anlardan muḥtecib oldı ve cā’iz ki [7] erbāb-ı ḥicāb zevḳ ü fehm ḳuşūrından bu kelāmı iz‘ān itmeyeler. Ol baḫş taḥrīr olındı ki [8] Ḫudāvend Ta’ālā eşyā içinde nūr gibidür bunı fehm iderler ki ḥażret-i İlāhī mekāna nisbetden [9] ḫālī olmaġ-ıla her mekānda mevcūddur. Bu ḫayālden eb‘ad olan ‘ibāret ile dinilür ki [10] ḥażret-i İlāhī cümle eşyādan münezzeh ü evveldür. Fe-emmā eşyāyı iẓhār idicidür ve ma‘rifet-i [11] ṣāḥib-başīretde muẓhir maẓhardan ayru degüldür. Aña binā’en her nesnede sırrı mevcūddur [12] dinilür ve maḫfī degüldür ki muẓhir maẓhardan bālā-ter olduġı ẓāhirdür. Bā-vücūd ki yine andan [13] ayru daḫı degüldür. Fe-emmā imtiyāzı muḳarrerdür vaḳtā ki sülūk-ı ‘urefānuñ derecesi maḥsūsātdan [14] geçmemiş ola. Elbette bu maḳūle kelimāt mütenāḳıż görinür ve anuñ sīnesi bunuñ [15] gibi maḳālātda 158 الم نشرح لك صدرك pīrāyesiyle mücellā olmaya lāzımdur ki bu ṭarīḳa-i [16] ‘ulūmı ve bu nev‘ sırr-ı mektūmı ‘avāma söylemeye ki 159 لكل عمل رجال dür. **Beyt:**

---

155 Gece nur olmadığı için renkleri görmedin. O halde nûrun zıddıyla münkeşif oldu ki.
Evvelâ nûr, sonra renk görülür, bunu da zıddı bulunan zulmetle anlarsın.
Tanrı; bu zıddiyetle gönül hoşluğu meydana gelsin, her şey iyice anlaşılsın diye hastalığı ve kederi yarattı.
Şu halde gizli olan şeyler, zıddıyla meydana çıkar. Hakk’ın zıddı olmadığından gizlidir.
Evvelâ nura bakılır, sonra renge. Çünkü beyaz ve zenci, birbirine zıt olduğu için meydana çıkar.
Sen nuru, zıddıyla bildin. Zıt, zıddı meydana çıkarır, gösterir.
Varlık âleminde Hak nurunun zıddı yoktur ki açıkça görünebilsin.
Hulâsa gözlerimiz onu idrak edemez; o bizi görür, idrak eder. Sen bunu, Mûsâ ile Tûr kıssasında gör! (I/ 1128-1135)

156 Hadîs-i Kudsî: “Her türlü noksandan münezzeh olan Allah (cc), şiddetinin zuhurundan dolayı mahlukattan gizlenmiştir.”

157 Hadîs-i Kudsî: “Ve Allah (cc), nurunun doğuşu vasıtasıyla onlardan/yaratılanlardan gizlemiştir.”

158 “(Ey Muhammed!) Senin göğsünü açıp genişletmedik mi?” (İnşirah, 94/1)

159 “Her işin bir adamı vardır.” (Kelam-ı Kibar)

هر کسی را بهر کاری بساختند میل آن اندر دلش انداختند [17]

160

Bārī şol ḳadar gerek ki 73a [1] iḫtilāfāt-ı ṣuver ile ḳuṣūrdan maḥcūb olmaya niteki bī-ṣūret olan efkār u endīşeden [2] ḥarf ü ṣavt u ṣūreti ẓāhir olmayınca anuñ baḥri ve menşe'i ḳandandur ma'lūm olmaz. [3] Zīrā ki ma'nā ṣūret ü lafẓdan bilinür söz fikrden ḳopar. Zīrā baḥrüñ leṭāfeti leṭāfet-i [4] emvāc-ı baḥrden istidlāl olınur ya'nī ḳā'ilüñ sözinden endīşesi ṣavāb [5] veyā ḫaṭā mıdur bilinür. Niteki buyurur **Meşnevī:**

صورت از معنی چو شیر از بیشه دان
یا چو آواز از سخن زاندیشه دان این سخن و آواز از اندیشه خاست کو ندانند [6]
بر اندیشه کی جاست لیک چون موج سخن دیدی لطیف بر آن دلیلی که باشد [7]
هم بر یف چون ز دانش بر اندیشه بتاخت از سخن و آواز او صورت بساخت [8]
زان سخن صورت بزاد و باز مرد موج خود را باز اندر بحر برد [9]

161

Ya'nī vaḳtā ki endīşe [10] mevci dāniş ü ṭarīḳ-i ṣavāb üzerine ola andan ẓuhūr iden sözden bir ṣūret mütevellid [11] olup girü mürd olur. Ol mevc 162 كل شئ يرجع الى اصله muḳteżāsıyla girü deryāya [12] ulaşur. Zīrā ki ẓuhūr-ı meẓāhir ve beḳā-yı aḥkām-ı keşret ve ḳıyām-ı neşāt-ı 'unsurriyye esmā ve ṣıfāt [13] salṭanatı vāsıṭası iledür. Vaḳtā ki salṭanat-ı ẕāt-ı Ḥaḳ ẓuhūr eyleye ve āfitāb [14] ḥażret-i maṭla'-ı Eḥadiyetden işrāḳ ide ve niḳāb-ı ẓalām iḫtilāfāt-ı cemāl ü ḥiddet-i [15] Ẕātdan mürtefi' ola ẓulumāt-ı ḳuyūd zā'il olup ḳıyāmet girü ẓāhir olur. Ol vaḳt Ḥaḳ bāṭıldan [16] mütemeyyin olup 163 جاء الحق وزهق الباطل ḥāleti yüz gösterür. Ḥabāb-ı keşret [17] vaḥdet deryāsı yüzinden bī-niyāzlıḳ hevāsı ile zevāle yetişür. **Şi'r:**

73b

چو بود حباب از همین آب بود شود راجع او سوی اصل وجود قیود شهود از شود [1]
دور از و نماید همان آب مستور از و مقید چو مطلق شود از قیود بحر یک [2]
نیاید بچشم شهود [3]

KB

Şöyle ki sen kendüñi yoġ idesin bu varlıḳ 'āleminden [4] vücūduñı ḳaldurasın ḳıyāmetden öñdin ḳıyāmet görüp bī-ittiṣāl ü infiṣāl [5] ḥażrete ulaşmış olasın. Nuḳūş-ı ṣuveri levḥ-i

160 Herkesi bir iş için yetiştirmişler, gönlüne o işin meylini vermişlerdir. (III/ 1618)

161 Suretle manayı; aslanla orman yahut ses ve sözle düşünce gibi bil!
Bu söz, bu ses; düşünceden meydana geldi. Fakat düşünce denizi nerede? Onu bilmezsin.
Ama lâtif bir söz dalgası görünce onun denizinin de kadri yüce bir deniz olacağını anlarsın.
Bilgiden düşünce dalgası zuhura gelince mana, söz ve sesten bir suret düzdü.
Sözden bir şekil doğdu, yine öldü. Dalga kendini yine denize iletti. (I/ 1136-1140)

162 "Her şey aslına çeker." (Kelam-ı Kibar)

163 "De ki: "Hak geldi, batıl yok oldu." (İsra, 17/81)

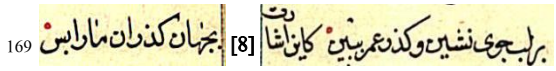
ḥayātdan maḥv iden kimesne cān raḫtını [6] ḥażret-i cānāna iletür. [164] وكل شيء يرجع الى اصله sırrı ẓāhir olmış ve mecmū‘-ı mīrāṣın [7] vāriṣ-i ḥaḳīḳīye teslīm itmiş olur ki [165] ولله ميراث السموات والارض bu ḥāle [8] işāretdür. Ol ḥālde dīdesi nūr-ı īmānla mükeḥḥel ve göñli nūr-ı ‘ayānla rūşen olur ve mu‘āyeneten [9] müşāhede ider ki a‘yān-ı ‘ālemü’l-ḫıṭa bi'l-ḫıṭa ve dem-be-dem mütebeddil ve sā‘aten fe-sā‘ate [10] müteceddid ü mütezā’ildür niteki **ḥażret-i Mevlevī** ḳuddise sırruhu buyurur. **Meşnevī:**

صورت از بے صورتے
آمد بروں ۔ باز شد کانا الیہ راجعون ۔ پس ترا ہر لحظہ مرگ و رجعتست [11]
مصطفی فرمود دنیا ساعتیست ۔ ہر نفس نو می شود دنیا بما [12]
اند بقا عمر مجو ز نوی نو می رسد ۔ مستمری مینماید در جسد ۔ آن ز تیزی مستمر [13]
شکل امدست ۔ چون شرر کش تیز جنبانے بدست ۔ شاخ آتش را بجنبانے بشاں [14]
در نظر آتش نماید پس دراز ۔ این درازی مدت از تیزی صنع ۔ می نماید سرعت انگیزی [15]
طالب این سر تی کر علامہ ایست ۔ تا ز حسام الدین کہ ساقی نامہ ایست [16]
[166]

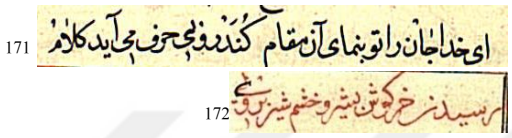
Pes ẓāhir olan [17] ṣūret maḥv olup [167] انا لله وانا اليه راجعون ḥükmi ile menşe’-i maḳarrına rücū‘ ider. **74[a]** [1] Ol ḥālde sālike [168] موتوا قبل ان تموتوا mūcibince merg ü ric‘at lāzım olur. Egerçi [2] ṭūl [u] dırāz görinür fe-emmā dünyānuñ ṣebātı hemān bir sā‘atdür. Fikr-i bikr hemān hevāya atılmış [3] oḳ gibidür. Hevāda ḳarār itmeyüp girü geldügi yire ulaşur. Her zamānda dünyā bize tāze görinür [4] ẕevḳimüz her bār yeñilenür ‘ömr kārvānı ırmaḳ gibi ṭāze tāze gelüp geçmekdedür līkin ‘ālem-i [5] ẓāhirde istimrār üzerine müşāhede olınur sür‘at-i mürūrından ve tīz geçdüginden müstemir [6] añlanur fe-emmā şol şerer-miṣāl var gibi iken girü yoġ olur niteki ḫᵛāce **Ḫāfıẓ-ı** [7] **Şīrāzī** şi‘rinde getürür. **Meşnevī:**

---

164 “Her şey aslına çeker.” (Kelam-ı Kibar)
165 “Halbuki göklerin ve yerin mirası Allah'ındır.” (Al-i İmran, 3/180; Hadid, 57/10)
166 Suret sûretsizlikten çıktı, yine sûretsizliğe döndü. Zira biz yine Tanrı’ya döneceğiz.
Şu halde sen her göz açıp kapamada ölüyor, diriliyorsun. Mustafa “dünya bir andan ibarettir” buyurdu. (I/ 1141-1442)
Her nefeste dünya yenilenir. Fakat biz, dünyayı öylece durur gördüğümüzden bu yenilenmeden haberdar değiliz.
Ömür su gibi yeniden yeniye akıp gider. Fakat cesette bir daimîlik gösterir.
Elinde hızlı hızlı oynattığın ucu ateşli bir sopa nasıl upuzun ve tek bir ateş hattı gibi görünürse ömür de pek çabuk akıp geçtiğinden daimî bir şekilde görünür.
Ateşli çöpü sallasan ateş gözüne upuzun görünür.
Bu ömür uzunluğunu da Tanrı’nın tez tez halk etmesindendir. Tanrı’nın yeniden yeniye ve süratle halk etmesi, ömrü öyle uzun e daimî gösterir.
Bu sırrı bilmek isteyen, pek büyük ve derin bir âlim bile olsa (kendiliğinden bilemez, ona de ki: işte Husâmeddin buracıktadır. O yüce bir kitaptır ondan öğren) (I/ 1144-1149)
167 “Biz şüphesiz (her şeyimizle) Allah'a aidiz ve şüphesiz O’na döneceğiz” (Bakara, 2/156)
168 Hadîs-i Şerîf: “Ölmeden önce ölünüz.” (Yardım 2008: 179)

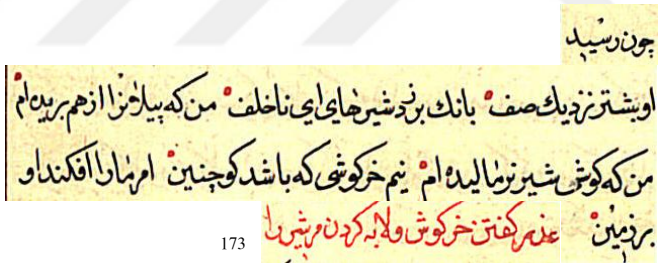
Vaḳtā ki ocaḳda aşuñ odunını ḥareket itdürürler od ‘alevlenüp [9] ziyāde ve imtidād üzerine görinür fe-emmā yine tīz söyinür pes müddet-i ‘ömr daḫı Allāhuñ şun‘ı ile [10] āteş gibi müstemir görinür lākin tīz zā’il olur niteki keşret-i āteş odınuñ tīz fānī [11] olmasına bā‘işdür bu maḳūle maḳālāt keşret-i ḳīl ü ḳāl ile olmaz belki [12] 170 ḥükmi ile ehl-i ḥālden su’āl idüp bu esrāruñ aşlını anlaruñ vücūdı [13] kitābından oḳuyup ögrenmek gerek diyü **Şeyḫ Ḥusāme'ddī**ne ḥavāle eyleyüp buyurur:

[14]

[15]

[16] Ḫargūş def‘-i töhmet içün ṭaraf-ı şīre ‘azīmet idüp vaḳtā ki arslana ḳarīb oldı [17] gördi ki dīk-i cu‘ı ġaleyān ve ḳuvvet-i seb‘īsi heyecān itmekle ebr gibi ḫurūş ve deryā gibi cūşa74[b] [1] gelmiş. Ṣadā-yı mehīb ü ġarīn-i bā-nehīb güş-ı gāv-ı zemīni ker itmiş. Şīr-i dilīr ḫargūşe-i ḥaḳīri [2] gördi ki bī-ḫavf u ḫaşyet ve bī-tevaḳḳuf-ı ḫaşyet gelmek üzeredür. **Meşnevī:**

[3]

[4]

[5]

[6] Ḫargūş-ı pür-cūş envā‘-ı meskenet ve nükte-fürūşluġ-ıla eyitdi ki eger bir sā‘at bu cān-ı nā-tüvāna [7] mühlet ve bu ḥaḳīr-i bī-dermāna bir zamān emān u ruḫṣat virilürse ‘özr-i taḳṣīrümi [8] beyān ve rāz-ı ser-bestenüñ aşlını ‘ayān eyleyem arslan eyitdi süfehānuñ özri günāhından [9] artuḳdur şāh-ı pür-intibāhı aldamaḳ dā’ire-i dānişden dūr ve mertebe-i idrākden mehcūrdur. [10] **Meşnevī:**

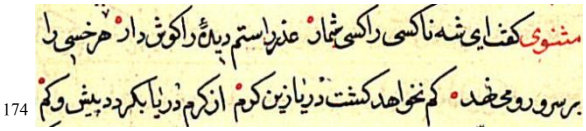
169 “Irmak kenarına otur da ömrün akışına bak! Çünkü bize bu fâni dünyanın geçiciliğine şu işaret kifayet eder.” (Gölpınarlı 1992: 269). [Hâfız Dîvânı]

170 “İlmi, ilim ehlinin ağzından alınız.” (Arapça Atasözü)

171 Tanrı, harfsiz söz beliren o makamı, canımıza sen göster. (I/ 3092)

172 **Tavşanın aslan huzuruna gelmesi, aslanın ona kızması**

173 Aslanın hizasına yaklaşıp ilerleyince aslan bağırdı: “Bire adam evlâdı olmayan!
Ben ki filleri parça parça etmişim; ben ki erkek aslanların kulağını burmuşum;
Bir tavşan parçası kim oluyor ki böyle benim emrimi ayakaltına atsın! (I/ 1153-1155)
Tavşanın mazeretini söylemesi ve aslana yaltaklanması

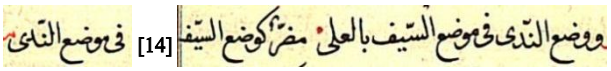
[10]

[11]

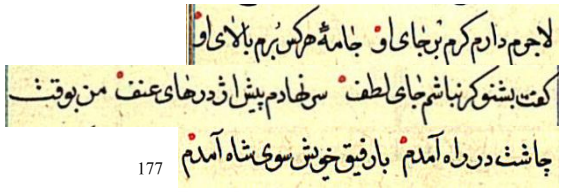
174

[12] şīr eyitdi 175 الظلم وضع الشيء في غير موضعه kelāmını meger ki işitmedüñ ola niteki [13] dimişlerdür. **Şi‘r:**

176 [14]

Meşnevī

[15]

[16]

177

Muḥaṣṣal-ı kelām ḫargūş eyitdi [17] ‘ahd-i sābıḳ üzre benüm ile maṭbaḫ-ı ‘āmireye bir ḫargūş daḫı irsāl eylemişler idi. Anuñla **75a** [1] ḥużūr-ı şāha ‘azīmet itmiş iken ittifāḳen yolda bir şīr daḫı gelüp elümden almışdur. [2] Her ne ḳadar ki bu ḫargūş ġıdā-yı melik-i vuḥūşdur diyü söyledüm muḳayyed olmadı ve ne ḳadar ki [3] tażarru‘ idüp yalvardum iltifād eylemedi. Ḫışm-ı tamām ile şetm ü düşnām u fuḥş-ı kelāma āġāz [4] idüp baña ḫiṭāb-i pür-‘itāb eyledi ki ey şūm-ı meẕmūm rāyiḥen idrākden maḥrūm olan [5] bī-çāre neden bilmeyesin ki bu bīşe benüm ḳadīmī şikārgāhum ve cümle ṣaydı her bār vaẓīfe-i [6] dergāhumdur diyüp envā‘-ı lāf u güẕāf ile ḳuvvet ü şevket gösterdi ve iṭāle-i lisān idüp [7] herze vü hezeyān söyledi ‘āḳıbet ḳarārı firāra tebdīl idüp ḥużūr-ı şāh-ı ‘adālet-[8]şi‘āra ḥāżır oldum min ba‘d rāy-ı melik her neye müncerr olursa mūcibi ile ‘amel idem [9] ve her ne ṭarīḳle ḥükm-i şerīfleri cereyān bulursa ol semte gidem. **Meşnevī:**

[10]

[11]

178

---

174 Tavşan “Padişahım, adam olmayanı da adam sırasına koy; zulüm görenin mazeretine kulak ver!
Bütün ırmaklara su veren deniz bile her çöpü başının üstünde taşır.
Deniz, bu kereminden dolayı eksilmez; ihsanı yüzünden aşağılaşmaz” dedi. (I/ 1163-1165)

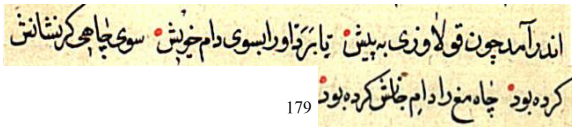
175 “Zulüm, bir şeyi kendisine ait olan yerin dışına koymaktır.”

176 “Kılıç gibi keskin konularda yumuşak huylu olmak zararlı olduğu gibi yumuşak mevzularda da kılıç gibi keskin olmak zararlıdır.” (Ebu Tayyib El-Mütenebbi)
http://scientificsentence.net/newArabic/index.php?key=yes&Integer=Al-mutanapi

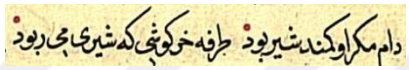
177 Aslan dedi ki: “Ben yerinde ve lâyık olana kerem ve ihsanda bulunurum; herkesin elbisesini boyuna göre biçerim.”
Tavşan “Dinle, eğer lutfa lâyık değilsem kahır ejderhasının önüne baş koydum, ne yaparsan yap!
Ben kuşluk vakti yola düştüm, arkadaşımla padişahıma geliyordum. (I/ 1166-1169)

178 Sana tahsisat lâzımsa yolu temizle. Haydi gel, o pervasızı oradan kaldır!” dedi. (1180)
Aslanın tavşana cevap vermesi ve onunla gitmesi

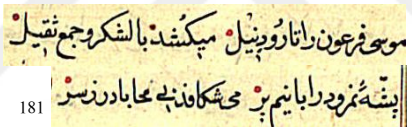
[12] Şīr-i ġarīn ḫargūşa gelüp ey şūḫ-ı bed-āyīn ol bed-baḫt-ı pür-kīn ḳanḳı kemīndedür [13] ḳulaġuz olup tīz getür ki vāḳi‘ ise ḥaḳḳından gelem ve eger kiẕbüñ var ise saña niçe [14] ḥaḳāret ile ‘aẕāb eyleyem hemān-dem ḫargūşı alup ol ṭarafa ‘azīmet eyledi. **Meşnevī:**

[15]
[16]
179

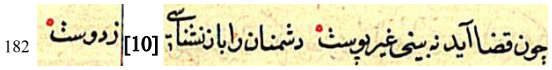
Ḫargūş şīr-i dilīri bir çāḫ-ı ‘amīḳ kenārına [17] getürdi ki bī-ḫabṭ u ḫaṭā çehre-i naẓarı ‘aynı ile gösterür gūyā ki ‘aḳl-ı şerīf nefs-i emmāreyi **75**[b] [1] ḳuvvet-i tefekkür ü ḳudret-i tedebbür ile çāh-ı riyāżete iletmekle cevāriḥi şürūrından emīn ider. [2] **Meşnevī:**

180

Bu ḥalet-i [3] pür-‘ibret ba‘īd degüldür ki **Fir‘avn**ı leşkeri ile **ḥażret-i Mūsā** ‘aleyhi's-selām deryāya ġarḳ ve peşşe-i [4] bārīk-endīşe ser-i Nemrūdı iki şāḫḫ eyledi bu vechle Ḥaḳḳuñ ‘ināyeti والاهك عوفلا iledür [5] niteki buyurur. **Meşnevī:**

[6]
181

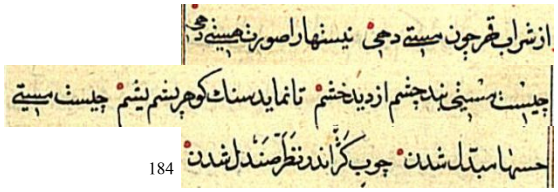
Lā-cerem düşmenüñ kelimāt-ı bī-fürūġı dōstāne [7] olduġı taḳdīrcede i‘timād u i‘tiḳād eyleme ki anuñ dānesi bī-dām degüldür fe-emmā [8] dest-i ḳudret-i ḳaderde mübtelā olanlaruñ tedbīri ġayr-ı müfīd ve cereyān-ı ḳażānuñ def‘inde [9] iḳdām emr-i ba‘īddür. **Meşnevī:**

182 [10]

Bu ḥālde tażarru‘ u ibtihāl ve teẕellül ü inkisārdan ġayrı çāre yoḳdur hemān [11] bunuñ dermānı ḥażret-i Refī‘ü'd-derecāta ‘arż-ı ḥācāt idüp dergāh-ı ‘izzete iltiCā [12] vü istinād itmekdür niteki **ḥażret-i Risālet-penāh** Ṣallallāhu ‘Aleyhi Vesellem tażarru‘ idüp [13] du‘āsında buyururlardı اللهم ارنا الحق حقا وارزقنا اتباعه وارنا الباطل باطلا [14] 183 وارزقنا اجتنابه **Meşnevī:**

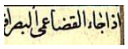

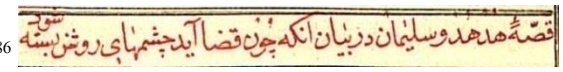
179 Tavşan; onu, kurduğu dolaba düşürmek için kılavuz gibi öne düştü.
Nişan koyduğu bir kuyuya doğru yola çıktılar. Aslana derin bir kuyuyu tuzak yapmıştı. (I/ 1183-1184)
180 Onun hile tuzağı aslana kemenetti. Ne tuhaf tavşan ki bir aslanı avlıyor! (I/ 1187)
181 Bir Mûsâ, Firavun'u askeriyle, başındaki kalabalıkla Nil nehrinde öldürür;
Bir sivrisinek yarım kanadıyla pervasızca başın beynini yarar. (I/ 1188-1189)
182 Kaza gelince kabuktan başka bir şey göremez, düşmanları dostlardan ayıramazsın. (I/ 1194)
183 Hadîs-i Şerîf: "Ya Rabbi! Hakkı hak göster bize uymayı nasip eyle, batılı batıl göster bize sakınmayı nasip eyle." (Yardım 2008: 192)

[15]

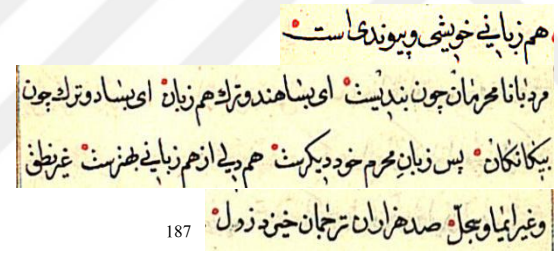
[16]

Şarāb-ı ḳahr-ı İlāhīden mest [17] ü medhūş olanlaruñ gözlerinde görki olmayup yoġı var ve varı yoḳ mülāḥaẓa iderler **76ª** [1] [185] iḳtiżāsı üzre ḳuvvet-i başarları ḳalmayup ḥiss mübeddel olmaġ-ıla [2] gevherden ṭaş ve ṭaşdan gevheri farḳ idemez olurlar belki şandal aġacı ile [3] yılġun aġacı gözlerine bir görinür ya‘nī ki ḥaḳḳı bāṭıldan imtiyāz idemezler.

[4]

[5] **ḥażret-i Süleymān** ‘aleyhi's-selām zebān-ı ṭuyūra vāḳıf u ‘ālim olmaġın cümle ḳuşlar [6] dīvān-ı ‘ālī-şānlarına ḥāżır oldılar. **Ḥażret-i Süleymān**ı kendülere maḥrem ü hem-zebān bilüp [7] bī-tekellüf ‘arż-ı ḥāl eylediler. **Meşnevī:**

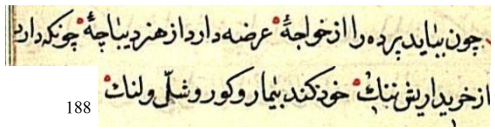

[8]

[9]

[10]

Ḥużūr-ı **ḥażret-i Süleymān**da [11] cinslü cinsi ile her ḳuş aḥvāl ü esrārını beyān ve hüner ü dānişini ‘ayān eylediler. [12] **Meşnevī:**

[13]

---

184 Ya Rabbi, sen kahır şarabıyla insanı sarhoş edersen yok olan şeylere varlık suretini verir, onları var gibi gösterirsin.
Sarhoşluk nedir? Taşı gevher, yünü yeşim taşı görecek derecede gözün bağlanması, görmemesidir.
Sarhoşluk nedir? Ilgın ağacı göze sandal ağacı görünecek kadar duyguların değişmesidir! (I/ 1199-1201)

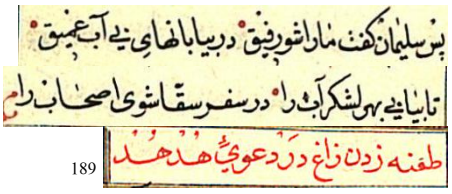
185 Hadîs-i Şerîf: “Kaza gelince göz kör olur.”

186 **Kaza gelince aydın gözlerin bile bağlanacağını bildiren Süleyman hikâyesi**

187 Aynı dili konuşma, hısımlık ve bağlılıktır. İnsan yabancılarla kalırsa mahpusa benzer.
Nice Hindli, nice Türk vardır ki dildeştirler. Nice iki Türk de vardır ki birbirlerine yabancı gibidirler.
Şu halde mahremlik dili, bambaşka bir dildir. Gönül birliği dil birliğinden daha iyidir.
Gönülden sözsüz, işaretsiz, yazısız yüz binlerce tercüman zuhur eder. (I/ 1205-1208)

188 Bir kul, bir efendiye kul olmak dilerse hünerinden bir miktarını ona arz eder.
Fakat o efendi tarafından satın alınmayı istemezse kendisini hasta, sağır, çolak ve topal gösterir. (I/ 1212-1213)

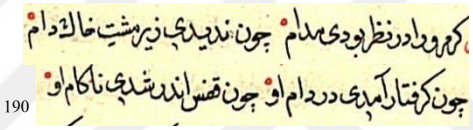
Ya‘nī ‘abdüñ ḫ^{v}ācesi [14] ḳatında hüneri mestūr olıcaḳ ḳābiliyyet ü hünerini ḫ^{v}ācesine göstermege ḥarīṣ [15] olur binā’en ‘alā z̲ālik evvelā hüdhüd hünerini **ḥażret-i Süleymān**a ‘arż idüp benüm cümle-i hünerlerümden [16] biri oldur ki vaḳtā ki evc-i āsumāna ‘urūc idem çeşm-i yaḳīn ile ṣuyı ḳa‘r-ı zemīnde [17] müşāhede iderem ve ol ṣuyuñ ḳarārgāh u ‘umḳını ve ne yirden aḳup nereye gitdügin **76^{b}** [1] fehm eylerem ve sefer olduḳda ṣu bulınmaz yirlerde ‘askere mużāyaḳa virmeyüp ṣu tedārük [2] iderem. **Meşnevī:**

189

[3]

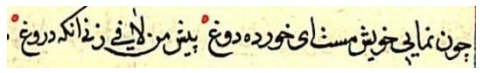
[4]

[5] Ol ḥālde zāġ ḥased yüzinden hüdhüdüñ maḳāl-i bī-me’āline ṭa‘n u duḫl idüp [6] didi ki ḳavl-i dürūġ dā’imā bī-fürūġdur ḫuṣūṣā ki ḥużūr-ı pādişāh-ı ṣāḥib-intibāhda [7] ola. **Meşnevī:**

190

[8]

Pes **ḥażret-i Süleymān** [9] ‘aleyhi's-selām hüdhüde ‘itāb idüp didi ki revā mıdur ki evvel emrde ṭarīḳ-i ki̲zbe [10] sālik ve semt-i lāfa z̲āhib olup ḫum-ı ṣahbā gibi cūş u ḫurūş idesin. **Meşnevī:**

191

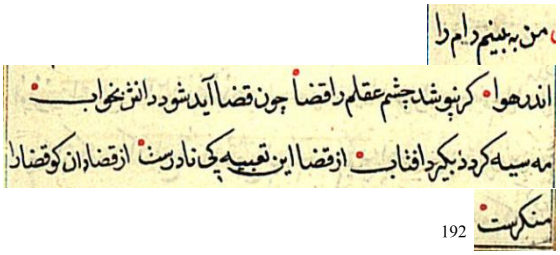
[11]

Hüdhüd cevāb [12] virüp eyitdi ki ey şāh-ı ḥaşmet-penāh v'ey şehen-şāh-ı salṭanat destgāh-ı be-ḥaḳ ḥażret-i [13] İlāha ki cümle esrār āgāhdur ḳavl-i düşmeni ḳabūl ve ṣāḥib-ġaraż sözin maḳbūl itmeyesin [14] ve ḳażā vü ḳader niçe enbiyānuñ gözin bağladuġın unıtmayasın. **Meşnevī:**

189 Ey Süleyman! Ordu kurulacak yeri tayin etmek üzere beni sefere beraber götür” dedi.
Süleyman da “Ey iyi yoldaş! Susuz ve uçsuz bucaksız çöllerde sen bize arkadaş ol; bu suretle su bulur, seferde yoldaşlara saka olursun” dedi. (I/ 1219-1220)

190 Eğer onun böyle bir görüşü olsaydı bir avuç toprak altındaki tuzağı nasıl görmezdi?
Nasıl olur da tuzağa tutulurdu, nasıl olur da ümitsiz bir halde kafese girerdi?” dedi. (I/ 1223-1224)

191 Ayran içen! Kendini nasıl oluyor da sarhoş gösteriyor, huzurumda sonu yalan çıkacak bir söz söylüyorsun?” (I/ 1226)

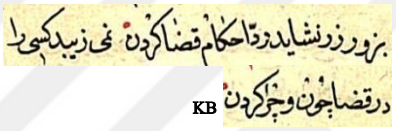

[15]

[16]

[17]

Zīrā vaḳtā ki ḳāżī-i nāfiẕü'l-emr ḳażā-i ḳıbāle-i irādeti ḳalem-i meşiyyet ile imżā **77**[a] [1] eylemiş ola ḳa'r-ı deryādan māhī[y]i semāya ve evc-i hevādan murġ-ı bī-pervāyı Hāviye-i şerāya [2] indürür. Efrād-ı āferīdeden bir kişi ne ḳadar zīrek ü nüktedān olsa emr-i ḳażāyı ḳuvvet-i [3] idrāk ile redd ve ḥükm-i ḳaderi dīvār-ı 'aḳl-ıla sedd idemez cereyān-ı fermān-ı ḳażāda dānā-yı [4] kāmil nā-dān u cāhil ile yeksān ve meydān-ı taḳdīrde gedā-yı ḥaḳīr ile sulṭān-ı cihān [5] hem-'ināndur. **Meşnevī:**

[6]

Bu ḳadar vardur ki zāġ-ı rū-siyāh hem-dem-i kelāġdur. Aḥvāl-i [7] ḳażā vü ḳaderden bī-behre ve kemāl-i ḳudret-i İlāhiyyeden bī-ḫaberdür. Ḳażā-i İlāhī benüm gözümi [8] bend eylemese evc-i hevāda dām-ı belāyı müşāhede iderdüm illā ki ḳażā-i Rabbānī ve ḥükm-i [9] Sulṭānī vaḳtā ki nāzil ola ne gözümde ḳuvvet-i naẓar ve ne ẕātumda mülāḥaẓa-i nef' ü żarr [10] mutaṣavverdür ol vaḳt āfitāb-ı 'ālem-tāb gözüme siyāh ve māh-ı rūşen dīdeme tebāh görinür [11] zāġ-ı bī-baṣar münkir-i ḳażā vü ḳaderdür bā-vücūd ki ḳıṣṣa-i **Ādem** ve ḫāṣṣe-i beşerden bī-ḫaberdür.

[12]

[13] **Ḥażret-i Ebu'l-beşer Ādem** 'aleyhi'ṣ-ṣalātu ve's-selām [14] muḳteżāsı [15] üzre vüfūr-ı 'ilm ile mele'-i a'lāda ser-efrāz olup devlet-i mescūdiyyet-i melā'ike-i muḳarrebīn [15] ile civār-ı ḥażret-i Rabbü'l-'ālemīnde cümle eşyānuñ esmāsını ve ḫ[v]āṣṣını ḳuvvet-i nübüvvet ile [16] bilüp [17] tehdīdin istimā' itmiş ve bilmiş iken [17] ve 'ālem-i şehādetde nuḳūş-ı elvāḥ-ı ġaybiyyeyi ḥikāyet idüp devr-i āḫire dek ne olsa gerek **77**[b] [1] mülāḥaża

---

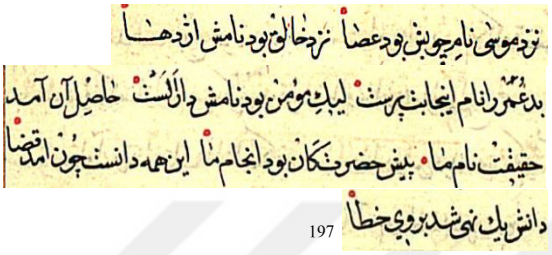
192 Eğer kaza gözümü ve aklımı kapatmazsa ben tuzağı havada da görürüm.
Fakat kaza gelince bilgi, uykuya dalar, ay kararır, gün tutulur.
Kazanın bu çeşit hilesi nadir midir ki? Kaza ve kaderi inkâr edenin inkârı bile, bil ki kaza ve kaderdendir." (I/ 1231-1233)

193 **Âdem Aleyhisselâm'ın hikâyesi, açıkça emre uyup tevili terk etmede gözünü kaza ve kaderin bağlaması**

194 "Allah, Adem'e bütün varlıkların isimlerini öğretti." (Bakara, 2/31)

195 Orada dilediğiniz gibi bol bol yiyin, ama şu ağaca yaklaşmayın, yoksa zalimlerden olursunuz. (Bakara, 2/35)

iderken āḫir [196] ḥükmi ile giriftār-ı [2] dām-ı belā ve mürtekib-i derd ü ‘anā olmışdur. Erbāb-ı tefāsirden ba‘żısı dimişlerdür ki **ḥażret-i** [3] **Ādem** esmānuñ müsemmeyātını ta‘līm-i İlāhī ile bilmişdür esmā-i eşyāyı zümre-i melā’ikeye [4] bildürmediler ammā **ḥażret-i Ādeme** her nesnenüñ ibtidāsını ve evvelde vü āḫirde olan [5] esmāsını bildürdiler fe-emmā eşyānuñ māhiyyeti ve ‘indallāh vāḳi‘ olan sırrı Allāha [6] maḫṣūṣdur ber-muṭṭali‘ olduġımuz ismi ẓāhirde olan ismidür ezelde olan ismine [7] ancaḳ ḥażret-i Ḫudā muṭṭali‘dür bizüm anda ‘ilmimüz yoḳdur niteki **ḥażret-i Mevlevī** ḳuddise sırruhu [8] buyurur. **Meşnevī:**

[9]

[10]

[11]

197

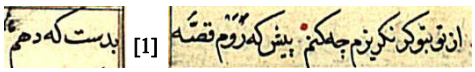
Ya‘nī **ḥażret-i Ādem** ‘aleyhi's-selām ḳażā-i İlāhī ile bile[12]medi ki nehy-i taḥrīmden ötürü midür ve yāḫud taḫvīf ü tevhīm içün midür āḫir tahvīli [13] taḥrīmden tercīḥ idüp ḥayret ile şecere-i menhiyye[y]i irtikāb itdi vaḳtā ki ġıdā-yı ḥayret [14] münkeşif oldıysa şecere-i muḫālefet girü bār-ı nedāmet bitürdi. **Meşnevī:**

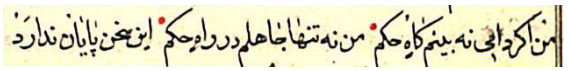
198

Ḥażret-i Ādem ol vaḳt edeb ri‘āyet idüp [16] günāhı kendü nefsine isnād eyledi ḳażāya ḥavāle eylemedi belki [199] diyüp [17] vaṣf-ı ḥāli bu beytüñ me’āli oldı. **Beyt:**

78[a]

KB

Bu aḳvālden ṣoñra yine hüdhüd dilinden buyurur. **Meşnevī:**

[2]

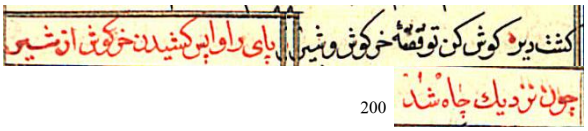
---

196 Hadîs-i Şerîf: “Kaza gelince göz kör olur...”

197 Mûsâ’ya göre sopasının adı asâ; Yaratan yanında ejderha idi.
Bu âlemde Ömer’in adı puta tapındı; hâlbuki tâ “Elest” te onun ismi mümindi. (I/ 1240-1241)
Hâsılı Tanrı indinde sonumuz ne olacaksa hakikatte adımız o olmuştur. (I/ 1244)
Âdem bunların hepsini bildi. Fakat kaza gelince nehyi bilme yüzünden hataya düştü. (I/ 1249)

198 “ Rabbena İnnâ zalemnâ” deyip âh etmeye başladı. Yani “karanlık bastı, yol kayboldu” dedi. (I/ 1254)

199 “Allah’ım Sen’den Sana sığınırım.” (Nesai, İsitaze, 63) [Hadis-i Şerif]

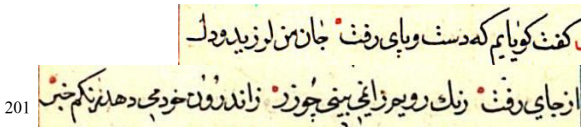

[3]

[4]

200

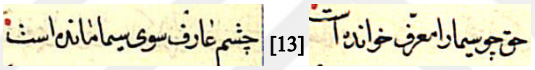
[5] Ol şīr-i şerrīr āb-gīre yaḳın geldükde ḫargūş-ı faḳīr ḫūn u ḫaşyet ṣūreti ile ayaġın [6] sürüyüp girü ḳaldı şīr ġażab u ḥiddet ile nigāh idüp girü ḳalduġınuñ sebebin [7] su'āl eyledi. **Meşnevī:**

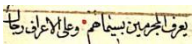
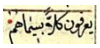
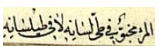
[8]

201

[9] Ya'nī bunı iẓhār ider ki [202] ḳavli üzre derūnında ḫavfı [10] olanuñ āṣārı reng-i rūyından ma'lūm [203] mefhūmına göre [11] keyfiyyet-i bāṭını ẓāhirinden mefhūm olur niteki sīmā-yı mu'arrefi aḥvāl-i derūn olduġın [12] **ḥażret-i Mevlevī** ḳuddise sırruhu beyān eyledi. **Meşnevī:**

204 [13]

 [14] 205 āyetleri bu ḳavli mü'ekkeddür reng-i rūy-ı ẓāhiri ṭarīḳ-i maḳāli muġannīdür [15] ẓāhir ḥālde olan aṣvāt-ı ẕātı mu'lindür niteki āvāz-ı ceres ceresüñ vücūdına [16] ve ṣahīl-i feres feresüñ varlıġına delālet ider zīrā ki ṣavt-ı ḥarf-i zebān mācerā-i aḥvāl-i [17] cāndur [206] ḥadīṣi bu baḥṣi muṣaddaḳdur. **Meşnevī: 78^{b}**

---

200 "Kaza ve kader zuhur edince bir tuzağı bile görmüyorsam bu yolda cahil olan yalnız ben değilim ya!" (I/ 1256)
Bu sözün sonu gelmez, söz de uzadı. Sen tavşanla aslan hikâyesini dinle! (I/ 1262)
Kuyuya yaklaşınca aslanın yanında, tavşanın geri çekilmesi

201 Tavşan "Ayağım nerede? Elim ayağım kesildi. Canım tir tir titriyor, yüreğim yerinden oynadı.
Yüzümün rengini görmüyor musun? Altın sarısı gibi. Rengim, ne halde olduğumu bildiriyor. (I/ 1265-1266)

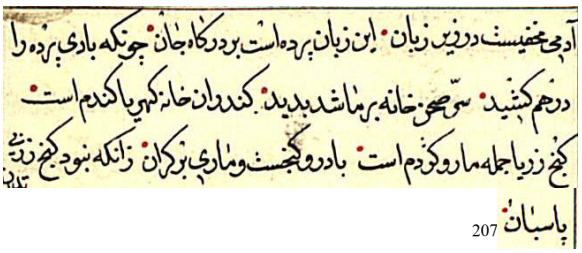
202 "Her kabın içindeki dışına sızar." (Atasözü)

203 Hadîs-i Şerîf: "Onun kalbi huşu duyup boyun eğseydi uzuvları da boyun eğerdi."

204 Tanrı yüze "bildirici" demiştir. Onun için ariflerin gözü, yüze dalmış, kalmıştır. (I/ 1267)

205 "Suçlular simalarından tanınır da, perçemlerinden ve ayaklarından yakalanırlar (Rahman, 55/41). İkisi (cennet ve cehennem) arasında bir sur A'râf üzerinde de birtakım adamlar vardır. Cennet ve cehennemliklerin hepsini simalarından tanımaktadırlar" (A'raf, 7/46).

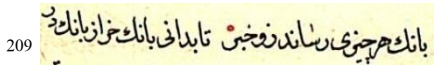
206 Hadîs-i Şerîf: "Kişinin değeri dilinin altında gizlidir, elbisesinin altında değil."

207

[1]
[2]
[3]
[4]

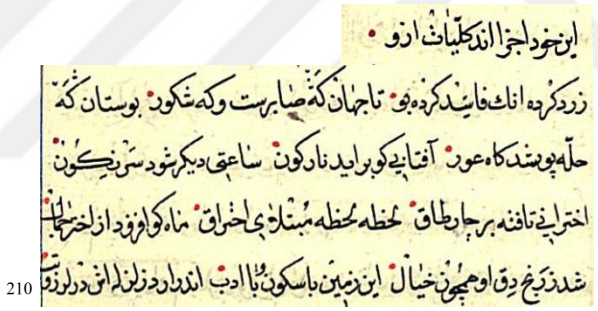
Lā-cerem bi-ḥaseb iḫtilāf-ı ṭabaḳāt-ı z̲errāt-ı kā’ināt̲dan her z̲erre vü ‘amme-i mevcūdāt̲dan [5] her mevcūd kemāl-i vaḥdāniyyet-i z̲āta delālet ider [208] [6] niteki buyurur. **Meṣnevī:**

209

[1]

[7] Zīrā ki eṣer mü’eṣṣire delīldür pes ruḫsāre-i zerd ve eşk-i germ ve āh-ı serd maḥabbet ü iştiyāḳa [8] delālet ider bu ‘ālem-i şehādetde mükevvenātda hīçbir mevcūd yoḳdur ki inḳılāb [9] u taġayyürātdan ḫālī ola cümleden berī ḥayvānāt u cemādāt u nebātāt ki mevālid-i [10] ṣelāṣedür dā’imā inḳılāb üzerinedür. **Meṣnevī:**

210

[11]
[12]
[13]
[14]

[15] Bu taġayyür-pez̲īr olan mez̲kūrāt-ı cüz’iyyātdandur anuñ ḳahr-ı pür-mehābetinden külliyāt daḫı taġayyürāt [16] üzerinedür ‘ālem-i şehādetden hīçbir nesne yoḳdur ki inḳılāb üzerine olmaya ve ‘anāṣır-ı erba‘a ki [17] ümmihātdur tebeddülāt u taġayyürātı z̲āhirdür ki anuñ atası yedi ḳat gökdür anuñ daḫı **79**[a] [1] iḫtilāf-ı evżā‘ı ve teşkilāt-ı eṭvārı ma‘lūmdur. **Meṣnevī:**

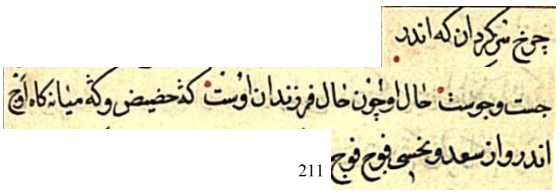
---

207 Âdemoğlu dilinin altında gizlidir. Bu dil, can kapısına perdedir.
Bir rüzgâr esti de kapıyı kaldırdı mı evin içinde ne varsa görürüz.
O evde inci mi var, buğday mı; altın hazinesi mi var, yoksa yılan ve akreplerle mi dolu?
Yoksa içerde hazinemi var da kapısında yılan beklemekte? Çünkü altın hazinesi bekçisiz olmaz. (II/ 845-848)

208 “Her şeyde O’nun varlığını, birliğini gösteren bir alâmet vardır.” (İbnü’l-Mu‘tez)

209 Eşeğin sesini, kapının sesinden fark edesin diye her şeyin sesi, o şeyi haber verir. (I/ 1269)

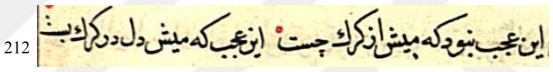
210 Bunlar cüziyattır, külliyatın da onun yüzünden renkleri sararmış, kokuları bozulmuştur.
Cihan; gâh sabredip gâh şükrettikçe bağlar, bahçeler, gâh giyinir, gâh çırçıplak kalır;
Güneş, ateş renginde doğmuşken diğer bir saatte baş aşağı batar;
Göklerde parıldayan yıldızlar; zaman zaman ihtiraka uğrarlar;
Güzellikte yıldızlardan daha parlak olan ay da ince ağrıya tutulup hilâl olur;
Çok sakin ve edepli olan bu yeri de sarsıntı sıtmaya düşürür; (I/ 1276-1281)

211 [2] [3]

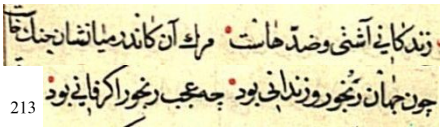
Çarḫ-ı gerdān cüst ü cūda çālāk iken bu ṣūretde [4] dīgergūn olur ki külliyātuñ bu ḳadar inḳılābātı olduġı taḳdīrce neden ki cüz'iyyātında [5] derd ü elem ü miḥnet ü ġam olmaya 'ale'l-ḫuṣūṣ ki cüz'iyyāt-ı eżdāddan cem' olmış ola anlaruñ [6] iḫtilāf-ı aḥvāl ve iḫtilāl ü taġayyür ḥālinden dār-ı dünyānuñ zevālini istidlāl itmek olur. [7] **Naẓm:**

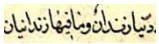
Çü ḳalmazsın bu evde cāvidāne
Ne ġāfilsin yaraġ it ol revāne
[8] İşāretdür ki bu deyr-i a'ẓam
Bir āteş-ḫānedür vallāhu a'lem

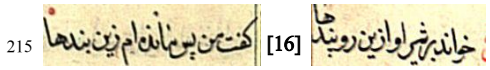
[9] **Meşnevī:**

212

[10] ḳoyun ḳurddan ḳaçmaḳ ba'īd degüldür ta'accüb budur ki ḳoyun ḳurda göñül vire ehl-i dünyāya [11] tevbīḫdür. **Meşnevī:**

213 [12]

Bu ten-i bī-beḳānuñ ḥayātı [13] ve ṣebātı 'anāṣır-ı erba'anuñ ṣalāḥı üzeredür vaḳtā ki eżdāduñ iḫtilāfı ola lā-büd [14] z̄āt-ı insān fānī vü helāk olur çünki 214 dirler dünyā [15] ḫasteleri ol zindānda mürde olsalar ba'īd degüldür. **Meşnevī:**

215 [16]

211 Tanrı rızasını arayıp duran başı dönmüş feleğin hali de oğullarının hali gibidir:
Gâh en altta, gâh ortada, gâh en tepede. Onda da bölük bölük kutlu ve yomsuz zamanlar var! (I/ 1287-1288)
212 Koyunun kurttan kaçmasına şaşılmaz; şaşılacak şey, bu koyunun kurda gönül vermesidir! (I/ 1292)
213 Sağlık, zıtların sulhüdür; aralarında savaşın başlamasını da ölüm bil! (I/ 1293)
Dünya hasta ve mahpus olunca, hastanın fâni olmasına şaşılır mı?" (I/ 1295)
214 Dünya zindandır, içindekiler de zindandakilerdir.
215 Tavşan aslana bu çeşit nasihatler verip "Ben bu sebepler yüzünden geriledim" dedi. (I/ 1296)

Ḫargūş şīre bu maḳūle pend ü naṣīḥat itmekle girü [17] ḳaldugına ‘öẕr eyledi. Ya‘nī dünyānuñ beḳāsı yoḳdur hemān çāh-ı riyāżete düşmek gerek diyü 79[b] [1] telḳīn itdükde şīr eyitdi: tebeddülāt-ı ‘ālem ma‘lūm ve taġayyürāt-ı benī-ādem mefhūm oldı. [2] Ammā bu marażuñ sebebi ve bu ‘ārıżanuñ mūcibi nedendür? Ḫargūş eyitdi ol taḳrīr itdügüm [3] arslan bu ḳuyı içindedür anuñ ḳorḳusından benüm dest-i ḳudretüm kūtāh ve aña ṭeḳarrüb [4] eylesem aḥvālüm tebāhdur eger melik beni dūşına alup kenār-ı çāha iletürse ḳābiliyyet [5] ve ol bed-ḫūyı göstermege imkān vardur. Hemān-dem şīr anı ḳoltuġı [6] altına alup kenār-ı çāha varup baḳduḳda kendü ‘aksini müşāhede idüp [7] gördi ki bir arslan ol ḫargūşı ḳoltuġına alup ṭurur fi'l-ḥaḳīḳa her ḥālüñ [8] ol çāh-ı muẓlim şeklinde bir ṣūreti vardur bu arslanuñ itdügi ẓulm idi ki [9] niçe maẓlūmlara helāk itmek içün ḳuyı ḳurmış idi. من حفر بئرا لاخيه يوشك [10] 216 ان يقع فيه mücibince ol ḳuyuya ser-nigūn olup düşdi. **Meşnevī:**

[11]

217 ای که تو از ظالمی چاهی میکنی ۔ از برای خویش دامی میتنی ۔ گرد خود چون کرم پیله بر متن

[12]

ظن خود جه میکنی اندازه کن ۔ مر ضعیفان را تو نیز خصمی مدان ۔ از نبی آید اجابت نصر الله خوان

[13] Ya‘nī ibrişim ḳurdı gibi cevānib-i erba‘añı bağlama ṣoñra çıḳacaḳ yirüñi fikr eyle ve żu‘afāyı [14] bī-kesdür diyü mulāḥaẓa eyleme ḥażret-i Ḫaḳ anlara mu‘īndür ‘ināyet-i Ḫaḳ ile gāh olur ki [15] żu‘afā aḳviyādan ḳuvvetlü olur. **Meşnevī:**

218 کرتو پیلی خصم تو از تو بمیند ۔ تنگ جز اطیر ابابیل رسید [16]

Ḳuvvetde fīl gibi daḫı olursañ żu‘afāya ḥaḳāret ile naẓar eyleme [17] iḫtimāldür 219 وارسل عليهم طيرا ابابيل ترميهم بحجارة من سجيل ḥükmi ile saña ḳażā-yı 80[a] [1] İlāhīden belā yetişe. **Meşnevī:**

[2]

220 مهار زورمندی مکن با کهان ۔ که بر یک نمط می نماند جهان

خطا بین که بر دست ظالم برفت ۔ جهان ماند و او با مظالم برفت

Pes lāzımdur ki [3] herkes ‘alā maḳādirihim ‘adli pīşe ve ẓulmi endīşe idüp ḫalel-i ẓulmden iḫtirāz eyleye. [4] **Meşnevī:**

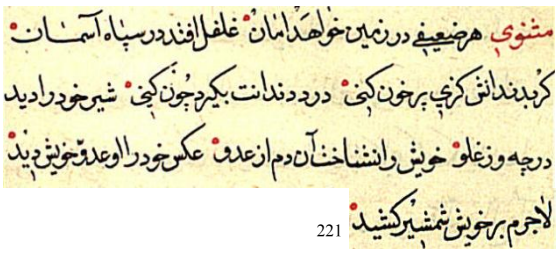
216 “Kim kardeşine kuyu kazarsa, (bilsin ki) kendisi kuyuya düşmek üzeredir.” (Hadis-i Şerif)

217 Ey zulümle bir kuyu kazan! Sen kendin için tuzak hazırlıyorsun.
İpekböceği gibi kendi etrafını örme; kendine kuyu kazarsan bari kararlıca kaz!
Zayıfları sen yardımcısız, kimsesiz sanma; Kur’an’dan “İZa câe nasrullah” ı oku (I/ 1311-1313)

218 Sen filsen, düşmanın senden ürkmüşse sana ceza olarak işte ebabil kuşu gelip çattı. (I/ 1314)

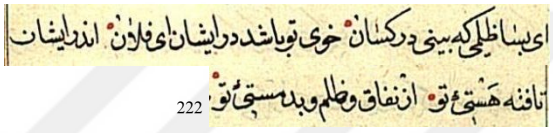
219 “Rabbinin, fil sahiplerine ne yaptığını görmedin mi?” (Fîl, 105/1)

220 “Efendi, küçüklere zorbalık yapma. Çünkü bir kararda kalmaz dünya” (Kırlangıç 2012: 48) [Sadî-Bostân]
“Zalimin eliyle yapılan hataya bak. Dünya kaldı da o gitdi ettiği zulümlerle.” (Kırlangıç 2012: 52)

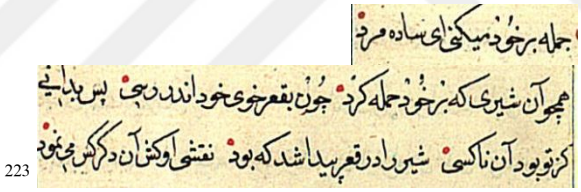
221 [4] [5] [6] [7]

Vaḳtā ki arslan ḳuyuya düşdi kendüden ġayrı [8] kimesne görmedi itdügi ẓulm kendüye ḳaldı kemāl-i ʻucbından kendüyi düşmenden [9] farḳ idemeyüp helāk oldı. Bu ḥāl bizüm vaṣf-ı ḥālimüzdür ki ġayrıdan [10] görinen ḳabāʾiḥ yine bizüm ṣıfāt-ı rezīle ve efʻāl-i ḳabīḥemüzdendür niteki buyurur. **Meşnevī:**

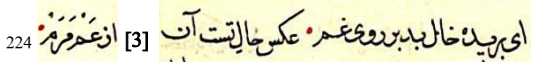
222 [11] [12]

Fi'l-ḥaḳīḳa çeşm-i ḥaḳīḳat ile [13] naẓar olıcaḳ ḥalāyıḳda müşāhede olınan ẓulm ü meşaḳḳat ü cevr ü miḥnet kendü reẓā[14]letimüzdendür ki anlara mün‘akis olmışdur. **Meşnevī:**

223 [11] [15] [16]

[17] Lā-büd ‘aybı kendüde müşāhede iden kimesne nefsini düşmen bilüp dāʾimā nefsine **80**[b] [1] tevbīḫ ider. Niteki şīr ḳa‘r-ı çāha düşdükde görinen ṣūret yine kendü ṣūreti [2] olduġın bildi. **Meşnevī:**

224 [3]

---

221 Yerde bir zayıf aman dilerse, gökyüzü askerleri birbirlerine karışırlar.
Sen birisini dişinle ısırıp ta kan içinde bırakırsan diş ağrısına tutulunca ne yaparsın?
Aslan, kuyuda kendisini görünce hiddetinden o anda kendini düşmanından ayırt edemedi.
Kendi aksini kendi düşmanı sandı, hulâsa, kendisine kılıç çekti. (I/ 1315-1318)

222 Ey adam! İnsanlarda gördüğün birçok zulümler, senin huyundur; sen, kendi huyunu onlarda görüyorsun.
Senin varlığın, nifakın, zulmün, gafletin onlara aksetmiştir. (I/ 1319-1320)

223 Ey ahmak! Kendine saldıran o aslan gibi sen de kendine saldırıyorsun.
Ahlâkının künhüne erişir, hakikatini anlarsan o adam olmamazlığın senden olduğunu bilirsin.
Aslan; başka bir aslan gibi görünen şeklin, kendi aksinden ibaret olduğu kuyu dibinde zahir oldu. (I/ 1323-1325)

224 Bir zayıfın dişini söken, o ters gören aslanın işini işlemektedir. (I/ 1326)

Ber-mūcib-i ḥadīṣ [225] المؤمن مرآة المؤمن mezkūr olan mażmūn yerinde olur [4] vaḳtā ki bir mü’min ġayrınuñ āyinesine naẓar eyleye anuñ cefāsından rencīde-ḫaṭır u şikeste- [5] dil olmaz belki ol kimesnenüñ ef‘ālinde kendü a‘māli cemālini müşāhede ider المؤمن ينظر [6] [226] اتقوا فراسة المؤمن ḥükmi ile dīdesi mükeḫḫel olan ḥaḳīḳat-i eşyāyı kemāhī görmege başlar [7] ve eger naẓar āteş-i ġażabdan nāşī olacaḳ olursa [227] نار الله الموقدة التي تطلع على الأفئدة [8] mūcibi ile hergiz ġayrılaruñ āyinesinde ḳabā’iḥ-i a‘māl ve feżā’iḥ-i ef‘ālden ġayrı nesne [9] müşāhede ve müṭāla‘a eyleyemez kendü ḥālinden ġāfil olur. **Meşnevī:**

موشکافی تو در دل [10]
عیب دیگران چون بعیب خود رہی کوری دران پیش چشمت داشتے شیشۂ کبود [11]
زان سبب عالم کبودت می نمود کہ تو کوری این کبودی دان ز خویش خویش را بدکو [12]
مکوکس را تو بیش [228]

Niteki **ḥażret-i ‘Alī** Kerremallāhu veche buyurdılar ki من نظر في عيب نفسه اشتغل عن عيب غيره [13] [229] Lā-cerem kişi kendü ḥālin görüp ġayrılar ‘aybından gözin örtmek [14] gerek belki [230] رحم الله امرءا اهدى إلينا عيوبنا feḥvāsı ile ‘aybını kendüye gösterene [15] dünyāda minnet-peẕīr olmaḳ gerek. **Meşnevī:**

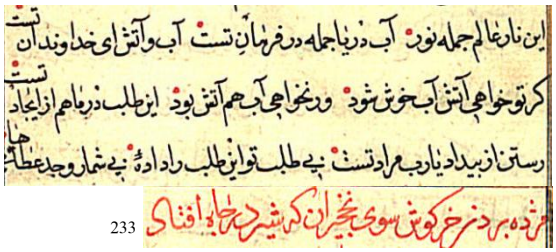
اندك اندك نور را بر نار زن تا شود نار تو [16] نور اي بو الحزن [231]

Tedrīciyle ḥażret-i Feyyāżdan fā’iz olan ‘ilm ü ma‘rifet nūrını [17] şehvet ü ġażab āteşine vurmaġla nārullāh nūrullāha mübeddel olup nār-ı cehennem ḥāl dili ile **81**[a] [1] [232] جر يا مؤمن فان نورك قد اطفأ نارى diyü söyleyüp ‘ināyet-i Ḥaḳ ile munṭafī olur [2] nārı nūr itmege ḳādir olmazsañ bārī cenāb-ı ḥażret-i ‘İzzete tażarru‘ u zārī ile bu maḳūle [3] münācāt eyleyüp di ki **Meşnevī:**

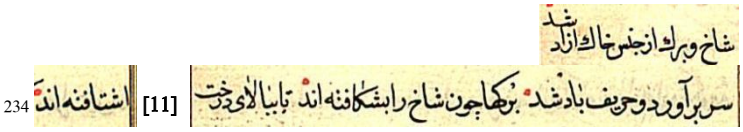
هم تو زده یا رب ازان آب طهور تا شود

---

[225] Hadîs-i Şerîf: “Mümin, müminin aynasıdır.” (Yardım 2008: 48)
[226] Hadîs-i Şerîf: “Mümin, Allah’ın nuruyla bakar.” (Yardım 2008: 190)
[227] “O, Allah'ın, yüreklere işleyen tutuşturulmuş ateşidir.” (Hümeze, 104/6-7)
[228] Başkalarının ayıbını ararken kılı kırk yararsın, ama kendi ayıbını görmezsin.
Gözünün önüne gök renkli bir cam koymuşsun, o sebepten âlem sana gök görünüyor.
Kör değilsen bu körlüğü kendinden bil. Kendine kötü de, başkasına deme! (I/ 1329-1330)
[229] “Kim kendi ayıbına bakarsa başkasının ayıbını görmez.” (Hz. Ali)
[230] “Bana hatalarımı gösterenden Allah razı olsun.” (Hz. Ömer)
[231] Ey gama, kedere dalmış adam! Azar azar ateşe nur serp ki ateşin nura dönsün. (I/ 1333)
[232] Hadîs-i Şerîf: “Ey mümin çabuk geç, nurun ateşimi söndürüyor.” (Yardım 2008: 103)

[4]
[5]
[6]
[7]

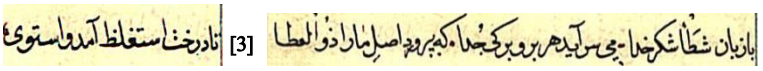
[8] Vaḳtā ki ḫargūş arslanuñ ibtilāsın müşāhede eyledi ḥamd-i firāvān u ṣenā-i bī-pāyān [9] iderek naḫcīrān ṭarafına revān oldı. **Meşnevī:**

[10]
[11]

Gūyā ki şāḫ u berg maḥbes-i ḫākde maḥbūs iken her biri āzād olup [12] ḳarīn-i bād-ı hidāyet ile şüküfte oldılar niteki sūsen ü serv-i āzād bī-zebān [13] u āzāde iken hevā-yı dilgüşā-yı gülistān içün Ḫāliḳa ḥamd-i firāvān ve būstān-ı ra‘nā-i [14] ḫurrem-nihād içün Allāha şükr-i bī-pāyān iderler ḫargūş daḫı ẕevḳ ü neşāṭ u feraḥ-ı inbisāṭ [15] ile temhīd-i şükri taḳdīm eyledi. **Meşnevī:**

[16]
[17]

Fī nefsi'l-emr dıraḫt-ı bāġuñ her berg [ü] şāḫı sa‘ādet ü baḫt u devlet 81[b] [1] ve numūne-i ḥālet-i pür-‘ibret içün ḥāl dili ile şükr-güẕārlıḳda muḳaṣṣır degüllerdür. **Meşnevī:**

[2]
[3]

Ol pīr aḳlar bitdügi vaḳt ḥażret-i Ḫudāya ḥamd idüp [4] gūyā dirler ki bi-ḥamdillāh bārān-ı raḥmet ile bizüm kökümüzi besleyüp envā‘-ı ‘aṭālar ḳılup ve luṭfı [5] ile perverde eyleyüp āṣār-ı ṣemerāt u ḥubūbātı ẓuhūra getürdi ve nihāyet istiḥkām ile ṣābit-[6]ḳadem idüp ser-firāz-ı bāġ-ı cihān ve ser-āmed-i besātīn-i devrān eyledi niteki ḥażret-i [7] Raḥmān *Sūre-i Fetḥ*de

---

233 Ya Rabbi, sen de o tertemiz suyu serp de âlemin şu ateşi tamamıyla nur olsun.
Denizin suyu hep ferman altındadır; ya Rabbi su da senindir, ateş de!
Sen istersen ateş, lâtif su olur; dilemezsen su bile ateş kesilir.
Bizim şu niyazımızı a yine sen ilham etmektesin. Zulümden kurtulmamız, senin ihsanındır.
Sen bize bu isteği, biz istemeksizin verdin, hadsiz, hesapsız ihsanlarda bulundun. (I/ 1334-1338)

Tavşanın, av hayvanlarına “aslan kuyuya düştü” diye müjde götürmesi

234 Dallar, yapraklar, toprak hapsinden kurtulunca başlarını yükseltir, rüzgârın eşi, arkadaşı olurlar.
Yapraklar, daldaki tomurcukları yarıp çıkınca ağacın tâ üstüne çıkarlar. (I/ 1342-1343)

235 Selvilerle yeşillik, daima dilsiz, dudaksız olarak suya ve ilkbaharın adaletine şükredip durmadadır.
Güzelim elbiseler giymiştir, eteğini sürüyerek sarhoş bir balde oynamada, güzel bir halde etrafa amber saçmadadır. (VI/ 4544-4545)

236 Her meyve ve her yaprak, tomurcuğunun diliyle Tanrı’nın şükrünü terennüm eder;
Bizim aslımızı, ihsan sahibi Tanrı yetiştirdi, nihayet ağaç kalınlaştı, doğrulup yükseldi de. (I/ 1344-1345)

millet-i İslāmı ekine teşbīh eyleyüp ذلك مثلهم في التوراة [8] 237 ومثلهم في الإنجيل كزرع أخرج شطأه فآزره فاستغلظ فاستوى على سوقه [9] diyü buyurur ve anı tenbīh ider ki şükr-güẕārlıḳ hemān dile maḫṣūṣ degüldür belki müverrid-i şükr [10] e‘ammdur lā-cerem erbāb-ı ḥaḳīḳat ve aṣḥāb-ı ‘ilm ü ma‘rifet bilürler ki izhār-ı bahār ve şükūfe-i [11] lālezāruñ tebessümi bād-ı ṣabānuñ ṣafāsına şükr-güẕārlıḳ ve ṭarāvet-i eṭrāf-ı çemen ve [12] neżāret-i lāle vü semen i‘tidāl-i hevānuñ ḥużūrına ṣenā-perdāzlıḳdur. 238 ولله در من قال [13] **Şi‘r:**

[14] شعر محتاج نیستم بزبان در ادای شکر ٭ پیداست شکر من که سروری در بر ست
[15] در شکر باد نیست زبانی شکوفه را ٭ شکر بن تبسم لب چون تنک شکر ست
[16] شکر صبا میکند ادا شکر بن نهاد نارنگ ولون احمر ست ٭ در کلبن از لیم صبا طهر ه
[17] بر کوفت ٭ شکر بن دوای نفس روح پرور ست KB

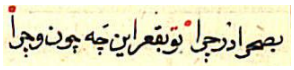
Ervāḥ-ı insān daḫı yine bunlar gibi [17] ḳafes-i āb u gilde maḥbūslardur anlar daḫı cān u dil gülzārından cüdā düşmişlerdür vaḳtā ki **82**[a] [1] bu ḳafes-i tengden ḫalāṣ olalar ḥażret-i Ḥaḳḳa şükr-güẕārlıḳ iderler. **Meşnevī:**

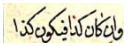
[2] در هوای عشق حق رقصان شوند ٭ همچو قرص بدر بی نقصان شوند 239

Ol ṭā’ife-i [3] memdūḥa āḫirete intiḳāl zamānında hevā-yı ‘aşḳ-ı İlāhī ile raḳṣ itdürürler من احب لقاء الله [4] 240 ḥükmi ile cānib-i ḥażret-i ‘izzete yetişmekde ‘acele idüp sa‘ādet-i vuṣlat [5] ile behremend olurlar. Sekerāt-ı mevtde anlara ‘ārıż olan şiddet-i mevt ıżṭırābī degüldür. [6] Belki nihāyet-i sürūr ve ġāyet-i ḥubūrlarından raḳṣ iderler. Zīrā cennetde olan maḳāmātlardan [7] seyrān ḳılurlar. Bu ḳıṣṣadan maḳṣūd erbāb-ı düvel ü aṣḥāb-ı baḥṣ-i cedelüñ aḥvālidür ki her kişi [8] kendüyi şīr-i bīşe-i iḳbāl ve ma‘den-i faẕl u kemāl mülāḥaẓa ider ḫaberi yoḳdur ol kimesne [9] ḫargūş-ı nefs-i pür-ḥiyelüñ tesvīlātı ile benlik ḳuyusına düşer ve çūn u çerā ve baḥṣ ü cedele [10] mübtelā olup yabānda ḳalur lā-cerem **ḥażret-i Mevlevī** ḳuddise sırruhu buyurur. **Meşnevī:**

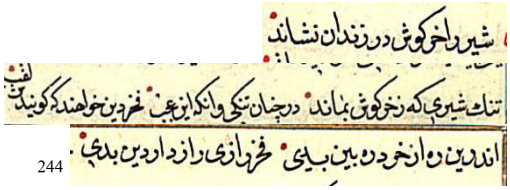
[11] ای تو شیری در تک این جاه فرد ٭ نفس چون خرگوش خون ریخت خورد ٭ نفس خرگوشت

237 “İşte bu, onların Tevrat'ta ve İncil'de anlatılan durumlarıdır: Onlar filizini çıkarmış, onu kuvvetlendirmiş, kalınlaşmış, gövdesi üzerine dikilmiş, ziraatçıların hoşuna giden bir ekin gibidirler.” (Fetih, 48/29)
238 “Kim söyledi Maşallah ona.”
239 Tanrı aşkının havasında raks ederler; ayın on dördü gibi noksansız ve tam bir hale gelirler. (I/ 1347)
240 Hadîs-i Şerîf: “Kim Allah’a kavuşmayı severse, Allah da ona kavuşmayı sever.”

241 [12]

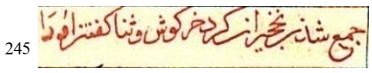
‘Ālim-i bī-‘amel ve ġāfil-i pür-daġal ve aṣḥāb-ı baḫṣ [13] u cedele nüktedür ki perde-i pindār ile çāh-ı ġurūrda ḳalup nefs ḫargūşı anları helāk [14] itmişdür. Zīrā ki bu ṭā’ife 242 bendinde giriftār 243 [15] çāhında dil-figārlardur. Bu zümrenüñ muḳtedāsı zamānında **İmām Faḫr-i Rāzī** olmağın bu maḥalde [16] iki beyt ile anuñ ḥālini işāret ider. **Meşnevī:**

82b

 [17] [1]

244

Ḥażret-i Ḳuṭbu'l-Aḳṭāb [2] **Ebu'l-Ḫıyāb Şeyḫ Necme'ddīn Kübrā**nuñ **İmām Faḫr-ı Rāzī** ile olan muḳāvele vü mücādele ve mübāḥeşe [3] vü mükālemesi icmālen budur ki **İmām Faḫr-ı Rāzī** şeyḫ-i meẕkūruñ şehrine geldükde ‘āmme-i ḫalḳ [4] imāmı istiḳbāl eylediler ḥażret-i şeyḫ ṣavma‘asından ṭaşra çıḳup iltifāt eyledi [5] ba‘d-ez-ān meclisde mülāḳāt müyesser olduḳda şeyḫe ‘adem-i iltifāt u istiġnālarından [6] istinṭāḳ itdükde şeyḫ buyurdı ki bu ḳadar iḥtirām u iltifāta senüñ fażīlet ü istiḥḳāḳuñ [7] nedür ki ‘āmme-i ḫalḳa istiḳbāl lāzım ola imām eyitdi ben vücūd-ı ḥażret-i Ḥaḳḳı biñ bir delā’il-i[8]vāżıḥa ile beyān eylemişümdür şeyḫ buyurdı ki ḳanḳı delīldür ki şekk ü gümān u mu‘ārażа vü nizā‘dan [9] ḫālī ola ben ḥażret-i Ḥaḳḳı ḳuvvet-i ‘ayne'l-yaḳīn ile müşāhede iderüm. Eger şekk ü evhāmdan [10] ḳurtılmaḳ isterseñ ḫıdmetimizde ol ki sa‘ādet-i ma‘āniye müyesser ola fe-emmā ġālibā **Mevlānā**nuñ [11] murādı **Faḫr-ı Rāzī**nüñ ẕemmi degüldür. Ehl-i kibr ü ḥasedüñ aḥvālini beyāndur.

245 [12]

[13] Ṭā’ife-i vuḥūş envā‘-ı şādlıḳ ile cūş u ḫurūşa gelüp ḫargūşuñ yüzin öpdiler [14] şimden ṣoñra ṣaḥrānuñ şem‘-i şebistānı ve ehl-i ṣaḥrānuñ dīde-i cānı sensin bu bābda [15] rāy-ı dānişüñ **Eflāṭūn**a ḥikmet ve fikr-i işābet-peẕīrüñ **Arisṭoya** ‘ayn-ı ‘ibretdür. [16] **Meşnevī:**

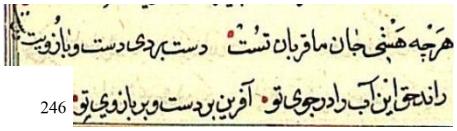
241 Ey kişi! Sen, bu dünya kuyusunun dibinde mahpus kalan bir aslansın. Tavşan gibi olan nefsin, seni nasıl kahretti?
Senin tavşan nefsin sahrada yiyip içmekte, zevk ve sefa etmekte. Sen ise şu dedikodu, bahis ve münakaşa kuyusunun dibindesin! (I/ 1351-1352)

242 “Neden? İzin verilmez.”

243 “Eğer öyle olursa böyle olur.”

244 Tavşan, aslanı zindana soktu. Aslan için ne ayıp şey; bir tavşancıktan geri kaldı!
Böyle bir ayba sahip olduğu halde şaşılacak şey şurasıdır ki bir de kendisine Fahreddin lâkabını takmalarını ister! (I/ 1349-1350)
Bu bahiste akıl, yol gösterici olsaydı Fahr-i Razı, din sırrını bilirdi. (V/ 4144)

245 **Av hayvanlarının tavşanın etrafına toplanıp onu övmeleri**

246 [17]

Fe-emmā şöyle ki ol 83[a] [1] ḫūn-ḫᵛārı ne vechle giriftār-ı çāh-ı belā ve ne ṭarīḳa ālüfte-i derd ü ‘anā eyledüñ ḫargūş [2] eyitdi ey yārān-ı meserret-encām v'ey dōstān-ı behcet-fercām bu maḳūle düşmen-i kīn-dāra [3] ẓafer ‘avn-i Perverdigār u te’yīd-i Kirdigār ile müyesser olur ne ān ki benüm gibi bir mūr-ı bī-miḳdāruñ [4] ḳuvvet ü zūrı ile ola. **Meşnevī:**

247 [5]

Ya‘nī 248 muḳteżāsı ile be-taḳviyyet-i [6] İlāhī ḳuvvet ü ḥüsn-i başīret müyesser olup düşmen-i bed-kāmdan intiḳām alınmışdur [7] fe-emmā te’yīd-i İlāhī daḫı böyle degüldür şaḫṣ-ı vāḥide mu‘ayyen ve yāḫud herkese müyesser ola [8] te’yīd ü tevfīḳ daḫı ulu'l-elbāb u aṣḥāb-ı i‘tiḳād u erbāb-ı intibāhadur ki bu dār-ı dünyāda [9] anlar her umūruñ ibtidā vü intihāsın fikr idüp pāklük üzre gelüp murādları yine pāklük [10] ile gitmekdür. **Meşnevī:**

249

[11] Fe-emmā ġaflet üzerine olmañ ki bu kār-ḫāne-i cihān cāy-ı sürūr ve bu devrān-ı bī-emān [12] maḥall-i ḥubūr degüldür bu dünyā-yı dūnuñ işi miḥnete maḥṣūr ve bu rūzgāruñ ekṣeriyyā [13] ḥāli żillete maḳrūndur bu gün saña yār ise yarın birine daḫı ġam-ḫᵛār u hevādārdur. [14]

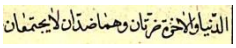
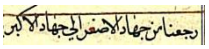
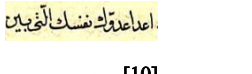
Beyt:

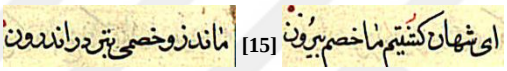
Ber-ḳarār üzre degüldür gerdiş-i gerdūna baḳ
Bir dem içre biñ iş eyler çarḫ-ı dīgergūna baḳ

[15] Heft-ser bir ecder-i merdüm-küş olmışdur zemīn
Aç gözüñ çarḫ-ı felekde kāse-i pür-ḫūna baḳ

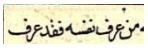
[16] İşbu bāġ-ı zamānda ḳanḳı ‘izzet nihāli ser-firāz oldı ki tünd-bād-ı cihān anı söyündürmedi. [17] Ehlullāhuñ devleti mü’eyyed ve mülki mü’ebbeddür ve ‘īş ü ‘işret ü żevḳ ü ṣafālarına ifnā yoḳdur 83[b] [1] siz daḫı bir iki günlük devlete maġrūr olmayup şurb-i şarāb-ı fānī ve ‘īş ü nūş-ı

246 Ne olursan ol; canımız sana kurban olsun! Ona galip geldin, elin, kolun sağ olsun! Tanrı bu suyu, senin arkından akıttı; eline, koluna aferin! (I/ 1360-1361)
247 Üstünlükler, Hak’tan gelir, hallerin değişmesi de ondandır. (I/ 1367)
248 “Allah işte onların kötülüklerini iyiliklere çevirir.” (Furkan, 25/70)
249 “Sen de temiz geldin, sakın ve temiz ol o zaman. Çünkü toprağa pis gitmek utanç vericidir.” (Kırlangıç 2012: 285) [Sadî-*Bostân*]

[2] nefsāni[y]i ferāmūş idiñüz tā ki dār-ı beḳāda ni‘met-i ebedī ile mü’eyyed ü muḫalled olasız [3] [250] vaḳtā ki göñül dünyā ḳulluġından [4] āzād olmaya dīdesi dīdār-ı sa‘ādet-ile ber-ḫūrdār olmaz bu ḳıṣṣa-i pür-ḥiṣṣenüñ [5] ẓāhiri şol kimesnenüñ ḥālidür ki düşmen-i āfāḳī[y]i helāk eyledi fe-emmā pehlüvānlıḳ düşmen-i [6] enfüsī[y]i öldürmekdedür niteki **ḥażret-i Mevlevī** ḳuddise sırruhu işāret ider tefsīr-i [7] [251] bu kelimāt-ı ṭayyibe gūyā ki ḫargūş-ı ‘aḳldan [8] sā’ir ḥayvānāta pend ü naṣīḥatdür ki [252] ḥabībüñ [9] ḥadīṣi üzre nefsi düşmeni dōst ṣūretinde bir düşmendür ki envā‘-ı ḥīle vü mekr [10] cibilliyetinde merkūz ve eṣnāf-ı şerr ü şürūr ḫilḳatinde mestūrdur anı ḳuvvet-i riyāżet [11] ve şiddet-i mücāhedet ile maḳhūr eylemek ehemm-i mühimmāt ve etemm-i lāzımātdandur aña nisbetle [12] ġazā-yı ḳüffār aṣġar ve mücāhede-i nefsī ġazā-yı ekberdür zīrā kāfir elinde ölen şehīd-i [13] pāk ve nefsi elinde ölen nā-pākdür żarar-ı kāfir cāna ve żarar-ı nefs īmānadur ol [14] ecilden zebān-ı ḫargūş ile beyān ider. **Meşnevī:**

[253]

Pes nefsi terbiyyet eyleyüp ıṣlāḥ eylemek ve anı emmārelük [16] ṣıfatından muṭma’innelük mertebesine yetişdürmek umūr-ı mu‘aẓẓamadandur belki sermāye-i [17] sa‘ādet-i ebedī ve pīrāye-i devlet-i sermedīdür zīrā ki terbiyye-i nefsden şenāḫat-ı nefs 84[a] [1] ve şenāḫat-ı nefsden ḥażret-i Ḥaḳḳı bilmek lāzım gelür ki [2] [254] vaḳtā ki nefs emmārelük ṣıfatından ḫalāṣ olmaya muṭma’innelük ṣıfatı [3] ile ḥayāt-ı cāvidānī bulmaz ve nefsi öldürmek ki tezkiyye-i nefsden ‘ibāretdür ol [4] mertebe sebeb-i feyz-i necāt ve vāsıṭa-i rif‘at-i derecātdur ḥālet-i ‘aḳl yolı ile müyesser [5] degüldür ṭā’ife-i felāsefe ve Berāhime ve sā’ir cehele bu ṭarīḳa sülūk itmegi ḳadem-i ‘aḳl [6] ile müyesser olur mülāḥaẓa itdiler ve ‘ale'l-‘amyā riyāżet ü mücāhedāt iştiġāli [7] ile mehālik-i āfātda mesālik-i şübehāta düşüp ‘inān-i istiḳāmetlerin elden çıḳar-[8]dılar eṣṣaḥ budur ki tezkiyye-i nefs mu‘ālece-i ebdān gibidür marīże lāzımdur ki kendü rāyı [9] ile edviye isti‘māl eylemeye meger ki bir ṭabīb-i ṣaḥib-tecrübe ḥāżır olup anuñ aḥvāline [10] çeşm-i şefḳat ile nāẓir ola ve ṭabī‘atına göre mu‘ālece idüp tedrīc ile ol [11] marażdan ḳurtara şöyle ki şerā’iṭ-i mezkūr mefḳūd ola marīż-i nā-tüvān ḫırmen-i [12] ‘ömrin bād-ı hevāya virür ve tezkiyye-i nefs daḫı erbāb-ı velāyetden birinüñ taṣarrufı ile-[13]dür ki cemī‘-i aḥvālinde peyġambere ittibā‘ itmiş ola ve ‘ömrini tecrübe vü

[250] Hadîs-i Şerîf: “Dünya ve ahiret birbirine zıttır. İki zıt birarada bulunmaz.”
[251] Hadîs-i Şerîf: “Küçük cihattan büyük cihata döndük.” (Yardım 2008: 50)
[252] Hadîs-i Şerîf: “Senin en zararlı düşmanın nefsindir.” (el-Aclûnî 2009: 143, Yardım 2008: 146-147)
[253] Ey padişahlar! Dışarıdaki düşmanı öldürdük; içimizde ondan beter bir hasım var. (I/ 1373)
[254] Hadîs-i Şerîf: “Nefsini bilen Rabbini de bilir.” (Yardım 2008: 220)

tezkiyye vü taṣfiyye [14] ile geçürmiş ola fi'l-meṣel eṭibbā mu‘ālece-i nüfūsda enbiyā gibidür evliyā enbiyānuñ [15] şākirdleridür هوالذی بعث فی الامیین رسولا منهم یتلوا علیهم آیاته ویزکیهم [16] 255 ویعلمهم الکتاب والحکمة feḥvāsı ile enbiyā nüfūs-ı merżā[y]ı me‘ācīn-i şerā’ī‘ ile [17] dārū-ḫāne-i ḥaḳīḳatde ‘ilāc iderler lā-cerem ḫıdmet-i ebrārda mücāhede-i bisyār gerekdür ki 84b [1] nefs müzekkī vü mürebbī ola zīrā ki ‘aḳl-ı derrāk ḳuvveti ile nefs helāk olmaz niteki buyurur. [2] **Meşnevī:**

کشتن او کار عقل وهوش نیست 256 شیر باطل لقمهٔ خرگوش نیست

[3] Ḥażret-i Ḥaḳ nefs[i] cehennem ṣūretinde ḫalḳ eylemişdür. Anuñ derekātına nefsüñ ṣıfāt-ı [4] meẕmūmesi muḳābildür meṣelā kibr ü ḥırṣ u şehvet ü ḥased ü ġażab u buḫl u ḥıḳd [5] ve bunlaruñ her biri derekāt-ı cehenneme ki ber-ā-berdür ṣıfāt-ı meẕmūme[y]i tezkiyye eylemeyince [6] derekāt-ı cehennemden ḫalāṣa imkān yoḳdur ol kimesne ki derekāt-ı süfliyyeden ‘ubūr [7] eyleye derecāt-ı ‘ulviyyeye vāṣıl olur 257 کما قال الله تعالی قد افلح من زکیها [8] ve ol ki bu ṣıfāt-ı meẕkūre[y]i tezkiyye eylemeye ḫā’ib ü ḫāsir derekāt-ı cehennemde ḳalur [9] niteki buyurur 258 وقد خاب من دسیها **Meşnevī:**

دوزخست این نفس دوزخ ازدها
کو بدریاها نگردد کم وکاست [10] هفت دریاها در او شامد هنوز کم نگردد
سوزش آن خلق سوزد 259 [11]

Nefsüñ cehenneme vech-i müşāhebeti budur ki yedi deryānuñ [12] ṣuyını cehenneme ḳoysalar munṭafī olmaz nefse daḫı ne ḳadar murādı virilürse [13] ḳanā‘at gelmez. **Meşnevī:**

سنگها وکافران سنگ دل اندر آیند اندر و ذار و خجل
هم نگردد ساکن از چندین غذا تا رخ حق آید مر ورا این ندا سیر کشتی هیچ گوید
نی هنوز اینت آتش اینت تاب اینت سوز 260 [14] [15]

---

255 “O, ümmîlere, içlerinden, kendilerine âyetlerini okuyan, onları temizleyen, onlara kitabı ve hikmeti öğreten bir peygamber gönderendir.” (Cuma, 62/2)

256 Bunu öldürmek, aklın fikrin işi değil. İçerideki aslan; öyle tavşan maskarası olmaz. (I/ 1374)

257 “Allahu Te‘ala buyurur ki: “Nefsini arındıran kurtuluşa ermiştir” (Şems, 91/9).

258 “Onu kötülüklere gömüp kirleten kimse de ziyana uğramıştır.” (Şems, 91/10)

259 Cehennem, bu nefistir; cehennem, bir ejderhadır ki harareti denizlerle eksilmez.
Yedi denizi içer de yine kocakarıya benzeyen nefsin harareti ve coşkunluğu azalmaz. (I/ 1375-1376)

260 Taşlar, taş yürekli kâfirler; ağlayıp inleyerek mahcup bir halde cehenneme girerler.
Hak’tan ona şu nida gelmedikçe bu kadar azaba da kanaat etmez:
“Doydun mu” denir. O, kurt ve sırtlan gibi “Hayır, doymadım” der. İşte sana ateş, işte sana hararet! (I/ 1377-1399)

Ber-muḳteżā-yı [261] وقودها الناس والحجارة [16] cāhīme dāḫil olduḳlarında bu ḳadar ġıdādan sākin olmayup [262] هل امتلأت ḫiṭābı [17] olduḳda [263] هل من مزيد diyü daḫı ṭaleb idüp şiddet-i ḥarāret ü iltihābı evvelkinden 85[a] [1] ziyāde olur ḥadīṯ-i şerīfde buyurur ki لا تزال جهنم تقول هل من مزيد حتى يضع رب العزة قدمه فيقول قط قط وينزوي بعضها الى بعض [2] [264] Bu ḥadīṯ-i şerīf müteşābihātdandur [3] ḥażret-i Ḥaḳ mekāndan münezzehdür ve ba‘żılar te’vīl idüp ḳıdemden murād cehenneme ṣoñra [4] daḫil olanlardur didiler ve yāḫud bir maḫlūḳ ola ki adı ḳadem ola ve yāḫud ḳadem [5] sekīne-i raḥmet-i Raḥmāndan ‘ibāret ola veyā ṣıfat-ı ḳahr ola andan soñra sākin [6] olur dimişler. Lā-cerem nefs āteşini söyündürmek ki cehennemin yedi derekātınuñ [7] nümūdārıdur ġāyet müşkildür ol yedi ṣıfat-ı mezkūrenüñ izālesi ṣāḥib-taṣarruf [8] velī ḳuvveti ile müyesserdür kişi kendü bilgüsi ile tezkiyye-i nefs eylemek ḳabīl-i muḥālātdandur. [9] **Meşnevī:**

مثنوی چونکه جزو دوزخست این نفس ها ٭ طبع کل دارد همیشه جزوها [9]
این قدم حق را بود کو را کشد ٭ غیر حق خود که کمان او کشد ٭ در کمان نَنهَند الّا [10]
تیر راست ٭ این کمان را باز کون کز تیرها است ٭ راست شو چون تیر وارَه از کمان [11]
کز کمان تیر راست بجهد بی کمان [12] [265]

Bu ṣūretde i‘ānet-i Ḥaḳ ve hidāyet-i Ḳādir-i Muṭlāḳ [13] olmayınca nefsini kimesne öldüremez. Nefs gümānından ḫalāṣ olmaġuñ sermāyesi [14] oḳ gibi ṭoġrıluḳdur bu ṣıfat ṣıfāt-ı ḥamīdenüñ kendüsidür ṭoġrıluḳ derecāt-ı [15] ‘aliyye ve maḳāmāt-ı seniyyeye yetişmege sebebdür. **Beyt:**

میان جان الف زان زاست سوست [16] که اندر صورتش او راست هست ٭ KB

Velīkin bu ṣıfatuñ taḫṣīli emr-i ‘aẕīm ve bu ḫaṣletüñ [17] iktisābı kār-ı elīmdür sūre-i Hūdda [266] فاستقم كما امرت işāreti bu ḥāli müştemildür 85[b] [1] niteki Ḫ[v]āce-i ‘Ālem [267] شيبتني سورة هود diyü buyurdılar. **Beyt:**

مران بادهٔ هودست کیرو ٭ [2] بخود کن که سر کرد اینے خواجه سورهٔ هودست ٭ KB

---

[261] “Yakıtı insanlarla taşlar olan ateşten sakının.” (Bakara, 2/24)
[262] “Doldun mu?” (Kaf, 50/30)
[263] “Daha var mı?" (Kaf, 50/30)
[264] “Cehennemin içine cehennemlikler atılır durur. Ve atıldıkça, cehennem der ki: “Daha var mı?” İster, bekler ve sorar âlemlerin Rabbine “Daha var mı yâ Rabbi? Daha gelsin!” (Hadis-i Şerif)
[265] Bizim nefsimiz de cehennemin bir parçasıdır. Onun için cüzüler daima küllün tabiatındadır.
Nefsi öldürecek ayak da ancak Hakk’ın ayağıdır. Zaten nefsin yayını Hak’tan gayrı kim çekebilir?
Yaya ancak doğru ok koyarlar. Bu yayın ters ve eğri okları da vardır.
Ok gibi doğru ol da yaydan kurtul! Çünkü her doğru okun, yaydan fırlayacağına şüphe yok. (I/ 1382-1385)
[266] “Emrolunduğun gibi dosdoğru ol.” (Hûd, 11/112)
[267] Hadîs-i Şerîf: “Beni Hûd Suresi ihtiyarlattı.” (Tirmizî, Tefsîru'l-Kur'ân, 56)

Düşmen-i bīrūnī ki düşmen-i āfāḳīdür [3] anuñla ceng cihād-ı aṣġardur tertīb-i ‘asker-i bī-ḥisāb ve tezyīn-i ṣufūf u ālāt [4] u esbāb olmadın müyesser degüldür ve düşmen-i enderūnī ki nefs-i dündan ‘ibāretdür [5] anuñla mücāhede cihād-ı ekberdür umūr-ı ṣalāt ki mu‘aẓẓamāt-ı cihād-ı ekberdendür استقموا واستقيموا [6] 268 رحمكم الله mücibince lā-büd istiḳāmet ü istivā emr-i mesnūndur şol ma‘nāya ki [7] namāz düşmen-i nefs ile ḥarb u ḳıtāl itmekdür niteki cihād-ı aṣġarda ser-leşker olmayınca [8] e‘ādīye ẓafer müyesser degüldür cihād-ı ekberde daḫı nebī ve yāḫud velīye ittibā‘ itmeyince [9] nefs-i emmāreye ġalebe muḳarer degüldür ol sebebden buyurur. **Meşnevī:**

قد رجعنا من

جهاد الاصغر یم • بانبی اندر جهاد اکبر یم • قوت از حق خواهم و توفیق و لاف • [10]

تا بسوزن بر کنم این کوه قاف • سهل شیری دان که صفها بشکند • شیر انسان آن که خود را بشکند [11]

269 امدن رسول قیصر روم با امیر المؤمنین عمر رضی الله عنه و دیدن او کرامت عمر [12]

[13] ḳıṣṣa-i pür-ḥişşe oldur ki emīrü’l-mü’minīn **ḥażret-i ‘Ömer** Raḍıyallāhu ‘anhnuñ ḫilāfeti zamānında [14] ḳayser-i Rūm ilçi göndermiş idi vaḳtā ki rasūl-i ḳayser Medīne-i münevvere yetişti. **Meşnevī:**

270 کفت کو قصر خلیفه ای خشم • تا من اسب و درخت آنجا کشم [15]

Ehl-i Medīne didiler ki [16] anuñ ẓāhirde ḳaṣr u ṣarāyı yoḳdur belki ol dil ü cān ḫānesini ma‘mūr eylemişdür [17] **ḥażret-i Risālet** ‘aleyhi's-selām faḳr ile faḫr eyleyüp ḳaṣr-ı müşeyyed ve bünyān-ı mümehhed ile **86**[a] [1] iftiḫār itmedükleri gibi bunlar daḫı iḫtiyār eylemediler anlar طهر بیتی للطائفین [2] 271 علی ما فهم اهل القیین ḥükmi ile cān u dil ḫānesinüñ ṭahāretine ol ḳadar [3] meşġüllerdür ki āb u gil ḫānesin ma‘mūr itmek hevāları ḳalmamışdur ol ṭā’ife ki [4] āṣār-ı tecelliyāt-ı İlāhī ile göñül Ka‘besin ṭavāf u ma‘mūr eylemişlerdür ḫāne-i ḳalbi taṭhīr [5] itmedin ol dā’ireye ḳadem ḳomamışlardur zīrā ki göñül ḫanesinde ol ḳadar vüs‘at [6] vardur ki ‘arş belki hezār ‘arş ‘ārifüñ göñli evinde nā-bedīddür. **Beyt**

---

268 Hadîs-i Şerîf: “(Saflarınızı) sık ve düzgün tutunuz. Allah’ın rahmeti üzerinize olsun.”

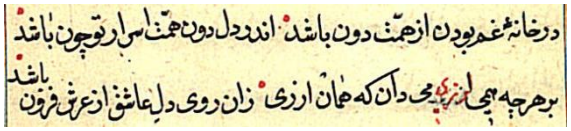
269 Biz şimdi küçük muharebeden döndük; Peygamber’le beraber büyük muharebedeyiz.
Tanrı’dan denizleri yaran bir kuvvet isterim ki bu Kaf dağını iğne ile yerinden koparıp atayım.
Şunu bil ki safları bozup dağıtan aslanla savaşmak kolaydır, asıl aslan, nefsini mağlup edendir.“ (I/ 1387-1389)

Rum Kayseri elçisinin, Emîrülmü’minin Ömer’e – Tanrı ondan razı olsun – gelip Ömer’in kerametini görmesi

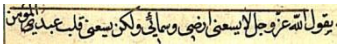
270 Medine halkına “Halifenin köşkü nerededir ki atımı, eşyamı oraya çekeyim” dedi. (I/ 1391)

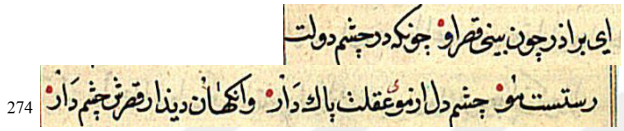
271 Tavaf edenler, kendini ibadete verenler, rukû ve secde edenler için evimi (Kâbe'yi) tertemiz tutun. (Bakara, 2/125)

[7]

272

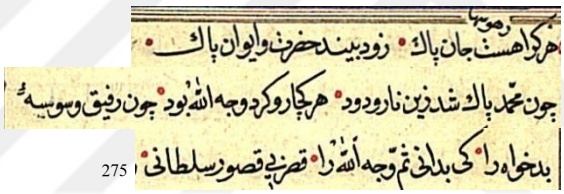
[8]

[9] ‘Ale’l-ḫuṣūṣ ḳalbüñ vüs‘atına bürhān-ı ḳāṭi‘ ve delīl-i sāṭi‘ ḥadīṣ-i ḳudsī kifāyet [10] ider ki [11] 273 ol ki gönül ḫānesin ta‘alluḳāt-ı mā-sivādan pāk ide künc-i dili [12] genc-i İlāhīye hem-dem ü maḥrem ola vüs‘atde ‘arş-ı ‘aẕīmden a‘lādur ve rif‘at-i ḳaṣīr-i ḳaṣr [13] **ḥażret-i ‘Ömer**üñ ḳadri ḳatında ṣüret-i muḫtaṣar ve kār-ı muḥaḳḳardur ve ‘aẓamet-i vüs‘at-i [14] ḳaṣr-ı **‘Ömer** hezār-bār andan ber-ter ve vücūhātıyla efzūnterdür ammā her göz anı idrāk [15] itmege lāyıḳ degüldür. **Meşnevī:**

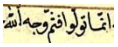
[16]

[17] Pes **ḥażret-i Mevlānā** gönül gözinüñ devāsın ve maraż-ı ḳalbüñ ‘ilācın beyān idüp **86**[b] [1] buyurur. **Meşnevī:**

[2]

[3]

ve eyvān-ı ḥażret-i Sübḥānī[y]i [4] dīde-i cān-ı pāk-derrākden ġayrı bir kimesne idrāk idemez dīde-i ālūde-i ḫāk ḳanda [5] müşāhede-i eyvān-ı ḥażret-i pāk ḳanda egerçi 276 ḥükmi ile herkes [6] ḥażret-i Allāha müteveccihdür. Ammā ki herkes anuñ lezzet-i dīdārından ḫaberdār u behredār [7] degüldür. **Şi‘r:**

277

---

272 “Gam evinde oturup kalmak, aşağılık bir himmete sahip olmaktandır. Aşağılık himmete sahip olan kişinin gönlünde, nasıl olur da senin sırların bulunur?
Neyin üstüne titriyorsan bil ki değerin odur ancak; işte bu yüzdendir ki âşıkın gönlü Arş’tan da üstündür.” (Dîvân-ı Kebîr, G. XXXVIII, C. II, 46)

273 Hadîs-i Kudsî: “Ben yere göğe sığmadım, ancak mü’min kulumun kalbine sığdım.” (Yardım 2008: 69-70)

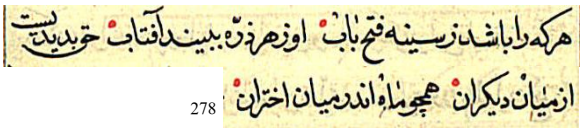
274 Kardeş, onun köşkünü nasıl görebilirsin? Gönül gözünde kıl bitmiş!
Gönül gözünü kıldan ve hastalıktan arıt, sonra köşkünü görmeyi gözet. (I/ 1394-1395)

275 Kimin canı, heveslerden arınmışsa derhal tertemiz Tanrı tapusunu, Tanrı dergâhını görür.
Muhammed, bu ateşten, bu dumandan temizlendiğinden nereye yüz çevirse orada Allah cemalini gördü.
Seni kötülüğe sevk eden vesveselere yoldaş oldukça “Semme vechullah”ı nasıl bilebilirsin? (I/ 1396-1398)

276 “Nereye dönerseniz Allah’ın yüzü işte oradadır.” (Bakara, 2/115)

277 “Ne yâr herkese yüzünü gösterir ne de basit bir kişiye kral.”
(*Attar Dîvânı*: https://ganjoor.net/attar/divana/ghazal-attar/sh367/)

[8] Fe-emmā **ḥażret-i Faḫr-ı ʻĀlem** āteş-i şehvet ü ġażab ve küdūret-i hevā vü hevesinden ḫalāṣ olmaġı [9] her ḳanda teveccüh eyledi ise ḥażret-i Ḥaḳḳı anda müşāhede eyledi **Meşnevī:**

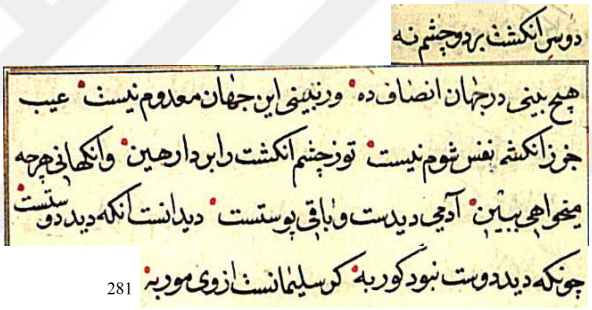
[10]

[11]

278

Muḥaḳḳaḳ budur ki kişi ḫārzār-ı mā-sivādan [12] ḳurtılmayınca sa‘ādet-i müşāhede-i gülzār müyesser olmaz anuñ dīdār-ı bā-kemālin görmege [13] cemāli yüzi ile münevver olmış bir göz gerek [279] ehl-i [14] ẓāhire kevākib-i nücūm içinde māh u āfitāb ne vechle rūşen ü ma‘lūm ise ulu'l- [15] ebṣāra daḫı meẓāhirde ḥażret-i Ḥaḳ ol vechle ẓāhir ü rūşendür [16] [280] fe-emmā perde-i ḥicābda maḥcūb olanlar bu cihānı görmezler [17] ḳanda ola ki cihāniyānı göreler niteki buyurur. **Meşnevī:**

87[a]

[1]

[2]

[3]

[4]

281

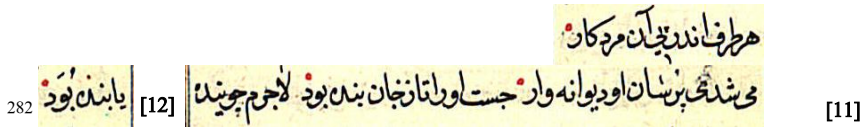
Bir ‘ilm ki ṣıfatla [5] müştehir ola anı ism-i cins menzilesinde isti‘māl iderler ya‘nī **Ḫātem** dirler cevād murād [6] idinürler ve **Saḥbān** dirler feṣāḥat maḳṣūd iderler **Süleymān** daḫı salṭanatla mevṣūf [7] olduġından **Süleymān** diyüp salṭanatlıḳ murād idinürler ve egerçi burada ṣūret-i [8] şarṭıyye te’vīlsüz daḫı müstaḳīmdür ammā ol ṣūret ri‘āyet-i edebe aḳrebdür çün [9] rasūl-i Rūm ol ḳavmden aḥvāl-i **ḥażret-i ʻÖmer**i ma‘lūm eyledi ise iştiyāḳı teraḳḳī [10] idüp görmege ‘azīmet ü raġbet eyledi. **Meşnevī:**

278 Kimin kalbinde kapı açılırsa gönül göğünde yüzlerce güneş görür.
Yıldızların içinde ay nasıl görünürse başkaları arasında Tanrı da öyle görünür. (I/ 1399-1400)

279 “Kişiyi verdiği şeyler değil, bindiği şeyler taşır.” (Kelâm-ı Kibâr)

280 “Her şeyde O’nun varlığını, birliğini gösteren bir alâmet vardır.” (İbnü’l-Mutez’in bir şiirinden)

281 Fakat iki parmağını iki gözünün üstüne koy: bir şey görebilir misin? İnsaf et!
Sen görmesen de dünya yok değildir. Kusur, ancak şom, nefsin parmağında.
Kendine gel! Gözünden parmağını kaldır da ne istiyorsan gör. (I/ 1401-1403)
İnsan gözden ibarettir. Geri kalanı bir deridir. Göz de, dostu gören göze derler.
İnsan, dostu görmeyince kör olsun, daha iyi. Böyle adam Süleyman bile olsa, karınca ondan yeğdir. " (I/ 1406-1407)

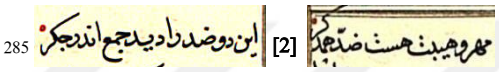
[11]

Meger bir A‘rābī ḫaber virdi ki ol ẕāt-ı muṭahhar ya‘nī **ḥażret-i ‘Ömer** bir ḫurma [13] ağacı gölgesinde [283] feḥvāsıyla ḫalḳdan ‘uzlet idüp [14] ḳaylūle ile istirāḥat eylemişdür.

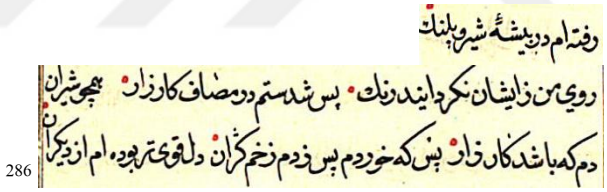

[15]

[16] Vaḳtā ki rasūl-i ḳayṣer ḫalīfe-i Rasūllullāhı gördi derūn-ı dilden ta‘aşşuḳ idüp lākin [17] cāẕibe-i ḳudret-i meḥābeti ġalebe idüp ġāyet-i dehşetinden yaḳın varamadı ve anı **87**[b] [1] be-ġāyet meḥīb görüp endāmına lerze düşdi. **Meşnevī:**

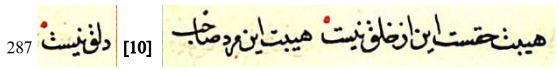
Ol ḥālde rasūl-i ḳayṣere bu ḫāṭıra geldi ki niçe pādişāhlar [3] ḫıdmetine vardum ki her biri envā‘-ı ḳudret ü ḥaşmet ṣāḥibleri iken bī-meḫāfet [4] ü āfet ve bī-ḫaşyet ü mezellet ser-‘ubūdiyeti yire ḳoyup ḫıdmet iderdüm ‘acebāne ḥikmetdür ki [5] bunuñ meḥābeti ‘aḳlı rubūde eyleyüp beni müteḥayyir eyledi. **Meşnevī:**

[6]

[7]

[8] Bu emr-i ‘acībdür ki bī-silāḥ u bī-esbāb bir ḥarīf yaturken baña bu ḳadar dehşet ü ḥayret [9] müstevlī ola. **Meşnevī:**

[10]

---

282 O iş erinin ardına düşmüş, her tarafa koşmakta, delicesine onu aramaktaydı. (I/ 1410)
Candan kul olmak için onu aradı. Şüphesiz, arayan bulur. (I/ 1412)

283 Kim ki insalardan uzak durdu, (o) kurtuldu.

284 **Elçinin Emîrülmü’minin Ömer’i -Tanrı ondan razı olsun- bir ağaç altında uyur bulması**

285 Muhabbet ve heybet birbirinin zıttı iken gönlünde bu iki zıttın birleştiğini gördü. (I/ 1417)

286 Aslanlar, kaplanlar bulunan ormanlara daldım, yüzümün rengi bile kaçmadı.
Birçok savaşlarda bulundum; savaş başlayınca
Bir hayli ağır yaralar aldım, düşmanları ağır bir surette yaraladım. Bütün bu ahvalde kalbim, diğerlerinden daha kuvvetli idi. (I/ 1420-1422)

287 Bu heybet Hak’tan halktan değil; bu heybet, şu abalı adamdan gelmiyor” dedi. (I/ 1424)

Bu hey'et hey'et-i şūrī degüldür belki bir emr-i ma'nevīdür gūyā ki kelām-ı [11] **ḥażret-i Muṣṭafā** bu ḥāli mü'ekkeddür ki من خاف الله خافه كل شيء ومن خاف غير الله [12] [288] خوفه الله عن كل شيء ġālibā benüm istidlāl-i ḫaşyetim ol sebebdendür diyüp rasūl-i [13] ḳayşer bu ḥayretde idi ki **ḥażret-i Emīrü'l-mü'minīn** Raḍıyallāhu anh uyḳudan uyandı [14] rasūl-i ḳayşer selām virüp anlar daḫı kemāl-i luṭflarından redd-i selām eyleyüp gül bād-ı ṣabādan [15] şikefte olduġı gibi tebessüm eylediler ve ḥużūr-ı şerīflerine da'vet idüp yir gösterdiler [16] **Meşnevī:**

هر که ترسد هر دو را ایمن کنند ۞ مرد دل ترسنده را ساکن کنند لاتخافوا هست
نزل خائفان ۞ هست در خبر از برای خائفان [289] [17]

[290] لاتخافوا lafẓı ṭa'ām-ı mā-ḥażer ve ġıdā-yı **88**[a] [1] muḫtaṣardan 'ibāretdür mühimmān öñine ḥāżır iderler nite ḳorḳu zamānında melā'ikeler mü'minlere [2] [291] لاتخافوا ولاتحزنوا وابشروا بالجنة التي كنتم توعدون ile ḫiṭāb iderler [3] binā'en 'alā ẕālik **ḥażret-i 'Ömer** daḫı mihmānuñ ḳorḳusın def' idüp ḫ[v]ān-ı iḥsānla ṭoyladı [4] gūyā ki لاتخافوا ḫiṭābı mecāzen aña ziyāfet olmış olur. **Meşnevī:**

آن دل از جا رفته را
دلشاد کرد ۞ خاطر ویرانش را آباد کرد ۞ بعد از آن گفتش سخنهای دقیق ۞ وز صفات پاک خوش غم الرفیق [292] [6] [5]

Erbāb-ı maḳāl ve aṣḥāb-ı ḥālüñ ḥażret-i Ḥaḳ ile olan ḥālātlarından [7] ve maḥbūb-ı ḥaḳīḳī ṭarafından anlara ẓāhir olan nümāyiş ü āzmāyişden 'alā ṭarīḳi'l-icmāl [8] beyān eyledi. **Meşnevī:**

او ز منزلهاء جانش یاد داد ۞ وز سفرهای روانش یاد داد [293] [15]

[9] Şīn-i żamīri **ḥażret-i 'Ömer**e rāci' olmaḳ ensebdür rasūl-i ḳayşere rāci' olursa [10] daḫı olur ki eşnā-yı kelāmda menāzilüñ yādına ol sebeb olmış ola ve illā mażmūn-ı [11] evvel aḳrebdür. **Meşnevī:**

---

[288] Hadîs-i Şerîf: "Her kim Allah'tan korkarsa, Allah her şeyi ondan korkutur yani herkes ona saygı duyar. Kim Allah'tan korkmazsa, Allah onu her şeyden korkan bir insan haline getirir."

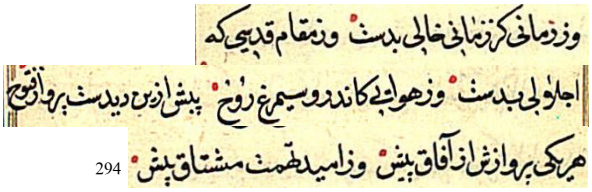
[289] Bir kişi Hak'tan korkup takva yolunu tuttu mu: cin olsun, insan olsun, onu kim görse korkar. (I/ 1425) Korkanı, emin ederler, gönlünü yatıştırırlar. (I/ 1429)

[290] "Korkmaksızın." (Tâhâ, 20/77)

[291] "Korkmayın, üzülmeyin, size (dünyada iken) vadedilmekte olan cennetle sevinin!" (Fussilet, 41/30)

[292] Ömer, o yüreği oynayan kimseyi sevindirdi, yıkılmış gönlünü yaptı.

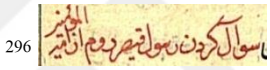
[293] Ondan sonra en güzel bir yoldaş olan Tanrı'nın tertemiz sıfatlarına dair ince bahislere daldı; (I/ 1432-1433) Ömer, elçiye can menzillerini söyledi, ruh seferlerini anlattı. (I/ 1439)

294 [12] [13]

Rasūl-i ḳayṣerüñ [14] nihādında ḳābiliyyet olmaġ-ıla kelimāt-ı ḥaḳīḳate ṭālib ve esrār-ı ṭarīḳate rāġıb olup [15] menāzil-i cān ve medāric-i revāndan ve rūḥ iḳlīm-i bedenden gelmez evvelki ol zamānda [16] cedāvil-i bāġ u bahār ve tedāvür-i leyl ü nehār yoġ idi ol maḳām-ı ezelüñ ta‘ẓīm [17] ü iclālinden ve sī-murġ-ı cānuñ āşiyān-ı lā-mekānda pervāz u cevelānından ḫaber virdi. 88[b] [1] **Meşnevī:**

295

Çün **ḥażret-i** [2] **‘Ömer** Raḍıyallāhu anh ol rasūl-i pür-uṣūli gördi ki ḳābil-i irşād ve ṭālib-i esrārdur [3] himmet ve kīmyā-yı ḫāṣiyyetin andan dirīġ eyledi.

296

[4] Rasūl-i ḳayṣer evvelā su’āl eyledi ki murġ-ı cān şehbāz-ı ‘ālem-i eflākde iken bu ḳafes-i ḫākīye neden [5] nuzūl itdi ve ol cevher-i pāk-i ‘ulvī a‘lā-yı ‘illiyyīnde iken bu zindān-ı ḫāk-i süflīye niçün [6] raġbet eyledi cevābında buyurdılar ki ol Pādişāh-ı Bī-zevāl ve Şehen-şāh-ı Lā-yezāl ḳudret-i [7] kāmile ve ḥikmet-i şāmilesiyle güş-ı murġ-ı cāna bir vechle efsūn oḳudı ki bi'ż-żarūrī [8] ḳafes-i teni iḫtiyār eyledi ya‘nī var tene müte‘allıḳ ol ki himmet-i bī-‘illetim bedriḳa-i rāhuñ ve ‘ināyet-i [9] bī-ġāyetüm püşt ü penāhuñdur. Seferde saña refīḳ-i şefīḳ ve ḥażarda mu‘īn ü ẓahīr benem ve eger naẓaruñ [10] ‘ālī olursa 297 ḥükmi ile beni her yirde bulup maḥrem-i esrār ve her-bār [11] benümle hevādār ol. **Beyt:**

KB [12]

Egerçi 298 dür ammā sefer āyīne-i cemāl-nümā-yı [13] her-hünerdür. **Beyt:**

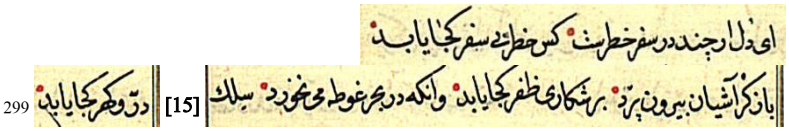
294 Zamandan dışarı olan, zamana sığmayan bir zamandan, azamete mensup kutsiyet makamından,
Ruh simurgunun, bu âleme gelmeden önceki geniş uçuşlarından bahsetti.
Ruhun, o âlemde bir uçuşu, ufukları aşıyordu; iştiyak çekenlerin ümitlerinden de ileri gidiyordu, hırslarından da! (I/ 1440-1442)

295 Ömer, o yabancı çehreli zatı tam dost buldu, canının Tanrı sırlarını dilediğini anladı. (I/ 1443)

296 **Rum Kayseri elçisinin Emîrülmü’minin Ömer’den suali**

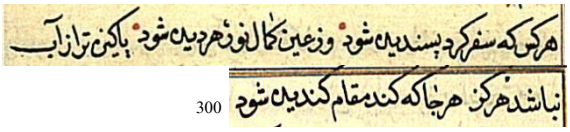
297 “Nereye dönerseniz Allah'ın yüzü işte oradadır.” (Bakara, 2/115)

298 “Cehennem azabı yolculuktan bir parçadır.” (Hz. Ali)

299 [15] [14]

Şimşīr-i ābdār ġılāfından çıḳmadın ma‘reke-i merdānda yüz aġartmaz [16] ve ḳalem beyāż varaḳda başı üzre yürimeyince naḳş-ı zībāyı vücūda getürmez. **Beyt:**

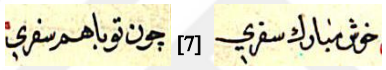

[17] [1]

89[a]

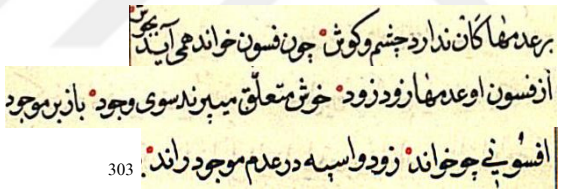
300

Çāşnī-i şarāb-ı infiṣāli ṭatmayan [2] lezzet-i zülāl-i viṣāli bilmez yüri var sefer eyle ki [301] mūcibince her ser-i [3] rāhda ‘ināyetüm saña ḳarīn-ḥāl [302] muḳteżāsınca [4] himmetüm rehīn-āmāl ola zīrā ki rişte-i nāṣiyyetüñ benim elümde olmaġ-ıla bu cānibe olan [5] ‘alāḳañ bürīde degüldür. Pes cān-ı bī-çāre ol sebebden mecālis-i ins ve maḥāżır-ı ḳudsi [6] terk eyleyüp bu teng-nāy ḳālıbda diyār-ı ġurbete düşdi. **Mıṣra‘:**

KB [7]

Ammā kimdür ki ol ‘işveye ḫarīdār ve ol efsūna hevādār [8] olmaya. **Meṣnevī:**

[9] [10]

303

Bu şol efsūndur ki [11] gülüñ ḳulaġına degmek ile ḫandān ve seng-i ḫāre işitmek ile ‘aḳīḳ ü mercān [12] olmışdur kürre-i ḫākden eyvān-ı eflāke ve ḥażīż-i ferşden evc-i ‘arşa varınca [13] żerrāt-ı cihāndan bā‘iṣ-i ḥarekāt u sükūn olan hemān ol efsūndur ve eger bu esrārı [14] bilmek

---

299 “Yolculukta bir çok tehlike olmasına rağmen tehlikesiz yolculuk yapanla karşılaşılmamıştır. Atmaca yuvasından uçmadığı sürece avcıya galip gelir mi? Biri denize dalmadığı müddetçe inci tanelerini elde edebilir mi?”
(*İbn Yemin Dîvânı*: https://fa.wikiquote.org/wiki/ابن_یمین)

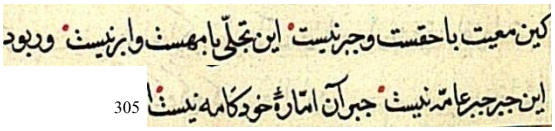
300 “Sefere çıkan, herkes tarafından daha çok sevilir. O, herkesin gözünün ışığı olur. Sudan daha temiz bir şey yoktur ama bir yerde kaldığı zaman kokar.” (Bu rubai, Filibeli Alâaddin Âli Çelebi’nin *Kelile ve Dimne* tercümesi olan *Hümâyun-nâme*’de de geçmektedir. bk. Bülbül 2009: 328)

301 “Şüphesiz Rabbin, gözetlemededir.” (Fecr, 89/14)

302 “Yeryüzünde bulunan hiçbir canlı yoktur ki, Allah, onun perçeminden tutmuş olmasın.” (Hud, 11/56)

303 Tanrı; gözü kulağı olmayan yokluklara afsun okuyunca onlar, coşmaya başlarlar; varlık âlemine konarlar.
Yok olanlar, onun afsuniyle varlık diyarına takla atarak ve derhal gelirler.
Sonra var olana yine bir afsun okuyunca onu yokluğa derhal ve iki çifte atla sürer. (I/ 1448-1450)

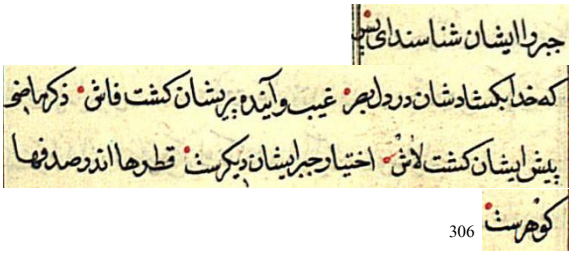
murād idinürseñ ṣıdḳ u ṣafā yüzinden ḳadem-i ḳudreti ve وهو معكم اينما [15] 304 كنتم kār-ḫānesine ḳomaḳ gerek esrār-ı İlāhiyye ma‘lūm ola. **Meşnevī:**

[16]

[17]

Ol ki Allāh ile āşinālıḳ 89b [1] idüp ehl-i tevḥīd olmış ol kendüyi fānī bilüp taṣarrufı ḥażret-i Ḥaḳḳa ḥavāle [2] ider fe-emmā bu ṣūretde cebr olmaz belki māhuñ māhiyyetini ya‘nī Ḥaḳḳuñ vaḥdāniyyetini [3] añlamış ve bilmiş olur cebr-i meẕmūm oldur ki kişi kendüye vücūd virüp taṣarrufı kendüye [4] ḥavāle ide ve girü kendünüñ iḫtiyārı u iḳtidārına münkir ola kişinüñ iḫtiyār u ḳudreti [5] bir ni‘metdür ki Cenāb-ı ḥażret-i Ḥaḳdan fā’īż olur. Fe-emmā cebr-i memdūḥ şol ehlullāhuñ [6] cebridür ki vücūd-ı imkānī[y]i vücūd-ı vācibīye nisbet müstehlek bilürler ya‘nī kendülere [7] aṣlen vücūd virmeyüp kendüleri menzile-i ‘ademde ḳıyās iderler ol kimesne ki kendü vücūdını [8] müşāhede itmeye neden kendüyi maṣdar-ı aḥvāl mülāḥaẓa ider ve fi‘limden fā‘il-i muḫtārum [9] diyen kimesne daḫı henüz mübtedi‘dür nesne ḫāṣıl idemez ḥālen vücūda gelmeyenlere ve müstaḳbelde [10] olacaḳlara nisbetle kendüyi fā‘il mülāḥaẓa ider bunı aña nisbet itmek olmaz ki [11] ṭayrān-ı zamānda maḥbūs olına ol kimesne ḥabs-i cihān ve ḳıyye-i zamāndan ḳurtılmış ise [12] ‘ilm ü ma‘rifet iḥāṭasıyla māżī vü müstaḳbeli ḥāl itmiş olur ol vaḳt [13] her ne vāḳi‘ olursa fā‘il-i muṭlaḳdan bilür. **Meşnevī:**

[14]

[15]

[16]

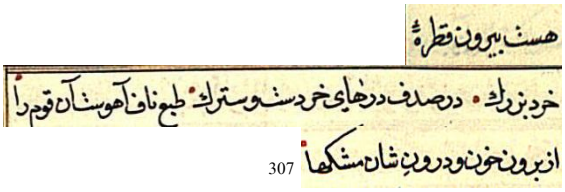
Yaġmur buluṭda iken ḳaṭarāt-ı ābdur sā’ir ṣulardan farḳ olınmaz fe-emmā [17] ṣadef içine düşdükde gevher-i girān-bahā olur. **Meşnevī:**

304 “Nerede olsanız, O sizinle beraberdir.” (Hadid, 57/4)

305 Hâlbuki bu, Hak’la beraberlik ve birliktir, cebir değil... Bu, ayın tecellisidir bulut değil.
Cebir bile olsa, herkesin bildiği cebir; yalnız kendi menfaatini gözeten Nefsi Emmarenin cebri değildir. (I/ 1464-1465)

306 Ey oğul! Tanrı, kimlerin gönül gözünü açtıysa bu cebri onlar anlar.
Gayb ve istikbal onlara apaçık görünmektedir. Maziyi anış onlarca değersiz bir şeydir.
Onların ihtiyarı da başka türlüdür, cebri de. Yağmur damlaları sedeflerin içinde inci olur. (I/ 1466-1468)

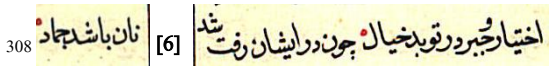
90[a]

[1]
[2]

307

Ol ṭā'ife-i maḳbūlenüñ ṭabī'atları nāfe-i [3] āhū gibidür. 'Urūḳdan ḳan ḥareket eyleyüp nāfeye varduḳda nāfenüñ ṭab'-ı pāki ol ḫūb-ı [4] nā-pāki misk-i ezfer ider ve mis-i bī-'amel kendü ṭabī'atı üzre olıcaḳ muḥteḳardur fe-emmā iksīre [5] ulaşduḳda 'ayn-ı zerdür. **Meşnevī:**

[6]

308

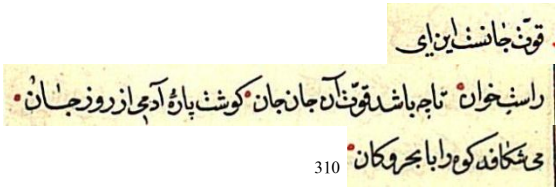
Fī nefsi'l-emr cebr ü iḫtiyār ehl-i ẓāhire ḫayāl ile emr-i vehmīdür fe-emmā ehlullāha [7] anuñ ḫilāfıdur. Niteki **ḥażret-i Mevlevī** teşbīh ider. **Mesnevī**

[8]
[9]

309

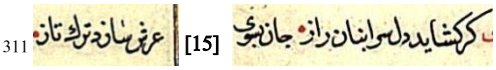
Nāna ḳuvvet viren çünki cāndur. Ḳıyās eyle ki ḳuvvet-i cān ne mertebedür [10] cān cānāna vāṣıl olıcaḳ nice oldugı ma'lūmdur. **Meşnevī:**

[11]
[12]

310

Bir insānuñ 'uẓvı ḳuvveti ile bir ṭaġ pāre pāre olıcaḳ [13] cānān ḳuvveti ile engüşt-i **Muḥammedī** ayı şaḳḳ eylese ba'īd degüldür. Keşf-i esrār itmekde [14] bundan anlara güftāra mecāl yoḳdur. **Meşnevī:**

[15]

311

307 Sedeften dışarıda küçük, büyük damlalar var, sedefin içinde ise küçük, büyük inciler.
Onlarda misk ahusunun göbeğindeki kabiliyet vardır. Dışarıdaki kan damlaları, bunların içlerinde misktir. (I/ 1469-1470)

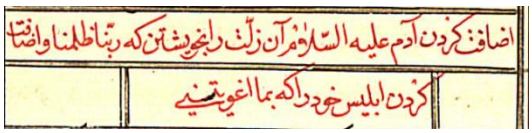
308 İhtiyar ve cebir, sende bir hayalden ibarettir. Onlardaysa Tanrı azametinin nuru haline gelmiştir. (I/ 1473)

309 Ekmek, sofrada durduğu müddetçe cansızdır. Fakat insan vücudunda neşeli ruh kesilir.
Sofranın ortasında duran o ekmeğin can olması imkânsızdır. Fakat can, sel sebil suyu ile o olmayacak şeyi yapar, ekmeği ruh haline getirir. (I/ 1474-1475)

310 Ey doğru okuyup doğru anlayan! Bu can kuvvetidir; bir düşün, o canlar canının kuvveti ne olabilir?
İnsanın bir tek kolu, candan gelen kuvvetle dağı, denizle, madenlerle yarıp delmekte. (I/ 1476-1477)

311 Gönül, Tanrı sırları dağarcığını açarsa can, arşa doğru süratle koşar gider. (I/ 1479)

Lā-cerem her ‘abdüñ kesbi ḥażret-i Ḥaḳḳuñ kesb itmesi iledür ammā [16] edeb ri‘āyet idenler ḫiṭābı kendü nefslerine nisbet iderler. Zīrā ki ef‘āl ü ḫayr u şer [17] iḫtiyārdan ṭaşra degüldür. Ma‘nā-i iḫtiyār oldur ki fi‘lini kendüden göre vaḳtā ki **90**[b] [1] bu edeb ri‘āyet olına ḥażret-i Feyyāż-ı ‘Ālem ḫayr u ṣavāb ḳapusın feṭḥ ider.

312 [2] [3]

[4] Fi‘l-i ‘abd ẓāhirde olmaġ-ıla görilüp ma‘lūm olur fe-emmā Allāh ẓāhiren görinür [5] degüldür cümleden ef‘āl Ḥaḳḳa isnād olınursa ‘abd ‘amel-i nā-sezāda maḥall-i ‘itāb olmamaḳ lāzım [6] gelür ve hem muṭī‘e cennet ve ‘āṣīye ‘aẕāb lāzım iken olmayup Kelāmullāhı tekẕīb [7] ve cemī‘-i enbiyāyı inkār itmek görinür. Bu ḫod olmaz. Ne‘ūẕu billāhi min ẕalik niçeler vardur ki [8] ḳudret-i Ḥāliḳı maġlūb-ı ḳudret-i ḫalḳ mülāḥaẓa idüp fermān-ı nefs-i şeyṭānı tercīḥ [9] iderler. 313 تعالى الله عن ذلك علوًّا كبيرًا Fe-emmā ẓāhiren budur ki a‘māl-i ḫayr u şer bizüm [10] kesbimüzden ẓāhir olur niteki buyurur. **Meşnevī:**

314 فعل ما آثار خلق اوست [11] خلق حق افعال ما را موجد ست

Bu taḳdīrce bizüm āṣār-ı fi‘limüz ve kesbimüz anuñ īcādındandur. [12] Böyle degüldür ki ḳul kesbe ve hem ḫalḳa ḳādir ola. ḥażret-i Ḥaḳ ḳuluñ kesbine göre [13] ḫalḳ ider. ‘Abd kesbinden elbette mes’ūl olur. Kesb itmege kimesne ḳādir degüldür. [14] Niteki bir lafẓuñ ma‘nāsına müte‘ārıż olan lafẓından ġāfil ve lafẓ-ı ḥarfe ıṭṭılā‘ [15] ḳaṣd iden ma‘nāda cāhil olur. **Meşnevī:**

315 چون بود جان خالق این هر دو آن [16] چون محیطی حرف و معنی نیست جان

Fe-emmā ḥażret-i Ḥaḳ her cānibi ma‘mūr itmekde [17] ḳādir-i muṭlaḳdur. Belki cümle eşyāyı muḥīṭ-i 316 لا يشغله شأن عن شأن üzre **91**[a] [1] fi‘li fi‘l-i āḫiri māni‘ olmaz. Pes lāzımdur ki ḳabāyiḥ-i a‘māl ve feżāyiḥ-i ef‘ālüñ ṣudūr [2] u ẓuhūrı ḥażret-i Ḥaḳḳa nisbet olınmaya. Niteki şeyṭān günāhı

312 **Âdem Aleyhisselâm’ın “ Rabbenâ zalemnâ “ diye hatayı kendisine isnadetmesi, İblîs’in “Bimâ agveyteni “ diyerek suçu Tanrı’ya yüklemesi**

313 “Allahu Teâla bundan yüce ve büyüktür.”

314 Tanrı’nın yaratması, bizim yaptığımız işleri meydana getirmektedir. Bizim işlerimiz, Tanrı işinin eserleridir. (I/ 1482)

315 Ey oğul! Tanrı, her şeye muhittir. Bir işi yapması, o anda diğer bir işi yapmasına mâni olamaz. (I/ 1486)

316 “Bir iş, Allah’ı başka bir iş yapmaktan alıkoyamaz.”

kendüye nisbet eyleyüp [3] [317] بما اغويتنى didi ve **ḥażret-i Ādem** ‘aleyhi's-selām kesb ü iḫtiyār ṣūretlerin mülāḥaẓa [4] idüp cürmi kendüye isnād itmekle [318] ربنا ظلمنا انفسنا dimekle sezāvār-ı tāc-ı ıṣṭıfā [5] ve lāyıḳ-ı taḫt-ı ıṣṭıfā oldı bā-vücūd ki **ḥażret-i Ādem** Ḥaḳḳuñ īcād-ı taṣarrufını bilürdi [6] Fe-emmā edeb ri‘āyet itmekle ol ḥālet kendüye sebeb-i ma‘rifet oldı ba‘żı aḫbār [7] u āṣārda vardur ki **ḥażret-i Ādem** ‘aleyhi's-selām günāhına i‘tirāf itdüginden ṣoñra [8] ḥażret-i Ḥaḳ celle ẕikruhu **Ādem**e ḫiṭāb idüp ey güzīde-i ḥażret ve'y maẓhar-ı kemāl-i ḳudret [9] günāh u ma‘ṣiyetüñ ḫālıḳı ẕāt-i pāküm iken maḳām-ı i‘tiẕārda niçün umūrı benüm ḳażā ve irādetüme [10] ḥavāle eyleyüp ‘öẕr eylemedüñ. **ḥażret-i Ādem** ‘acz ü inkisār ile cevāb virdi ki cenāb-ı [11] ḳudret ü kemāl-i ‘aẓametüñden ḫavf itmekle edeb ri‘āyet eyledüm. Pes ḫiṭāb-ı ‘izzet yetişdi kim [12] ben daḫı seni anuñ içün ḫıfẓ-ı emānetümde ve kitf?-ı ḥimāyetümde ḳılup ‘afv eyledüm **Meşnevī:**

هر که آرد حرمت او حرمت بیند ۵ هر که آرد قند لوزینه خورد ۵ [319] [13]

باعمالهم [320] التارجزیون [14] mūcibi ile herkese cezāsı i‘ṭā olınur. [321] والطیبات للطیبین [15] ḥükmi ile pāklüge pāklük ya‘nī eylük idene eylük lāzım olur. Sābıḳda taḥrīr olınmış idi ki [16] ef‘āl iḫtiyārīdür. Bi-ṭarīḳı'l-kesb ‘abdüñ medḫali vardur. Aña binā’en **ḥażret-i Mevlevī** ḳuddise [17] sırruhu ol ma‘nā[y]ı taḥḳīḳ idüp bu vechle miṣāl īrād ider. **Meşnevī: 91b**

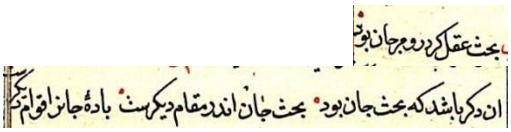
یك مثال ای دل خود فرق بیار ۵ تا بدانی جبر را از اختیار ۵ دستکان لرزان [1]
بود از ارتعاش ۵ وانکه دستی را تو لرزانی ز جاش ۵ هر دو جنبش آورد ۵ خوش نگر [2]
لیك نتوان کرد این با آن قیاس ۵ [322] [3]

Balġamdan mürte‘aş olanuñ eli bī-iḫtiyār lerze ider [4] ve biri daḫı kendü iḫtiyārı ile ditredür. Bu muḳarerdür ki biri ıẕṭırārī ve birisi iḫtiyārīdür. [5] İḫtiyārı ıẕṭırāra ḳıyās olınmaduġı ẓāhirdür. İḫtiyār ile eli ditretmekde nedāmet ü [6] peşīmānlıḳ vardur. Fe-emmā irti‘āş ki emr-i ıẕṭırārīdür. Ol fi‘linde ma‘ẕūrdur fā‘iline [7] nedāmet gelmez. Zīrā ki fi‘l-i iḫtiyārīde ṣāḥibinüñ ḳudreti var. Iẕṭırārı anuñ ḫilāfıdur. [8] Bu mubāḥeṣe mütekemmiller ḳavli üzre ḳavānīn-i ‘aḳl-ı

317 “Beni azdırmana karşılık…” (Hicr, 15/39)
318 “Rabbimiz! Biz kendimize zulüm ettik.” (Araf, 7/23)
319 Hürmet eden, hürmet görür. Şeker getiren badem şekerlemesi yer. (I/ 1494)
320 “Herkes ameline göre cezalandırılır (karşılık bulur).” (Yâsîn, 36/54)
321 “... temiz kadınlar temiz erkeklere ... (lâyıktır).” (Nûr, 24/26)
322 Ey gönül! Cebirle ihtiyarı birbirinden ayırt etmek için bir misal getir ki ikisini de anlayasın:
Titreme illetinden dolayı titreyen bir el, bir de senin titrettiğin el...
Her iki hareketi de bil ki Tanrı yaratmıştır; fakat bu hareketi onunla mukayeseye imkân yoktur. (I/ 1496-1498)

mübtenīdür. Erbāb-ı ḳalb ve aṣḥāb-ı ‘aṣḳuñ [9] kār-ı ‘aḳla çendān iltifātları yoḳdur. Niteki buyurur **Meşnevī:**

[1]

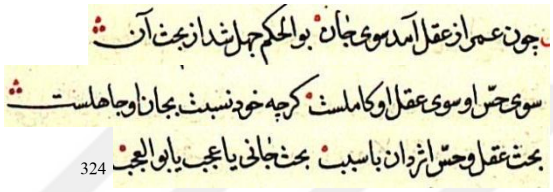

[10]

323

[11] Ḥaḳīḳat-i ḥāl baḥs-i ‘aḳl dürr-i meknūn daḫı olacak olursa cān baḥsi mertebesine [12] yetişmez. Cān bādesinüñ özge keyfiyyeti vardur. Baḥs-i ‘aḳlīde **‘Ömer**-i Bü'l-ḥikem ile hemrāz [13] ve muḳteżiyāt-ı ‘uḳūlde enbāz idi ya‘nī İslāmından evvel **Ebū Cehl** ile şerīk idi. [14] Fe-emmā **Meşnevī:**

[15]

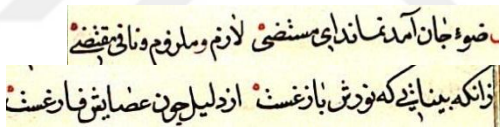

[16]

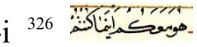
324

Ebū Cehl ẓāhir [17] ḥālde ve ḥiss ü idrākde kāmil idi. Fe-emmā cāna nisbetle cāhil idi. Baḥs-i ‘aḳl **92**[a] [1] āṣārdan mü’eṣṣiri istidlāl itmekdür ve yāḫud müsebbibden sebebe intiḳāl ve yāḫud [2] melzūmdan vücūd-ı lāzıma yol iletmekdür. Ol ḥāl munḳalibdür. Fe-emmā baḥs-i cān maḥall-i [3] ṭa‘accübdür. **Meşnevī:**

[4]

325

Żū’-i [5] cān müyesser olduḳda lāzım u melzūm mużmaḥill olur. Cān gözi açuḳ olıcaḳ [6] bir nūrāniyyet ve bir ḥālet ṭulū‘ ider ki ḥālet-i ‘aṣādan fāriġ olur. Zīrā ‘aṣāya [7] gözsüz olanlar muḥtācdur. Tefsīr-i 326 çün ḥażret-i [8] hüviyyetüñ cemī‘-i meẓāhirde ma‘iyyeti vardur. Māhiyyet-i muṭlaḳanuñ māhiyyet-i mücerrededе [9] vücūdı gibi lā-cerem hüviyyetüñ eşyāda sereyānı vāḥidüñ a‘dādın sereyānı gibidür. Niteki [10] hīçbir ‘aded yoḳdur ki anuñ vāḥidi olmaya ve eger ḥaḳīḳat ile naẓar olınursa [11] cümle a‘dāduñ ẓuhūr u merātibi vāḥid[i] lehdür. A‘dāduñ iḫtilāfātı mükerrer iżāfātdan [12] nāşīdür. Ol ḫod emr-i i‘tibārīdendür. Meẕkūr

---

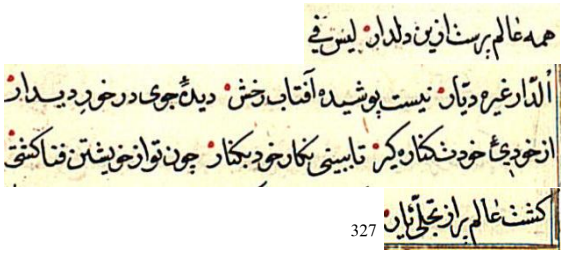
323 Aklî bahis, inci ve mercan bile olsa can bahsi, başka bir bahistir.
Can bahsi başka bir makamdır, can şarabının başka bir kıvamı vardır. (I/ 1501-1502)

324 Fakat Ömer, akıl âleminden can âlemine gelince can bahsinde Ebülhakem, Ebucehil oldu.
Ebucehil, cana nispetle esasen cahil olmakla beraber his ve akıl bakımından kâmildi.
Akıl ve bahsi, bil ki eser, yahut sebeptir (Onunla müessir ve müsebbip anlaşılır). Can bahsi ise büsbütün şaşılacak bir şeydir. (I/ 1504-1506)

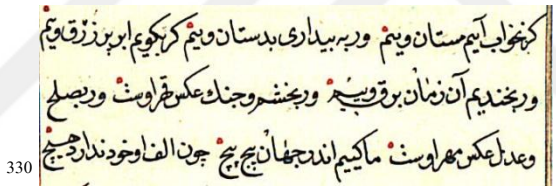
325 Ey nur isteyen! Can ziyası parladı; lâzım, mülzem, nâfî, muktazî kalmadı. Bir gören kişinin.
Nuru doğmuş parlamaktayken sopa gibi bir delilden vazgeçeceği meydandadır. (I/ 1507-1508)

326 “Nerede olsanız, O sizinle beraberdir.” (Hadid, 57/4)

olan a‘dād gibi hīçbir mevcūd yoḳdur ki [13] sırr-ı hüviyyetden berī ola ve yāḫud ansuz libās-ı şuhūdī giymege ḳādir ola. Ammā anuñ [14] dīdārını her göz müşāhede idemez. **Beyt:**

[15]
[16]
[17]

Vaḳtā ki ol ḥaḳīḳat gözini ḥāṣıl idesin. Varluḳ iḫtilāfātı 92[b] [1] mürtefi‘ olur. Her neye teveccüh iderseñ anuñ sırrı ẓāhirde görinür. Ol vaḳt هو [2] [328] معكم اينما كنتم ḫaberi ẓuhūr ider [329] ونحن اقرب اليه منكم esrārına ıṭṭılā‘ [3] lāzım olur ve şol esrāruñ ḥaḳīḳati müşāhede olınur ki bir üstād kār-ḫānesinde [4] ẓıll-ı ḫayāl peydā idüp bu ḳadar ṣuver-i muḫtelife ve eşkāl-i mütenevvi‘a ve ḥarekāt u sekenāt [5] u aḥkām taṣarrufātını gösterür. Fe-emmā oynadan üstād perde ardında gizlü olur. Pertev-i [6] cānı olan ḥareket kimden olduġın bilür. Niteki **ḥażret-i Mevlevī** buyurur **Meşnevī:**

[7]
[8]
[9]

[10] Muḥaṣṣal-ı kelām netīce-i cehl ü ‘ilm ve ḥālet-i ḫ[v]āb u bī-dārī ve mūcib-i ḫande vü girye [11] cümlesi ḥażret-i Ḥaḳḳuñ taṣarrufı iledür ceng ü cidāl ve ṣulḥ u ṣalāḥ ve maḥabbet [12] ü ‘adāvet ve nikbet ü sa‘ādet anuñ emrinden ve ‘ilminden ḫāric degüldür.

[13]

[14] Rasūl-i ḳayṣer-i Rūm ḥaḳā’iḳ-i sırr-ı meḳtūmdan bu ḳadar kelimāt-ı ṭayyibe istimā‘ itdükde ceẕbe-i [15] ‘aşḳ-ı İlāhī şöyle ġalebe eyledi ki **Meşnevī:**

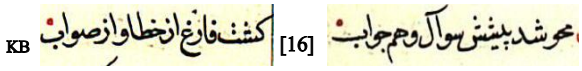
327 “Bütün âlem sevgiliyle doludur. Evde (cihanda), ev sahibinden başka kimse yoktur. Onun yüzünün güneşi kimseye kapalı değildir. Onu görmek için basiret sahibi bir göz ara. Benliğinden kurtul ki sevgilini yanında bulasın. Sen kendinden geçtiğinde bütün âlemde yârin yansımasını görürsün.” (*Hallac-ı Mansur Dîvânı*: http://www.nosokhan.com/Library/Topic/0ZRD)

328 “Nerede olsanız, O sizinle beraberdir.” (Hadid, 57/4)

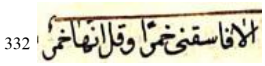
329 “Biz ise ona sizden daha yakınız.” (Vakıa, 56/85)

330 Uyursak onun sarhoşlarıyız; uyanık olursak onun hikâyesinden bahsetmekteyiz.
Ağlarsak rızıklarla dolu bulutuyuz; gülersek şimşek!
Kızar, savaşırsak bu, kahrının aksidir, barışır, özür serdedersek muhabbetinin aksidir.
Bu dolaşık ve karmakarışık âlemde biz kimiz? Elif gibiyiz. Elifinse esasen, hiç ama hiçbir şeyi yoktur! (I/1511-1514)

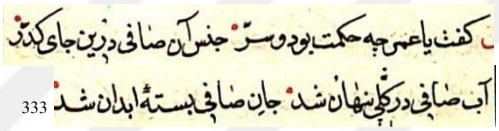
331 **Elçinin Ömer’den -Tanrı ondan razı olsun- , ruhların bu balçığa müptelâ olmalarının sebebini sorması**

Ba‘żı esrāra vāḳıf olmaġ-ıla fürū‘addan geçüp [17] aṣldan ḫaberdār oldı. Egerçi bu ṣūretde daḫı su’āle mecāl ḳalmamış idi. Fe-emmā **93**[a] [1] yine derūndan bir ḥāletle cūş idüp niteki rindān-ı bāde-nūş bu ḥāletüñ [2] esrārını keşf içün dirler:

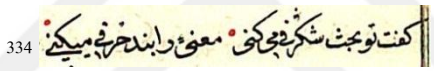
Ya‘nī ey sāḳī-i āfitāb-[3]rūy vaḳtā ki şarāb-ı müşg-būy i‘ṭā idesin. Bu şarābdur diyü ḫaber vir zīrā ki [4] ‘uẕvuñ andan ġıdāsı vardur. Göz görmesinden ve meşām revā’iḥ-i ṭayyibesinden ve ḳulaḳ [5] istimā‘ından ve meẕāḳ çāşnīsinden ẕevḳ ü leẕẕet ḥāṣıl ider. Pes lāzımdur ki ḳulaḳ [6] daḫı anuñ nāmını istimā‘ itmekle sūdmend ola. Pes ol ecilden tekrār su’āl idüp [7] **Meşnevī:**

[13]

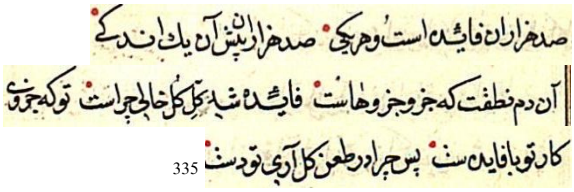
[8]

Ya‘nī bu vaḥşet-[9]ābād eşbāḥa ervāḥ-ı laṭīfüñ ibtilāsından fā’ide nedür **Meşnevī:**

[10]

Ḫafī olmaya ki rūḥ-ı laṭīf [11] çeşm-i keşīf ḳaydında maḥbūs olduġı envā‘-ı fevā’idi müştemildür. Niteki ma‘nā[y]ı ḥarf [12] ü lafẓda muḳayyed eylemek fā’ideden ḫālī degüldür. Rūḥ daḫı ḳafes-i tende anuñçün [13] maḥbūsdur ki bu ḳadar evlād u ensāb ‘ālem-i ecsāmda ẓuhūr itse gerek idi. [14] **Meşnevī:**

[15]

[16]

---

332 “Bana şarap sun ve de ki: Bu şaraptır.” (Demirayak 2016: 113) [Ebu Nuvas’ın (ö. 813) *Hamriyye*’sinden bir mısra]

333 Ömer’e “O duru suyun bulanık yerde hapsedilmesinin hikmeti ne, bunda ne sır var?
Duru su, toprakta gizlenmiş; saf can cisimlerde mukayyet olmuş, sebebi nedir?” dedi. (I/ 1515-1516)

334 Ömer dedi ki: “Sen derin bir bahse dalıyorsun. Meselâ manayı harflerle takyit eder(bir söz söylersin). (I/ 1517)

335 Mananın kelimelerle söylenmesinde yüz binlerce fayda var. Bu faydaların her biri, canın cesede girmesindeki faydaya nispetle pek değersiz.
Cüzilerin cüz’ü olan senin bu nefesin, bu söz söylemen, küllî bir fayda temin ederse ruhun bedene girmesiyle meydana gelen küll, neden faydasız olsun?
Sen bir cüz iken fayda görüyorsun. O halde neden kınama elini külle uzatıyor, onu neden kınıyorsun? (I/ 1521-1523)

Ḳayd-ı lafẓ ile muḳayyed olan [17] ma‘nāda bu ḳadar fā’ide olıcaḳ ne iḥtimāldür ki ervāḥı eşbāḥa ilḳādan bir küllī fā’ide **93**[b] [1] muḥtemel olmaya. ‘Ale'l-ḫuṣūṣ ki nuṭḳ-ı ādemī cüz’üñ cüz’idür. Kilk-i küllī ki ervāḥuñ [2] eşbāḥa ictimā‘ıdur. Lāzımdur ki anuñ fā’idesi daḫı küllī ola. Niteki ehl-i **Mekke**den [3] bir ṭā’ife gelüp **ḥażret-i Risālet** ‘aleyhi's-selāma **Aṣḥāb-ı Kehf**den ve **İskender-i Ẕü’l-ḳarneyn**den [4] ve rūḥuñ ḥaḳīḳatinden su’āl eylediler. Rūḥ ḥaḳḳında ḫiṭāb-ı ‘izzet yetişdi ki [5] 336 يسئلونك عن الروح قل الروح من امر ربي müfessirler ḳavli üzre ḥaḳīḳat-i [6] rūḥuñ beyānında ibhām vardur. Anuñ ‘ilmi ‘ilm-i İlāhīye mevḳūfdur. Lā-cerem **ḥażret-i** [7] **Mevlevī** ḳuddise sırruhu daḫı ḳālibe rūḥuñ ta‘alluḳı ḥikmetini beyān itmekde **ḥażret-i Risālet**e [8] ittibā‘en ibhām üzre ẕikr eyleyüp fā’idesin iṣbāt itmekle iktifā eylemişdür. Ol [9] sebebden dinilmişdür **Meşnevī:**

337 جون نبی نسخ امت باش تیے روی پیشوای ملت باش [10]

[10] Ḫuṣūṣen meẕkūr olan āyet-i kerīmeden ṣoñra ta‘ḳīben ḫiṭāb-ı ‘izzet olmışdur ki [11] 338 وما اوتيتم من العلم الا قليلا lā-cerem bize daḫı lāzım oldı ki rūḥuñ ḳālibe [12] ta‘alluḳınuñ fevā’idinde kelāmı iḫtiṣār ide yüz icmālen aḥvāl budur ki rūḥ-ı pāküñ [13] bu tīre-i ḫāke ta‘alluḳınuñ fā’idesi budur ki vaḳtā ki toḫm-ı rūḥāniyyeti نفخت فيه [14] 339 من روحي ile zemīn-i cisme ekdiler. Āb-ı ‘ināyet ve āfitāb-ı şerī‘at ile aña perveriş [15] virdiler tā ki ṣemerāt-ı ḳurb u ma‘rifet ḥāṣıl ola. Andan ol ḳadar fevā’id ẓuhūr [16] eyledi ki efrād-ı āferīdeden bir ferdüñ ‘aḳlı yetişmez. İllā bu miḳdār ki buyurmışdur [17] اعددت لعبادي الصالحين ما لا عين رأت ولا اذن سمعت ولا خطر على قلب بشر **94**[a] [1] 340 lāzımdur ki perveriş ile ṣemerāt-ı ma‘rifet inkār olınmaya. Niteki [2] zemīn-i dünyāda āb u hevā vü āfitāb terbiyesi ile envā‘-ı ṣemerāt u ḥubūbātda ḥāṣıl [3] olur ve ḥaḳīḳat-i dünyāya daḫı ol isti‘dādı virmişlerdür ki الدنيا مزرعة الاخرة [4] 341 mūcibince a‘māl-i ṣāliḥa ‘ilm ü ‘amel ile anda perverde olmış ise ol [5] sebeble ṣemerāt-ı envā‘-ı na‘īm-i cennāt ve müşāhede-i dīdār-ı ḥażret-i Refī‘ü'd-derecāt [6] müyesser olur. Pes zemīn-i ḳālib-i ādemī ki mecmū‘a-i cemī‘-i ‘avālimdür. Eger toḫm-ı rūḥāniyyeti [7] perveriş ü ıṣlāḥ olursa ṣemere-i ma‘rifet ḥāṣıl olur. وما خلقت الجن و الانس الا ليعبدون [8] 342 kelāmı bu ma‘nā[y]ı muḳarrir ve bu da‘vā[y]ı müṣbitdür. [9] Bu kelimātuñ taḥḳīḳi budur ki rūḥ-ı pāk ‘ālem-i ervāḥda iken civār-ı ḳurb-ı İlāhīde [10] ol ‘āleme münāsib ma‘rifeti ve ẕevḳi var idi. Mükāleme vü mükāşefe vü müşāhede [11] sa‘ādetiyle behredār idi. Fe-emmā ol māḳāmātuñ ikmāli ve ol

336 “Sana ruh hakkında soru soruyorlar. De ki: “Ruh, Rabbimin bileceği bir şeydir. (..)” (İsra, 17/85)
337 **Peygamber değilsen ümmet ol..Padişah değilsen tebaa ol!** (IV/ Başlık)
338 “Size pek az ilim verilmiştir.” (İsra, 17/85)
339 “Onu düzenleyip içine ruhumdan üflediğim zaman…” (Hicr, 15/28)
340 Hadîs-i Şerîf: “Yüce Allah “Ben salih kullarım için cennette hiçbir gözün görmediği, hiçbir kulağın işitmediği ve hiçbir insanın hayal edemeyeceği birtakım nimetler hazırladım.” (Buhârî, Bed’ü’l-halk, 8)
341 Hadîs-i Şerîf: “Dünya ahiretin tarlasıdır.” (el-Aclûnî 2009: 412)
342 “Ben cinleri ve insanları, ancak bana kulluk etsinler diye yarattım.” (Zâriyât, 51/56)

isti‘dāduñ [12] itmāmı ‘ālem-i ecsāma ta‘alluḳ idüp perveriş bulmaġ-ıla olsa gerek idi [13] ve ol insüñ kemāl-i leẕẕātını şedā’id-i ġurbet ve muḳāsāt-ı fürḳatden şoñra añlasa [14] gerek idi ve ālāt u müdrikāt ki vāsıṭa-i idrāk-i cüz‘iyyātdur. Bu ‘ālemde [15] ḥāṣıl olacaḳ idi ol ecilden rūḥı ḳālib ‘ālemine gönderdiler. Tā ki **Mışra‘:**

343 از علم بعین آمد و از گوش بہ ہوش [16]

Benī-ādem sā’ir mevcūdātdan bu ma‘rifet ile mümtāzdur [17] çün ma‘lūm oldı ki hīçbir toḫmuñ perverişi bī-şerā’iṭ esbāba müyesser degüldür. **94**[b] [1] Toḫmuñ ġāyet-i eşrefi ki toḫm-ı rūḥāniyyetdür. Anuñ ṣemeresi kemāl-i ma‘rifetdür. كنت كنزا [2] 344 فخلقت الخلق لاعرف ḥükmi ile cümle āferīnişden maḳṣūd ẕikr olınan ṣemeredür dünyā [3] vü āḫiret ve dūzaḫ u cennet ve derecāt u derekāt ve āsumān u zemīn ve sā’ir kevākib ve enbiyā [4] vü rüsul ve hādiyān-ı sübul cümlesi bu taḫtuñ perverişinden derkār olmışlardur ve bī-ta‘ahhüd [5] hīçbir toḫm yemiş virmedügi gibi bir sāḥib-velāyetüñ taṣarrufı olmadın toḫm-ı rūḥāniyyetden [6] ṣemere ḥāsıl olmaz. Niteki sirke-i bī-şeker dāfi‘-i ṣafrā ve ḳuvvet-i ciger degüldür. Binā’en ‘alā ẕālik [7] **ḥażret-i Mevlevī** buyurur **Meşnevī:**

345 سرکہ را کر رہ یابد در جگر کو ترو سرکنگبین شود در حکم

[8] Yalñuz sirke ile olıcaḳ cigere küllī żarar ider. Anuñ żararın şeker ile ḫalṭ itmekle def‘ olınur. [9] Zīrā ki ol sirkengübīn aḫlāṭı pāk ider. Andan ‘illet mütevellid olmaz. Niteki bir cāhil [10] ‘ālim ṣoḥbetine varmaġ-ıla ehliyyet kesb ider cümle ma‘ānīnüñ taṣrīḥi ebyātdan [11] müstefād olmamaġın basṭ-ı ‘öẕr itmekle buyurur **Meşnevī:**

346 چون ملا سنکست واندر ضبط نیست [12] معنی اندر شعر جز باخط نیست

Ya‘nī şi‘r-ile olan kelimātuñ żabṭ u ḫaṭāsı [13] çoḳ olur. Şol ṣapandan çıḳan ṭaş gibi ḳābil-i żabṭ degüldür. İ‘tiẕārdan ġayrı çāre [14] yoḳdur. Lākin işābet-i maḳṣūda mürşid-i kāmil ve merd-i fāżıl ehl-i taṣavvuf kimesne gerekdür. [15] Anuñçün bu ḥadīṯ-i şerīfi bu maḥalde īrād eylediler.

347 من اراد ان یجلس مع الله فلیجلس مع اهل التصوف [16] در بیان انکه

343 “İlimden göze geldi. Kulaktan kucağa geldi.” (*Senâyî Dîvânı*: https://ganjoor.net/sanaee/divans/ghazal-sanaee/sh209/)

344 Hadîs-i Kudsî: “Ben gizli bir hazine idim, bilinmek istedim.” (Yardım 2008: 181-182)

345 Sirke, ciğere gitmek için yol arıyorsa ona “şekerle karış da sirkengübin ol” de! (I/ 1527)

346 Manayı şiire sıkıştırmaya çalışmak, hapsolmakla müsavi, ondan gayrı bir şey değil. Şiirde mana, sapan gibi… istenen yere gitmesine imkan yok. (I/ 1528)

347 **“Tanrı ile oturmak dileyen tasavvuf ehliyle otursun” sözünün manası**

Cülūsdan murād maḳām-ı ḳurb-ı ḳabūldür. [17] Rasūl-i ḳayṣer vaḳtā ki şeref-i ṣoḥbetden şarāb-ı ḥaḳā'iḳi nūş eyledi lāzıme-i risāleti ferāmūş eyledi. 95a [1] **Meşnevī:**

348 واله اندر قدرت الله شد آن رسول ایخبار سید وشاه شد

[2] Gūyā ki seyl deryāya irişmekle baḥr-ı zāḥir ve ḳaṭre ṣadefe ulaşmaġ-ıla le'ālī vü cevāhir [3] oldı. Mūm u heyzüm ṣoḥbet nārıyla maḥż-ı envār ve seng sürme-i dīde-i aḥrārda sermāye-i [4] müşāhede-i dīdār oldı. **Meşnevī:**

چون تعلق یافت نان با جان فزود نان مرده زنده
کشت و با خبر ای خنک آن مرده کو خود رسته شد در وجود زنده پیوسته شد [5]
وای آن زنده که با مرده نشست مرده کشت و زندگی از وی بجست [6]
349

Pes ma'lūm [7] oldı ki sa'ādet-i ebedī ve devlet-i sermedī[y]i kişi kendüden geçüp envā'-ı kemālātıla [8] mevṣūf bir ulu kimesne ile iḫtilāṭ eylemekdür. Eger ḥālen 'ahd-i enbiyā münḳażī oldı ise [9] ve dest-i temennī anlaruñ dāmen-i iḳbāl ü ifżālinden bürīde ise ḥable'l-metīn olan [10] kelām-ı evliyā ki kelām-ı İlāhīden 'ibāretdür. Anı sened 'addetmek gerek ki ol mübeyyen-i [11] aḥvāl-i enbiyā ve muḳarrer-i esrār-ı aṣfiyādur ve eger sa'ādet-i şeref-i mülāḳāt-ı şāh **Şücā'a'ddīn-i Kirmānī** [12] ve **Sulṭān Beyāẕīd-i Bisṭāmī** müyesser olmadı ise zamāne evliyāsından maḥrūm olmaḳ olmaz. [13] Şöyle ki bunlardan biri ile muṣāḥabet mümkin olmaz ise ervāḥ-ı enbiyā vü evliyā [14] vü aṣfiyāya müteveccih olup rūḥāniyyetden istimdād itmek gerek. Tā ki cān-ı pür-iştiyāḳuñ [15] anlaruñ feyż-i envārından rūşen ve būstān-ı revānuñ ol ervāḥuñ ezhār-ı fażlından [16] gülşen ola. Vaḳtā ki teveccüh āyinesini naẓaruña muḳābil idesin. Ol ervāḥ-ı muḳaddese [17] āyine ardından rūḥuñ ṭūṭīsine ten ḳafesinden ḫalāṣ olmaḳ ṭarīḳini telḳīn 95b [1] ider ve cān-ı bīmāra şifā ḳānūnınca ve iştihā ṭılsımınuñ fetḥi bendini ve anuñ [2] esbāb u 'alāmātını ta'līm eyleyüp dir **Meşnevī:**

ما بدین رستیم زین تنگین قفص
جز که این ره نیست چاره این قفص خویش را رنجور سازای زار زار [3]
تا ترا بیرون کنند از اشتهار کاشتهار خلق بند محکمست در ره این بند آهن [4]
350 یکیست [5]

348 Tanrı kudretine hayran olup kaldı; makam erişip sultan oldu. (I/ 1530)

349 Ekmek Âdem Atanın vücuduna karıştı, ölü iken dirildi, haberdar oldu. (I/ 1532)
Ne mutlu o adama kendisinden kurtulmuş, diriye ulaşmıştır!
Yazık o diriye ki ölü ile oturmuş, ölmüş; hayatını kaybetmiştir! (I/ 1535-1536)

350 Biz bu daracık kafesten bununla kurtulduk. Bu kafesten kurtulmanın bundan başka çaresi yok!
Kazandığın şöhretten kurtulman için inleyip duran bir hasta haline gir!
Zaten halk arasında meşhur olmak, sağlam bir bağdır. Bu bağ bu yolda demir bir bağdan aşağı mıdır ki?" (I/ 1544-1546)

anuñçün [351] الشهرة آفة dinilmiştir.

قصّهٔ بازرگان که طوطیٔ محبوس او
او را پیغام داد بطوطیان هندوستان رساند هنگام رفتن بتجارت [352] [6]

[7] Ḫ^vācegān-ı rūzgārdan bir tācirüñ ṭūṭī-i şeker-zebānı ve murġ-ı ḫoş-elḥānı var idi ki [8] zebān-ı feṣāḥat-nümāsı ile ʻucūbe-i devrān ve lisān-ı leṭāfet-efzāsı ile ser-āmed-i [9] cihān olmış idi. Ḫ^vāce anuñ ʻaẕb-ı kelāmı ile ʻaẕāb-ı rūzgārdan müberrā [10] ve miḥen-i devrāndan muʻarrā idi. Bir gün ḫ^vāce sefer-i Hindūstāna niyyet ve fevā'id-i ticārete [11] ʻazīmet eyledi ve müteʻallıḳātınuñ her birine istimālet eyledi ki maḳāṣıd u meṭālib [12] ve āmāl ü me'āribin her kişi ʻarż u sifāriş eyleyeler ki herkesüñ maṭlūb u merġūbı [13] Hindūstāndan geldükde ʻalā vechi'l-merām müheyyā ve tedārük olına. Anlardan her birisi [14] bir yādigār ṭaleb eylediler. Semʻ-i ḳabūl ile maḥall-i irtiżāda vāḳīʻ oldı. Andan ḫ^vāce-i ṣāḥib- [15] kerem ü pākīze-şiyem **Meşnevī:**

کفت طوطی را چه خواهی ارمغان کاورمت از خطّهٔ هندوستان [353] [16]

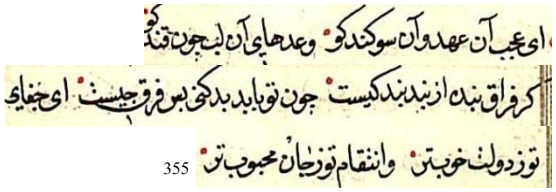
Ṭūṭī hezār ʻacz ü inkisār ile didi vaḳtā ki būstān-ı Hindūstānda [17] bizüm dōstlarımızdan ṭūṭiyān-ı bülend-pervāzı müşāhede idesin. Benüm selām-ı pür-iştiyāḳumı 96[a] [1] anlara yetişdüresin ve benüm aḥvāl-i perīşānumdan anları ḫaberdār idesin ve ʻarż-ı [2] iştiyāḳden şoñra benüm lisānumdan ol ṭūṭīlere diyesin **Meşnevī:**

هیچ می شاید که من در اشتیاق جان دهم اینجا بمیرم در فراق این روا باشد [3]
من در بند سخت که شما بر سبز برگ ها بر درخت اینچنین باشند روا [4]
ای دوستان من در این حبس و شما در بوستان [354] [6]

Ey eṭrāf-ı murġzārda cilve [6] idenler bārī gāh gāh bu murġ-ı zārı yād idüñ. V'ey naḳş-ı cemāl-i nigārı müşāhede idenler [7] benüm maḥabbetüm naḳşını cān ṣafḥasına taḥrīr idiñüz vaḳtā ki ṣahbā-yı tecelliyāt-ı cemālden [8] aḳdāḥı māl-ā-māl idüp nūş idesiz neden ki bu giriftār-ı bāde-i infiṣāl ve teşne-i [9] zülāl-i viṣāli ferāmūş idesiñüz ḫaberdār oluñ ki ḥālen silsile-i şevḳ ḫarekete [10] gelmişdür **Meşnevī:**

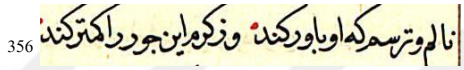
---

351 "Şöhret afettir." (Atasözü)
352 **Bir tâcirin ticaret için Hindistan'a gitmesi ve mahpus dudusunun, onunla Hindistan dudularına haber yollaması**
353 Duduya da "Sen ne armağan istersin, sana Hindistan elinden ne getireyim?" dedi. (I/ 1551)
354 Dedi ki: Reva mıdır ben iştiyakınızla gurbet elde can vereyim.
Sıkı bir hapis içinde olayım da siz gâh yeşilliklerde, gâh ağaçlarda zevk ve sefa edesiniz.
Dostların vefası böyle mi olur? Ben şu hapis içindeyim, siz gül bahçelerinde. (I/ 1555-1557)

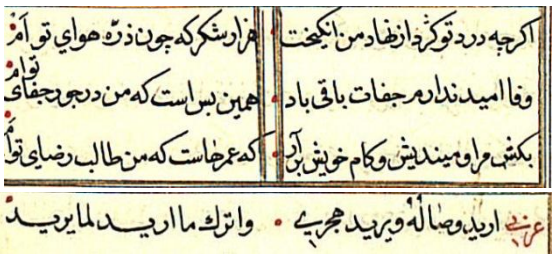
[11]
[12]

Burada **ḥażret-i Mevlevī** [13] sırr-ı dil-beri ġayrılar ḥadīşinden zikr eyleyüp ḳışşa-i ḥażret-i Ḥaḳḳa intiḳāl itmekle [14] münācāt itmişdür ve zebān-ı ṭūṭī ile kendü derd ü ‘aşḳını beyān eylemişdür. [15] Ya‘nī ṭaraf-ı ma‘şūḳa ḫiṭāb buyurur ki senüñ cevr ü cefāñ envā‘-ı ‘aṭādur. [16] ‘Aṭādan feryād eylemek ‘ayn-ı ḫatādur. Ol nārı ki sen yaḳarsın maḥż-ı nūrdur [17] ve ol mātemi sen gösterürsün ‘ayn-ı sürūrdur. Derdmend ‘āşıḳuñ **96**[b] [1] zār u nālesi cefādan gelür belki ‘adem-i rıżā-i yārdandur **Meşnevī:**

[2]

Bu ma‘nā[y]ı fehm [3] iderüm ve bu evrādı dilümde ez-ber eylerüm ki rıżā ṭarīḳa-i erbāb-ı ṣafā ve vaẓīfe-i [4] aṣḥāb-ı vefādur. Rıżā āyine-nümā-yı iḫlāṣ ve ṣayḳal-i mir’āt-ı ḳulūb-ı ḫavāṣdur. [5] Rıżā şīve-i derdmendān-ı pür-niyāz ve şīme-i müstemendān-ı sūz u güdāzdur. Belki [6] sermāye-i bāzār-ı iḳbāl ve pīrāye-i ‘arūs-ı kemāldür meḥekk-i ‘ayār-ı maḥabbet ve naḳd-i [7] bāzār-ı meveddetdür. Sulṭānu'l-meşāyıḫ **Bāyezīd-i Bisṭāmī** ḳuddise sırruhu buyurmışdur ki [8] benüm ḥażret-i Ḥaḳḳa rıżām ol mertebe isti‘lā vü irtiḳā bulmışdur ki eger beni ebedī [9] cehennemde ḳorsa andan ziyāde ḥaẓẓ iderüm andan ki a‘lā-yı ‘illiyyīnde [10] olam lā-cerem nā-kāmlük yolında ḳalup ḳażāsına rıżā virüp direm **Şi‘r**

[11]
[12]
[13]
[14]

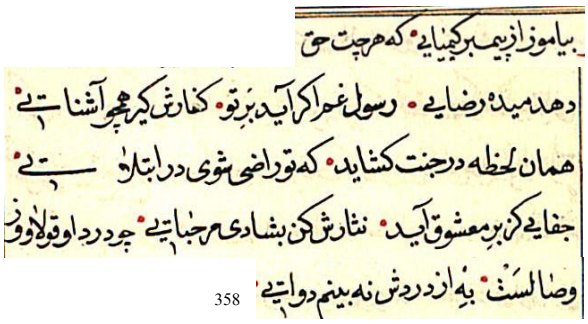
[15] **Şeyḫ Ẕü'n-nūn-ı Mışrī** Raḥmetullāhi ‘aleyh buyurur ki الرضاء سرور القلب بمر القضاء [16] [357] Bu şāẕlıḳ andan peydā olur ki belā vü miḥneti dōstuñ eṣer-i rıżāsından [17] bilüp ḳażāsına rıżā virile ol ḥālet ādemi keşān-be-keşān sürüyüp **97**[a] [1] ḥażret-i Ḥaḳḳa ulaşdurur. **Şi‘r:**

---

[355] Şaşılacak şey! Nerde o ahit, nerde o yemin? O şeker gibi dudağın verdiği vaadler hani?
Bu kulun ayrı düşmesi, fena kulluktansa... Kötüye kötülükle mukabele edersen aramızda ne fark kalır? (I/ 1563-1564)
Ey cefası devletten daha güzel, intikamı candan daha sevimli dilber! (I/ 1566)

[356] Hem inlerim, hem de sevgili inanır da kereminden o cevri azaltır diye korkarım. (I/ 1569)

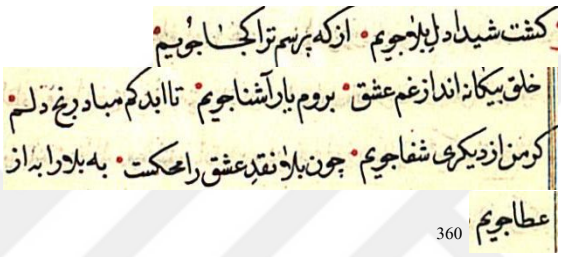
[357] “Rıza, kazanın acılığı karşısında kalbin huzur bulmasıdır.” (Zü'n-nûn-ı Mısrî)

[2]
[3]
[4]
[5]

358

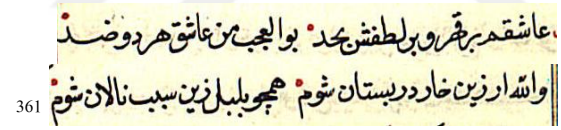
Ḥażret-i Ruveym Raḥmetullāhi ʻaleyh [6] dir ki [359] Ya‘nī rıżā oldur ki aḥkām-ı dōstı [7] şādmānlıḳ ile istiḳbāl ideler. ʻAvām belādan ḳaçarlar ḫavāṣ derūn-ı cāndan [8] belā isterler. **Meşnevī:**

[9]
[10]
[11]

360

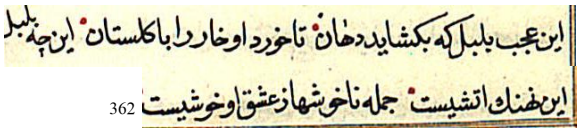
Ve **ḫażret-i Mevlevī** ḳuddise sırruhu bu ma‘nā[y]ı işāret idüp buyurur [12] **Meşnevī:**

[13]

361

Kendüsi [14] luṭf-ı ḳahra ʻāşıḳ iken bu ikisi biribirine żıdd olduġı ta‘accüb ider. Fi'l-ḥaḳīḳa [15] mertebe-i rıżāda olanuñ ḳatında muṣībet ü ni‘met yeksāndur. **Meşnevī:**

[16]
[17]

362

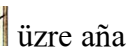
358 “Kimyagerliği, Peygamber’den öğren de Tanrı sana ne verirse razı ol ona. Uğradığın derde razı oldun mu, o solukta hemen açılır cennet kapısı.
Gam elçisi geldi mi sana, kucakla onu; zaten bildiksin onunla.
Sevgiliden gelen cefaya neşeyle merhabalar saç, dök.” (Dîvân-ı Kebîr, G. CCLXXXIV, C. VI, 372)

359 “Rıza, kaderin hükümlerini sevinçle karşılamadır.” (Hazret-i Ruveym)

360 “Deli gönlüm bela aramakta. Seni nerede arayayım ve kimden sorayım? Halk, aşk derdine yabancıdır. Sırdaş olan birisini arayayım. Eğer ki ben başka birisinden şifa talep edersem sonsuza kadar kalbimin bu derdi eksilmesin. Musibet aşkın mihenk taşı olduğundan bela ve musibeti hediyeden daha evla bulurum.” (*Hallac-ı Mansur Dîvânı*: http://www.nosokhan.com/Library/Topic/0ZRD)

361 Kahrına da hakkıyla âşığım, lütfuna da. Ne şaşılacak şey ki ben bu iki zıdda da gönül vermişim.
Tanrı hakkı için bu dikenden kurtulur, gül bahçesine kavuşursam bu sebepten bülbül gibi feryat ederim. (I/ 1570-1571)

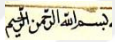
362 Bu ne şaşılacak şey bülbüldür ki ağzını açınca dikeni de gül bahçesiyle beraber yutar, ikisini de bir görür!
Bu bülbül değil, ateş canavarı! Onun aşkıyla bütün kötü şeyler, kendisine hoş gelmekte! (I/ 1572-1573)

Bu ẓāhir bülbüli 97[b] [1] gülistānda ḫār görmekle efġān ider. Fe-emmā bülbül-ı nāṭıḳ ki ‘āşıḳ-ı ṣādıḳdur gülüñ [2] dikeni daḫı yine gül görinür ol bülbül-i nāṭıḳ degül belki āteşīndür ki ḫār-ı cefāsı [3] [363] üzre aña ḫavf u merġūb görinür. Bir ‘āşıḳ-ı bī-çāreden su’āl [4] itdiler ki ey belā-yı yār u miḥnet-i dildār ile āşüfte-ḥāl olan derdmend yār-i dilārāñuñ [5] ebrū-yı siyāhını mı artuḳ seversin ve yāḫud bedeni beyāżlıġını mı? Hemān ol ‘āşıḳ-ı [6] dil-ḫaste bu beyti tekrār eyledi. **Beyt:**

چون آن سرو کل جهر مجا آید م | درو نیست چیزی که خوش نا بیدم [7] KB

Belā vü ‘aṭā egerçi ‘āşıḳa müsāvīdür. Fe-emmā [8] luṭf üzerine ḳahrı ve ‘aṭā üzerine belāyı taḳdīm itmekden añlanur ki maḥbūbuñ [9] luṭf u ‘aṭāsı ‘umūm ḫalāyıḳa iḫtilāf-ı ṭabaḳāt ve tefāvüt-i derecātlarına göre ola. [10] Fe-emmā muḥibb [ü] ṭālib ü ‘āşıḳ-ı ṣādıḳa ḫuṣūṣiyyet üzerine ola. Zīrā ki anlar maḥbūbuñ [11] ḳahr u belāsına ihtimāmları ziyādedür. Cefāyı taḳdīm itmek anlara sezā-vārdur ki [12] ma‘şūḳ yolında fānī olmış olalar. Ol ecilden **Mecnūn Leylī**nüñ isā’etini iḥsānı [13] üzerine taḳdīm idüp cevrinden şādmān oldı. **Beyt:**

دلبر مستی فروش کن کمال • کز شکست جام مجنون قصد لیلی دیکرست • کرد لیلی بشکست [14] KB

[15] Ve erbāb-ı işārātdan ba‘żısı dirler ki de olan nüktelerden [16] birisi lafẓatullāhuñ ism-i Raḥmān üzerine taḳdīmidür. Zīrā lafẓatullāh āṣār-ı ṣıfāt-ı [17] celālden olmaġ-ıla cevher-i ḫurūfı dehşet ü ḫayrete delālet ider ve Raḥmān muḳteżā-i 98[a] [1] cemālden ziyādece sevüp derdini dermān mülāḥaẓa ider. ‘Aşḳ-ı İlāhī ne ḫūb [2] ḥāletdür ki nā-murād olmaġı daḫı murāddan ‘add iderler ve ma‘şūḳ ṭarafından her ne vechle [3] cefā vāḳi‘ olursa andan ṣafālar kesb iderler. Pes **ḥażret-i Mevlevī** bu ma‘nā[y]ı işāret [4] idüp buyurur **Meṣnevī:**

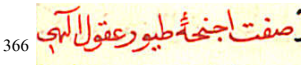
عاشق کلست خود کلست او • عاشق خویشست و عشق خویش او [364]

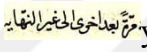
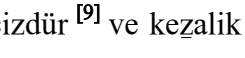
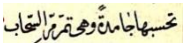
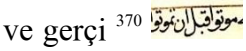
[5] İttiḥād-ı küllī eyleyen ‘āşıḳ vücūdını fānī eyleyüp [365] ḥükmi ile ṣıfāt-ı [6] beşeriyyetden ḫālī olup dōstdan ġayrı kendüde eṣer ḳomaz. Niteki bu mertebede [7] dinilmişdür **Beyt:**

اوست عاشق اوست معشوق اوست عشق • کیستی تو چون همه یار آمدست [8] KB

[363] “Güzel olanın her şeyi güzeldir.” (Arap atasözü)
[364] Güle âşık, hâlbuki esasen kendisi gül, kendisine âşık, kendi aşkını aramakta!” (I/ 1574)
[365] Allah’tan başkasına muhabbet etmez.

Bu maḳām maḳām-ı vaḥdetdür bunda muġāyerat olmaz. Bu ma‘nā [9] ḥaḳā’iḳu'l-ḥaḳā’iḳdandur ehline ma‘lūmdur.

366

[10] Ḥüccetü’l-İslām imām-ı e’immetü'l-enām **Ebū Ḥāmid Muḥammed el-Ġazālī** ḳuddise sırruhu *Mişḳātü'l-*[11]*Envār* kitābında ervāḥ-ı nūrāniyye-i beşeriyye[y]i ki aña ‘uḳūl diyü tesmiye iderler beş mertebe [12] ile iṣbāt itmişdür. Rūḥ-ı ḥassāsī, rūḥ-ı ḥayālī, rūḥ-ı ‘aḳlī, rūḥ-ı fikrī, [13] rūḥ-ı ḳudsīdür. Rūḥ-ı ḥassāsī didügi ḥavāss-ı ḫamse-i ẓāhireye müte‘allıḳdur. [14] Rūḥ-ı ḥayvānīnüñ aṣlıdur. Ḥayvāniyyet bunlar ile ḳā’imdür. Bu ḥālet ṣabī-i raḍī‘a [15] daḫı ḥāṣıldur. İkinci rūḥ-ı ḫayālī ki müverredāt-ı ḥavāssı ḫıfẓ idüp [16] mertebede andan yuḳarı olan rūḥ-ı ‘aḳla ‘arż ider. Bu daḫı ṣabī-i raḍī‘ ki [17] bidāyet ḥālinde bir nesnenüñ aḫẕına ḥarīṣ olur naẓardan ġāyet olsa fi'l-ḥāl **98**[b] [1] unudur ve üçünci rūḥ-ı ‘aḳlī ki ḥiss ü ḫayālden ḫāric olan ma‘ānī[y]i [2] idrāk ider. Bu ḥālet bahāyim ü ṣıbyānda olmaz. Bu bir cevherdür ki ma‘ārif-i żarūriyye-i [3] külliyyedendür ve dördünci rūḥ-ı fikrī ki envā‘-ı te’līfāt-ıla ‘ulūm-ı ‘akliyye-i [4] maḥżiyye[y]i kendü ma‘lūmātı ḳuvvetiyle aḫẕ idüp istiftāḥ-ı ebvāb-ı ma‘ārif-i şerīfe ve [5] istifāde-i netīce-i 367 ye ḳādir olur ve beşinci rūḥ [6] ḳudsī-i nebevī ki enbiyāya ve ba‘ż-ı evliyāya maḫṣūṣdur. Andan levāyiḥ-i ġayb ve aḥkām-ı [7] esrār-ı İlāhiyye ve ma‘ārif-i melekūt-ı semāvāt u melekūt-ı arż mütecellī olur. Bu ma‘ārif [8] ṣol vechledür ki rūḥ-ı ‘aḳlī ve rūḥ-ı fikrī anuñ idrākinde ḳāṣır u ‘ācizdür [9] ve keẕalik 368 āyeti bu rūḥuñ beşinci nev‘ine işāretdür [10] ve ṭuyūr-ı ‘uḳūl-ı İlāhī didügi daḫı andan ‘ibāretdür. ‘Aşḳ u şevḳ ve derd ü niyāz [11] ol ṭuyūruñ ecniḥasıdur ki anuñla hevā-yı hüviyyetde ṭayerān iderler ve ḳāf-ı [12] ḳurbda āşiyān idüp ednā mertebesi seyr-i ravżāt-ı cennātdur. Niteki ḫaber-i [13] ṣaḥīḥde vardur ki kāmilān-ı ümmetüñ ervāḥı gice olduḳda nūrdan ḳanādīl [14] içinde ‘arşda mu‘allaḳ ṭururlar. Gündüzde yeşil renginde ḳuşlaruñ cevfine girüp [15] cennetde cevelān ve bālā-yı āsumānda ṭayerān iderler ve bu ṭuyūr bedenden müfāreḳat [16] itmedin mübtelā-yı ḳafes-i ḳālib görinür. Ammā vaḳtā ki bu ecniḥa-i meẕkūre[y]i ḥāṣıl [17] itmiş ola her sā‘at bu saḥn-ı ferşden evc-i ‘arşa ve ḥażīż-i ḫākden ẕirve-i eflāke **99**[a] [1] ‘urūc iderler ve ẓāhiren anlar ol ḫākden ġāfillerdür ki [2] 369 ve gerçi 370 ḥadīṣi mūcibince [3] ḳafesden ḫalāṣ olan ṭūṭī gibi ölmek ṣūretinde görilmişlerdür. Fe-emmā raḫt-ı [4] vücūdların a‘lāya iletüp

366 **İlâhî akıl kuşlarının kanatlarının evsafı**
367 Birkaç kez, sonsuza kadar.
368 “Sana da, emrimizle, bir ruh (kalpleri dirilten bir kitap) vahyettik.” (Şûrâ, 42/52)
369 “Dağları görürsün, onları hareketsiz sanırsın. Halbuki onlar bulutların geçişi gibi hareket ederler.” (Neml, 27/88)
370 Hadîs-i Şerîf: “Ölmeden önce ölünüz.” (Yardım 2008: 179)

merātib-i ‘aliyye ṣāḥibleri olmışlardur. Ẓāhirde o ṭuyūr [5] ḳafes-i tende maḥbūs gibidür. Līkin anlaruñ vüs‘at-ı bāṭını ol mertebededür ki felek-i [6] devvār u çarḫ-ı ‘ālem-medār Süleymān-ı ṣāḥib-ḥaşmet ü me‘ālī-ḳudret cümle ‘askeri [7] ile ol murġuñ göñli gūşesinde maḥv olur. **Meşnevī:**

هر دمش صد نامه صد لبیک
از خدا یارب چه شصت لبیک از خدا هر دمی او را یکی معراج خاص [8]
بر سر تاجش نهد صد تاج خاص صورتش بر خاک و جان بر لامکان [9]
لامکانی فوق وهم سالکان لامکانی کز دو عالم آید ش هر دمی دروی [10]
371 خیالی زاید ش بل امکان لامکان در حکم او همچو در حکم بهشتی چار جو [11]

[12] Ġavāmıż-ı esrārdan bundan ziyādeye cür’et eyleyüp **ḥażret-i Mevlānā** ḳuddise sırruhu [13] buyurur **Meşnevī:**

شرح این کوته کن و رخ زین بتاب دم مزن والله اعلم بالصواب
باز میکردیم مان ای دوستان سوی رخ و تاجر و هندوستان مرد باز کان پذیرفت [14]
این پیام کو رساند سوی جنس از وی سلام
372 دیدن خواجه طوطیان [15] هندوستان زاد در دشت و پیغام رسانیدن از ان طوطی [16]

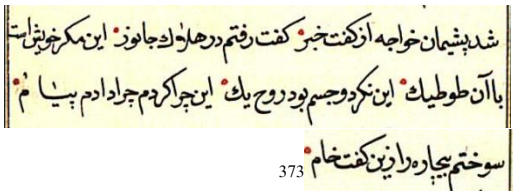
[17] Ḫᵛāce-i tācir vaḳtā ki aḳṣā-i Hindūstāna vāṣıl oldı. Feżā-yı būstānda bir ḳaç 99ᵇ [1] ṭūṭī görüp ṭūṭī-i maḥbūsuñ peyġām-ı risālet ve selām u peyāmın ve şikāyet ü ḥikāyetin [2] anlara i‘lām eyledi. **Meşnevī:**

طوطی زان طوطیان لرزید و بس افتاد مرد بیکسستش نفس

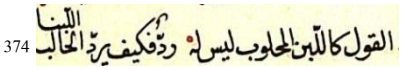
---

371 Her demde ona Tanrı’dan yüz mektup, yüz haberci erişsin; o bir kere “Ya Rabbi” deyince Hak’tan altmış kere “Lebbeyk” sesi gelsin! (I/ 1578)
Öyle kişiye her nefeste hususi miraç vardır. Tanrı, onun tacının üstüne yüzlerce hususi taç koyar.
Cismi topraktadır, Canı Lâmekân Âleminde, O Lâmekân Âlemi, saliklerin vehimlerinden üstündür. (vehimlere sığmaz.)
O Lâmekân Âlemi, vehmine gelen bir âlem olmadığı gibi hayaline de doğmaz. (ne idrak edebilirsin, ne tahayyül !)
Cennetteki ırmak, nasıl cennettekilerin hükmüne tâbi ise mekân âlemiyle Lâmekân Âlemi de, o âlemin hükmüne tâbidir. (I/1580-1583)

372 Bu ilâhî akıl kuşlarına ait olan bahsi kısa kes, bu sözden yüzünü çevir, sükût et! Doğrusunu, Tanrı daha iyi bilir.
Dostlar biz yine kuş, tacir ve Hindistan hikâyesine dönelim:
Tacir, Hindistan’daki dudulara, dudusundan selam götürmeyi kabul etti. (1584-1586)
Tâcirin, kırda Hindistan dudularını görüp onlara dudusundan haber götürmesi

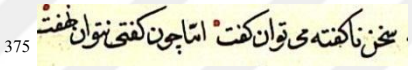

[3]
[4]
[5]

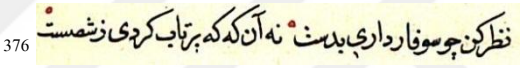
Ḫ[v]āce sözinden peşīmān u nādim oldı. Fe-emmā [6] ne çāre ki tīr-i kelām kemān-ı dehāndan çıḳduḳdan ṣoñra girü dönmege imkān yoḳdur. [7] Niteki dimişlerdür. **Beyt:**

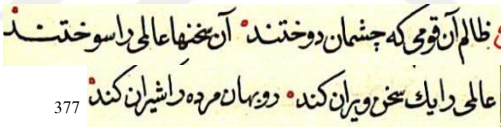
[8] Ve hem ẓurefā-yı **ʻAcem** dirler ki:

[9] **Beyt**

[10] Güftār-ı bī-endīşe āteş gibidür mīşezārda ve suḫan-ı bī-hencār şerār gibidür penbezārda. [11] **Meşnevī:**

[12]

Cümle cānlar ibtidāda [13] **ʻĪsī**-dem bil ki her zaḫmuñ cerāḥatına merhemdür. Ammā ḥicāb-ı cismānī vāsıṭası ile [14] müştehiyyāt-ı nefsānīye ālūde olup şehdi zehre āmīḫte olmışdur. **Meşnevī:**

---

373 O dudulardan birisi, bir hayli titredi ve düşüp öldü, nefesi kesildi.
Tâcir, bu haberi verdiğinden dolayı pişman oldu, dedi ki: “Bir cana kıydım,
Bu dudu, olsa olsa o duducağızın akrabası olacak, galiba bunların cisimleri iki, canları bir.
Bu işi neye yaptım, o haberi neye verdim? Bu münasebetsiz sözle biçareyi yaktım, yandırdım.” (I/ 1589-1592)

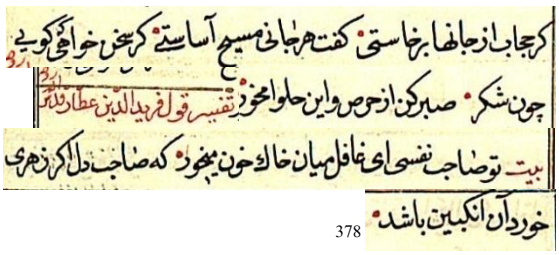
374 “Söz sağılmış süt gibidir. Nasıl sağılan süt hayvanın memesine geri dönmezse ağızdan çıkan söz de iyi ya da kötü asla geri dönmez.”

375 “Söylemediğin sözün hakimi, söylediğin sözün mahkumusun.” (Hz. Ali’ye atfedilen bir sözden mülhem bir beyittir.)

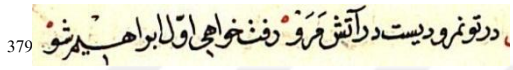
376 “Okun daha yaydayken bak, ok elinden çıktıktan sonra değil.” (Kırlangıç 2012: 28) [Sadi Bostân]

377 Zalim onlardır ki gözlerini kapamışlar, söyledikleri sözlerle bütün âlemi yakmışlardır.
Bir söz, bir âlemi yıkar, ölmüş tilkileri aslan eder. (I/ 1596-1597)

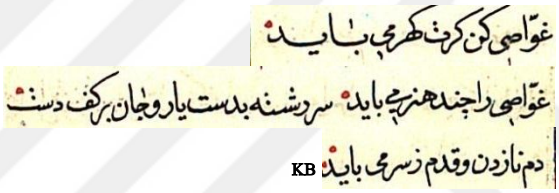
100[a]

[15]
[16]
[17]
[1]

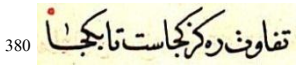
Marīż-i ża‘īfü'l-mizāc henüz muḥtāc-ı ‘ilācdur. Her ṭa‘āmı [2] tenāvül itmek aña münāsib degüldür. Maḥmūm olana ḥulviyyātdan iḥtirāz lāzımdur. [3] Fe-emmā ṭabī‘at-ı ṣaḥīḥa ḥelvā ziyān eylemez ṣafā vü ḫullet-i **İbrāhīm** taḥṣīl itmedin [4] **Nemrūd**uñ āteşine düşmek olmaz āteş-i gülzār olmaġa **Ḫalīl** olmaḳ gerek. [5] **Meşnevī:**

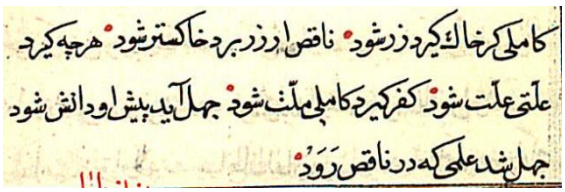
[6] Egerçi deryā-yı ḥaḳā’iḳ ṭopṭolu lü’lü’-i gevherdür ammā ġavvāṣ olmadın heves idüp [7] deryāya ṭalmaḳ maḥall-i ḫaṭardur. **Rubā‘ī:**

[8]
[9]

Mıṣrā‘:

[10] Bir fi‘l kāmilden ṣādır olsa ḫūb u merġūb ve eger ol fi‘l nāḳışdan vāḳi‘ [11] olursa medḫūl u ma‘yūbdur zīrā ki dest-i kāmil dest-i ḳudret-i [12] Raḥmān ve dest-i nāḳış dest-i şeyṭāndur. Niteki buyurur **Meşnevī:**

[13]
[14]
[15]

---

[378] Canlardan perde kalkaydı; her canın sözü, Mesih'i' sözü gibi tesir ederdi.
Şeker gibi söz söylemek istersen sabret, haris olma, bu helvayı yeme! (I/ 1599-1600)
Ferideddîn-i Attâr'ın -Tanrı ruhunu takdis etsin- sözünün tefsiri
"Ey gafil! Sen nefis ehlisin, toprak içinde kan yiyedur! Fakat gönüle sahip olan kişi , zehir bile yese o zehir bal olur."

[379] Sende Nemrûd'luk var, ateşe atılma, atılacaksan önce İbrahim ol! (I/ 1606)

[380] "Aradaki aykırılığa bak, yol nerden nereye gidiyor?" (Gölpınarlı 1992: 8) [Hâfız Dîvânı]

381 تعظیم ساحران موجب علیه که چه فرمایی اول تو عصا بیندازی یا ما [16]

[17] Sāḥirān-ı Fir‘avn evān-ı mücādele ve zamān-ı mu‘ārażada **ḥażret-i Mūsā** ‘aleyhi's-selāma **100**[b] [1] ta‘ẓīm ü ikrām ve tebcīl ü iḥtirām eylediler. Ya‘nī إمّا أن تلقي وإمّا أن نكون أوّل [2] 382 من ألقى didiler. **Ḥażret-i Mūsā** daḫı 383 بل ألقوا ما أنتم ملقون didikden ṣoñra **Meşnevī:**

384 این قدر تعظیم دین شما نزا خوید کز ما ان دست و پا دشاهان برید [3]

[4] Vaḳtā ki bu ḳadar ta‘ẓīm itdiler īmān sa‘ādetin buldılar. **Meşnevī:**

385 ساحران چون حق او شناختند دست و پا در جرم آن در باختند [5]

‘İnād u muḫālefeti terk [6] idüp 386 لا ضير إلى ربّنا منقلبون didiler ve girü mubāḥaşe-i **Ferīdūn-ı ‘Aṭṭār**a [7] ‘avdet idüp buyurur **Meşnevī:**

387 لقمه و تکنه ست کامل را حلال نوتنهٔ کامل مخور می باش لال [8]

Nüktehā-yı laṭīf ü esrār-ı şerīf loḳması kāmil olanlara [9] ḥelāl ve nāḳış olanlara ‘ayn-ı vebāldür. Nāḳışuñ on dili var ise yine [10] lāldür. Kāmil olmayanlar ol loḳma-i ḥaḳīḳatden tenāvül eylemeyüp cū‘ u sükūt [11] iḫtiyār itmekle ṭarīḳ-i riyāżete sülūk itmek gerek. **Beyt:**

KB صبت و جوع و سهر و غربت و ذکر بدوام ناتمامان جهانرا بکند کار تمام [12]

Meşnevī:

388 چون تو گوشی و زبان نی جنس تو گوشها را حق بفرمود انصتوا [3]

---

381 Kâmil, toprağı tutsa altın olur; nâkıs, altını ele alsa toz toprak kesilir. (I/ 1609)
İlletli kimse, ne tutarsa illet olur. Kâmil kâfir bile olsa o küfür, din ve şeriat haline gelir.
Kâmile göre bilgisizlik bile bilgi olur, nâkısın bildiği bilgi ise bilgisizlik kesilir. (I/ 1612-1613)
Sihirbazların “ Ne buyurursun, asâyı önce sen mi atarsın, yoksa biz mi atalım? “ diyerek Mûsa Aleyhisselâm’a hürmet edip onu ağırlamaları, Mûsâ’nın da “ Siz atın “ demesi

382 "Ey Mûsâ! Ya önce atmayı tercih edersin, ya da ilk atan biz oluruz" dediler. (Tâhâ, 20/65)

383 "Atacağınızı atın (hünerinizi ortaya koyun)" (Yunus, 10/80)

384 Mûsâ’ya karşı gösterdikleri o kadarcık hürmet, din sahibi olmalarına sebep oldu; inat yüzünden de elleri ayakları kesildi. (I/ 1619)

385 Sihirbazlar Mûsâ’nın hakkını anladıklarından evvelce işledikleri suça karşılık olarak ellerini, ayaklarını feda eylediler. (I/ 1620)

386 Şüphesiz biz Rabbimize döneceğiz. (Zuhruf, 43/14)

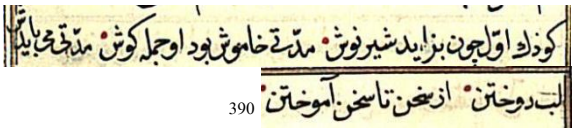
387 Yemek yemek ve nükte söylemek, kâmile helâldir; mademki sen kâmil değilsin yeme ve sükût et! (I/ 1621)

388 Çünkü sen kulaksın, o dildir; o senin cinsinden değil, Tanrı, kulaklara “Ansitû” buyurdu. (I/ 1622)

Kāmil olan [14] dil ve nāḳış olan ḳulaḳdur. Ḳulaḳ dilüñ cinsi degüldür nāḳış olan [15] ṣāmit olmaḳ evlādur. Sulṭānu'l-'ārifīn **Beyāzīd-i Bisṭāmī**ye didiler ki [16] 389 بم يصل العبد الى الله تعالى فقال بالخرس والصم والعمى

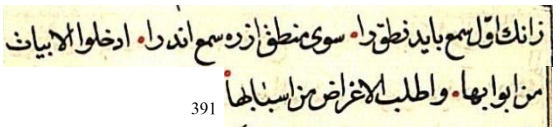
Meşnevī:

101[a]

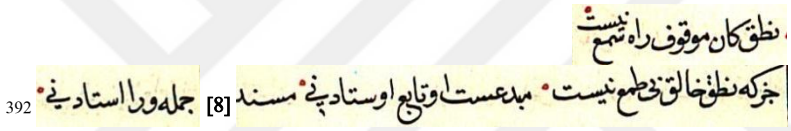
390 [17] [1]

Pes bir zamān ṣāmit olup [2] andan zebān olmaḳ gerek tā ki tedrīcile ehlullāha hem-zebān olmaḳ müyesser ola. **Meşnevī:**

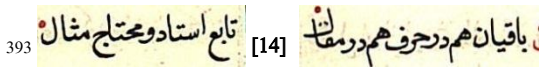
391 [3] [4]

Mūcibince sem' nuṭḳuñ ḳapusıdur. [5] Niteki eṭfāl-i bī-zebān kelāmı istimā' itdükden ṣoñra dillenür. Sem' olmazdan [6] evvel zebān olmanuñ aṣlı yoḳdur. **Meşnevī:**

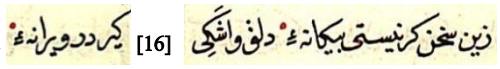
392 [7] [8]

Şol nuṭḳ ki işitmege muḥtāc olmaya ol nuṭḳ-ı İlāhīdür. [9] Anuñ işitmege iḥtiyācı yoḳdur ol ta'allümden müberrā ve ta'arrüfden mu'arrādur. Üstāda [10] tābi' degüldür cümle-i eşyāyı kendü ḳudreti ile ibdā' eylemişdür. Ammā ol ki insāndan [11] kemāle ṭālib olanlardur. Anlar üstāda ve terbiyyeye muḥtāclardur. İşitmeseler [12] nuṭḳa ve ḥāle ḳādir olmazlar. Şol aṣldan ṣaġır olanlar gibi ki kelāmı işitmemekle [13] dilsüz olup nuṭḳa ḳādir olmazlar. **Meşnevī:**

393 [14]

Ma'lūm oldı ki ḥażret-i Ḥaḳdan ġayrısı ḥarfe [15] ve üstāda muḥtāclardur. **Meşnevī:**

394 [16]

389 "Kul Allahu Tealaya nasıl ulaşır? "Dedi ki: Kör, sağır, dilsiz." (Bâyezid-i Bistâmî)

390 Çocuk önce, süt emme kabiliyetinde doğar, bir müddet susar ve tamamı ile kulak kesilir. Lâkırdı söylemeyi öğreninceye kadar bir zaman dudağını yumması, söz söylememesi gerekir. (I/ 1623-1624)

391 Çünkü söz söylemek için önce dinlemek gerektir. Söze, kulak verme yolundan gir. Evlere kapılardan girin; rızıkları, sebeplerine teşebbüs ederek arayın! (I/ 1627-1628)

392 Dinleme ihtiyacı olmaksızın anlaşılan söz, ancak tamahsız ve ihtiyaçsız olan Tanrı'nın sözüdür. Tanrı, yarattığını eşsiz, örneksiz yaratır; üstada tâbi değildir. Herkes ona dayanır; onun dayanacağı bir varlık yoktur. (I/ 1629-1630)

393 Ondan başka bütün mahlûkat; hem sanatında, hem sözünde üstada tâbidir, örneğe muhtaçtır. (I/ 1631)

394 Bu söze yabancı değilsen bir hırkaya bürün, bir viraneye çekil ve gözyaşı dök! (I/ 1632)

Anuñçün dimişlerdür ki ten-i mülevveş namāza ve cān-ı mülevveş [17] niyāza lāyıḳ degüldür. Teni pāk itmege müşg ve cānı arıtmaġa eşk gerekdür. 101[b] [1] Ya‘nī ten şuyla ve cān gözyaşı ile taṭhīr olınur. Ravża-i cenneti ādeme [2] mesken idüp envā‘-ı elṭāf u eşnāf-ı i‘ṭāf ile nevāḫat itmek [3] ve buġday aġacından tenāvül itme diyü men‘ olınmaḳ ve girü ol günāhı irtikāb [4] itdürmek ve İblīs-i pür-telbīsi üzerine ḥavāle eylemekden ġaraż **ḥażret-i Ādem**e derd ü elem [5] ve eşk ü ġam çekdürmek içün idi. **Meşnevī:**

ظرکیه آمد آدم در زمین
تا بود کریان و نالان و حزین آدم از فردوس و از بالای هفت پای مالان
از برای عذر رفت پای ما جان ایاق باغی در ز آتش دل و آب دیده نقل ساز
بوستان از ابر خورشید دست باز [6] [7] [8]

Göz yaşınuñ ẕevḳini erbāb-ı niyāz ve aṣḥāb-ı [9] sūz u güdāz añlarlar. Zīrā ki derdmendlerüñ göñli gülistānı gözyaşı ile [10] neẓāret-peẕīr ve ‘āşıḳlaruñ ḳalbi būstānı nesīm-i āḥ-ı sīne ile ṭarāvet-[11]gīrdür. ‘Āşıḳ-ı āb u nān özge ve ṭālib-i ṣafā-yı dil ü cān özgedür tā ki enbār-ı [12] mi‘de ṭa‘āmdan ḫālī olmaya. Dürc-i sīne gevher-i iclālden ṭolı olmaya. **Meşnevī:**

طفل جان از شیر شیطان باز کن بعد از انش با ملک انباز کن [13]

Her dıraḫtuñ [14] ṣemeri olduġı gibi her loḳmanuñ eṣeri vardur. **Meşnevī:**

لقمهٔ کو نور افروز دو کان
آن بود آورده کسب حلال علم و حکمت زاید از لقمهٔ حلال عشق و رقت
آید از لقمهٔ جلال چون ز لقمه تو حسد بینی و دام جهل و غفلت زاید
انزاد ان حرام زاید از لقمهٔ حلال اندر دهان میل خدمت عزم سوی آن جهان [15] [16] [17]

102[a] [1] Muḥaṣṣal-ı kelām ġıdāsına göre eṣer-i netīcesi ẓāhir olur.

باز گفتن باز رگان انچه دید از طوطیان هند و ستان [2]

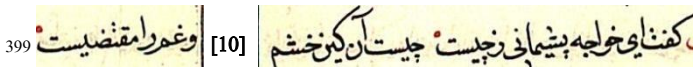
395 Âdem, yeryüzüne, ağlamak için, daima feryat etmek, inlemek ve mahzun olmak için gelmiştir.
Âdem, Firdevs'ten, yedi kat göklerin üstünden ayakları dolaşarak en adi yere, tâ kapı dibine, özür dilemek için gitti. (I/ 1633-1634)
Gönül ateşiyle gözyaşından çerez düz. Bahçe, bulutla güneş yüzünden yetişmiş, yeşermiştir. (I/ 1636)

396 Önce can çocuğunu Şeytan sütünden kes de sonra onu meleklere ortak yap. (I/ 1640)

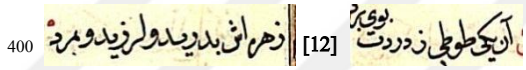
397 Nur ve kemali arttıran lokma, helâl kazançtan elde edilen lokmadır. (I/ 1642)
İlim ve hikmet helâl lokmadan doğar; aşk ve rikkat helâl lokmadan meydana gelir.
Bir lokmadan hasede uğrar, tuzağa düşersen; bir lokmadan bilgisizlik ve gaflet meydana gelirse, sen o lokmayı haram bil! (I/ 1644-1645)
Hizmete meyletmek ve o cihana gitmek azmi, ağıza alınan lokmanın helâl olmasından doğar (I/ 1648)

398 **Tacirin Hindistan dudularından gördüğünü duduya söylemesi**

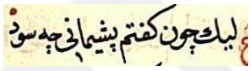
[3] Vaḳtā ki ḫᵛāce-i tācir muḳāsāt u şedāyid-i sefer-i Hindūstāndan rücū‘ eyleyüp [4] vaṭanına ‘avdet eyledi. Cümle müte‘allıḳātına mev‘ūd olan armaġanı virildükde [5] ṭūṭī daḫı itdügi peymānı der-miyān idüp bu maḥbūs-ı bī-çāre[y]i daḫı hediyye-i iḫbār-ı [6] yārān ile şāẕ eyle diyü söyledi. Ḫᵛāce-i müsāfir envā‘-ı ‘acz ü inkisār ile didi ki [7] ey yār-i ġam-ḫᵛār ol ḳıṣṣa-i pür-ġuṣṣa[y]ı benden istisfār eyleme ki ben anlara senüñ iḫbāruñ [8] iletdügüme henūz peşīmānum ve ol ḥālet-i pür-iftirāḳuñ müşāhedesinden ziyāde [9] perīşānum. **Meşnevī:**

399 [10]

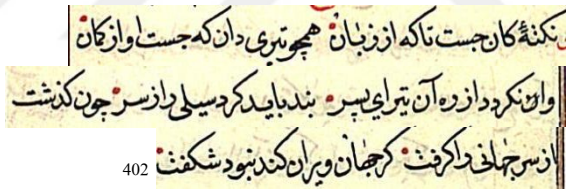
Ḫᵛāce eytdi ki vaḳtā ki senüñ şikāyethā-yı derd-āmīz [11] ve ḥikāyethā-yı şevḳ-engīzüñi anlara yetişdürdüm. **Meşnevī:**

400 [12]

Men ol teblīġ-i risāletden envā‘-ı nedāmet [13] ve eṣnāf-ı ḳasāvet ḥāsıl eyledüm. **Mıṣrā‘:**

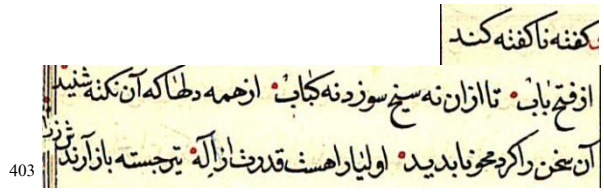

401

[14] **Meşnevī:**

402 [15] [16]

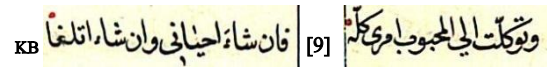
Cemī‘-i ef‘ālüñ [17] ġayb ‘āleminde eşeri vardur. Ol ef‘āl ḫalḳuñ īcādı ile degüldür. Belki ol 102ᵇ [1] mütevālidāt-ı ef‘āl-i maḫlūḳ-ı Ḫudādur. Girü döndürmege hīçbir eḥadüñ ḳudreti [2] ve taġayyür ü tebdīline bir ferdüñ ḳuvveti yoḳdur. Meger ki ḥażret-i Ḥaḳ ve yāḫud ṣıfāṭ-ı [3] İlāhī birle mevṣūf bir velī-i muṭlaḳ ola. Zīrā ki **Meşnevī:**

399 Dudu, “Efendim, pişmanlık neden, bu hiddete bu gama ne sebep oldu?” dedi. (I/ 1654)
400 İçlerinden biri senin derdini anlayınca ödü patladı, titreyip öldü.” (I/ 1656)
401 Pişmanlık ne fayda verir? (I/ 1657)
402 Ağızdan bir kere çıkan söz, bil ki yaydan fırlayan ok gibidir.
Oğul, o ok gittiği yerden geri dönmez, seli baştan bağlamak gerek.
Sel önce bir kere coşup da etrafı kapladıktan sonra dünyayı harap etse şaşılmaz. (I/ 1658-1660)

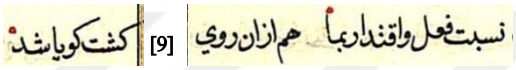
403 [4] [5]

[6] Ol ḳudret ki ẓāhiren anlaruñ elinde cārīdür. ‘Ayn-ı ḳudret ḥażret-i Bārīdür. [7] Zīrā ki anlar maḳām-ı fenāda vaḥdet sancaġın ḳaldurmışlardur ve cümle umūrların [8] ḥażret-i İlāhīye tefvīż eyleyüp dimişlerdür. **Beyt:**

KB [9]

Lā-cerem anlaruñ ḥāl-i dili bu terāne[y]i terennüm [10] itmekden ḫālī degüldür ki **Beyt:**

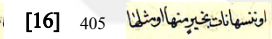
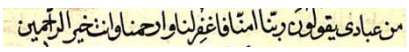
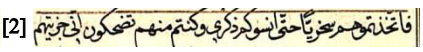
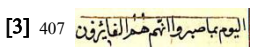

KB [9]

Ol mertebede olanlaruñ cümle ef‘āli irādet-i Ḫudāya muvāfıḳ [12] ve ḥikmet-i İlāhiyyeye muṭābıḳ düşer ve ḳulūbda olan nükteye muṭṭali‘ olup [13] anuñ ḫāṭırasın lāzım olduḳda men‘ ü def‘ iderler. Evliyānuñ ḳulūbı taṣarruf [14] itdüklerinde iştibāh yoḳdur. **Meşnevī:**

404 [15]

Bu da‘vānuñ mışdāḳ-ı kelāmı **Baḳara Sūresi**nde [16] 405 āyetidür ki unutdurmaġı kendü ẕāt-ı şerīfine [17] nisbet itmişdür ve bir daḫı 406 sūresinde ki **103a** [1] [2] [3] 407 ve āyet-i kerīmede ferāmūş itdürmegi [4] kendü evliyāsına nisbet itdürüp ol daḫı cümle-i ṣaḥābe-i Rasūle ola ‘āmmeten [5] ve yāḫud aṣḥāb-ı ṣuffeye ola ḫāṣṣeten ‘alā iḫtilāfi'r-rivāyeteyn ḥażret-i Ḥaḳ [6] celle ẕikruhu mürtekibān-ı deryā-yı menāhī ve münġażān-ı biḥār-ı melāhīye ḫiṭāben [7] buyurur ki taḫḳīḳ benüm ḳullarumdan bir bölük ṭā’ife vardur ki maḳām-ı münācātda [8] ref‘-i derecāt-ı ümīẕine tażarru‘ vü zārī idüp dirler ki İlāhī bir saña īmān [9] getürdük bende-nüvāzlıḳ yüzinden esirgeyüp merḥamet eyle ki erḥamu'r-rāḥimīn [10] sensin. Anlar bu vechle

---

403 Tanrı kudretiyle; söylenmiş bir sözü söylenmemiş hale getirir. Bir halde ki ne şiş yanar ne kebap!
Bütün kalplerdeki nükteleri işitir, gönüllerden o sözü yok eder. (I/ 1671-1672)
Velîlerde Tanrı’dan öyle bir kudret vardır ki atılmış oku yoldan geri çevirirler. (I/ 1669)

404 Ey ulu kişi! Sana delil ve huccet gerekse “Min âyetin ey nünsiha” ayetini oku. (I/ 1673)

405 “Biz herhangi bir âyetin hükmünü yürürlükten kaldırır veya onu unutturur (ya da ertelersek), yerine daha hayırlısını veya mislini getiririz.” (Bakara, 2/106)

406 “Mü'minler gerçekten kurtuluşa ermişlerdir.” (Mü’minun, 23/1)

407 “Kullarımdan, "Ey Rabbimiz! Biz inandık, bizi bağışla, bize merhamet et, sen merhamet edenlerin en hayırlısısın" diyen bir grup var idi. Siz ise onlarla alay ediyordunuz. O kadar ki onlar size beni anmayı unutturdu. Onlara hep gülüyordunuz. Sabretmiş olmaları sebebiyle, bugün ben onları mükâfatlandırdım. Şüphesiz onlar başarıya erenlerin ta kendileridir.” (Mü’minun, 23/109-111)

münācāt itdüklerinde siz anları tesḫīr idüp [11] anları istihzā eylediñüz. Anlar daḫı benüm ẕikrümi sizüñ göñlüñüzden ḳaldurup [12] maḥv eylediler. Siz kemāl-i cehāletiñüzden anlara ḫande eylediñüz. Anlar ṭarīḳ-i muṣābereti [13] pīşe itdükleri içün ben daḫı bugünki gün anları cezālandurup fevz ü [14] necāt bulmuşlardan eyledüm. Binā'en 'alā ẕālik **ḥażret-i Mevlevī** ḳuddise sırruhu buyurur [15] **Meşnevī:**

408 چون بتذکیر و بنسیان قادرند • بر همه دلهای خلقان قاهرند

[16] Pes ma'lūm oldı evliyāyı ṭa'n u suḫriyye itmek kemāl-i cehāletdendür. **Meşnevī:**

[17]

[1]

103b

قلتم سخریّاً اهل السمو • ازبنی خوانید تا انسوکم • صاحب ده پادشاه جسمهاست

409 صاحب دل شاه دلهای شماست •

Fī nefsi'l-emr dünyā pādişāhlarınuñ [2] anlar yanında ne ḳudretleri vardur. Erbāb-ı ḥaḳīḳat pādişāhān-ı ḳulūbdur. [3] Ḥaḳīḳatde ādem degüldür ol ki merdüm-i çeşmi olmaya. Teẕekkür v'eger nisyān anlar taṣarrufı [4] ile olıcaḳ ṭālibüñ feryād-resi olan yine anlardur. Fe-emmā anlaruñ daḫı taṣarrufı [5] ḥażret-i Ḥaḳḳuñ ḳuvvet ü ḳudreti iledür. **Meşnevī:**

[1]

آن همه اندیشهٔ پیشانها

[6]

410 می شناسد از هدایت جانها پیشهٔ فرهنگ تو اید بتو • تا در اسباب [7] بکشاید بتو •

Ve ol ṭā'ife-i memdūḥanuñ ervāḥı evvel geçen 'azīzleri hidāyet-i [8] Ḥaḳ ile ma'lūm idinüp andan istifāde iderler. 411 الناس مجزیون باعمالهم [9] mūcibince ṣubḥ-ı nüşūrda herkesüñ 'ilmi kendüden yaña gelüp her ne ise kendüye [10] görinür. Niteki dār-ı dünyāda her kişiye ṣıfatı ṣabāḥ olduḳda ma'lūm olur. [11] Kişinüñ kesbinden ẓāhir olanı ġayrıya virmezler. Herkes fi'li ile cezālanur. **Meşnevī:**

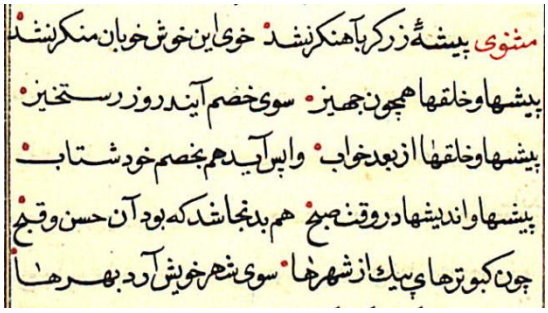
---

408 Velîler, hatırlatma ve unutturmaya kadirdirler; şu halde herkesin gönlüne hâkimdirler. (I/ 1675)

409 Siz, yüce kişileri alaya aldınız, bundan bir şey çıkmaz sandınız ama Kur'an'da "Ensevküm" ayetini bir okuyun!
Şehir ve köye sahip olan, cisimlerin padişahıdır. Gönül sahibi ise gönüllerinizin sultanıdır. (I/ 1677-1678)

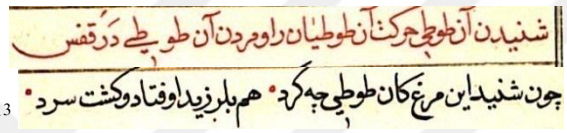
410 Evvelki düşüncelerin hepsi, Tanrı'nın hidayetiyle sahiplerini tanırlar.
Uyanınca, sanat ve hünerin, sebepler kapısını açmak üzere yine sana gelir. (I/ 1684-1685)

411 İnsanlar amellerine göre cezalandırılır.

412

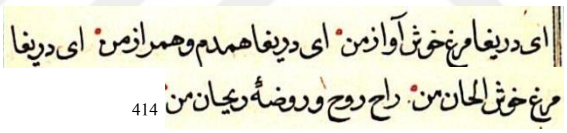
[12] [13] [14] [15] [16]

[17] Fī nefsi'l-emr vaḳtā ki zerger ve eger āhenger uyḳuya varurlar 'ālem-i ġafletde 104a [1] ber-ā-ber olurlar. Uyḳudan uyanduḳlarında herkes şan'atına 'avdet ider [2] 'aksi vāḳi' olmaz. Ḥaşr olduḳda daḫı aḥvāl bu minvāl üzerinedür. Niteki ebyāt-ı [3] meẕkūrenüñ mefhūmından ma'lūmdur:

413

[4] [5]

[6] Vaḳtā ki ḫ^{v}āce ṭūṭīsini bu ḥālde müşāhede eyledi külāhını yire vurup [7] cāmesini çāk eyledi ve āh-ı derdnāk eyleyüp dirdi **Meşnevī:**

414

[8] [9]

Ḫ^{v}ācenüñ derd-i [10] iştiyāḳ u nevḥa-i iftirāḳından maḳṣūd-ı müteveccihān-ı ḥażret-i İlāhīye tenbīh ü te'kīd [11] dür ki ḫ^{v}āce-i tācir müfāreḳat-ı ṭūṭīde nevḥa vü zārī itdügi gibi sālik daḫı [12] müfāreḳat-ı ḳurb-ı civār-ı Bārīde ḥareket üzre olup her vaḳt nevḥa vü enīnden [13] ḫālī olmaya. Zīrā ki herkesüñ ṭūṭī-i şeker-güftār-ı eflāki iken ḳāfes-i ḳālib-i ḫākīde [14] maḥbūs olmışdur. Ol ṭūṭī-i cilve-sāz vaḳtā ki ḥażīż-i ferşden [15] pervāz eyleye gūşe-i küngüre-i 'arş u şāḫ-ı sidretü'l-müntehā-i pür-naḳşdan [16] ġayrıda ḳarār eylemez ve gāh olur ki ehlullāh naẓarından ḫālī olmayup [17] güftār-ı şekkerīn ile esrār-ı Rabbu'l-'ālemīnden ḫaber virür ve gāhī nāz yüzinden 104b [1] muḥtecib olup sāliküñ derd ü niyāz u sūz u güdāzın arturur. Būstān-ı cihān [2] girye-i seḥāb u cereyān-ı mā' vü sereyān-ı hevādan neżāret kesb itdügi gibi [3] maḥabbet

412 Kuyumcunun hüneri demirciye gitmez, bu güzel huylunun huyu, öteki kötüye mal olmaz.
Hünerler ve huylar, kıyamet günü, çeyiz gibi sahibine döner.
Sanatlar ve tabiatlar, sabah uyandıktan sonra, koşa koşa onun yanına gelirler.
Güzel olsun, çirkin olsun... Bütün huylar ve hünerler, sabah çağında sahiplerine gelir;
Nitekim posta güvercinleri, gönderilen mektupları, yine uçtukları şehre getirirler. (I/ 1686-1690)

413 **Dudunun, duduların hareketlerini duyması ve kafeste ölümü, tacirin ona ağlaması**
Dudu, o dudunun yaptığını işitince titredi, düştü, kaskatı oldu. (I/ 1691)

414 Vah yazık, benim güzel sesli kuşum! Vah yazık, benim gönüldeşim, sırdaşım.
Yazık, benim güzel nağmeli kuşum; ruhumun neşesi, bahçem, çiçeğim! (I/ 1695-1696)

gülzārı mürīd-i ṣādıḳuñ gözi yaşından ve sīnesi āhından [4] ṭarāvet kesb idüp ol zamānda sālik-i ‘āşıḳ derd ü niyāzla bu beyti [5] terennüm ider. **Beyt:**

طوطی و طوطیچۂ قند بصد ناز خوری ٭ از شکرستان
از آمدۂ باز بپری ٭ ای طبرستان ابد وای شکرستان احد ٭ هم طرب اندر [6]
طرز پی هم شکر اندر شکری ٭ KB [7]

Cān ṭūṭīsi dil-nüvāzlıġ-ıla şeker-ḫāylıġa [8] başlaya ṭālib-i bī-çāre daḫı hemān bu beyti oḳur.

مرغ دلم باز بپرید کز قفس ٭ طوطیۂ جان قند مزن بد کز قفس [9] KB

Ve muḳarrerdür ki naẓar-kiyān-ı ‘ālem-i bālā ve kerrūbiyān-ı [10] mele’-i a‘lā göñül bülbüli ve cān ṭūṭīsinüñ ḳafes-i āb u gilde ibtilāsından [11] maḥzūn olup ḫayf ki şekeristān-ı Ezelī ve bustān-ı Lem-yezelīden cüdā düşüp [12] dām-ı bedende muḳayyed ü mübtelā olmışlardur dirler. **Beyt:**

امکان طوطیۂ جان بد ٭ شکرستان چه کند ٭ امکان بلبل دلی بی کل بستان چند [13] KB

Fe-emmā ‘ināyet-i [14] ‘āliyye-i ehādiyye ve hidāyet-i müte‘āliyye-i ṣamediyye ol mübtelāları ḫāristān-ı bedende [15] ḳomayup şūristān-ı tenden gülistān-ı şekeristāna ceẕb ider. Ol ḫāletde [16] sālik bu ḫālātı müşāhede idüp gāhī ol ṭarafuñ muvānesetine nevḫā vü zārī [17] ve gāh anlaruñ maḥremiyyetine edā-ı şükr-güẕārī temhīd ider. Lā-cerem **ḫażret-i Mevlevī 105**[a] [1] daḫı tācirüñ ṭūṭī-i ẓāhire olan nevḫasınuñ żımnında kendü ḫālātın iẓhār [2] idüp buyurur **Meşnevī:**

پس همان بهتر که وصف دلبران ٭ گفته آید در حدیث دیگران ٭ 415 [3]

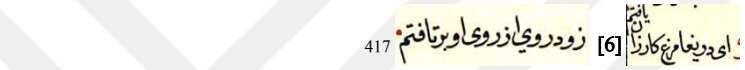
Bu muḳaddemātı temhīd itdükden ṣoñra ba‘ż-ı ebyāt ile tevcīh ü teşbīh [4] eyleyüp bu ṣūretde naẓm ider. **Meşnevī:**

کرسلیمان زاچنین مرغی بدی ٭ یک خود او مشغول آن مرغان بدی ٭ 416 [5]

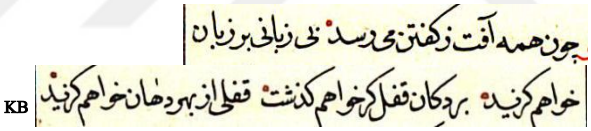
Ol ma‘nāya işāretdür ki meşāyıḫdan ba‘żısı [6] aña ẕāhib oldılar ki enbiyānuñ nübüvvetinden velāyeti ṭarafı efḍaldür. Zīrā velāyet [7] iştiġāl-i Ḥaḳ ile ittiṣāl-i ḫażrete sened-i nübüvvet da‘vet-i ḫalḳ ile iştiġāl-i [8] ḫalāyıḳa sebebdür. Lā-cerem iştiġāl-i ḫalḳdan iştiġāl-i Ḥaḳ efḍaldür didiler [9] ve ber-vech-i āḫar daḫı beyān eylediler ki lafẓ-ı velāyet ḳurb u kerāmetden mebnīdür. [10] Lā-büd ḫavāṣṣ-ı pādişāh muḳarribān-ı dergāhdur ve nübüvvetden mebnīdür ki

415 Dilbere ait sırların, başkalarına ait sözler içinde söylenmesi daha hoştur. (I/ 136)
416 Süleyman’ın böyle kuşu olsaydı hiç başka kuşlarla uğraşır mıydı? (I/ 1697)

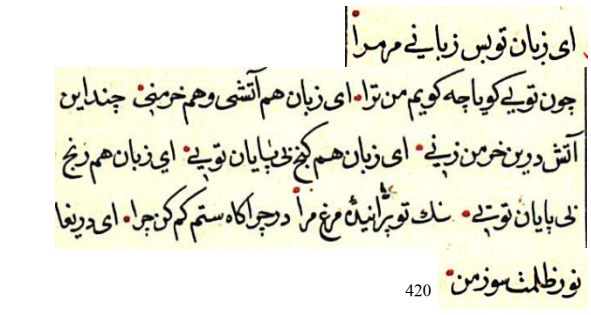
[11] ḫaber virmekdür anuñçün peyġām-ber dirler gūyā ki aḫbār-ı pādişāhī[y]i cenāb-ı re‘āyāya [12] iletmekde ilçilerdür lākin anlar da velāyet ü nübüvvet cem‘ olmaġ-ıla cāmi‘-i faẓīletīndür. [13] Hīç velī nebī derecesine yetişmez. **Ḥażret-i Süleymān**da daḫı velāyet mevcūd idi [14] fe-emmā nübüvveti ṭarafı ile himmetini żabṭ-ı memālike ṣarf idüp ḫalāyıḳ ile iḫtilāṭı [15] ziyāde idi. Anuñ rūḥı ṭūṭīsi velāyeti nūrından ol ḳadar pervāz idemeyüp [16] şekeristān-ı eḥadiyyet ekṣeriyyā el virmez idi. Eger anuñ ẓāhir ervāḥı hevā-yı hüviyyetden [17] devām üzre ṭāyir olaydı teblīġ-i risālet ile aḥkām-ı salṭanat cem‘ olmaz **105**[b] [1] idi. **Ḥażret-i Süleymān**da ol ṭūṭī-i bülend-pervāz mevcūd olsa murġān-ı vaḥşīye [2] meşġūl olmaya idi dimişler. Bu ḳavl ḳavl-i ṣūfiyyūndur. Fe-emmā ādemüñ bāṭınında [3] bu maḳūle bir murġ-ı şerīf ve ṭūṭī-i laṭīf mütevaṭṭındur. Bāb-ı velāyet mesdūd [4] degüldür. Līkin ol ḥālet-i bī-muḳaddemāt ṭaleb-i bī-muḳāsāt ta‘ab müyesser olsa idi [5] kimesne anuñ ḳadrini bilmeye idi. Niteki buyurur. **Meşnevī:**

[6]

Ol murġ ceẕbe-i İlāhiyye işāretdür dinilmüş. [7] esrāruñ iḫticābına sebeb olan [8] deḳāyıḳ-ı rumūzāta aġyāruñ ıṭṭılā‘ıdur. Sırruñ ifṣāsına bā‘iṣ olan lisān-ı [9] insāndur dimişler. **Meşnevī:**

[10]

[11] ‘Ārifler buyurmışlardur ki pes **ḥażret-i Mevlevī** sırr-ı [12] yı beyān idüp buyurur. **Meşnevī:**

[13]
[14]
[15]
[16]

---

417 Vah yazık; ucuz bulduğum kuştan ne çabuk ayrıldım! (I/ 1698)

418 Hadîs-i Şerîf: “Allah’ın cezbelerinden bir cezbeyle kulunu kendine yaklaştırması, insanlar ve cinlerin amellerine denktir.” (el-Aclûnî 2009: 332)

419 Hadîs-i Şerîf: “Dilini tutan kurtuldu.” (Yardım 2008: 259-260)

420 Ey dil, sen bana çok ziyan veriyorsun! Söyleyen sen olduktan sonra ben sana ne diyeyim?
Ey dil, sen hem ateşsin, hem harman! Ne vakte kadar harmanı ateşe vereceksin? (I/ 1699-1700)
Ey dil, sen hem bitmez tükenmez bir hazinesin; hem dermanı olmayan bir dertsin! (I/ 1702)
İşte benim kuşumu uçurdun. Zulüm ve sitem otlağında az otla! (I/ 1705)
Eyvah, benim gündüzü aydınlatan sabahım! (I/ 1707)

İşāretdür fevt-i evḳāt-ı [17] şerīfe ve ṭā‘āt-ı münīfeye aḥvāl-i ḥaḳīḳatüñ ba‘żı muḳaddemātında beyān olınmışdur ki 106[a] [1] cümle-i mevcūdātı ‘ālem-i şuhūda gönderdükleri vaḳt terbiyye içün niçe ‘avālim-i [2] muḫtelifeden ‘ubūr itdürüp istiḥḳāḳ u ḳābiliyyet kesb itdükden ṣoñra [3] ṭaleb eli ile cān dāmenine yapışup ve cān-ı ġarīb ki zülāl-i viṣāle teşnedür [4] ḥażret-i Kibriyā cānibine iletür. Ba‘żısınuñ ‘urūcı mücāhede ile ba‘żısınuñ [5] ceẕebāt-ı İlāhī ile olur. Şer yolından irtiḳā idenlere ṭarīḳ-i şuṭṭār diyü tesmiyye [6] iderler ve vāṣılāndan ba‘żısını muvāḳıfda alıḳorlar ve ba‘żısını ṣıfāt-ı [7] Rabbānī ḫil‘ati ile muḫalli‘ idüp nāḳıṣ olanları tekmīl itmek içün girü ‘ālem-i [8] şehādete gönderürler. Bu sefere sefer-i ṣāliṣ dirler. Vaḳtā ki ṭāliblere ḳulaġuz ola [9] bī-ittiṣāl ü infiṣāl girü ol ḥażrete vāsıl olurlar. Sāliküñ irşāddan [10] ṣoñra olan seyrine sefer-i rābi‘ dirler. Lā-cerem **ḥażret-i Mevlānā** ol seyr-i rābi‘a [11] işāret idüp buyurur. **Meṣnevī:**

ای دریغا مرغ خوش پروازمن • زانتهاپریده تا آغازمن [12] 421

Ṭūṭīden murād rūḥ-ı insānī olduġın [13] işāret idüp buyurur. **Meṣnevī:**

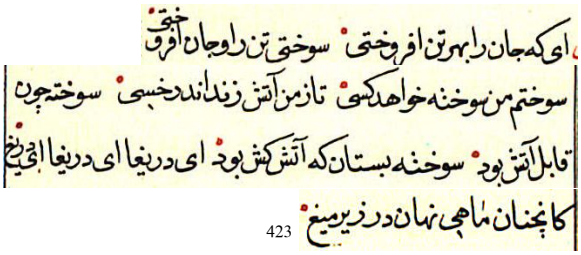
طوطیٔ کاید ز وحی آواز او • اندرون تست آن طوطی‌نهان • عکس او را دیده تو بر این و آن [14] 422

Nāṭıḳa-i rūḥ-ı insānī[y]i [15] ṭāyire teşbīh eylemek isti‘āre ṭarīḳıyla olduġı ‘ulemā vü ḥükemā vü mutaṣavvıfa [16] ḳatında şāyi‘dür. Binā’en ‘alā ẕālik **Ḫᵛāce ‘İmād** buyurur. **Meṣnevī:**

طایر توبهوای قد • توسدره نشین • طوطیٔ روح بیاد لب توشکرخای [17] KB

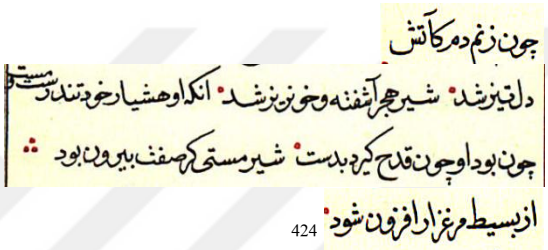
Pes lāzımdur ki ṭāyir-i ḥimmetüñi 106[b] [1] bāṭınuñda pinhān olan ṭūṭīnüñ müşāhedesine ṣarf idüp anuñ ‘aksine [2] fırīfte olmayasın ve sāye-i murġı şikār itmek ṭalebi ile murġ-ı ḥaḳīḳati ṣayd itmekden [3] girü ḳalmayasın ve ḥasret āteşi ile cānuñı yaḳmayasın ve eger sūz-ı ḥālden ḫaberdār [4] degül iseñ bir ‘aşḳ āteşine sūḫte olan ile hem-rāh ol. Lā-büd andan sirāyet ider. [5] Niteki buyurur. **Meṣnevī:**

421 Vah benim güzel uçan; tâ sondan başlangıca kadar uçup gelen kuşum (I/ 1708)
422 O öyle bir duduydu ki sesi, vahiden gelirdi; varlığı varlık meydana gelmeden önceydi. Sen, şunda bunda onun aksini görmüşsün. (I/ 1717-1718)

[6]
[7]
[8]

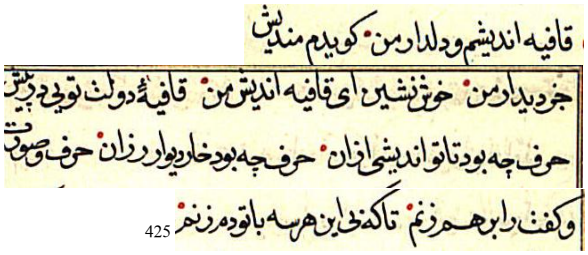
Çün ṭarīḳat sülūkınuñ bināsını ‘aşḳ u maḥabbet [9] üzerine virdiler. Lā-büd her mürīd gāh nāz u niyāz ile ve gāh vaṣl-ı çāre-sāz ve gāhī [10] hicr-i cān-güdāz ile her muḥibbüñ muḳarrer ḥāli maḥbūbına nisbetle cān-ı müştāḳuñ [11] ḥālātını müẕekker ve ‘uşşāḳuñ eşvāḳını müteheyyicdür. **Meşnevī:**

[12]
[13]
[14]

Erbāb-ı şevḳ ve aṣḥāb-ı ẕevḳe vaḳtā ki ebvāb-ı [15] me‘ālī güşāde olmış ola. Manẓūm u menṣūrda sec‘ ü ḳāfiyye[ye] ri‘āyet itmek [16] mümkin olmayup teşavvuḳ-ı ḥāl māni‘-i leẕẕet-i maḳāl olur. Ol sebebden **ḥażret-i** [17] **Mevlevī** ḳuddise sırruhu buyurur. **Meşnevī:**

107[a]

[1]
[2]
[3]

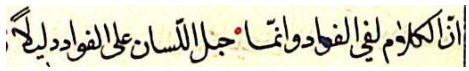
---

423 Ey ten uğruna canını yakıp duran! Canını yaktın, tenini aydınlattın.
Ben yandım, kavını tutuşturmak isteyen bana gelsin, benden tutuştursun da çerçöpü alevlensin, yaksın!
Kav, ateş alma kabiliyetindendir, şu halde ateşi cezbeden kavı al!
Vah vah vah; yazıklar olsun... öyle bir ay bulut altına girdi! (I/ 1720-1723)

424 Nasıl bahsedeyim? Gönül ateşi şiddetle alevlendi; ayrılık aslanı çıldırdı, kan döker bir hale geldi.
Ayıkken bile titiz ve sarhoş olan, kadehi ele alınca nasıl olur?
Anlatılamayacak derecede sarhoş olan bir aslan, çayırlığa gelince oraya yayılmış yeşilliklerden neşelenir, sarhoşluğu büsbütün fazlalaşır. (I/ 1724-1726)

425 Ben kafiye düşünürüm; sevgilim bana der ki: “Yüzümden başka hiçbir şey düşünme!
Ey benim kafiye düşünenim! Rahatça otur, benim yanımda devlet kafiyesi sensin.
Harf ne oluyor ki sen onu düşünesin! Harf nedir? Üzüm bağının çitten duvarı.
Harfi, sesi, sözü birbirine vurup parçalayayım da seninle bu üçü de olmaksızın konuşayım! (I/ 1727-1730)

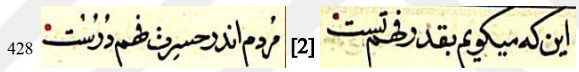
Ḥarf ü ṣūret anı [4] beyān itmege ālet ve güft ü zebān sırrı ‘ayān eylemege vāsıṭadur. **Beyt:**

426 [5]

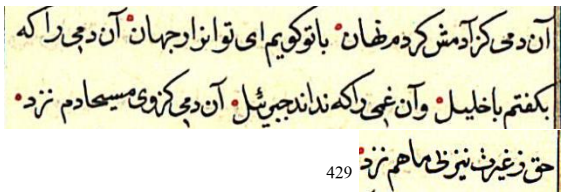
Vāsıṭa-i tercemāna [6] iḥtiyāc ve esrār-ı nihāna iḳāmet delīl ol vaḳt olur ki ervāḥuñ te‘ārüfi [7] ve ḳulūbuñ teşāhüdi olmaya maḥabbet ü dāduñ rusūḫından ve kemāl-i ittiḥāduñ [8] ẓuhūrından ṣoñra vesā’ī-i tercemāna iḥtiyāc yoḳdur. **Meşnevī:**

427 [9]

[10] Eger maḥcūb olanlaruñ bu ḥālde iştibāhları vāḳi‘ olursa bu ma‘nā[y]ı fikr eylesünler ki [11] ẓāhirde iki kimesne maḥabbet eyleyüp biribirinüñ aḥvāl ü evżā‘larına muṭṭali‘ olsalar [12] ve umūr-ı ma‘īşet-i mābeynlerinde te‘āzüz bulmış olsa ḥużūr-ı mihmānda adını işāret [13] ile bī-tekellüm envā‘-ı et‘ime iḫżār ider. Nā-maḥrem olan besāyiṭ-i ḥurūfla [14] anuñ fehm itdügini idrāk idemez ve muḳarrer bilmek gerek ki nufūs-ı insānīde [15] cemī‘-i ma‘ānīnüñ ḥuṣūli telḳīn-i rūḥ-ı ḳudsī vāsıṭasıyladur. Ḥarf ü ṣavt [16] ü tercemān-ı zebān ortalıḳda yoḳdur. Ġavāmıż-ı esrār-ı ma‘ānīde ol nesne[y]i ki ḥażret-i [17] Ḥaḳ ervāh-ı insānīye ilḳā ider. Anuñ şerḥi ‘ibārete ṣıġmaz ve ol ilḳāda **107**[b] [1] vesā’iṭ ü tercemān şarṭ degüldür. **Meşnevī:**

428 [2]

Bu ḫāne-i āb u gilde ḥabs olmazdan evvel [3] ‘ālem-i cān u dilde ma‘ānī vü ḥaḳā’iḳ u esrār-ı deḳā’iḳa fehm ü vüḳūf mevcūd idi. [4] O ḥālde zebān u ḥurūf u ṣavt u ṣadā ortada yoġ idi. Pes ḥālen [5] maḥbūb-ı ḥaḳīḳī dir ki vaḳtā ki sen ḳāl dilini baġlayasın ḥāl dilini saña keşf [6] idüp ḥarf ü ṣavtı yine ortadan ref‘ iderüm. **Meşnevī:**

429 [7] [8] [9]

Bunuñ muḫāṭabında ḫaylī iştibāh eylediler ki bu ṣüretde [10] eḥād-ı ümmetden biri **ḥażret-i Ādem** ü **Ḫalīl** ü **‘Īsā** vü **Cebrā’il**den efḍal ola fe-emmā [11] bu vechle cevāb virmişlerdür ki

---

426 “Gerçek söz kalptedir, dil ise ona bir delil kılınmıştır.” (Kelâm-ı Kibâr)

427 Tanrı, harfsiz söz beliren o makamı, canımıza sen göster. (I/ 3092)

428 Bu söylediğin sözler yok mu? Senin anlayışın miktarı ancak… Öldüm iyi ve doğru anlayışın hasretinden! (III/ 2098)

429 Âdem’den bile gizlediğim sırrı, ey cihanın esrarı olan sevgili, sana söyleyeyim.
Halil’e bile söylemediğim sırrı, Cebrail’in bile bilmediği gamı,
Mesih’in bile dem vurmadığı, hatta Tanrı’nın bile kıskanıp biz olmadıkça kimseye açmadığı sırrı sana açayım.” (I/ 1731-1733)

Ḥażret-i Ḥaḳ eşyādan her birine bir vechle [12] feyż eylemişdür ki birinde itdügini birinde itmemişdür. Ol taḳdīrce lāzım [13] olmaz ki biribirinden efḍal ola. ‘Amme-i kā’ināt ve cümle-i z̲errāt esmā vü ṣıfātından [14] bir ṣıfata maẓhar düşmişdür. Her birinüñ maẓhariyyeti bir özge vechledür. Niteki [15] bir mevżu‘da daḫı buyurur. **Meşnevī:**

خلق را چون آب دان صافی و زلال
اندرو تابان صفات ذوالجلال [16]

430

Lā-cerem her serde bir sırrı ve her sīnede [17] bir fikri mevcūddur. Ol sır ki z̲errede vardur āfitābda yoḳdur ve ol sır ki 108[a] [1] āteşde vardur ābda yoḳdur. Her mevcūduñ cemāl-i İlāhīden ḥāline göre müşāhedesi [2] ve her eşyānuñ mertebesine göre ma‘ārif-i Subḥānīden behre vü muṭāla‘ası vardur. [3] Niteki **Ebū Ṭālib-i Mekkī** buyurur لا يتجلى في صورة مرتين ولا يتجلى في صورتين [4] 431 Ya‘nī hergiz bir ṣūretde iki kerre yüz göstermez ve iki āyinede bir ṣūret-ile [5] peydā olmaz her birine bir özge nev‘ile görinür. **Beyt:**

در هر آینه روی دیگر گون [6] می نماید جمال او هر دم 432

Pes ol ḥāl ki gedā-i z̲elīlüñdür şehryār-i celīle naṣīb olmaz. [7] Ol ḫuṣūṣuñ maḳālīd-i keşfini **Ḫalīl** ü **Cebrā’il** eline virmezler. Gāh olur ki **Ādem**den [8] pinhān olan sırrı **Ḫātem**den pinhān olmaz. Ol yol ki mübtelā-yı derd ü miḥnetdedür [9] dem-i rūḥ-efzā-yı Mesīḥāda yoḳdur ve ol ḥālet ki sevād-ı leyle-i ẓulmānīde vardur [10] rūşenā-i ṣubḥ-ı ṣādıḳ ve nūrāniyyet-i mihr-i münīrde yoḳdur. **Şi‘r:**

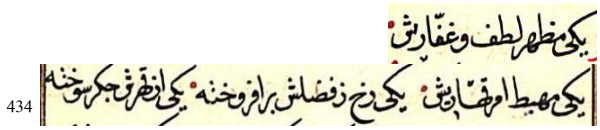
ای بر سر بازار ت صد خرقه بزناری و ز روی تو در عالم هر روی بدیواری [11]
هر ذرّه ز خورشید ت گویای انا الحقّی هر گوشه چو منصوری آویخته از داری [12]

433

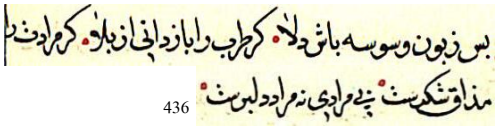
[13] Bir dervīşden ṣordılar ki kemāl-i maḥbūbiyyet nedür? Didi ki nihāyet-i maḥbūbiyyet oldur ki [14] bu meclisde biñ ‘āşıḳı olsa her birine bir nev‘ile iltifāt ve bir vechle mu‘āmelesi [15] ola ki biribirinden ḫaberdār olmayalar ve her birinüñ i‘tiḳādı şöyle ola ol dōstuñ [16] naẓarı hemān kendüye maḫṣūṣdur ve kendü ile olan mu‘āmelesi ġayrılar ile yoḳdur. [17] Lā-cerem maḥbūb-ı ḥaḳīḳīnüñ daḫı cümle-i z̲errāta tecellī-i ḫāṣṣı vardur. Herkes kābiliyyetine 108[b] [1] göre bir

430 Halkı su gibi arı duru bil. O suya akseden, ululuk ısısı Tanrı’nın sıfatlarıdır. (VI/ 3172)
431 “Bir surette iki suret görünmeyeceği gibi, iki surette de bir suret görünmez.” (Ebû Tâlib-i Mekkî)
432 Her aynada aynaya bakanın kendi yüzünden başka bir yüz belirmez.
433 Ey çarşısının pazarının başında yüzlerce hırkanın bir zünnâra satıldığı dilber, yüzünün şevkiyle âlemde her yüz bir duvara dönmüş.
Her zerre güneşinin ışığına girmiş de Tanrı’yım ben diyor, her bucakta Mansûr gibi biri, bir darağacına asılmış. (Dîvân-ı Kebîr, G. CCII, C. II, 231)

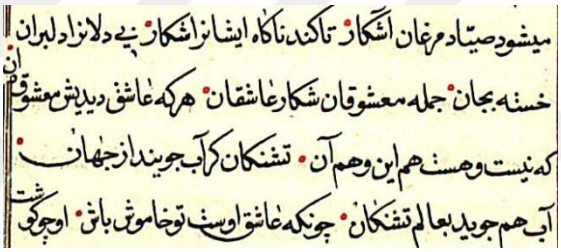
nev‘ile iḫtişāṣ u ittiḥād eylemişdür. Birini cemāli nūrı ile nevāḫat [2] ider ve birini celāli ḳahrı ile helāk eyler. **Şi‘r:**

434 [3]

[4] Herkes 435 هر کس کار حزب بما لدیهم فرحون ḥükmi ile kendü seyr ü sülūkından mesrūr [5] u maḥbūrdur her kişi ḥāline şāẕmān u şükr-güẕārlıḳda raṭbu’l-lisān olup [6] dir. **Meşnevī:**

436 [7]

Ṭālibde olan rıżā maṭlūbda olan [8] rıżānuñ eṣeridür 437 کما قال الله تعالی رضی الله عنهم ورضوا عنه zīrā ki [9] bizüm maḥabbetimüz 438 یحبهم ویحبونه ’ye göre anuñ maḥabbetinüñ netīcesidür **Meşnevī:**

439 [10] [11] [13] [14] [15]

Çünki 440 کنت کنزا مخفیا فاحببت ان اعرف ḥükmi ile evvel [15] maḥabbet maṭlūb cānibinden ẓuhūr itdi ise ṣıfāt u esmā ve ef‘āl ü āṣāra [16] mute‘allıḳ olan maḥabbet ḥubb-ı Ezelī vāsıṭāsıyla nāşī olmışdur. Ḥālen her muḥibb [17] deryā-yı maḥabbet-i ūlāya ġarḳ olup dōstluḳ iẓhār eylemişdür. **Meşnevī:**

---

434 “Allah birini affının lutfuna mazhar kılar, bir diğerini kahrıyla boğar. Fazlıyla birinin yanağını aydınlatır, kahrıyla da birinin ciğerini yakar.”

435 “(Ki onlardan) her bir grup kendi katındaki (dinî anlayış) ile sevinip böbürlenmektedir.” (Rûm, 30/32)

436 Şu halde ey gönül! Neşe ve sefayı cefa ve belâdan ayırt edersen vesveseye zebun olmuş olursun.
Tutalım ki senin isteğinde şeker tadı var; sevgilinin isteği, isteksizlik murat ve maksadı terk etme değil mi? (I/ 1747-1748)

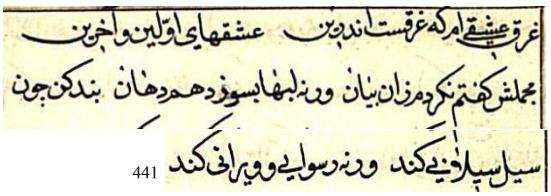
437 “Allah onlardan razı olmuştur, onlar da Allah'tan razı olmuşlardır.” (Beyyine, 98/8)

438 “Allah onları sever, onlar da Allah’ı severler.” (Maide, 5/54)

439 Avcı onları ansızın avlamak için kuşlara av olmaktadır.
Dilberler; âşıkları, canla, başla ararlar. Bütün maşuklar âşıklara avlanmışlardır.
Kimi âşık görürsen bil ki mâşuktur. Çünkü o, âşık olmakla beraber mâşuk tarafından sevildiği cihette mâşuktur da.
Susuzlar âlemde su ararlar, fakat su da cihanda susuzları arar.
Mademki âşık odur, sen sus artık. Madem ki o, kulağını çekmekte, sen tamamıyla kulak kesil! (I/ 1738-1742)

440 Hadîs-i Kudsî: “Ben gizli bir hazine idim, bilinmek istedim.” (Yardım 2008: 181-182)

109[a]

[1]
[2]
[3]

[441]

Zīrā ki sırr-ı ‘aşḳı fāş eylemek [4] olmaz. ‘Āşıḳ ile ma‘şūḳ arasında gizlüce aḥvāl olup kimesne muṭṭali‘ olmamaḳ [5] maṭbū‘ u maḳbūldür. Egerçi mutaṣaddī-i güftār u müte‘arrıż-ı keşf-i esrār dururlar. [6] Fe-emmā zevāhir-i ef‘āl ü cevāhir-i esmāyı ehlinden ġayrıya keşf itmezler. Her ehl ü nā-ehl [7] aña muṭṭali‘ olmaḳ münāsib degüldür. Ammā gāh olur ki dil-berüñ vaṣfını ġayrılar [8] ḥikāyesinde derc ve gāhī maġz-ı ḥaḳīḳati insān ṣūretinde olanlara ḫarc iderler. [9] Şāhid-i ma‘ānī-i zībā ki ebkār-ı efkār ve reşk-i dūşīzegān-ı dāru’l-ḳarārdur. Bī-küsūṣ [10] u niḳāb nā-maḥremler naẓarına getürmezler ve nūş-dārūyı ya‘nī iḫtiyācı olanlara [11] virürler. Nefā’is-i ma‘ānī ki ‘arā’is-i ġavānīdür libās-ı ‘ibārāt ve ḥulel-i isti‘ārāt [12] ile zīnet idüp bir ġayrı ṣūretde gösterürler. Kināyāt ḳarā’in-i ḫafiyye ile [13] muḳayyed olmasa [442] [14] sırrı münkeşif olup herkes maḥrem-i esrār olmaḳ lāzım gelür idi. Gūyā ki Hindūstāndan [15] bir fīl getürüp bir karañluḳ ev içine ḳoydılar ve ṭāliblere bir bir varup görmege [16] ruḫṣat virdiler. Her biri fīlüñ ‘użvından birine yapışup bir nesneye [17] teşbīh itdiler. Ayaġına el viren direk ola diyü mülāḥaẓa eyledi ve ḳulaġına 109[b] [1] yapışan süfreye ve ḫorṭūmına el viren boruya beñzetdi. Ṭaşra çıḳup [2] ne gördük diyenlere her biri fehm itdügi vechle ḫaber virdi. Līkin hīçbiri [3] ḥaḳīḳatinden ḫaberdār olmadı. Fe-emmā anı idrāk itmek ol evüñ revzenelerin [4] açmaġa muvāḳūfdur. Ḥaḳā’iḳuñ ḥaḳīḳati cemī‘-i meẓāhirde ẓāhirdür līkin [5] ẓılāl-i ṣuver ol ḥāleti ṣātirdür. Niteki dinilmişdür. **Beyt:**

KB 443 [6]

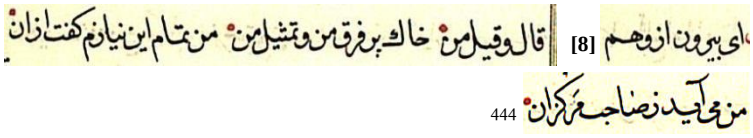
Müşāhede-i āṣār-ı tecelliyāt ve müṭāla‘a-i ṭalāyi‘-i envār [7] ẕāt-ı ẓılāl-i ta‘ayyünātuñ mużmaḥill olması iledür. **Meşnevī:**

---

441 Ben öyle bir aşka gark olmuşum ki evvel gelenlerin aşkları da benim bu aşkıma batmış, yok olmuştur, sonra gelenlerin aşkları da!
Ben, o aşkı kısaca söyledim, tamamıyla anlatmadım. Anlatacak olsam hem dudaklar yanar hem dil! (I/ 1757-1758)
Sel akmaya başlar başlamaz önünü kes, yolunu bağla. Yoksa âlemi perişan ve harap eder, her tarafı yıkar. (I/ 1743)

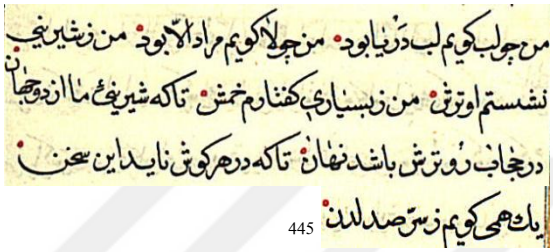
442 Hadîs-i Şerîf: “Kur’an’ın bir zâhiri, bir bâtını vardır. O’nun bâtınında da yedinci batna kadar bâtını var.” (Yardım 2008: 151-152)

443 “Senin güzelliğin her hakikatte zahirdir. Güzelliğini nurunun celalinden başka örtecek yoktur.”

[8] [9]

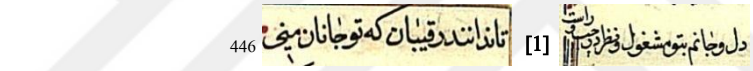
444

Pes esrārı gözlemek bu bābda olan tafḍīlātı [10] icmāl eylemek vācibdür. Fe-emmā bu ḳadar vardur ki ṣūret-i efsāneye ve mefhūm-ı [11] ‘ibārete ḳānī‘ olmayup ġayrı libāsda olan nüktelerüñ ḥaḳīḳatini iz̲‘ān idinmek [12] lāzımdur. Teşbīhden müşebbihin bihi ‘ārifler ma‘lūm idinürler. **Meşnevī:**

[13] [15] [15] [16]

445

Ya‘nī aġyārdan iḥtirāz ile bu vechle tebdīl-i [17] ṣūret ve taġayyür vaż‘ olınmışdur. **Beyt:**

[1]

446

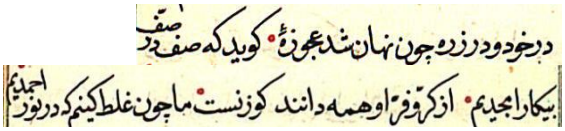
110[a] Ya‘nī cānān ile maḳālüm olduġından kelimāt-ı [2] esrārın aġyārdan men‘ eyledüm. Tā ki nā-ehl olanlar bu ḥāle vāḳıf olmayup gevher-i [3] girān-māye[y]i ż̲āyi‘ itmeyeler. Fe-emmā zinhār ve hezār zinhār ki perde[y]i müşāhede [4] itmekle şāhid-i zībādan müstaġnī olmayasın. Vaḳtā ki müşāhede-i perdeye yetişesin [5] ṣūretde ḳalup müşāhede-i ma‘nādan zāhil olmayasın ve eger ṣūret [6] ü ma‘nā ikisi daḫı müyesser olursa maḥbūbı ġayrıya ṣatmaḳdan ötüri almayasın. [7] Tā ki ol nāzenīn saña göñül virüp ḫarīdāruñ ola. Anuñ sa‘ādet-i vaṣlı [8] ile ber-ḫūrdār olasın. Ya‘nī sır fāş itmeyesin. Zīrā ki bir ḫ[v]āce ki bir cemīle [9] cāriye[y]i ṣatmaḳdan ötüri ala ol ‘arūs-ı nāzenīn tācir-i ‘ınnīne meyl eylemez. [10] Ol şāhid-i zībā anuñ elinde ceng içün toġulġa ve zırh geymiş ḳarı gibi olur. [11] Bu ma‘nā[y]ı idrāk eylemek ṣāḥib-baṣīret olanlara maḫṣūṣdur. Bu miṯāli naẓm idüp [12] dimişlerdür. **Beyt:**

---

444 Ey benim vehmimden, dedikodumdan dışarı olan (Allâh), toprak benim de başıma, getirdiğim örneğin de başına! (V/ 3318)
Ben bunu, tamamı ile söyleyemiyorum, çünkü merkez sahipleri (Peygamberler) men ediyorlar. (I/ 1680)

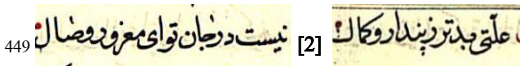
445 Lep (dudak) dersem maksadım leb-i derya (deniz kıyısı) dır; Lâ (hayır) dersem muradım illâ (ancak, evet) dir.
Tatlılıktan dolayı yüzümü ekşitmiş olarak otururum; fazla sözden dolayı sükût etmekteyim.
İsterim ki bu suretle tatlılığımız, yüzümüzün ekşiliğiyle iki cihandan da gizli kalsın;
Bu söz, her kulağa girmesin. Onun için yüz ledün sırrından ancak birini söylemekteyim. (I/ 1759-1762)

446 “Gönlüm ve canım hep seninle meşgul, gözüm her yerde seni görmektedir. Fakat rakiplerin senle beni bilmezler.” (*Sadî-i Şîrâzî Dîvânı*: https://ganjoor.net/saadi/divan/ghazals/sh607/)

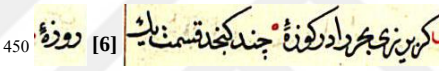

[13]

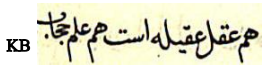
[14] Kişi kendü maḥbūbını ṣatmaḳ ‘ayb-ı küllīdür. Bārī ṣatınca añа ṣatmaḳ gerek ki recūliyyet [15] ü ehliyyeti olmış ola ve ol ṭā’ifeden ola ki [448] [16] ve **ḥażret-i Mevlevī** ḳuddise sırruhu buyurur ki bu bābda sözüñ encām u āġāzı yoḳdur. [17] Tavżīḥ-i ‘ibāret aḳṣā-i murād degüldür. Kemāliyle fehm olınmaḳ da‘vāsın itmek olmaz. 110[b] [1] Ger pindār u fehm żabṭ-ı fehm itmege delīldür. **Meşnevī:**

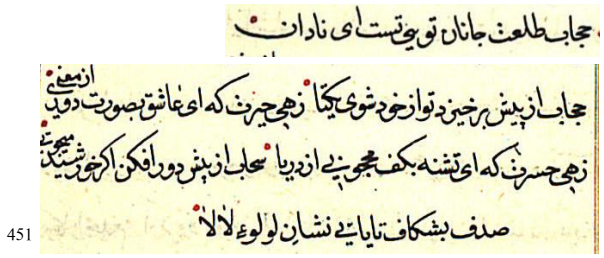
Lā-cerem pindār-ı fehmden ve taḫayyülāt-ı vehmden [3] bīzār u iḥtirāz üzre olmaḳ gerek tā ki maḳām-ı fehme irişmiş olasın. Sen meşkümi deryādan [4] ṭoldurdum ve deryā cümleden benüm meşküme ṣıġmışdur ḳıyās idersen ol ḥāl-i muḥāldür. [5] Niteki sābıḳā buyurmışdur. **Meşnevī:**

Deryāya varduḳda meşk żāyi‘ oldı dinilse ol söz maḳbūldür. ‘Aḳluñ [7] ḳudreti ol ḳadardur ki ṣāḥibini ancaḳ pādişāh ḳapusına getürür. Ḳapuya varduḳda ‘aḳla [8] ṭalāḳ virmek gerek. Anuñçün dimişlerdür. **Mışra‘**

[9] Tā ki ḥicāb-ı ‘aḳl u vehm ü ‘ilm ü fehmi ber-ṭaraf itmiş olmayasın şāhid-i ma‘nānuñ [10] dīdārın göresin. **Beyt:**

[11]

[12]

[13]

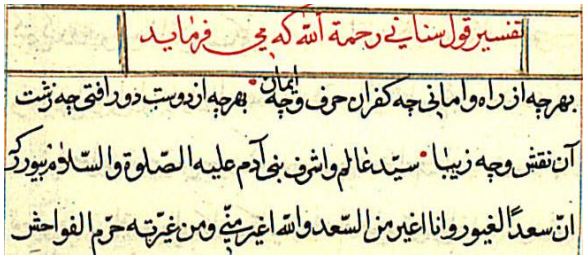
[447] “Bir kocakarı zırhlar, tolgalar giymiş, bunlarla kendisini gizlemiş de savaş eriyim, yüce bir Rüstem’im ben diyor.
İstediği kadar giyinsin, kuşansın, herkes bilir ki kadındır o, nasıl olur da yanılırız? Ahmed’in nuruna gark olmuşuz.” (Dîvân-ı Kebîr, G. LXVIII, C. II, 379-380)

[448] “Hiçbir ticaretin ve hiçbir alış verişin kendilerini, Allah'ı anmaktan … alıkoymadığı…” (Nûr, 24/37)

[449] Ey mağrur ve sapık! Canında kendini kâmil sanmaktan daha beter bir illet olamaz. (I/ 3214)

[450] Denizi bir testiye dökersen ne alır? Bir günün kısmetini… (I/ 20)

[451] Kemalettin Hüseyin Harezmî’nin Şiiri. (KB)

تفسیر قول سنائی رحمة الله که میفرماید [14]
بهرچه از راه و اما نی چه کفران حرف وچه ایمان • بهرچه از دوست دور افتی چه زشت [15]
آن نقش وچه زیبا • سید عالم واشرف بنی آدم علیه الصلوة والسلام میفرماید [16]
ان سعدا الغیور وانا اغیر من السعد والله اغیر منی ومن غیرته حرم الفواحش [17]

452

[452] Hakîm-i Senâî'nin sözünün tefsiri: "Seni yoldan alıkoyan şey; ister küfür sözü olsun, ister iman… Seni dosttan uzak düşüren nakış; ister çirkin olsun, ister güzel… ikisi de birdir" sözü ve Peygamber Sallâllahu Aleyhi Vessellem'in "Sa'd, çok kıskançtır, ben Sa'd'dan daha kıskancım, Tanrı ise benden de kıskançtır.Kıskançlığından dolayı görünür, görünmez bütün kötülükleri haram etmiştir" (I)

SONUÇ

İntihâb-ı Şerh-i Mesnevî, klasik Türk edebiyatında şerh faaliyetlerinin gelişmeye ve yoğunlaşmaya başladığı 16. asrın son çeyreğinde kaleme alınmış bir müntehap şerhtir. *Mesnevî*'nin birinci defterinin seçme şerhini içeren eser, geleneksel şerh yönetiminde görülen çift katmanlı şerh usulünün ilk katmanı olan leksikolojik açıklama ve detaylarla birlikte birebir beyit tercümesini içeren anlam aktarımlarından yoksundur. Şârih, eserde alımlanan beyit, konu ve hikâyelerin anlamlarının daha iyi anlaşılmasına, yorumlanmasına ve akılda tutulmasına yönelik açıklayıcı bir şerh usulü benimsemiştir. Bu usülü de Fars edebiyatında Hüseyin Harezmî tarafından yazılan ilk kapsamlı *Mesnevî* şerhi *Cevâhiru'l-Esrâr ve Zevâhiru'l-Envâr* adlı eseri örnek alarak uygulamıştır. Bununla birlikte Pîrî, *Sürûrî Şerhi*'nden de faydalanmıştır. Özellikle mana aktarımlarında ve bazı kaynak göndermelerinde Sürûrî'den yararlandığını söyleyebiliriz.

Teze konu olan şerhin 53b-110b varaklarında *Mesnevî*'nin 784-1762 beyitleri arasında geçen hikâyeler şerh edilmiştir. Şârih, 978 beyitlik kaynak metinde bulunan bütün beyitleri şerh etmemiş sadece seçtiği 502 beyti serbest bir şekilde yorumlamıştır. Yer yer alımlamadığı beyitlerin anlam çerçevesinde açıklamalar yapmayı da ihmal etmemiştir.

Eserde; çok sayıda ayet, hadis, kelâm-ı kibâr ve atasözü iktibası söz konusudur. Ayrıca şârih, kaynağı ve yazarı belli olan Farsça ve Arapça manzum parçaların yanı sıra kaynağı belli olmayan Türkçe, Farsça, Arapça çok sayıda manzum parçayı alımlayarak şerhini delillendirme ve ele aldığı konuları örnekleme yoluna gitmiştir.

İntihâb-ı Şerh-i Mesnevî dil ve üslup bakımından orta nesir örneklerine yakın olmakla beraber süslü nesre yer yer yaklaşan bir havaya sahiptir. Eserde bol miktarda secî örneği mevcuttur. Seciler eserin daha kolay okunmasına ve anlaşılmasına önemli oranda tesir etmiştir. Buna rağmen eserin sağlıklı bir şekilde okunup anlaşılabilmesi için ciddi bir Arapça ve Farsça kelime hazinesi ile dilbilgisine ihtiyaç duyulmaktadır.

Eserin şârihi Hacı Pîrî'ye gelince kendisini yetiştirmiş, ilmî birikimi ve tasavvufî bilgisi olan klasik nesir üslubunun inceliklerine hâkim bir şahıs olarak onu niteleyebiliriz. Şairlik yönü var mı yok mu bunu eserinden anlamak şimdilik mümkün değildir. Ama nesrinin, vasatın üstünde olduğunu belirtmek gerekir. Eserin mukaddimesine koyduğu hâl tercümesinden anlaşıldığı üzere kalem ehli bir devlet adamı olan Hacı Pîrî, Hz. Mevlâna'nın düşünce dünyasına hâkim bir zattır. *Mesnevî*'nin altı defterini de intihâp yoluyla şerh etme

isteğinde olduğunu belirtmesine rağmen ömrü yetmemiştir. Fakat elimizdeki mezkur eser bile bu hâliyle *Mesnevî* şerhleri arasında hatırlı bir yere sahiptir.

Eserin ilk kısmı Cüneyt Uzunlu tarafından incelemiş, bu tezle birlikte ikinci kısmı da ele alınmıştır. Bundan sonra kalan varaklarının (110b-172b) bir an evvel Latin harflerine aktarılıp inceleneceğini ümit ediyoruz. Son bölüm tamamlanınca *İntihâb-ı Şerh-i Mesnevî* hakkında daha kapsamlı ve bütüncül yorumlar yapmak mümkün olacaktır.

KAYNAKÇA

Aclûnî (2009). *Keşfü'l-Hafâ I-II.* Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye.

BAŞTÜRK, Orhan (1997). *Surûrî'nin Mesnevî Şerhi v.1b-40a, Tanıtım-İndeks-Tenkitli Metin.* Yüksek Lisans Tezi. Konya: SÜ.

Buhârî (1989). *el-Edebü'l-Müfred*. Tah. Muhammed Fuad Abdulbaki. Beyrut: Dâru'l-Beşâiri'l-İslâmiyye.

BÜLBÜL, Tuncay (2009). *Hümâyun-nâme (İnceleme-Tenkitli Metin)*. Doktora Tezi. Ankara: Gazi Ü.

CANPOLAT TAŞCI, Hülya (2014). "Türkçe Edebî Şerhlerde Amaç ve Yöntemler". *Eski Türk Edebiyatı Çalışmaları IX Metnin Hâlleri: Osmanlı'da Te'lif, Tercüme ve Şerh*. haz. Hatice Aynur-Müjgan Çakır-Hanife Koncu-Selim S. Kuru-Ali Emre Özyıldırım. İstanbul: Klasik Yay. 72-97.

CEYLAN, Ömür (2007). *Tasavvufi Şiir Şerhleri*. İstanbul: Kapı Yay.

ÇELEBİOĞLU, Âmil (1998). "Muhtelif Şerhlere Göre Mesnevî'nin İlk Beytiyle İlgili Düşünceler". *Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları*. İstanbul: MEB Yay: 525-545.

ÇELİK, İsa (2002). "Mevlânâ'nın Mesnevîsinin Tercüme ve Şerhleri". *AÜ Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi* (19): 71-93.

DAĞLAR, Abdülkadir (2014). "Şiirin Mazmun Hâli". *Eski Türk Edebiyatı Çalışmaları IX Metnin Hâlleri: Osmanlı'da Te'lif, Tercüme ve Şerh*. haz. Hatice Aynur-Müjgan Çakır-Hanife Koncu-Selim S. Kuru-Ali Emre Özyıldırım. İstanbul: Klasik Yay. 196-247.

_____ (2007). "Klasik Türk Edebiyatı Şerh Geleneği ve Hacı İbrâhim Efendi'nin Şerh-i Belâgat'ına Dâir". *Turkish Studies* 2 (2): 161-178.

DEMİRAYAK, Kenan (2016). "Rindane Tarz Olarak Adlandırılan Türün Arap Edebiyatında Ortaya Çıkışı". *Doğu Esintileri İranoloji, Fars Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*. 5: 87-132.

DEMİREL, Şener (2007). "Klâsik Şerh Edebiyatı Literatürü". *TALİD (Eski Türk Edebiyatı II)*. 5 (10): 469-504.

ERDOĞAN, Mustafa (2019). *Edebiyatımızda Şerh Geleneğine Genel Bir Bakış*. http://turkoloji.cu.edu.tr/ESKI%20TURK%20%20EDEBIYATI/mustafa_erdogan_serh_gelenegi.pdf (Erişim Tarihi: 20.05.2019)

ELBİR, Bilal (2014). "Aynı Yüzyılda Yaşamış İki Şarihin Şerh Anlayışlarının Mukayesesi (Sûdî-i Bosnavî ve Sürûrî)". *Eski Türk Edebiyatı Çalışmaları IX Metnin Hâlleri: Osmanlı'da Te'lif, Tercüme ve Şerh*. haz. Hatice Aynur-Müjgan Çakır-Hanife Koncu-Selim S. Kuru-Ali Emre Özyıldırım. İstanbul: Klasik Yay. 294-307.

Feridüddin Attar (2006). *Mantıku't-Tayr*. Çev. Mustafa Çiçekler. İstanbul: Kaknüs Yay.

Gazâlî (1975). *İhyâu 'Ulûmiddîn*. C. 3. Müt. Ahmed Serdaroğlu. İstanbul: Bedir Yay.

GÖKBULUT, Süleyman (2013). "Kemâleddîn Hüseyin Harezmî ve Yarım Kalmış Farsça Mesnevî Şerhi". *Sûfî Araştırmaları-Sufi Studies*. 4 (8): 37-47.

GÜLEÇ, İsmail (2004). "Türk Edebiyatında Cezîre-i Mesnevî Şerhleri". *Osmanlı Araştırmaları=The Journal of Ottoman Studies: Prof. Dr. Nejat Göyünç Armağanı* 2 (24): 159-179.

_____ (2008). *Türk Edebiyatında Mesnevî Tercüme ve Şerhleri*. İstanbul: Pan Yay.

_____ (2010). "Sürûrî, Muslihuddin Mustafa". *İslâm Ansiklopedisi*. C. 38. İstanbul: TDV Yay. 170-172.

KARADAĞ, Selman (2018). *Türk Edebiyatında Manzum Mesnevî Tecümeleri ve Mehmed Şâkir Efendi'nin Mesnevî Tercümesi (İnceleme-Metin)*. Doktora Tezi. Konya: SÜ.

KILIÇ, Atabey (2019). "Dağılmış İncileri Toplamak: Şerh Tasnifi Denemesi." https://www.academia.edu/10069497/Da%C4%9F%C4%B1lm%C4%B1%C5%9F_%C4%B0ncileri_Toplamak_%C5%9Eerh_Tasnifi_Denemesi (Erişim Tarihi 05.05.2019)

Kur'ân-ı Kerîm (2015). Haz. Recep Kaya. Ankara: DİB Yay.

Kur'ân-ı Kerîm Meâli. Ankara: DİB Yay. http://kuran.diyanet.gov.tr/mushaf (Erişim Tarihi 03.04.2019)

KURU, Selim S. (2014). "Anlamı Aydınlatan Kara Yazı". *Eski Türk Edebiyatı Çalışmaları IX Metnin Hâlleri: Osmanlı'da Te'lif, Tercüme ve Şerh*. haz. Hatice Aynur vd. İstanbul: Klasik Yay. 18-33.

Lâmi'î Çelebi (1289/1872). *Tercüme-i Nefahâtü'l-Üns -Fütûhü'l-mücâhidîn li-tervîhi kulûbi'l-müşâhidîn-*. İstanbul.

Mahmûd-ı Şebüsterî (2011). *Gülşen-i Râz (Metni ve Şerhi)*. Çev.-Şârih Abdülbaki Gölpınarlı. İstanbul: Türkiye İş Bankası Yay.

MAZIOĞLU, Hasibe (1973). "Mesnevî'nin Türkçe Manzum Tercüme ve Şerhleri". *Mevlânâ'nın 700. Ölüm Yıldönümü Dolayısıyla Uluslararası Mevlânâ Semineri* (15-17 Aralık). Ankara.

Mehmed Süreyya (1311), *Sicilli Osmânî II,* İstanbul: Matbaa-yı Âmire.

Mevlâna Celâleddin Rûmî (1988). *Mesnevî*. Çev. Veled İzbudak. İstanbul: MEGSB.

Mevlâna Celâleddin Rûmî (1992). *Dîvân-ı Kebîr II, IV*. Çev. Abdülbaki Gölpınarlı. Ankara: Kültür Bakanlığı Yay.

Muhsin el-Kaşanî (1983). *Meheccetü'l-Beyzâ fî Tehzîbi'l-İhyâ. C. V.* Beyrut: Menşûrâtu Müesseseti'l-A'lemî.

Nizamî (2014). *Mahzen-i Esrar*. Çev. M. Nuri Gençosman. İstanbul: Ataç Yay.

OKUYUCU Cihan vd. (2014). *Klasik Dönem Osmanlı Nesri*. Ankara: Kesit Yay.

ÖZDEMİR, Mehmet (2016). "Mesnevî'nin Türkçe Şerhleri". *Turkish Studies* 11 (20): 461-502.

PAKER, Saliha (2014). "Tercüme, Te'lîf ve Özgünlük Meselesi". *Eski Türk Edebiyatı Çalışmaları IX Metnin Hâlleri: Osmanlı'da Te'lif, Tercüme ve Şerh*. haz. Hatice Aynur-Müjgan Çakır-Hanife Koncu-Selim S. Kuru-Ali Emre Özyıldırım. İstanbul: Klasik Yay. 36-71.

Sadî Şirazî (2012). *Bostan.* Çev. Hicabi Kırlangıç. İstanbul: Kapı Yay.

TANYILDIZ, Ahmet (2014). "Mesnevî Şerhlerine Metin Merkezli Anlam Modeliyle Bakmak". *Eski Türk Edebiyatı Çalışmaları IX Metnin Hâlleri: Osmanlı'da Te'lif, Tercüme ve Şerh*. haz. Hatice Aynur-Müjgan Çakır-Hanife Koncu-Selim S. Kuru-Ali Emre Özyıldırım. İstanbul: Klasik Yay. 168-195.

_____ (2010). *İsmâîl Rusûhî-yi Ankaravî - Şerh-i Mesnevî (Mecmû'atu'l-Letâyif ve Matmûratu'l-Ma'ârif) (I. Cilt) (İnceleme-Metin-Sözlük)*. Doktora Tezi. Kayseri: Erciyes Ü.

TEMİZEL, Ali (2009). *Mevlâna, Çevresindekiler, Mevlevîlik ve Eserleriyle İlgili Eski Harfli Türkçe Eserler*. Konya: SÜ Yay. Konya: SÜ Mevlâna Araştırma ve Uygulama Merkezi Yay.

TOPAL, Ahmet (2007). "Mesnevî'nin Türkçe Manzum Tercüme ve Şerhleri". *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*. 32: 39-51.

UZUNLU, Cüneyt (2017). *Hacı Pîri Efendi'nin İntihâb-ı Şerh-i Mesnevî Tercümesi [İnceleme –Metin (1b-53b)]*, Yüksek Lisans Tezi. Konya: SÜ.

ÜNLÜ, Osman (2014). "Klasik Türk Edebiyatında Edebî Şerhlerin Yazılış Sebepleri Üzerine Bazı Düşünceler". *Eski Türk Edebiyatı Çalışmaları IX Metnin Hâlleri: Osmanlı'da Te'lif, Tercüme ve Şerh*. haz. Hatice Aynur-Müjgan Çakır-Hanife Koncu-Selim S. Kuru-Ali Emre Özyıldırım. İstanbul: Klasik Yay. 148-167.

YARDIM, Ali (2008). *Mesnevî Hadisleri*. İstanbul: Damla Yay.

YAVUZ, Kemal (2007). *Mu'înî'nin Mesnevî-i Murâdiyye'si Mesnevî Tercüme ve Şerhi I-II*, Konya: SÜ. Mevlâna Araştırma ve Uygulama Merkezi Yay.

YAZAR, Sadık (2011). *Anadolu Sahası Klâsik Türk Edebiyatında Tercüme ve Şerh Geleneği,* Doktora Tezi. İstanbul: İstanbul Ü.

YILDIZ ER, Emine (2018). *Hacı Pîrî-İntihâb-ı Şerh-i Mesnevî (1-50 Varak) (İnceleme-Metin)*. Yüksek Lisans Tezi. Kocaeli: Kocaeli Ü.

YILMAZ, Ozan (2007). "Klâsik Şerh Edebiyatı Literatürü". *TALİD (Eski Türk Edebiyatı I)*. 5 (9): 271-304.

ÖZGEÇMİŞ

Adı Soyadı	Betül SEVİNDİK
Doğum Yeri	TÜRKOĞLU/KAHRAMANMARAŞ
Doğum Tarihi	12.03.1987
Medeni Durumu	EVLİ
Öğrenim Durumu	
İlköğretim	GAZİ OSMANPAŞA İLKÖĞRETİM OKULU
Ortaöğretim	GAZİ OSMANPAŞA ORTAOKULU
Lise	TÜRKOĞLU LİSESİ
Lisans	SELÇUK ÜNİVERSİTESİ-EDEBİYAT FAKÜLTESİ-TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI BÖLÜMÜ
Becerileri	-
İlgi Alanları	ŞİİR, EDEBİYAT, TASAVVUF
İş Deneyimi	MEB TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ÖĞRETMENİ (2011 VE SONRASI)
E-posta Adresi	b.sevindik@hotmail.com

İmza

TIPKIBASIM

نفس شوم اول صنم نفسك هواك الذي و آتشدن مقصود مجاهدهٔ نفس و رياضت
حاللذي زيرا كه شيطان دايم نفس قوي قوي رياضت آتش كبي كوشتروب منع ايتمكدن
اكا مخالفت ايدوب رياضت و عزلت آشنه داخل اولمق كرك كه اول آتش عين راحت
و صفاي بي محنت اوله شول قصهٔ طفل كبي حضرت مولانا قدس سر بيان ايدر

سخن آمدن طفل كوچك در ميان آتش و تحريص كردن خلق را در افتادن آتش

واول زمانده كه شاه جهود نصارايي يقعه مشغول اولدي برضعيفه خاتون
بر طفل نور سيده سي ايله انده حاضر اولدي مشوي طفل ازو بسيتيدو در آتش فكندي
زن بتر سيدو دل از ايمان بكند خواست تا او بجه آرد پيش بت بانك زدان
طفل اني لم امت طفل بي در مان آتش ايچندن چاغرو ردي كه اي آنه خوف ايتمبوب
آتشه دوشمش كه آتش آب حيات بلكه بو حالت سرمايهٔ نجات در طبيعت آتش نيم
لطف الهي دن كويا كه آب زلال در وسي مايهٔ عز و جلال مثنوي اندر اسرار
ابراهيم ببين كودر آتش يافت سرو ياسمين اي مادر شول زمانكه هنكام ولادتم
سبب مخافت ايدي كندو ظلمتده هزار آفت كورينوب اول جاي تنك بكا عالم رفاهيت
ايدي زندان تنك دن خلاص اولغيله برجهان خرم اياده كلدوم كه هواسي خوب
و صفاسي مرغوب ايدي كذلك بو آتش احراق نمادخي ظاهر اشكل عذابده كورينوردي
اما حقيقتده راه نماء طريق وصال وچهره كشاي جمال باكمال در بو آتش كلزار مثال
نسيم عنبر شميمندن دم عيسي مريم ظاهر و جرعهٔ حالت بخشندن حالت جام جم

باهر دو بو آتش ايچنده بر عالم صفا وار در كه وارلغي يوقلغنده در وارلق صورتنده
كورنن عالم ظاهر شكل بي ثبات و مايهٔ هزار نكبات در اول كنار عالمنده اولان بتلرده
عبادت موجب انواع قساوت و باعث بند راه حقيقت و سد صفاي طريق عزلت در
مثنوي اندر اماد ربحق مادري بين كه اين آذر ندارد آذري
واندر اماد ركه اقبال آمدست واندر اماد رمده دولت زدست من ز رحمت ميكشم
پاي تو كز طرب خود نيستم پرواي تو اندر او ديكران راهم بخوان كندر آتش شاه
نهادست خوان بو اول آتشدر كه دوستلر بستان تازه و رضا اهلنه روضهٔ
نعيم بي اندازه در همان نده مادر مشفق نعره و روب لوكان بني و بينك بحر من النار
لا نفيث نفسي فيها شوقا الى لقائك ديوب بيخود انه كندو بي آتشه اتدي و شوق
و ذوق يوننده بيهوش اولوب همان في الحال كندو سن آتش ايچنده كوردي
اول حالده ميوهٔ جاني تازه و كلبرك روحي صفاي بي اندازه تحصيل ايدوب فرياد
ايلديكه مثنوي اندر آييداي مسلمانان همه غير عذب دين عذابست آن همه
اندر آييداي همه پروانه وار واندرين بحره كه دارد صد خطار اندرن صكره خلاص
بي اختيار كندو لرن آتشه الفا ايدوب آب حيات آتش ايله كامكار اولديلر مثنوي
بي موكل بي كشش از عشق دوست زانكه شيرين كردن هر تلخ ازوست تا شول آتشه
داخل اولديلركه اول خدمنه موكل اولنلر خلقي آتشدن منع ايدرلرديدي دفعي
ممكن اولميديدي همان اول شاه جهود كه يوزي قاره سي كندو يه قلدي مثنوي

ای خنك چشمی كه آن گریان اوست ۞ وای همایون دل كه آن بریان اوست ۞

آخر هر گریه آخر خنده ایست ۞ مرد آخربین مبارك بنده ایست ۞ زیرا كه سبزه نمك

طراوت وفضارت آب روان سزود دریای رحمتش جوشش وحركتی دیدهٔ گوهرفشان

میسترد كلد مثنوی باش چون دولاب نالان چشم تر ۞ تا ز صحن جانت بردوید خضر ۞

اشك خواهی رحم كن بر اشك یاران ۞ رحم خواهی بر ضعیفان رحم آر ۞

عقاب كردن پای شاه جهود مر آتش را

شاه جهود وبدر راه عنود آتشه خطاب خشم آلود ایلیوب دیدیكه ای آتش جان سوز طپكه

مركوز اولان خاصیت ونهاد كده مرهون اولان حالت قمنده كیمشدركه شمدیه دلك

آشنا وبیكانهٔ یقمز خاصهٔ قدیمك ایدی بلكه معهود ایلیوب طپنلره دیمك بوكونه حركتك

یوغ ایدی مثنوی هركز ای آتش توصابر نیستی ۞ چون نسوزی چیست قادر نیستی ۞

چشم بندست ای عجب باهوش بند ۞ چون نسوزد چنین شعلهٔ بلند ۞ جادویی كردست

كس یا سیمیاست ۞ یا خلاف طبع تو از بخت ماست ۞ آتش بوخطاب عتاب آمیزدن زیاده

تیز اولوب ایتدیكه ای جهود عنود پت پرست همان ینه بن اولدنم مزاجمده تغیر وطبیعتمده

تكسیر یوقدر سندن كل بو آتش كه بو یه قدم بصر كه خاصیتم مشاهده ایدن من مثنوی

طبع من دیگر نكشت وعنصرم ۞ تیغ حقم هم بدستوری برم ۞ برد درخركه سكان تركمان

جا بلوبچی كرده پیش میهمان ۞ ودرخركه بكذرد بیكانه او ۞ حمله بیند از سكان بیشمانه او

من زسك كم نیستم در بندكی ۞ كم ز تركی نیست حق در زندكی ۞ بنم داخی نفع وضرم

پی موكل بی كشش از عشق دوست ۞ زانكه شیرین كردن هر تلخ از اوست ۞ تا شوال آتشه

داخل اولدیلركه اول خدمتنه موكل اولنلر خلقی آتشدن منع ایدرلر دی دفعی ممكن

اولمز بی همان اول شاه جهود كه یوزی قاره سی كندویه قلدی مثنوی

مكر شیطان هم در و پیچید شكر ۞ دیو خود را هم سیه رو دید شكر ۞ انچه می مالید

در روی كسان ۞ جمع شد در چهرهٔ آن كسان ۞ انكه درید جامهٔ خلق خجست ۞ شد درین آن اوانشان دست

كرمانندن دها آز شخص كه نام محمد علیه السلام بتسخر خواند

بر شخص پر فضاحت كمال ضلالت ونهایت جهالتندن نام حضرت رسالت پناهی

تسخر ایله تفلیدا تدوكده اغزی كری قالوب علاجی ممكن اولمدی هزار كره یورادی

ایله ندامت ایدوب حضور حضرت رسالته استدعای مغفرت ایلیوب دیدیكه

مثنوی ما ترا افسوس میكردیم زجهل ۞ من بدم افسوس را منسوب واهل ۞

هر فعلك نتیجه سی فاعلنه راجع وهر قولك ما آلی قائلنه عاید در قطعه

جهان بركود زكود در هر كشی اند ۞ كور دلر كندو اوصافن كاهی ۞ سنا حالكده هر خیر و كوبشر

وار ایمه سوی ظن واشتباهی ۞ نته كه حضرت مولوی بیورر مثنوی

چون خدا خواهد كه پرده كس درد ۞ میلش اندر طعنهٔ پاكان برد ۞ ور خدا خواهد كه

پوشد عیب كس ۞ كم زند در عیب معیوبان نفس ۞ چون خدا خواهد كه مان یاری كند

میل مار اجانب زاری كند ۞ زیرا كه ندامت سبب مدد كاری حضرت رب عزت در نتدر كه

اول شخص متقلد كرده ان توبه وندامتله عفوه مقارن اولوب خلاص اولدی مثنوی

یکدیو قوتم ایله دکلدر پروردکار عالم وخالق بنی آدم ایله اشنا اولنلره باذن الله
ضرر اتمز مرشو لکه بیکانه دیرانی یا اوب هلاك ایدر دیوم جمله آتشك طبیعتنه بر درلو قوت
اولدرکه بحکم الهی شمع شادی ایله مجلسه ضیا ویرر وکاه اولدرکه نار غم ایله
پنجه لرك خرمن وجود لرین حبا ایدر مثنوی چونکه غم بینی تو استغفار کن غم بار خالق آمد
کار کن چون بخواهد عین غم شادی شود یعنی بند پای آزادی شود فی الحقیقه
راحت وغم ومحنت درد والم مشیت حضرت حقه مبرم ومستحکم در مثنوی
باد وخاك وآب وآتش بنده اند با من تو مرده با حق زنده اند پیش حق آتش همیشه
در قیام همچو عاشق روز وشب یحیان مدام عنصر اربعه حقه مطیع در ظاهر
مرده فا ما حقیقتنده زنده در مثنوی آن نار که از سنك وآهن جهد هم بامر حق قدم بیرون
دیده جهان بینی اولنلر که اهل ظاهر در سنك وآهنی آتشك ظهور نه سبب بیلورلر وچشم
خدا بینی اولنلر سبب حقیقی که اراده حضرت حق در ظهور وقدرت خالقدن کلدیکنی دلر اسباب
ظاهره نك محرمی عقول خاص وعام سبب حقیقی نك محرمی زمره انبیا آکرام در عرب لغتنده
سبب دیو قیونك ایپنه دیرلر اول رسنك حرکتنی قاصر النظر اولنلر قیونك چوخه سندن
کلدیکنی فا ما صاحب بصیرت اولنلر اول چوخه دوندوردن بیلورلر مثنوی
کردش چرخه رسن را علتست چرخه کردان ندیدن ذلتست این رسنها سببها
در جهان هان وهان این چرخ سر کردان مدان بلکه چرخه نك کردشی رسنه
علت واقع اولمشدر اول سببیله قیودن صوچقار عاقل اولان اول حالتی چرخه دوندوردن

بلك کرك مثنوی باد آتش میشود از امر حق هر دو سر مست آمدند از خمر حق
آب حلم وآتش خشم ای پسر هم ز حق بینی چو بکشایی نظر کر نبودی واقف از حق جان باد
فرق یکی کردی میان قوم عاد قصه قوم عاد تفاسیرده مسطوردرکه حضرت
هود علیه السلام مومنلردن سنه برخط چکمشدیکه یل اولنلره کلدوکده
ساکن اولوب خارج دایره اولنلری پاره پاره ایدردی وچوبان راعی دنی جمعه نمازنه
کندوکی وقت قیونلرنه خط چکردی نه قیونلر طشره چقردی ونه قورد قیونه
اچون دایره یه دوردیردی چونکه دایره هود باد قهر مانع وعمل شیبان راعی
قورد قیونه دخولنه بدل اولدیسه اجل یلی غارقدن غریبه ریح مهلك
وباد عاصف در اما عاد فلن روایح کلستان الهی دن نسیم حیات بخش دوشته که
بیور در مثنوی اتش ابراهیم را دندان نزد چون کرید حق بود چونش کزد موج دریا
چون بامر حق بتافت اهل موسی را ز قبطی واشناخت خاك قارون را چو فرمان
باز رو تخمش بقعر خود کشید بونلرك قصه لری معلوم در آب وخاك وسایر
جماداتك قدرت حق ایله فعل ایجاد یلری مقرر در مثنوی آب کل چون از دم عیسی پرید
بال وپر بکشاد ومرغی شد پرید اندن خطاب عام ایدوب بیور در مثنوی
هست تسبیحت بخار آب وکل مرغ جنت شد ز نفخ صدق دل کوه طور از نور موسی
شد برقص صوفی کامل شد ودست او ز نقص چه عجب کر کوه صوفی شد عزیز
جسم موسی از کلوخی بود نیز طنز وانکار کردن رای شاه جهود وقبول انکار در نصیحت خویش

وقتاکه جمود پادشاهی بو مقوله حکمت وبوکونه عجایبی مشاهده ایلایی انکار وتجبر وتکبار
وتنفری دخی زیاده اولوب جبلتنده مرکوز اولان خباثتی ظهوره کتوردی قطعه

ایدرسک شهد ایله بیلک یل علاجی	شکر ویرمز ثمر ذقوم اغاجی
ایدرهر طرفدن لابد ترشح	درونده اولان شیرین وآبجی

فاما انوک که درونی ایمان کامل ایله مزین اولمه شمع جانی علی الدوام منور اولور قطعه

شمع ایمان دل زجاجندن چقمکاوره تاب	روی مومن کل کبی تابان اولورسه طمکدن
شول دیلکیم غنچه وتن آجسه نسیم لطف حق	دمبدم کل کبی اولخندان اولورسه طمکدن

مثنوی بعدازان آتش جهل کز برفروخت حلقه کشت وآن جمود انرا بسوخت
اصل ایشان بود از آتش ابتدا سوی اصل خویش رفتند انتها کل شیء یرجع الی اصله کبی
اوزره اول فریق بی طریق ینه آتش عذابله حریق اولدیلر مثنوی انکه بود ستی امه الهاویه
هاویه آمد مرورا ناویه مادر فرزند چو یای ویست اصلها وفرعها را در پیست
بهرحال فرع اصله واوغول آنه یه تابع در انلرده نخ متبوعنی کندویله جذب ایدیجی در صوحوض
ایچنده ایکن محبوس اولوب هوا انوک کا نندن اولمغیله تدریجیله جذب ایدوب نزدانلرده
خلاص ایدر بهرحال اصلنه یتشدوردکذلک بزم نفسمز حالی دخی اثار رحمتدن براثر در
بو نفس جسمانیده که مرغ جان محبوس در نفس جسمانی حبسندن وبو جهان نکرانندن یاپ یاپ
خلاص اولوب الیه یصعد الکلم الطیب والعمل الصالح حکمی ایله حضرت کبریایه
ستصاعد اولمغه در نته که بیورر مثنوی تا الیه یصعد اطیاب الکلم

صاعداً منا الی حیث علم ترتقی انفاسنا بالمنتقی مستخفاً منا الی دار البقا
ثم یاتینا مکافات المقال ضعف ذاك رحمة من ذالجلال یعنی انفاس نفیسه
یوقاری چقوب دار بقایه بزدن تحفه اولوب واندن صکره کلمهٔ طیبه دن حاصل
اولان انوار مقالاتك مکافاتی بزه واصل اولوب بلکه جانب حضرت الهیدن اضعاف
مضاعف اولوب حسن افعالك ازدیادنه باعث اولمغدنه که حضرت رسالت
علیه السلام بیورر من قال لا اله الا الله خرج من فیه طایر اخضر له جناحان
مکللان بالدر والیاقوت فیرج الی السماء فیسمع له دوی تحت العرش کدوی النحل
فیقال له اسکن فیقول لا اسکن حتی یغفر لصاحبی فیغفر لقائلها ثم یجعل ذلك الطایر
سبعون لساناً یستغفر لصاحبه الی یوم القیمة فاذا کان یوم القیمة جاء ذلك
الطایر فاخذ بید صاحبه حتی یکون قائدة ودلیلة الی الجنة مثنوی
ثم یلجینا الی اشالها کی ینال العبد مما نالها اندن اول اقوال طیبه یه النجا اولمق
مراده یتشلور زیرا که عبد استعداد واستحقاقنه کوره طی مراتب ایدر مثنوی
هکذا یعرج وتنزل دایماً ذا فلاذا لك علیه قایماً یعنی انفاسك عروجی الیه همان حق
رحمتی نزول ایدر بو طرفدن کوشش اولمحق لابد اول جانبدن جذبهٔ الهیه یتشور
مثنوی چشم هر قومی بسویی مانده است کان طرف یك روزه وقتی رانده است
ارباب الباب واصحاب آدابه معلوم در که هر کشی ندن لذت بولور نسه ینه میلی اول
طرفه اولور هر جزوك دونمی کل ایله وهر جنسك صفاسی جنسی ایله در آب ونان

کبی که اگرچه انلرده جنسیت انسان یوقدر امّا انسانه اقتصالدن صکره انوك جنسیه
کبی اولوب کاحسن ویرر بر کسنه دانی ابتدآء حالنده اهل اللّهدن دکل ایکن انلره
مقارن اولمغیله جنسیت کسب ایدوب انلره داخل اولور شویلکه جنسیه ویا خود جنس
اولمغه قابلیّت اولمزسه لابدّ اندن نفرت ایدرلر نته کیم سیوردی مشوشی مرغ اگر ذوق آید
از صفیر چونکه جنس خود نباشد شد نفیر تشنه واگر ذوق آید از سراب
چون رسد درویش کریزد جوید آب مغلسان کرخوش شوند از زرّ قلب لیك آن
رسوا شود در دار ضرب تا زراندوده نیك آزده نفکند تا خیال کژ ترا چه نفکند
صورتا درویش وسیر تا ناجنس اولمغیله تزویر ایدن مرایلره طعن درکه اگرچه قوش
دیلنده اوتن صیّادك صفیر ندن قوش جوغاز لر صفا کسب ایدرلر لکن جنسیه اولمادیکی
بیلجك کیبی وحشت ایدرلر سایر مشابهاتی دخی کذلك دیو بو مقوله دین یوخسوللری
دار العیاره وایرمحق ماهیتی معلوم اولور اول حالتی کیدرمك کرك درکه خیال باطل ایله
چاه ضلالته دوشمیه لرنته که کلیله ودمنه حکایه لرندن روباه حیله باز انواع
حیله وتخییلاتی ومکر وتسویلاتی ایله ارسلانی قیویه برقدری حضرت مولوی قدّس سرّه
مثنوی سنده اولاشرایط سلوك ارباب حقیقته بیان ایدوب سالکه مرشد
لزم اولازمات واهم مهمّاتدن اولدیغی تمهید وتاکید ایلدی ومرشده دخی مذکور
اولان وزین مکار کبی اولیوب اول مقوله اولنلردن احتراز واحتیاط اوزره اولمغی
تقدیم وتوجیه ایلدی وشرایط مذکوره نك اداسندن صکره سالك وساوس شیطانیه دن

نوجهله خلاص اولمق کرك درآنی بیان ایلیوب کلیله ودمنه کتابنی که حکماء
هند آنی طرف خاص اوزره تالیف ایدوب اکثر طباعك میل والتفاتلری اشاك
وافسانه یه اولدیغنجون زبان وحوش ولسان طیوردن بعض حکایات درج اولنوب
انواع مثالندن انواع فواید حکمت واصناف لطایف عبرت تحصیل ایتمشلردن
حضرت مناره دخی اول کتاب مستطابك امثالندن برمقدار نظم ایلیوب انسانه
نفس شیطانك مکر وحیله سینی کتاب مذکوردن اقتباس ایلمشدر وانلرولك
حیله وخدعه سندن نوجهله خلاص اولنور اصول حکمتله جواهر معانی خراج اتمشدر

بیان توکّل وترك جهد کفتن نخجیران بشیر

طایفهٔ نخجیران در وادیٔ خوش بود شان از شیر دایم کش بکش بس که آن شیر
در کمین در پی ربود از چوار جمله ناخوشی کشته بود قصه نك اصلی بود در که برمرغزار
مرغوب وبر وادیٔ خوبدا وحوش وسباعدن نه نهایه حیوانات لطافت هوا وآب
خوش نما سبب بیله قرار طوب تا یجلرنده برشیر خون خوار جان شکار وارایدیکه
برکوشه کمین ایدر کوزنه برقاچنی شکار ایدردی اول شیر ناهموارلك شرندن
وادیٔ دلپذیر طایفهٔ نخجیره چشم دون همنان کبی تنك ودل حسودان کبی مکدّر
اولمش ایدی جمله وحوش برکون برین جمع اولوب شیرك خدمتنه وارديلر هرباز زحمت
بسیار ومحنت نه شمار ایله هربرینی شکار ایتمکدن ایسه برکوشه اختیار ایله وظیفهٔ
یومیه یه تعیین ایدوب حضوردکه کوندوده لوم هرکاه وبیکاه متعارض اولمغیله

وقتمز پریشان وخلقمز هراسان اولماسون دیدلر اندن طرفیندن منازعه ومکالمه
اغاز اولنوب شیروك جوابندن بیورمشدی کفتاری کروفابینم نه مکر
مکرها بس دیده ام اززید وبکر من هلاك فعل ومکر مدم من کزیده زخم مار وکژدم
مردم نفس ازدرونم درکین ازهمه مردم بترد رمکر وکین کوش من لایلدغ المؤمن شنیده
قول پیغامبر بجان ودل کرفته ارسلاون ایندی اکر مکر وتزویر ایتیوب عهد وفا
ایدرسکز بو قوله راضی وبو معامله قانعم فاما نیی وفا لروك مکر وحیله سینی
وبار محننله جور جفاسنی چوق چکمشم خصوصا کندو نفسم مکرندن دخی امین
دکلم که انوك مکر وحیله سی انلردن اشددر اعدا عدوك نفسك التی بین جنبیك
حدیثی بوکا شاهد کافی ویلدغ المؤمن من جحر مرتین کلامی برهان وافی در سیرك
اقوال کاذبه کوزه اعتماد ایدوب جد وعمل وکسب وطلبدن کیرو قالمزم طایفه نجران
دخی توکلی جهد واکتسابدن ترجیح ایدوب مثنوی جمله کفتند ای حکیم باخبر
الحذر دع لیس یغنی عن قدر درحذر شوریدن شور وشر ست رو توکل کن توکل
بهتر ست با قضا پنجه مزن ای تندتیز تا نکیرد هم قضا با تو ستیز مرده باید بود
پیش حکم حق تا نیاید زخم از رب الفلق یعنی حذر اورزده المقدر نه فایده که خیر وشر
ونفع وضر تقدیر حق ومشیت قادر مطلق ایله اولدرکه وهو القادر فوق عباده وهو
الحکیم الخبیر سرمایه توفیق ربانی ایله دیده سی محکل اولانلر ضمیر منیری انوار الهی ایله
منور ومن یتوکل علی الله فهو حسبه فحوایی ایله دماغی معطر اولوب بو صورتله

احکام الهیه یه مطیع وتیر قضایه رضا کوستروب کندو لری مرده یرنده عد ایدرلر
ظاهر بو کلمات تسویلات شیاطین دن اولسه اولور که صورت حقده دلایل
ایراد ایدوب تقدیر حواله ایتمکله عباد ناك ترکن تجویز ایلیوب آدمی بولدن چقاردیلر
توکل مقبول باوجود اسباب ظاهره مقام توکل ثابت قدم اولمقدر

ترجیح ظاهر نه شیر جهد واکتساب ایله توکل وتسلیم

کفتاری کر توکل دهبرست این سبب هم سنت پیغامبرست کفت پیغامبر باواز بلند
با توکل زانوی اشتر ببند دعز الکاسب حبیب الله شنو از توکل در سبب کاهل مشو
اکرچه توکل دلیل راه خدادر فاما مقاصدك حصولنه سبب اولان امور مباشرت
سنت رسول در دینه که حضرت رسول صلوات الله علیه معاذ بن جبله خطاب ایلیوب دیلرکه
یا معاذ اعقل بعیرك ثم توکل علی الله ویوندن غری براعرابی حضور حضرت رسالتنه
کلوب اینیدیکه یا نبی الله اخلی ناقتی توکل او اعقلها جوابنده بیوردیلرکه بل اعقلها وتوکل
محصل کلام مباشرت اسباب منافی توکل دکلدر اکرچه کمال قدرت الهی بی سبب مهمات
انامنه کافی در فاما مهمات خلق حصول اسبابه موقوف در دینه که ارتیدان تبطل حکمتی
یتوکل علی حدیث قدسی بو مقالی مصدق در توکلدن مراد عدم مباشرت اسباب
دکلدر بلکه توکل اولحالت حضرت حقدن بیلوب سببه استناد اتمکدر عمل موجب
جنت دکلدر عمل صالح بهانه فضل الهی در عبدی مقام قربه یتشدورور تخم
صالح موجب برکات الله در اسمك کبی بر تخم اکمکدن محصول رجا ایلمك کادر جهلدر

الکاسب حبیب الله حدیثی کسبک محبوبینه دال در

ترجیح نهادن بنجیران توکل را بر جهد و اکتساب

طایفهٔ بنجیران هزار حجت و برهان آیراد ایدوب دیدیلرکه درگاه حضرت الهیده توکلدن خوب مسلک و تسلیمدن محبوب طریق یوقدر دامکاه قضا و قدردن قدم اجتناب ایله خلاصه درمان و عواقب امورده بودیدهٔ برعلت ایله مشاهده اتمکه امکان یوقدر

مثنوی دیدهٔ ما چون بسی علت دروست روفنا کن دیدخود در دیدهٔ دوست

دیدهٔ ما را دیدار نعم العوض یایه اندر دیدار کلی غرض جهد و حیله اتکنه یا پشمق یغوردن قاچوب طولویه ویرلمکدن نفرت ایدوب از دهایه اوغرمق در دیدهٔ پر علتمز اکری کوروب غلط دوشمکده در نظر ظاهر منعدم اولمایجی نظر دوست هویدا و دیدار مطلوب پیدا اولمز راست کورمکه دیدهٔ خدابین کرک در اول زمانده جمله امور سهویله سهیا اولور حیله و خدعه ایله راست بین اولمز فرعون لعینک حضرت موسی علیه السلامه قصدی کبی اولور حیله سنجاغر قالدوردی لکن دشمنی کندو اوغلنه بسلندوردی

مثنوی صد هزاران طفل کشت آن کینه کش وانکه او میجست اندر خانه اش

وقتاکه طفل نار سیده تک یورمکه قدرتی اولمیه بابا سنك بوینی انوك مرکبی اولور یعنی انلرکه طفل کبی بیچاره اوله کندو عاجز اولوب جمله امورینی حقه حواله ایلرلر اجوا الله حضرتی کافه معین و ظهیر اولور

مثنوی چون فضولی کرد و دست و پا نمود در عنا افتاد و در کور و کبود فی الواقع قدرت صاحبی اولدوقده آتادن ایراق دوشمک

آته و آنه انك سودا سنده اولمز

مثنوی جانهای خلق پیش از دست و پا می پرند از وفا اندر صفا چون باز را هبطوا بندی شدند حبس و خشم و حرص خر سندی شدند

ارواح انسانیه عالم الهی ده نیه دست و نیه پا لکن قرب حضرت عزتده پرواز ایدرلردی اهبطوا امری ایله قفس تنه کرفتار اولدقلرنده حرص و طمعه مبتلا اولوب مضطرب اولدیلر

مثنوی ما عیال حضرتیم و شیر خواه کفت الخلق عیال للاله انکه آواز آسمان باران دهد کو تواند هم ز رحمت نان دهد

ما من دابة فی الارض الا علی الله رزقها موجبنجه خلاق یفك باب معیشتده مؤنتی خدا اوزرینه در اکرچه بو کلام مذکوره واقع در فاما صورت حقده وساوس شیطانیه و هواجس نفسانیه دندر نی مجاهده و ریاضت رجاء مغفرت جایز در کلدر بنجیرانك کلماتی جبره قریب در

ترجیح نهادن شیر حیدر را بر توکل

کفت شیر اری ولی رب العباد نزد بانی پیش پای ما نهاد پایه پایه رفت باید سوی بام

هست جبری بودن اینجا طمع خام اکرچه پی مشقت مقصودك حصولی ممکندر لکن سبب و اکتساب نزد بانی وضع ایلمشدر کاول نزد بان قدم بقدم تدریجله دار العلی یه تدرج اولنه عادة الله بو وجهله جاری در که عبد مقدور نی صرف ایلیوب کسب عمل ایلیه بو جوارح انسان جمله سی خدمتجون در پس ادخلوا البیوت من ابوابها حکمی ایله عمل نزد بانندن عروج ایدوب حقه واصل اولمق کرك عمل سوز رجا مغفرت محض جهالت و عین قباحت در زیرا که کیمسنك بی رنج امر محال و بی آزار خار

کل مراد باطل خیال دور بیت کرک بیریل تحتون عندلیبه که برچ قوون ایره وصل جیبه
بو خصوصده عار قلمزدن بری خوش دیمشدر بیت مکن زغصه شکایت که در
طریق طلب براحتی نرسید انکه زحمتی نکشید چونکه بو قدر الاف جواحه که کوز
وقولاق وال وآیاق کبی انسانده موجود دور انلره ایش بیورمق بونلرك قدرتی ضایع ایتمکدر
شول منافقلر که قولاقلری ایله کلام حقی اصغا ایتمدیلر وکوزلری ایله حضرت واجب
الوجودك آیات واضحه سنی مشاهده ایلمدیلر وزبانلرینی الطاف الهیه نك ذکرینه
مشغول قلمدیلر انلرون شانینده صم بکم عمی فهم لا یرجعون آیتی نازل اولمشدر
ارباب عقول واصحاب اصوله معلوم ومفهوم درکه مثنوی خواجه چون نیلی بدست بنده داد
بی زبان معلوم شد اورا مراد دست هجون بیل اشارتهای اوست آخوند دیمش عبارتهای
بی نفس الامر خواجه قولیناك النه بیل ویردکدن نی قال وقیل ایش بیورمق معلوم دور
الآنك وجودی عملك لزومنه دلیل دور علی الخصوص جوهر عقل انساندن برکوهر لطیف در
بنی آدمدن غیریه انونك کبی خلعت زیبا وتحفهٔ بی همتا ویرلمش دکلدر انسانك قدرتی
عقل سلیم ایله مکمل وذهن مستقیم برله محلی در مثنوی کر شرف عقل نبودی ترا
نام کبردی که شنیدی ترا پست مکن عقل ادب ساز را طعمهٔ کنجشك مکن باز را
عقل مناط تکلیف در اولکه بالکلیه زیور عقل دن عریدر تکلیفات شرعیه دن بری در
مثنوی چون اشارتهاش را بر جان نهی در وفای ان اشارت جان دهی
پس اشارتهای اسرار ت دهد بار بردارت ز تو کار ت دهد حامل مجمول کرداند ترا

قابلی مقبول کرداند ترا وقتاکه او امره امتثال ایده سن وخالقك اشارتن فهم ایلیوب
اشه مشغول اوله سن حامل ایکن محمول اولسن وقابل ایکن مقبول اولوب درجات
عالیه صاحبی اوله سن زیرا سنوك عمله اقتدارك انوك قدرتنك اثری وجهد
وسعیك مواهب نعمتنك شکری درکه اظهار قدرتنایدن جك اولورسك نعمتنه شکر
ایتمش اولورسن جبرك مبالغی نعمتنه شکر اتمکدر بلکه مقصد ایرمیوب یولده قالمقدر
نته که بیوردی مثنوی جبر توخفتن بود در ره مخسب تا بینی آن در رود در که مخسب
هان مخسب ای جبری بی اعتبار جز بزیر آن درخت میوه دار تاکه شاخ افشان
کند هر لحظه باد بر سرت دایم یزد نقل وزاد اولکسنه که ظل اشجار الهیده آسوده
وخفته اوله ثمرهٔ رحمتدن ثمرهٔ عنایته یتشوب انوار فیض واثمار فضلی ایله بهره مند
اولورلر مثنوی جبر خفتن در میان دو زنان مرغ بی هنگام کی یابد امان
لاجرم سالك غفلت ایتموب اوقاتن ضایع اتمامك کرك در زیراکه بقدر الکدکسب
المعالی ومن طلب العلی سهر اللیالی موجبی ایله درجات عالیه اعمالی بی نهایه ایله میسر در
وقتی کیمك ایله مکان عالیه پرواز ایدن مبین مرغ بی پر کبی یرنده قالور بیت
فرصتی فوت ایلمه کم دمکه کن کو مزاله وصل یار بی نظیر ونقد عمر بی بدل
الفرصة تمر مر السحاب قولی ایله فرصت علی الدوام فوت اولمقاوزره در بوکارخانه
برواج کون اوتوراق اتدوکلری زاد راحلهٔ آخرت ایچون در بیت در کودکی عمل کن مکوکه
من جوانم فردا که پیر باشم کویی که ناتوانم اکر توکل ایدرسك بنه عبادت ایچنده ایکن ایلیوب

اکینی اک بتور مسنی اللّٰهه تفویض ایله نته که بیورمشدر مثنوی کر توکّل میکنی در کار کن
کشت کن پس تکیه بر جبّار کن اول سبندی غار قلر دیمشلردر بیت
هر که عمل نکرد عنایت امید داشت دانه نکشت ابله و دخل انتظار کرد

باز ترجیح نهادن نجیران توکّل بر جهد

طایفهٔ نجیران غزو فغان ایله نجه برهان ایراد ایدوب عهد آدمدن الی الحال هزاران
هزار کسنه مکر لوکوشتروب طاغی یرندن قوپرمق استه یوب جهد دامانته یاپشدیلر
نته که انلر حقنده حضرت حق جلّ ذکره قرآن عظیمنده بیورمکه وان کان مکرهم
لتزول منه الجبال باوجوذ که مثنوی جزکه آن قسمت که رفت از ازل
روی ننمود از شکار و از عمل جمله افتادند از تدبیر و کار ماند کار حکمهای کردکار
کسب جز نامی مدار ای نامدار جهد جز وهمی مپندار ای عیار هرنسنه که کارخانهٔ
ازلده مقسوم اولمه امداد حرص و شره ایله ازدیاد بولمز و حرصك ثمرهٔ اعمالندن
ثمرهٔ مراد حاصل اولمز بیت کشتی یه چونکه مقدور دردن نصیب ازلك
نه اکسیلور و نه ارتر ایدی سه سعی هزار طلب نه فایده ایلر چو رزق اوله مقسوم
حذر نه اصحّ قلور چون اجل ایره ناچار نقش کار و کسبده تأثیر حقیقی اولمیوب همان جهد
براسم نحن مسمّی و نی مآل و سعی و عمل براهروی هیچ پی مقال دردیو بوصورتده برقصّهٔ
علیلی دلیل کتوردیلر که برهرد آشفته حال و منکسر البال مزاجی جادهٔ اعتدالدن
بری بر یولداری حضور حضرت سلیمان علیه السّلام مه حاضر اولوب حضرت سلیمان انوك

تغیّر مزاج و تبدّل احوالندن استفسار ایلدوکده حضرت عزرائیل کندویه خشمله
نظر اتدوکن اعلان ایدوب یا نبیّ الله دیولر امر ایلکه اول جان ستاندن خلاص
اولون هندوستانه ایلنه لر دیوان عالیلرده اول درویش دلریشك مأمولی حین قبولر
واقع اولوب فی الحال هندوستانه انتدیلر برکون حضرت حشمت نشان دیوان عالیلرینده
اوتورکن حضرت عزرائیل حاضر اولوب اول مسلمان حضرتلرینه اولان نظر چشم الودندن وانوك
کیفیّت احوالندن سؤال بیوردیلر حضرت عزرائیل علیه السّلام خبر ویرمکه یا نبیّ الله
بنم اکا نکاهم خشماً دکل بلکه تعجّباً ایدیکه هندوستانده قبض روح اولنمق بیورلوب
حیرانی بولندم بو لمحتی علی الفور هندوستانده بولنمغه امکاندرد نلش ایکن فی الحال ایله
امر ایلدیکز مکان معهوده بامر الله قبض روح ایلدوم لاجرم جهد و اکتساب
دافع قضاء ربّ الارباب اولمدیغی اجتهاد وصیلرینه ارادت خدای عزّوجلّ باطل و سعی
و کسب بی مشیّت حضرت حق حیلهٔ اعتبار دن عاطل در مثنوی توهمه کار جهان از همچنین
کن قیاس و چشم بکشا و ببین ازکه بگریزیم از خود ای مخال ازکه برایم از خدای ذوالجلال
پس عین عبرتله نظر ایله که تقدیرك تغیرنه حیله ایله چاره یوقدر تدبیر تقدیرك
تغیر ایلمز هرامرکه کاتب قدر قدن دیوان خانهٔ ازلده جفّ القلم واقع اولمش اولمه
البتّه عرصهٔ عدمدن منصّهٔ وجوده کلور کسه امر تقدیریدست تصرفله ردّ و حکم
قضاء پردهٔ عقل ایله ستر ایلیه من بیت ازلده هرنه یازدی دست تقدیر
اولنمز تا ابد بر نقطه تغییر لاراد لقضائه ولا معقب لحکمه وهو احکم الحاکمین

باز ترجیح نهادن شیر جهد را بر توکل و فواید جهد بیان کردن

شیر ایندی بو قدر بیك انبیاء مرسلین ° واولیاء مقربین ° طریق مجاهدات نه سعی بلیغ وطلب مشاهدات جست نی دیو یغ ایتدیلر وثمرهٔ اجتهاددن ثمرهٔ مقصود وسنی مایهٔ سعی وعملدن عطایای معبوده یتشدیلر کل شیء من الظریف یرایف حکمی ایله انلرك حیله سی لطیف اولمشدر مثنوی دامهای شان مرغ کردونی کرفت ° نقصهای شان جمله افزونی کرفت ° جهد میکن تا توانی ای کیا ° در طریق انبیا واولیا ° اول طایفهٔ کزین نفس قهرمند حیله لر ایلدیلر ° مدبرح آخرت ایمکچون نفسه مکر کر کوستروب اول سبیله مرغ فلکی شکار ایلدیلر ° زیراکه انلرام الهی ایله عمل ایلدلر لکن عمل آلره اعتماد ایلمدیلر وسعی وجهد ایتمکله قضا دفعنه مقید اولمدلر زیرا عمل داخی قضا وقدردن خارج دکلدر قضاء الهی ایله ستین ایلمك فعل معلول وامر نا معقول در مثنوی باقضا پنجه دن بود جهاد ° زانکه این راهم قضا بر ما نهاد ° برقاج کون خدمنه مشغول اولمغیله مراد طوینی جوکان اجتهاد ایله میدان عنادن قالدوردیلر زیراکه شداید ومحن باعث رضای حضرت ذی المنن در ما سوی الله ترك ایلمك عین توکل در مثنوی بد محالی جست کو دنیا بجست ° نیك خالی جست کو عقبی بجست ° مکرها در کسب دنیی بار دست ° مکرها در ترك دنیی وارد ست ° مکران باشد که زندان حفره کرد ° انکه حفره بست ان بکریست سرد ° این جهان زندان ومان تندانیان ° حفره کن زندان وخود را وارهان ° دنیای دونك ارایش

ظاهری مادهٔ غرور دشیفته کان میدان غفلت ونمایش باطنی مایهٔ حرص باز ارشی وشهوتدر بیت جمیله ایست عروس جهان ولی خوش باش ° که این مخدره در عقد کس نمی آید ° اطفال دنیا ودون اولنلر وما هذه الحیوة الدنیا الا لهو ولعب لهو اسی اوزره انوك حسن ظاهر وصورت دلفریبنه آلدانه رق طبع ودنائت ورزالتی آفتندن غفلت اتدیلر فاما ارباب فطنت واصحاب خبرت الدنیا قنطرة فاعبروها ولا تعمروها لحکم جواهر سله مکحل اولوب زخرفات ظاهریه کوکل ویرمدیلر بیت یعنی نشان که دولت باقیت بر دهد ° کین باغ عمر کاه نهادست وکه خوان ° پس عاقل اولان دنیا زندانندن خلاص اولمغی تدارك ایدر عمارت دنیایه مشغول اولمز اولوردیغی کوکل ویرمز مثنوی جیست دنیا از خدا غافل شدن ° نی قماش ونقره وفرزند وزن ° قصه که حضرت رسالت علیه السلام بیوردقده نعم مال الصالح للرجل الصالح کمی نك صوایجنه کردوکه کمی نك هلاکنه سبب وصوکیی نك النندا اولسه خلاصنه باعث در مثنوی چونکه مال وملك را ازدل برانند ° زان سلیمان خویش خر مسکین خوانند ° کوزهٔ سر بسته اندر اب رفت ° ازدل پر باد فوق آب رفت ° باد درویشی چو در باطن بود ° بر سر آب جهان ساکن بود ° کرچه جمله این جهان ملك ویست ° ملك در چشم دل اولاشی است ° پس دهان دل ببند ومهر کن ° پر کنش از باد مهر من لدن ° جهد حقست ودولحقست ودر منکر اندر نفی جهدش جهد کرد ° یعنی اول طایفه که جهدی نفی ایتدیلر انلر اولدقلری

مقالیرین تکذیب ایدجی دیو زیرا که کندولر ایراده مشیتلرنده جهد واقدام ایدرلر
لکن طریق حقده سعی واجتهاده منکر اولمودلرینه که زمرهٔ سوفسطائیه حقایق اشیایی
انکار ایدرلر ای بلمز لرکه حقیقت نفیه قایل اولمق حقیقت اشیایی اثبات ندر
زیرا که متکلمدیرلر حقایق الاشیا ثابتهٔ اذهنیه نفیها اثباتها

مقرر شدن ترجیح جهد بر توکل

این نمط بسیار برهان کفت شیر ۞ کز جواب آن جبریان کشتند سیر بو تقریرات
وتأویلات ندن صکره بزجیرلره قناعت کلوب سکوت ایندیلر فی نفس الامر هر کسك
مطلبی بی طلب ومشاهده سی نی مجاهده میسر در کلدر زیرا ابتداء سلوکنده
طالبه توکلدن چاره یوقدر جهد توکلی منافی اولدوغی یوقاریده ذکر اولنمشدر
اول سببدن جهد وطلبی توکلدن ترجیح اندیلر جهد وتوکل منابینده منافات
اولدوغی اندن دخی معلوم در که جهد وعملك مصدری جوارح وتوکلك محلی قلب در
پس جوارح ایله اعمالده تعهد اولنوب قلب ایله الله توکل ایلمکدر اول سببدن دلمشدر که

بیت کر توکل میکنی در کار کن ۞ کشت کن پس تکیه بر جبار کن

اما جهد مذموم اولدر که صاحب جهد اولان کندو نفسن کورو ب عملنه اعتماد ایلیه یوکونه
عمل بلاسی نی نهایه وعنای بلاسی غایه در اول سببدن حضرت رسالت علیه السلام
استعاذه ایدوب بیورمشدر اللهم انی اعوذ بك من جهد البلاء وسوء القضاء
ودرك الشقاء وشماتة الاعداء ۞ وصاحب تعرف جهد بلاء کندوتی کورمك دیو

تفسیر ایلمشلردر پس کشی کندو افعالنه اعتماد ایلیوب اعمالنی اخلاص اوزره ایدوب
عجب وریادن مبرا کرك در تاکه اول اعمال مقبول حضرتده واقع اوله واکر خلاف تی
اولورسه افعالی مردود اولوب اندوکی جهد کندویه بلا ومحنت اولورنه که ابلیس
علیه اللعنه کندوسن کورو ب افعال واعمالنه اعتماد ایتمکله مردود ابدی اولدی
ودعاء مذکوردهٔ اولان درك شقا اولدرکه الله تعالی برقولنه اعمال صالحه میسر
ایده لکن فضل وعنایتی معین اولمیه شقاوت اصلیه سی ایله کیدوشقاوته یتشدوره
ونعوذ بالله من ذلك العمل وحضرت رسالت علیه السلام مجمع خصایل ممدوحه
ایکن بیورمشدرکه لن ینجی احدکم عمله قیل ولا انت قال ولا انا الا ان یتغمدنی الله
برحمة منه وفضله ونص شریف حدیثی مذکوردی مؤکد درکه ولولا فضل الله
علیه ورحمته لهمت طائفة منهم ان یضلوك ویندیرده دخی بیورمشدرکه ولولا
ان یثبتناك لقد کدت ترکن الیهم شیئا قلیلا پس معلوم اولدیکه قولك نجاتی
حقك فضلی ایله در عبدك مجرد فعلی ایله دکلدر ارادتی ولطفی متعلق اولمایجق
انی کیدوکندو فعلی ایله شقی ایدوب عدو بخت اولان شیطانی مسرور ایدر
پس کشی عملنه مغرور اولیوب اندوکی عمل نجاتنه وسیله ملاحظه ایلیه بلکه
حضرت حقك فضل وعنایتنه اعتماد ایلیه فضل خدادخی سعی ایله استحقاق
کسب ایدنلر اولدوغی مقوله جهد وطلب توکلی منافی دکلدر بلکه توکله قرین
تفویض وتسلیمه همنشین در جهدك توکل اوزره رجحانیتی مقرر دیو نه که

بزوم شیخلری رضوان الله تعالی علیهم اجمعین دیمشلردرکه اصحاب تصوف
دعا ایله رضا مابینلرنده منافات وارددیو تصور ایدوب بعض دعا مقامنی اختیار
ایدوب وبعض مقام رضاء اختیار ایتمشلردر فاما اصح مسلك دل ایله دعا
ایلیوب وقلب ایله رضا اوزره اولمقدر وقتاکه توکل اوزره جهد وطلبات
دخاینی مقرر اولدیسه طایفه بنجیران ارسلاندن ایله عهد ایلدیلرکه هرکونك
وظیفهٔ معینه سنی بی تقاضا مرتب وحاضر ایدرلر واصلاً قواعد عهد وپیمانه
استلال ویرمیه لروبری بری مابینلرنده قرعه صالوب هرکیمه دوشسه آنی
حضورشیره کوندروه لربزدن ان احوالدن بو منوال اوزره مرور ایدوب
بزکون قرعه خوکوشه دوشدوکده یارانلرنه دیدیکه اکربنی شیرین کوندرمکده مسامحت
ایدرسکز حیله ایدوب پیرزن اولمخون خوارنی امان وظالم جان ستاندن قورقارم
مثنوی قوم گفتندش که چندین گاه ما جان فدا کردیم در عهد وفا تا بجوید
نامئ ما ای عنود تا نرنجد شیرمی روزود زود خوکوش ایندی مهلت ویرمکده
بکا مضایقه ویرمکوزان مدت ایچنده مساعی جمیله ظهوره کتوروب سیرزی انلرك
شرورندن خلاص ایلیم زیرا بلمزمی سزکه پیغامبر بلاعارض اولدوقدن خلاص
اولاجق یوللرین تدارك ایدوب امتلرین قورتارمشلردر طایفهٔ بنجیران دخی شادمان
اولوپ کیروه دیدیلرکه رحم الله امرءاً عرف قدره ولم یتجاوز حده بیت
رحمت ایزدی بران کس باد که ز اندازه پا بیرون ننهد بوقرعه سندن بیرك

کسنه لرده واقع اولدقده دفعنده عاجز اولوب ناچار قضایه رضا ویردیلر
مثنوی
بعجبی یاخود قضامان در پیست ورنه این دم لایق چون تو کیست خوکوش
دیدیکه ضعف مزاج مانع تدبیر دکلدر مثنوی کار خلقست انکه علت ملتست
هرچه ازان در که رسد نیکی علتست بن ضعیفه الهام ربانی قرین حال وعون
یزدانی رهین امال اولمشدر شول بالادیسی کبی که شرف وحی الهام ایله مشرف
اولوب لعاب شیرینی برله اوارهٔ فیه شفاء للناس جهاندن کون کبی عیان ایتمشدر
واوحی الی النحل انلرحقنده وارد وان اتخذی من الجبال بیوتاً انلرخصوصنده
نازل اولدیغی وقتده جثهٔ ضعیفه ایله شونك کبی قصور مسدسه بنیاد ایدرلرکه
مهندسان دوران الاتی وپرکاری ایله ابداً عندن عاجز اولدردی وازهار وطیعه دن
عسل کبی غذای لطیف ظهوره کتوردرلرکه انوك حقنده فیه شفاء للناس آیینی اوقومشدر
وابر شم بوجکی که برکریم ضعیف درکا اولقدر قوت وقوف ویرمیشدرکه فیلان
انوك کارنده عاجز وقاصر در شرف عزنکه آدم خاکیه احسان اولنمشدر مخلوقاتدن
برینه میسر اولمیوب ساکنان صوامع افلاك اولنابدن حیران وسرگردان اولدقدن
غافل اولوپ صورتی پرست اولنلره ان الله لاینظر صوركم ولا الی اعمالكم
بل ینظر الی قلوبكم حدیث شریفی کفایت در مثنوی چه صورت آخرای صورت پرست
جان یی معنیت ز صورت پرست کربصورت آدمی انسان بدی احمد و بوجهل
یکسان بدی نقش بر دیوار مثل آدمیست بنگر از آدم چه چیز او کیست

جان کمست آن صورت نایاب را • رو بجو آن جوهر کم یاب را شد سر شیران
عالم جمله پست • چو سگ اصحاب را دادند دست • چه زیانستش ان را نفس نفور
چونکه جانش غرق شد در بحر نور • وصف صورت نیست اندر خامها • عالم و عادل
بود در نامها • عالم عادل همه معنیست بس • کش نیابی در مکان پیش و پس •
ابیات مذکوره نک معانئ لطیفه سی ظاهر در علم و عدل صورت ایله موصوف
دکلدر بلکه تصوری معنی جهتندن در انلرده مساحت و مکان یوقدر بونلر دخی
همان روح کبی غیر مرئی در زیرا جان کشفی ظاهر ده اولان کون کبی دکلدر که فلکه صغیر
اوله تنک حیاتی جان ایله اولدوغی کبی قلبک داخی حیاتی علم و معرفت ایله در بیت
حیات القلب علم فاغتنمه • وموت القلب جهل فاجتنبه • وخیر الزاد للتقوی فزده •
کفی وعظا بک ذا فاتعظه • خلاصه کلام سایر مکونات وجملهٔ موجودات اولدرکه
بنی آدمک روحانیسی • وعالم جبروتده شریفی • وعالم ملکوتده عزتی • ولقد
کرمنا بنی آدم وحملناهم فی البر والبحر خلعتی موجبنجه کمال معرفت و دانش فطنتندن
اوتوریدر شکل و شمایل و حسن صورتندن اوتوری دکلدر مثنوی
خاتم ملک سلیمانست علم • جمله عالم صورت جانست علم • آدمی را زین هنر بخشند شرف
خلق دریاها و خلق کوه و دشت • زو بلنک و شیر ترسان همچو موش • زو نهنگ
بحر در صفر او جوش • بنی آدم دیکر اگرچه صورتده بردر اما معنی یوزندن مابیندلرده
تفاوت کلی وار در بیت ولم ار امثال الرجال تفاوتا • لدی المجد حتی عد الف بواحد

ولیکن بادیدهٔ ظاهر بین • درجات اهل یقین را نتوان دید مثنوی
باش تا حسهای تو مبدل شود • تا ببینی شان مشکل حل شود • تا سخنهای کیان
ردکروه • تا کیان را سر ور خود کرده • یعنی عجب ایله انبیا و اولیانک سوزلرن رد ایلیوب
اخوان شیاطین کندوکه سرور ایلدوک اندن صکره زمرهٔ بخیران اتفاقا دیدیلر که ای
خرکوش جالاک وای روندهٔ چابک بو بابده حسن تدارکک و تدبیر و ادراکک نه در
اوضح عبارتیله بیان و ابلغ اشارتیله عیان ایله ارسلان ایله پنجه ورمق و کتفی
کندودن اولو و سیزه ایلک اسان دکلدر مثنوی مشورت ادراک و هشیاری دهد
عقلهای عقل را یاری دهد • فی نفس الامر مشورت و ادراک و ذهن پاکک سرمایه سیدر
زیرا که صاحب مشورتک عقلنه برغیرینک عقلی منضم اولمغی نتیجهٔ کلیه ناک ظهورنه
وپنجه مرادک حصولنه سبب اولور المستشار مؤتمن موجبنجه عقلا ایله
مشورت موجب ازدیاد رفعت و مستوجب درجات دنیا و آخرت در بیت
علیک المشورة فی المعضلات • ففعلان خیر من الواحد • ولولا التعاون
لم یستقم • امور المعیشة لا للفارد • علی الخصوص شاورهم فی الامر خطاب بودر عوایه
شاهد کافی و برهان وافی در مشورتک عاقبتی فوز و نجاحی معلن و خاتمه سی خیر و
صلاحی مخبر در بیت بیچون کاردن مغرور اولمه آدم • الا لدن اوستون اولور خود مثلدر
جهانی بون صانوب دیمه غافل که • عالم طبطلو مکر و حیلدر • خرکوش صاحب
هوش اینکدی هر زه نهانی شکار و هر کسی صاحب سر آیتمک کار اولو لابصار دکلدر

مثنوي كس را تا امتحان كرده صد بار مكر دان پيش خويشش صاحب اسرار
پس كسي سرّ نهي فاش اينمك اولما ان مشورت اقتضا اندوكي زمانه اولق كراك ينجه مخصوص
وارد در كه سرّي اولي درتنه كه استر ذهبك وذهابك ومذهبك حديثي شريفي
بوقولي مؤكد در واظهار سرّ ضمير عقل دور انديشدن مهجور وذهن خوب منيشدن
دور در حضرت خواجه عليه السلام دخي سر بسته اولاجق رازي اظهار وشرياد
اغيار دن اضمار ايدر لريدي تنه كه اسكندر ذي القرنين استاديدن استطاليس دن
نصيحت طلب اندوكده ديديكه ملكت البلاد بالفرمان فاملك القلوب بالاحسان
وكيرو نصيحت مراد اندوكده ديديكه لا تفش سرك بوزيرك فان لكل وزير وزير
شعر وردوكوتي بايكي ذوالوداع كل سرّ جاوز الاثنين شاع بومعنيه
مطابق وبواحواله موافق در بومعنيء شاعر نه خوش حكايت ايدر شعر
پدر كه جان عزيزش بلب رسيد چه گفت يكي بنصيحت من كه گوش دار جان عزيز
بدوست گرچه عزيز ست راز دل مگشا كه دوست نيز بگويد بدوستان عزيز
سويلمين سوز سويلمكه قابل در فاما سوز مرغ قفس دها ندن پرواز اندوكه كيرو
آشنايه كلمك ام محال در زيرا اول وقت عنان اختيار آلدن لكدر بيت
مرغ وحشي چو از قفس پريد باز آوردنش كمان مبريد وشول ايتي كلام كه
شست بيانه كلوب تلمش اولميه اول هنوز قبضه اقتداردن در فاما كمان دها ندن
آتلسه كيرو كتورمك محال در بيت القول كالنبل المحلوب ليس له رد وكيف

يرد الحالب اللبنا نظم ضمير دل خويش منمايي زود كمهر كه كه خواهي تواني
وليكن چو پيدا شود از مرد بكوشش نشايد نهان باز كرد پس اول كسنه نك كه
سرّي كوكلي سر يرنده ثابت اوله زمين زند كانه بي دايم رياض سلامت بتور در
ودرخت حياتي ميوهء امن راحت كتور در مثنوي كر دوسه پرنده وابنديي جسم
برزمين مانند محبوس از الم پس اسرار ك اظهاري غير جايز اولوب مشورت جملهء
لوازمانه دن اولمجي انوك تركيك جوازي وارمدر دينلر جواب بودركه مشورت كه
اسراره متعلق اوله سر پوشيده اولوب كنايتله ذكر اولنمق اولي درتنه كه حضرت
رسالت عليه السلام دخي اولوجهله عمل ايدوب اسراري تصريح اتمز لرايدي
في الحقيقه انلر مشورت ايله مامور اولدقلري اول كلدركه انوك رخنهء رايغير ك
حسن تدبيري سد ايليه خاطر فياض لري دريا سنه غير ك انهار افكاري غير مفيد
اولدوغي ظاهر در زيرا انلر وك ضمير منير حقايق پذير لري مطلع انوار ان هوالا
وحي يوحي در بو آينهء مجلي حقيقت نما در كه جمله حقايق اشيا انده واضح وهويدادر
همان مشورت ايله مامور اولدقلري تبيين منافع مشاوره وتعيين فوايد
محاوره در تاكه عالميان بوخصلت ممدوحه ايله بهره مند اولوب انوار چراغ
مدد روغنل ضيا بخش اولدوغي كبي عقول قاصرهء غير ك تدبيري خود راي لك ظلمات
قورتاره في نفس الامر عوامك هر فكر بكري كه بوتهء مشاوره خالص اوله فوايد

كثيرهء متضمن در | مكر كردن خر گوش با شير ونتيجهء قصهء آن

وقتاکه خروش پرجوش برساعت توقف ایلدیی یسه قوشلق وقتی مرورایتمکله
ارسلان تک تهوّر اشتهاسی تافته وطبع نخجیر فروغی افراشته وغلیان جوع وقوت
سبعی پی حرکته کلوب خشم وخوش ایله ابرکبی جوش وببر کبی خروشه آغاز ایلدیی
صدای مهیب وغریو باطنیب کوش کاوزمین وسمع شیر کردونه یتشدی مثنوی
کفت من کفتم که عهد آن خسان ۰ خام باشد خام وسست وناررسان ۰ دمدمهٔ ایشان
مرا ازخو فکند ۰ چند فریبد مرا این دهرچند ۰ انلرك کاری دام نی دانه ویاخود صدف
نی دردانه بلکه لفظ شیرین نلری افسانه در ۰ وفریبندهٔ آب اعمار ۰ وتلف کنندهٔ روزکار در
بیت دام شیطانست دنیا دانهٔ لذّتهای نفس ۰ مرغ دل راحرص دانه اوفتاده در قفس
بوکلمات طیبه برزم وصف حالمزدرکه بوصورتده الفاظ شیرین وحسن مقال
وکثرت قیل وقال ایله عمرینی ضایع ایده رزدنیای غدار وعمر ناپایدار ابرتابستان
فتر هستِ کلستان کبی سریع الزوال در ۰ فاما کلام اهل الله منبع حکم الهی ومصدر
اسرار نامتناهی در انلرك مقال شریفی استماع ایتمك موروث ذوق وحال ووسیلهٔ
حضرت کبریا وجلال بلکه واسطهٔ تجلیات جمال در وقتاکه اول طایفهٔ کدینه نك
نفس جزوی لری قطرهٔ دریایه رجوع اندوکی کبی نفس کلی ایله امتزاج ایده مثنوی
لوح حافظ لوح محفوظی شود ۰ قفل اوان روح محفوظی شود ۰ چون معلم بود فعلش زابتدا
بعد ازین شد عقل شاکردی ورا ۰ عقل چون جبریل کوید احمدا کر یکی کامی نهم سوزد مرا
تو مرا بکذار پس پیشی زان ۰ حدّ من این بود ای سلطان جان ۰ انوك روح پرفتوحی منبع حکمت

ومظهر حقیقت اولوب برداره یه عروج ایدن که سینه سی کنجینهٔ اسرار الهی یه اولوب
بو مقام اخفی خواصه مخصوص در ابتداء حالده عقل اول مقامه وارد قدن صکره شاکرد
اولور یعنی عقل جبریلی کیروده قالوب لیلهٔ معراجده حضرت رسالت علیه السلام مقام
قاب قوسینه وارد قده حضرت جبریلك کندو مقامنده قالدوغی کبی اولور لاجرم
چون روحك عنان ارتقا یی برید اولوب معارج اعلا یه ینه میه ورمز جانان
بالدوری یاندوغندن خوف ایدوب شیانهٔ قدیمه طیران وجولان ایدن میه سر جبرکه
حضرت جبار دن صمتش نسنهٔ بغلمقدایی مشاهده ایدوب یقین بیله که
مثنوی هرکه پایش در ره کوشش شکست ۰ در رسید او را براق ودر نشست
حامل دین بود او محمول شد ۰ قابل فرمان بود او مقبول شد ۰ تاکنون فرمان پذیرفته
ز شاه ۰ بعد ازین فرمان رساند بر سپاه ۰ بو ابیاتی انی شعار ایدیدکه چون حضرت
خواجه علیه السلام فقر یله فخر ایلیوب دعاوزاری ایله مقام عبودیتده ثابت
قدم اولوب شکسته لك کوستردی شایستهٔ عروج حضرت الهی اولوب عبادر
نعلینی سر افلاکه تاج اولدی سبحان الذی اسری بعبده لیلاً منشور عالم
ملك وملکوته ظهور بولدی اول معنی یه اشارتدر که بو قدر درجهٔ عالیه مقام
عبودیتده شکسته لك وافکنده لك ایله حاصل اولمشدر زیرا سبحان الذی اسری
بعبده دیدی بجبیبه وبرسوله وبنبیه قیلمدی سمت عبودیتی ایله فرقی ایکن عرشی
اولوب محبوبی قفس خاکی ایکن طایر قدس نشیمن افلاکی اولدی مثنوی

تاکنون اختر اثر کرد در رو ۞ بعد ازان آمد امیر اختر او ۞ کر ترا اشکال آید در نظر
پس تو شک داری در انشق القمر ۞ ارباب تفسیر اقربة الساعة وانشق القمر
سبب نزول نده کتوده پیشلرده رکه برکون حضرت خواجه علیه السلام بریه
عزمت ایلیوب یولنه برجهود ایله ابوجهله اوغرایوب ابوجهل دیدیکه یا رسول محمد
ارینی آیة اعلم انک رسول الله حضرت رسالت علیه السلام دیکه نو جهله
معجزه طلب ایدرسن ابوجهل جوانب اربعه یه نکاه ایلدیکه برنسنه تعیین ایلیه
اول حالده مذکوره قرین اولان جهود نخدین دیدیکه آیی ایکی شق ایلسون
زیرا که سحر یوزندن اثر ایدر فاما اسمان علویده تاثیر ایلمز حضرت خواجه اول
حین ده مبارک برمقوله قالدوروب آیه اشارت ایلدیلر ایکی پاره اولوب
یاروبچیرلدی طوروب یاروبی عالمی دور ایلدی حق ابن مسعود رضی الله عنه
روایت ایدر که حرا طاغنی بن اول کوردایوك ایکی شقی اراسنده مشاهده ایلدوم
وکیرو ابوجهل دیدیکه یا محمد اشارت ایله که بنه آیی برا ولوب ولکه حالدن اوله اشارت
ایلدیلر بنه بریبرینه اولشدوقدن جهود ایمان کتوروب ابوجهل کرنظر اولماغن بنه
سحر حمل ایلیوب انکار ایلمی اول سببدن حضرت عزت جلت قدرته بوحالدن
خبر ویرر که واذ یروا آیة یعرضوا ویقولوا سحر مستمر وبعضلر دیمشلردر که
انشقاق قمر قیامت کونده واقع اولسه کرك در فاما کلمة ماضی اشارت حقیقت
وقوعنه دلالت ایدر آیة کریمه نك سیاقی منکرلرك سوزینی ابطال ایتمشدر

لاجرم حضرت مولوی قدس سره بیت سابقده اول معنیی اشارت ایدر که بوندن
اول ماه واختر ك وجود محمدی یه اثری وارایدی شمدی برمرتبه یه یتشدیکه ماه
واختره کندوفك تصرف کوندن اشکاره اولمیی اکرانوك بوصورتده معجزه سنه
انکار ایدرسك انشقاق قمره دخی ابوجهل کبی انکار اتمش اولورسن مثنوی
تازه کنی ایمان نه از کفت زبان ۞ ای هوا را تازه کرده در دهان ۞ تا هوا تازست ایمان تازه نیست
کین هوا جز قفل ان دروازه نیست ۞ کرده تاویل حرف بکرا ۞ خویش را تاویل کن
نه ذکرا ۞ بر هوا تاویل قرآن میکنی ۞ پست وکژ شد از تو معنیی سنی ۞ شول افسرده
دل اولنلره سن زنش واهل هوایه توبیخ درکه کندوفسلرین بلدین ودوحه غدای
روحانی حاصل اتمدین معانی قرآنی هوا اوزره تغیر ایدوب وکلام مشایخ تاویل
ایتمکله الحاده دوشن لرد ایرهٔ حقیقته قدم بصوب حقایق یعنی ودقایق مآله
واقف اولدم قیاس ایدوب کرداب چیرنده قالورلر مثالی شول تاویل مکسوردر که
کندوی عنقای وقت قیاس ایدوب بلورك وصفن استماع ایتمکله کوه قافدن
خبر ویرر ویا خود دریاده کشتی وکشتیبانك خبرین ایشتمکله بولاخزده برصمان
چوپه اوزره سوار اولوب دیرکه مثنوی اینك این دریا واین کشتی که من ۞
در کشتیبان واهل رایی زدن ۞ اول مکس حقیر ك مدتنظر نه کوره جویان بولاخر دریا
وصمان چوپه یکی کودیوب اول قیاس ایله بزرمان سیر ایلر زیرا که هر کسوك قوت
نظری مدارج سیری مقدار نجه اولور مثنوی صاحب تاویل باطل چون مکس ۞

وهم او بول خر و تصویر خس ٭ کر مکس تاویل بکدار د برای ٭ آن مکس را بخنکر د اند همای
آن مکس نبود کش این عبرت بود ٭ روح او نه درخور صورت بود ٭ اکر مکس اول تاویل
کر دن خلاص اولور سه همای جهان و عنقای دوران اولور اکرچه صورتده حقیر ایسه

سیرنده نی نظیر اولور

در بیان مکر خرکوش و تاخر کردن در رفتن

خرکوش اکرچه شیره کمکدن تاخیر ایلدی و مناسب اولدیغی اوزره مکریني تقریر ایلدی
فیاض مطلقدن مقدار نه کوره کندیه فیض اولایني عمله کتوردی و لطایف حیل ایله
شیر و لك شرور دی دفعنه بذل مقدور ایلدی ینه که عقلك وجود انسانیه
خیلی تصرفی وار در اکر نفسك مقهرین سلطان عقل اقلیم وجود دن زایل ایلمیه ایدی
ملك وجود فنایه وار وب اعدای دین شهر وجوده اولان متاعی یغمایه ویرو ر ایدی

مثنوی تاچه عالمهاست در سودای عقل ٭ تاچها پنهانست این دریای عقل ٭
صورت ما اندرین بحر عذاب ٭ میرود چون کاسها روی بر اب ٭ تانشد
بر بر سر دریاست طشت ٭ چونکه پر شد طشت در وی غرق کشت ٭ عقل پنهانست
ظاهر عالمی ٭ صورت ما موج یا از وی نمی ٭ بود یا آنی اقتضا ایدر که هر بیکانه اند
آشنا اولوب اول بحر بی پایان ایچنده غلطان اولیه بونك مانی بود رکه بو عالم صورتده
ویا خود عقل دریاسنده بزوم صورت ظاهر یزد دریا یوزنده کر نکاسه متالنه ور د
ماد امکه صو اوزرنده سیر ایدر دریادن نصیب اله مز وقتا که صویله طولسه

دریانك قعرنه یتشوب جواهر دریا ایله منتفع اولمغله عالم استغراقه دوشوب
مراده واصل اولور عالم ظاهرده جل جنابی عقل معاشه صرف ایدنلر دریای معرفتدن
نسنه اخذ ایده مزلر ٭ زیرا که بو عالم صورت عقل معادك دریاسی امواجندن
بر قطره و آفتاب ادراكك انواری پرتوندن بر ذره در ظهایت صورت معنی نك مقدمه
بلکه معنیه وسیله اولان صورت دینی مانع راه حقیقتدر نظم
نقش صورتدر یوسف آینه یکی ٭ ایله مجلای حقیقت سینه یکی ٭ نولدی فهمك
قنده کندی غیرنك ٭ عین عقلی نیچون اور تحیرنك ٭ ینه که بو معنیی اشعار ایدوب

بیورد مثنوی هرچه صورت دیمی وسیلت ساز دش ٭ زان وسیلت بحر دور اندازدش
تانه بیند دل دهندهٔ راز را ٭ تا نبیند تیر دور اندار را ٭ اول بحر وحدتده صورت
عالمی برطرف اولمیجه آینهٔ قلب مقصود حقیقتی مشاهده ایده مز وطوطی عقل شکرستان
بلاغتده ترنم ایلیه مز بلکه دل دهندهٔ رازدن ٭ وتیر کمانی اردور اندازدن جاهل اولور
فاما اول نازنین غیور بعضی سن کندودن دور و مهجور و بعض سن کمال قربنه یتشوب
مسرور ایدر و اکرچه هر کوزك کورمسی وهر دیلك سویلمسی انوکله در اما بعض سنه
کندو جمالی تجلی پیله شویله نور و سرور کرکه اول نور قوتی ایله مشاهده یه قادر
وقابل اولور بلکه غیرت موهوم انوك نظر اینده مستلزم شی اولق لازم کلور ریاعی

ای عکس رخ تو داده نور بنظرم ٭ تا در رخ تو نور تو می نکرم ٭ کفتی منکر غیر ما آخر کو
غیر تو کسی کی آید اندر نظرم ٭ بعض نك کوزی عین قربندن حجاب وصال و نقاب

جمال اولوب بیت ای دوست میان ما جدایی تا کی ۰ چون من توام این تو بی و منی تا کی
با عزت تو مجال غیری چو نماند ۰ پس در نظر این غیر نمایی تا کی ۰ وقتا که بو صورتده
عاشقك نار نی ایله شوق سلسله سی حرکته کله اول نازنین بی نیاز لق یوزندن خطاب
ایدوب دیر بیت تا تو بی در میانه خالی نیست ۰ جمره وحدت از نقاب شکی ۰ کر حجاب
خودی برانداری ۰ عشق و معشوق و عاشقیست یکی ۰ اول حالده اول خطاب مستطابك
لذتن عاشق طوبخی عشقی غالب اولوب شوق مستولی اولور ۰ همان طلب یولنی طوتوب
خویش و بیکانه ترك ایدوب حست و جو ایتمکه باشلر شول بالفلر کبی آب دریا نوك
وصفنی اشیدوب وصالنه متشوق اولور لر کیرو بولامایوب متحیر قالور لر باوجودکه
اول بحر عمیقه غرق اولمشلر در و یاخود شول اتلو کبی که کندو آتنی یاوی قلدم صانوب
ینه آت اوزرنده هر طرفی جست و جو ایدر واول حالنی کلیوب مثنوی در فغان و جست و جو
آن چنین سر ۰ هر طرف پرسان و جویان در بدر ۰ کانکه در زد بید اسب ما را کو دیکیست ۰
اینك زیر ران تست ای خواجه چیست ۰ ای این اسبست لیکن اسب کو ۰ یا خود آنك
ای شهسوار اسب جانی بولمق استین و حقیقت انسانی طلب ایدنلر دنی همان
مثالنده بویله در مثنوی جان زپیدای و نزدیکیست کم ۰ چون سکم پر آب و لب خشکی چو خم
فی الحقیقه جان دنی غایت یقین اولدوغندن و کمال ظهور ندن یوقی کبی کورینور
شول ایچی طولو کوب کبی که ایچی طپطولو و اغزنی قوریدر ۰ و ننه که لب دریا صوی
تشنه در ۰ و حضرت مولوی قدس سره بر نسنه نك کرچی اولدوغنی غایت ایجاز ایله

و مستور لیغی ضیانك شدت اشراقنه تمثیل ایدر اول معنی یه که الوانك وجودی
بعضلر مذهبنده نور واسطه سی ایله در و بر طایفه مشاهده الوانده الواندن
غیری الوان یوقدر دیو انوارك وجودین انکار ایدیلر باوجودکه نور اشیانك
اظهری در بلکه جمله اشیانك ظهوری اول نورك واسطه سیله در بو منکر لره
شمسك غروبی وقتنده و سراجك غیبتنده و ظلمتك وقوعنده هر بر نی ادراك ایتمکده
تفرقه ضروریه کرك که ظلمتك محلی و ضیانك موقعی معلوم و حاصل اولمه اول وقت
اعتراف ایتمك لازم اولور که نور دیدوکلری معنی در که اول الوان ایله معلوم اولور
ولیکن شدت اتحاددن ممتاز اولمز و غایت ظهوردندر مخفی در و معنی نك ادراك
اولنمدوغی جهتندن در که الوان نورك یوزینی اورتمشدر اول سببدن حضرت
مولوی قدس سره بیورور مثنوی یکی ببینی سرخ و زرد و فور را تا ببینی پیش ازین سه نور را
لیك چون در رنك کم شد هوش تو ۰ شد ز نور آن رنکها روپوش تو ۰ چونکه
شب آن نور دنا مستور بود ۰ پس جدارا دید رنك از نور بود ۰ نیست دید رنك
بی نور برون ۰ همچنین رنك خیال اندرون ۰ مقصود اولنان الوان مختلفه در
هر بر رنکك لون رنکینی کورمك استیلرینه که قابلیت و استحقاق کسب ایتمك
کرك فاما اول حالت نوجهله کسب اولنمز که رنکلرك الواننده سنوك عقلك ضایع اولمغده
اوج رنکه تخصیص ایدیلمکه بر بحر قزل و بر بحر صاری و بری فوردر یعنی سیاه در کیجه ایله
بو رنکلر مستور اولدوقده کیروبو زایله کوریلور شول خیال ظل اولوبی کبی ایچروسنك

ضیایی اولینجه طشردن الوان مشاهده اولنمز لاجرم سالک دیخی درویشی
انوارایله مملو اولمق کرك که الوان مغیبه نك پرتوینه استحقاق کسب ایتمش اوله ارباب
بصایر واصحاب ضمایر حضرت حقی مشاهده ایتمدین هیچ برشیئه کوزیله یعنی الوانی
نوریله مشاهده ایدوب تمیز ایتمیه یلر وانلردن بعض سنك نور بصیرتی زیاده اولمغله
ما رایت شیئاً الا ورایت الله قبله اشارتیله رویت ذاتده خبر ویرمیه یلر
وبر بلك طایفه اشیایی انوك ایله کوزیله یلر • وبر بولکی آنی اشیایله کوزیه یلر
یعنی آثاردن موثره وارمیه یلر حضرت عزت جلت قدرته اولکه طایفه نك حقنده
اشارت ایلرکه • اولم یکف بربك انه علی کل شیء قدیر شهید • وایکنجی طایفه یه
اشارت ایدوب بیورور که سنریهم آیاتنا فی الآفاق وفی انفسهم طایفهٔ اولی اصحاب
مشاهده وطایفهٔ ثانی اصحاب استدلالدر بری درجهٔ صدیقین وبری مرتبهٔ
علماء راسخین درویولنردن غیری غافلین ومحجوبین مرتبه سندهدر چونکه بصر
اهل بصیرتیه هرشیئه نك ظهوری نوریله ظاهردر بصیرت باطنه ده دخی جمله
اشیانك ظهوری حضرت الهیی ایله درکه نور حقیقی اولدیکمز قال سبحانه وتعالی
الله نور السموات والارض • پس حضرت حق جل شانه نك سری جمیع اشیاده موجوددر
وهیچ برشیئه نك انسوز ظهوری یوقدر فاما بوقدر وارکه نور ظاهر مقصوردر
غروب شمس وقمر ویاخود انطفاء سراج ایله اول نور غایب اولوب هر بر شیئك محجوب
اولمسیله کوکلمه واقع اولور • اما نور الهیی نك قتنده هیچ بر موجودك وجودی یوقدر

نتنه که حدیث شیر نفده ناطقدر • ان الله خلق الخلق فی ظلمة ثم رش علیهم من نوره
پس اول نور غیبی مقصور دکلدر بلکه تغیری متخیل درشیئه که حضرت مولوی قدس
سره بیورور مثنوی نیست دیدر شیئ بی نور بیرون • همچنین رشیئ خیال اندرون
این بروزه از افتاب واز سها • وآن درون از عکس انوار علا • نور نور چشم خود نور دلست
نور چشم از نور دل حاصلست • باز نور نور دل نور خداست • کو ز نور عقل و
حس پاك وجداست • چونکه نور ظاهر غیبت واحتجاب ایله متصور اولیجق
انوك ظهور واستناری ابجاد واختفاده متبدل در پس آنی داخی نور ظاهر در
استدلالیلر اولیمك اولور • لیکن جمیع اشیانك وحدانیت خالقه شهادتی
وجمیع اوقاتده انلرك مسبح اولمه لری ضدایله معلوم اولمق لازم ایکن
کاه اولورکه اول حالت دخی مسدود اولور زیراکه نور الهیی مفارقت ایتمدیکی
سببدن وعدم تغیر واختفاسی جهتندن اکثر خلقه ممکن اولمز شول بالفلکیی که
بری کوزیمك ایله بری بلمز زیراکه عاشق اولان محبت انفصالی کوزیجك
لذت اتصالی اکلمز درد وغم ودرد والم چکیجه صفا وسرور وذوق وبهجت وحبور
میسر اولمز ونور دخی بی اختیار ظهور ایلمز نتنه که بیورور مثنوی
شب ببندد نور روند دیدهٔ رنکها • پس بضدی نور پیدا شود ترا • دیده نور ست
انکه دید رنك • وین بضد نور دانی بی درنك • رنج وغم راحتی دان آن آفرید
تا بدین ضد خوش دلی آید پدید • پس نهانها بضد پیدا شود • چونکه حق را

نیست ضدّ پنهان بود ۞ کز نظر بر بود انکه بر تك ۞ ضد بضد پیدا بود در وحی و رنك ۞
پس بضد نور دانستی تو نور ۞ ضدّ ضد را مینماید در صدور ۞ نور حق را نیست
ضدّی در وجود ۞ تا بضد او را توان پیدا نمود ۞ لاجرم ابصار ما لا تدرکه ۞
وهو یدرك بین تو از موسی وکه ۞ فسبحان من اخفی من الخلق بشدة ظهوره ۞
واحتجب منهم بالاشراق نوره ۞ یعنی پاك در اول الله که شدّت ظهوری سبیله
خلقدن مختفی و نور ینك اشراقی واسطه سیله انلردن محتجب اولدی وجایز که
ارباب حجاب ذوق و فهم قصور ندن بو کلامی اذعان ایتمه لر اول بحث تحریر اولندیکه
خداوند تعالی اشیا ایجاد نور بحی در بو نی فهم ایدر لر که حضرت الهی مکانه نسبتدن
خالی اولمغیله هر مکانده موجود در بو خیالدن ابعد اولان عبارت ایله دنلور که
حضرت الهی جمله اشیادن منزّه و اول در فاما اشیایی اظهار ایدیجی در و معرفت
صاحب بصیرتدن مظهر مظهر دن ایرود کلدر کابنا علیه هر نسنه ده سری موجود در
دینلور و مخفی دکلدر که مظهر مظهر دن بالاتر اولمغیله ظاهر در باوجود که ینه اندن
ایرود نجی دکلدر فاما امتیازی مقرر در ۞ وقتاکه سنوك عرفانك درجه سی محسوسدن
کچمش اولمغیله بو مقوله کلمات متناقضه کوریلور و انوك که سینه سی بونك
کبی تقالانده الم نشرح لك صدرك بیرایه سیله مجلّا اولمیه لازم در که بو طریقه
علومی و بو نوع سرّ مکنونی عوامه سویلمیه که لکل عمل رجال در بیت
هر کسی را بهر کاری ساختند ۞ میل آن اندر دلش انداختند ۞ باری شول قدر کرکه

اختلاف صور ایله قصور دن محجوب اولمیه نه که بی صورت اولان افکار و اندیشه
حرف و صوت و صورت ظاهر اولمیجه انواع بحری و منشاء قدندر معلوم اولمز
زیرا که معنی صورت و لفظ دن بیلنور سوز فکر دن قوپار زیرا بحر لطافتی لطافت
امواج بحردن استدلال اولنور یعنی قائیلك سوزندن اندیشه سی صواب
و یا خطا میدر بیلنور نه که بیور ر مثنوی صورت از معنی چو شیر از بیشه دان
یا چو آواز سخن زاندیشه دان ۞ این سخن و آواز از اندیشه خواست ۞ کس ندانند
بر اندیشه کجاست ۞ لیك چون موج سخن دیدی لطیف ۞ بحر آن دانی که باشد
هم شریف ۞ چون ز دانش بحر اندیشه بتاخت ۞ از سخن و آواز او صورت بساخت ۞
زان سخن صورت بزاد و باز مرد ۞ موج خود را باز اندر بحر برد ۞ یعنی وقتاکه اندیشه
موجی دانش و طریق صواب اوزره اوله اندن ظهور ایدن سوزدن بر صورت متولد
اولوب کیر و مرد اولور ۞ اول موج کل شیء یرجع الی اصله مقتضاسیله کیرو دونه
اولاشور زیرا که ظهور مظاهر و بقای احکام کثرت و قیام نشأت عنصریه اسما و صفات
سلطنتی واسطه سی ایله در وقتاکه سلطنت ذات حق ظهور ایلیه و افتاب
حضرت مطلع احدیتدن اشراق ایده و نقاب ظلام اختلاف جمال وحدت
ذاتدن مرتفع اوله ظلمات قیود ذایل اولوب کبری ظاهر اولور اولوقت حق باطلدن
متمیز اولوب ۞ اذا جاء الحق و زهق الباطل حالتی یوزکوستروب ۞ حباب کثرت
وحدت دریایی یوزندن نیان لوقوهوایی ایله زواله یتشور شعر

چو بود حباب از همین آب بود ۰ شود راجع او سوی اصل وجود ۰ قیود شهود از شود
دور از و نماید همان آب مستور از و ۰ مقید چو مطلق شود از قیود ۰ بحر یک
نیاید بچشم شهود ۰ شو یکه سن کند و کی یوغ اید سن و بوو ارلق عالمندن
وجود و کی قالدوره سن قیامت کوروب یی اتصال و انفصال
حضرنه او لشمش او له سن نقوش صوری لوح حیاندن محو ایدن کمسنه جان در خفی
حضرت جانانه النور ۰ وکل شیء یرجع الی اصله سرّی ظاهر اولمش و مجموع میراثن
وارث حقیقی یه تسلیم ایتمش اولور که ۰ ولله میراث السموات والارض بو حاله
اشارتدر اول حالده دیدی بی نور ایمانله مکمل و کونکلی نور عیانله روشن اولور و معاینه
مشاهده ایدر که اعیان عالم لحظه بلحظه ودمبدم متبدل و ساعةً فساعة
متجدد و متزایل در ننه که حضرت مولوی قدس سره بیورور مثنوی صورت از بی صورتی
آمد بیرون ۰ باز شد کانا الیه راجعون ۰ پس تو ام لحظه مرگ و رجعتست
مصطفی فرمود دنیا ساعتیست ۰ هر نفس نومی شود دنیا بما ۰ خبر از نو شدن
اندر بقا ۰ عمر همچون جوی نو نومی رسد ۰ مستمری مینماید در جسد ۰ آن زیتی مستمر
شکل امدست ۰ چون شرر کش تیز جنبانی بدست ۰ شاخ آتش را بجنبانی بشتاب
در نظر آتش نماید پس دراز ۰ این درازی مدت از تیزی صنع ۰ می نماید سرعت انگیزی
طالب این سرّی اگر علامه ایست ۰ نات حسام الدین که سامی نامه ایست ۰ پس ظاهر اولان
صورت محو اولوب انا لله وانا الیه راجعون حکمی ایله منشاء مقرنه رجوع ایدر

ول حاله سالکه موتوا قبل ان تموتوا موجبنجه مرگ و رجعت لازم اولور اگرچه
طول و دراز کوریونور فاما دنیانك ثباتی همان بر ساعت در فکر بکر همان بر هوایه اتمش
او قدر کبی در هواده قرار ایتمیوب کیرو کلدو کبی یره اولشور هر زمان دنیا بزم تازه کوریونور
ذوقی هر بار یکی لنور عمر کاروانی دمو کبی تازه تازه کلوب کچمکده در لیکن عالم
ظاهر ده استمرار اوزره مشاهده اولنور سرعت مرور ندن و تیز کچدو کندن مستمر
کلاه نور فاما شول شرر مثال وار کبی ایکن کیرو یوغ اولورنه که خواجه حافظ
شیرازی شعرنده کفته در مثنوی بر لب جوی نشین و کذر عمر ببین ۰ کاین اشارت
بجهان کذران ما را بس ۰ وقتا که او جاذبه آشنا او دونجی حرکت اتدیرلر او دعلو اولنور
زیاده و امتداد اوزره کوریونور فاما اینه تیز سویونور پس مدت عمر دخی الله اصنعی الیه
آتش کبی مستمر کوریونور لکن تیز زایل اولورنه که کثرت آتش او دنك تیز فانی
اولمسنه باعث در بو مقوله مقالات کثرت قیل و قال ایله اولمز بلکه خذ والعلم
من افواه الرجال حکمی ایله بر اهل حالدن سؤال ایدوب بو اسرار ك اصلنی انلر دن وجودی
کتابندن او قویوب او کرنمك کرك دیو شیخ حسام الدینه حواله ایلیوب بیورور
ای خدا جان را تو بنمای آن مقام کندرونی حرف می آید کلام

رسیدن خرکوش بشیر و خشم شیر بر وی

خرکوش دفع تهمت ایچون طرف شیره عزیمت ایدوب وقتاکه ارسلانه قریب اولدی
کوردیکه دیك جوع غلیان و قوت سبعی هیجان ایتمکله ابر کبی خروش و دریا کبی جوشه

کلمش صدای مهیب وغرین بالهیب کوش کاوزمینی کرایتمش شیر دلیر خرکوش چیغری
کوردیکه بی خوف وخشیت وبی توقف خشیت کلمك اوزره دور مثنوی چون رسید
اویشتر نزدیك صف بانك برند شیرهای ای ناخلف من که پیلانرا ازهم بریده ام
من که کوش شیر نرمالیده ام نیم خرکوشی که باشد کوچنین امرمارا افکند او

برزمین عذر گفتن خرکوش ولابه کردن مرشیر را

خرکوش پرجوش انواع مسکنت ونکنه فروش لغیله ایندی اکربرساعت بوجان ناتوا
مهلت وبوحقیر نجی درمانه برزمان امان ورخصت ویرلورسه عذر تقصیریمی
بیان وراز سربسته نك اصلی عیان ایلیم ارسلان ایندی سفهانك عذرکناهنك
ارتوقدرشاه پرانتباهی الدمق دایره دانشدن دوروم رتبهٔ ادراك دن محروم در
مثنوی کفت ای شه ناکسی راکسی شمار عذرراستم دیه راکوش دار هرخسی را
برسرورو مخهد کم نخواهد کشت دریازین کرم ازکرم دریا بکردد پیش وکم
شیرایندی الظلم وضع الشیء فی غیر موضعه کلامنی مکرکه اشتمك اوله نته کم
دیمشلردر شعر ووضع الندی فی موضع السیف بالعلی مضرکوضع السیف
فی موضع الندی مثنوی لاجرم دارم کرم برجای او جامهٔ هرکس برم بالای او
کفت بشنوکرنباشم جای لطف سرنهادم پیش اژدرهای عنف من بوقت
چاشت درراه آمدم بارفیق خویش سوی شاه آمدم محصل کلام خرکوش ابتدای
عهد سابق اوزره بنم ایله سطح عامه یه برخرکوش دنی ارسال ایلمشلرایدی انوکله

حضور شاهه عزیمت ایتمش ایکن اتفاقا بولدی برشیر دنی کلوب المدن المشدد
هرنقدرکه بوخرکوش غدای ملك وحوش دردیوسویلدم سقیدا ولمادی ونقدر
تضرع ایدوب یلواردم التفات ایلمدی خشم تمام ایله شتم ودشنام وفحش کلامه اغاز
ایدوب بکا خطاب برعتاب ایلدیکه ای شوم مذموم رایحهٔ ادراك دن محروم اولان
یچاره ندن بلمیه سن که بویشه بنم قدیمی شکار کاهم وجمله صیدی هرباره وظیفهٔ
درکاهم دردیوب انواع لاف وکذاف ایله قوت وشوکت کوستردی واطالهٔ لسان ایدوب
هرزه وهذیان سویلدی عاقبت قرارمی فراره تبدیل ایدوب حضور شاه عدالت
شعاره حاضر اولدوم من بعد رای ملك هرنیه بخر اولورسه موجبی ایله عمل ایدم
وهرنه طریقله حکم شریفلری جریان بولورسه اول منه کیدم مثنوی
کروظیفه بایدت ده پاك کن هین بیاودفع آن بی باك کن

جواب کفتن شیر خرکوش را وروان شدن با او

شیر غرین خروشه کلوب ای شوخ بدایین اول بدبخت برکین قصدی کمین ده در
قولاغوزاولوب تیز کوسترکه واقع ایسه حفندن کلم واکرکذیك وارایسه سکا نجه
حقارت ایله عذاب ایلیم هماندم خرکوش الوب اول طرفه عزیمت ایلدی مثنوی
اندرآمد چون قولاوزی به پیش تابرد اورا بسوی دام خویش سوی چاهی کرنشانش
کرده بود چاه مغ را دام جانش کرده بود خرکوش شیر دلیری برچاه عمیق کنارنه
کنوردیکه بی خبط وخطا چهرهٔ نظاری عینی ایله کوستردی کویا که عقل شریف نفس اماره

قوّت تفکّر وقدرت تدبّر ایله چاه ریاضنه ایلتمکله جواره چی شرور دندن امین ایدوب

مثنوی دام مکر اوکندشیر بوده طرفه خرکوشی که شیری مجی بوده بوحالت

پرعبرت بعیده دکلدرکه فرعونی لشکری ایله حضرت موسی علیه السّلام دریایه غرق وشه

باریک اندیشه سرنمرودی ایکی شق ایلدی بوجمله حقك عنایتی واللهك عونی ایله در

ننه که بیورر مثنوی موسی فرعون راتارود نیل میکشد بالشکروجمع ثقیل

پشّه نمرودرا بانیم پر می شکافد بی محابا در زسر لاجرم دشمنك کلمات بی فرهنگ دوستان

اولدوغی تقدیرجه ده اعتماد واعتقاد ایلمه که انوك دانه سی بی دام دکلدر فامّا

دست قدرت قدرده مبتلا اولنلرك تدبیری غیرمفید وجریان قضانك دفعنده

اقدام امربعید در مثنوی چون قضا آید نه بینی غیرپوست دشمنان رابازنشناسی زدوست

بوحالده تضرّع وابتهال وتذلّل وانکسارلردن غیری چاره یوقدرهمان

یونك دریاسی حضرت رفیع الدّرجاته عرض حاجات ایدوب درگاه عزّته التجا

واستناد ایتمکدرننه که حضرت رسالت پناه صلّی الله علیه وسلم تضرّع ایدوب

دعاسنده بیورردی اللّهمّ ارنا الحقّ حقّاً وارزقنا اتّباعه وارنا الباطل باطلاً

وارزقنا اجتنابه مثنوی ازشراب قهرچون مست دهی نیستهارا صورت هستی دهی

چیست هستی بندچشم ازدیدخشم تانمایدسنك کوهرنشم نیشم چیست مستی

حسّها مبدّل شدن چوب کژ اندرنظرصندل شدن شراب قهرالهی دن مست

ومدهوش اولنلرك کوزلرنده کورکی ایلیوب یوغی وار وواری یوق ملاحظه ایدلر

اذا جاء القضا عمی البصر افتضاسی اوزره قوّت بصریری قالیوب حسّ مبدّل اولغیله

کوهردن طاشی وطاشدن کوهری فرقایده مزاولور لربلکه صندل اغاجی ایله

یلغوز اغاجی کوزلرینه برکودیسو دیمکی که حقّی باطل دن امتیاز ایده مزلر

قصّهٔ هدهد وسلیمان در بیان انکه چون قضا آید چشمهای روشن بسته شود

حضرت سلیمان علیه السّلام زبان طیوره واقف وعالم اولماغن جمله قوشلر

دیوان عالیشانلرنه حاضر اولدیلر حضرت سلیمان کندولره محرم وهم زبان بیلوب

بی تکلّف عرض حال ایلدیلر مثنوی هم زبانی خویشی وپیوندی است

مرد با نامحرمان چون بندیست ای بسا هندوترك هم زبان ای بسا ترك چون

بیگانگان پس زبان محرم خود دیگرست هم دلی ازهم زبانی بهترست غیرنطق

وغیرایما وسجل صدهزاران ترجمان خیزد ز دل حضور حضرت سلیمانده

جنسلو جنسی ایله هرقوش احوال واسرارنی بیان وهنرودانشنی عیان ایلدیلر

مثنوی چون بیاید پرده را از خواجه عرضه دارد از هنرد یباچه چونکه دارد

از خریدار یش ننك خود کند بیمار وکور وشل ولنك یعنی عبدك خواجه سی

قتنده هنری مستور اولیجق قابلیت وهنرینی خواجه سنه کوستره مکه حریص

اولور بناءً علی ذلك والهدهد هنرینی حضرت سلیمانه عرض ایدوب بنم جملهٔ هنرلرم

برای اولدرکه وقتاکه اوج آسمانه عروج ایدم چشم یقین ایله صوتلی قعر زمینی ده

مشاهده ایده رم واول صویك قرارگاه وعمقنی ونه یردن آقوب نره یه کیدوکین

هم ایلوم وسفر اولدقده صوبو لنمز اولوده عسکر مضایقه ویرمیوب صوتدارك

ایدرلر مثنوی پس سلیمان گفت مارا شور و ریق در بیابانهای بی آب عمیق

تا بیابیم بهر لشکر آب را در سفر سقا شوی اصحاب را

طعنه زدن زاغ در دعوی هدهد

اول حالده زاغ حسد یوزندن هدهدك مقالنی مالنه طعن و دخل ایدوب

دیدیکه قول دروغ دایما فروغ خصوصا که حضور پادشاه صاحب انتباهده

اوله مثنوی کرم و داد در نظر بودی مدام چون ندیدی زیر مشت خاك دام

چون گرفتار آمدی در دام او چون قفس اندر شدی ناکام او پس حضرت سلیمان

علیه السلام هدهد عتاب ایدوب دیدیکه روا میدرکه اول آمرده طریق کذبه

سالك و سمت لافه ذاهب اولوب خم صهبای جوش و خروش ایده سن مثنوی

چون نمایی خویش مست ای خورده دوغ پیش من لاف نی زن انکه دروغ هدهد جواب

ویروب ایتدیکه ای شاه حشمت پناه وای شهنشاه سلطنت دستگاه بنی خضرت

الله که جمله اسرارکاه در قول دشمنی قبول و صاحب غرض سوزدن مقبول ایتمه سن

وقضا و قدر پنجه بنیانك کوزین بغلدوغن اوتمیه سن مثنوی من ببینم دام را

اندر هوا کر نپوشد چشم عقلم را قضا چون قضا آید شود دانش بخواب

مه سیه کردد بکیرد آفتاب ازقضا این تعبیه کی نادرست ازقضادان کو قضا

منکرست زیرا وقتاکه قاضی نافذ الامر قضایه قبالهٔ ارادتی قلم مشیت ایله امضا

ایلمش اوله قعر دریادن ماهی سمایه واوج هوادن مرغ بی پر و ایی هاویه ثرایه

اندورر افراد افریده دن برکشی نقدر زیرك و نکته دان اولسه امر قضایی قوت

ادراك ایله رد و حکم قدری دیوار عقلله سد ایده مز جریان فرمان قضاده دانای

کامل نادان و جاهل ایله یکسان و میدان تقدیرده کدای حقیر ایله سلطان جهان

همنان در مثنوی بر و زر نشاید رد احکام قضا کردن نمی زیبد کسی را

در قضا چون و چرا کردن بوقدر وارد رکه زاغ روسیاه همدم کلاغ در احوال

قضا و قدر دن بی بهره و کمال قدرت الهیه دن بی خبر در قضاء الهی بم کورنی

بند ایلمسه اوج هواده دام بلایه مشاهده ایدردم الا که قضاء ربانی و حکم

سلطانی وقتاکه نازل اولمه نه کوزمده قوت نظر وه نه ذائمده ملاحظه نفع و ضرر

متصور در اول وقت آفتاب عالمتاب کوزمه سیاه و ماه روشن دیدامه تباه کوردنور

زاغ نی بصر منکر قضا و قدر در باوجود که قصهٔ آدم و خاصهٔ بشر دن نی خبر در

قصهٔ آدم علیه السلام و بستر قضا نظر اورا نزاعات صریحه نهی و ترك اولمق

حضرت ابو البشر آدم علیه الصلوة والسلام و علم آدم الاسماء کلها مقتضا

اوزره وفور علم ایله ملاء اعلاده سرافراز اولوب دولت مسجودیت ملائکه مقربین

ایله جوار حضرت رب العالمین ده جمله اشیانك اسماسنی و خواصنی قوت بنوت ایله

بیلوب ولا تقربا هذه الشجرة فتکونا من الظالمین تهدیدین استماع ایتمش و بلمش ایکن

وعالم شهادتده نقوش الواح غیبیهٔ حکایت ایدوب دور آخره دك نه اولسه کرك

بدست که دهم بواقوا الذی صکریه هدهد لندن بود رمثنوی
من اکرد الهی نه بینم کاه حکم من نه تنها جاهلم در راه حکم این سخن پایان ندارد
کشت دیر کوش کن توقصهٔ خرکوش و شیر پای را واپس کشید خرکوش از شیر
چون تن دیک چاه شد
اول شیر شرّ ایکیره یفین کلدوکده خرکوش فقیر خود وخشیت صورتی ایله ایاغنی
سودیوب کیروقلیی شیر غضب وحدتیله نکاه ایدوب کیروقلدوغنک سببن
سؤال ایلیی مثنوی کفت کویایم که دست وپای رفت جان من لرزیدودل
ازجای رفت رنک رویم زاینجا بینی چون زد زاندرون خودمی دهدزنکم خبر
یعنی بونی اظهار ایدرزکه کل آناءٍ یترشح بما فیه قولی اوزره درونده خوفی
اولانک آثار رنک رویندن معلوم من خشع قلبه خشعت جوارحه مفهومنه کوره
کیفیت باطنِ ظاهرندن مفهوم اولورشنه که سیما معرف احوال درون اولدوغن
حضرت مولوی قدس سرّه بیان ایدر مثنوی حق چو سیما را معرف خواند است
چشم عارف سوی سیما ماند است یعرف المجرمین بسیماهم وعلی الاعراف رجال
یعرفون کلاً بسیماهم آیتلری بوقولی مؤکددر رنک رویی ظاهری چون قال الی مقابلی مغنی در
ظاهر حاله اولان اصوات ذاتی معلندرشنه که آوازجرس جرسک وجودنه
وصهیل فرس فرسک ودلالت ایدر زیراکه صوت حرفی زبان مخبر احوالی
جان در المرء مخبوء فی تحت لسانه لانی طیلسانه حدیثی بوبحثی مصدقدر مثنوی

ملاحظه ایدرکن اخذ اجاء القضا علی البصر واذا نزل القدر حکمی ایله کرفتار
دام بلا ومرتکب درد وعنا اولمشدر باب تفاسیرده بعضی سوی دیمشلردر که حضرت
آدم اسمانک مسمیاتنی تعلیم الهی ایله بلمشدر اسماء اشیاءیی زمرهٔ ملائکه یه
بلدرمدیلر اما حضرت آدمه هرشیئه نک ابتدا سینی واولدوقده اولان
اسماسینی بلدردیلر فاما هر اشیانک ماهیتی وعند الله واقع اولان سرّی الله
مخصوص درینه مطلع اولدوغمز اسم ظاهرده اولان اسمی درازدده اولان اسمنه
ایتمی حضرت خدا مطلع درینه بزوم اندهٔ علمز یوقدرشنه که حضرت مولوی قدس سرّه
بیوردی مثنوی نزد موسی نام چوبش بود عصا نزد خالق بود نامش اژدها
بدعمر را نام اینجا بپرست لیک مؤمن بود نامش دراَلست حاصل آن آمد
حقیقت نام ما پیش حضرت کان بود انجام ما این همه دانست چون آمد قضا
دانش یک نهی شد بروی خطا یعنی حضرت آدم علیه السلام قضاء الهی ایله بیله
مدیکه فهی تحریغدن اوتوری میدرویا خود تخویف وتوهیم ایچون میدر آخر تهویلی
تحریمدن ترجیح ایدوب حیرتیله شجرهٔ منهیهٔ ارتکاب ایندی وقتاکه غدای حیرت
منکشف اولدیسه شجرهٔ مخالفت کیروبار ندامت بتوردی مثنوی ربنا اناظلمنا
کفت واه یعنی آمد ظلمت وکم کشت راه حضرت آدم اول وقت ادب رعایت ایدوب
کناهی کندونفسنه اسناد ایلیی قضایه حواله ایلمدی بلکه اعوذ بک منک دیوب
وصف حالی بوبیتک مآلی اولدی بیت از تو بتو کر نکریزم چه کنم پیش که روم قصه

آدمی مخفیست در زیر زبان ۰ این زبان پرده است بر درگاه جان ۰ چونکه بادی پرده را
درهم کشید ۰ سرّ صحن خانه بر ما شد پدید ۰ کندر آن خانه کهی یا کندم است ۰
کنج زر یا جمله مار و کژدم است ۰ باد رو کنجست و ماری بر کران ۰ زانکه نبود کنج زر بی
پاسبان ۰ لاجرم بحسب اختلاف طبقات ذرات کاینات در هر ذره و عامّهٔ موجودات
هر موجود کمال وحدانیّت ذاته دلالت آید ففی کل شیء له آیة تدل علی انه
واحد
نسته که بیوزد مثنوی بانگ هر چیزی رساند زو خبر ۰ تا بدانی بانگ خر از بانگ در
زیرا که اثر موثّر دلیل آید پس رخساره زرد و اشک گرم و آه سرد محبّ و اشتیاق
دلالت آید رو بوعالم شهادت مکوّنات هیچ بر موجود یوقدذ که انقلاب
و تغیّر اندر خالق اوله جمله دن بر هی حیوانات و جمادات و نباتات که موالید
ثلاثه دُر دایما انقلاب اوزرنه دُر مثنوی این خود اجزا اند کلیات ازو ۰
زرد کرده اناک فاسد کرده بو ۰ تا جهان که صابرست و که شکور ۰ بوستان که
حلّه پوشند کاه عور ۰ آفتابی کو برآید نارکون ۰ ساعتی دیگر شود سرد نگون ۰
اختر اینی تافته بر چار طاق ۰ لحظه لحظه مبتلای احتراق ۰ ماه کو افزود از اختر جمال ۰
شد ز بخ دِق او همچون خیال ۰ این زمین با سکون و با ادب ۰ اندر او دارد زلزله ان در لرز و تب ۰
بو تغیر پذیر اولان مذکورات جزئیاتدندر ۰ انوك قهر پرهابتندن کلیات دخی تغیرات
اوزرنه دُر عالم شهادتده هیچ برنسنه یوقدر که انقلاب اوزرنه المیه و عناصر اربعه
امهاتدن تبدلات و تغیراتی ظاهر در که انوك اناسی یدی قات کوك دُر اناك داخی

اختلاف اوضاع و تشکلات اطواری معلوم در مثنوی چرخ سی کردان که اندر
جست و جوست ۰ حال او چون حال فرزندان اوست ۰ که حضیض و که میانه گاه اوج
اندر و از سعد و نحسی فوج فوج ۰ چرخ کردان چست و جوده چالاك ایکن بو صورتده
دیگر کون اولور کلیاتك بوقدر انقلاباتی اولدوغی تقدیر ایدندن که جزئیاتنده
درد و الم و محنت و غم اولمیه علی الخصوص که جزئیات اضداد دن جمع اولمش اولمله انلرك
اختلاف احوال و اختلال و تغیر حالتدن دارد نیاتك زوالی سندلال ایتمك اولمز

نظم چو قلمرسن بر اوده جاودانه ۰ نه غافل سن بر اغ ایت اول روانه ۰
اشارتدندر که بود یر اعظم ۰ بر آتش خانه در والله اعلم ۰

مثنوی این عجب بنود که میش از کرك چست ۰ این عجب که میش دل در کرك بست ۰
قیون قوردن قاچمق بعید دکلدر تعجب بودر که قیون قورده کوکل ویره اهل دنیا
تویخ در مثنوی زندکانی آشتی و ضدهاست ۰ مرك آن کاندر میانشان جنك خاست ۰
چون جهان رنجور و زندانی بود ۰ چه عجب رنجور اگر فانی بود ۰ بوتن بی بقانك حیاتی
و نباتی صد عنا اربه نك صلاحی اوزره در ۰ وقتاکه اضداد ك اختلافی اوله لابد
ذات انسان فانی و هلاك اولور چونکه دنیا زندان و مافیها زندانیان دیر لر دنیا
خسته لری اول زندانده مرده اولسه لر بعید دکلدر مثنوی خواند بر شیر او ازین روبندها
کفت من پس مانده ام زین بندها خر کوش شیره بو مقوله پند و نصیحت ایتمکله کیرو
قالدوغنه عذر ایلمی یعنی دنیانك بقاسی یوقدر همان چاه ریاضته دشمك کرك دیو

تلقین اتدوکده شیر ایتدی تبدلات عالم معلوم وتغیرات بنی آدم مفهوم اولدیی
امّا بو مرضك سببی وبو عارضه نك موجبی ندندر کوتی ایتدی اول تقریر ایندوکم
ارسلان بو قویی ایچنده دراتوك قورقوسندن نیم دست قدم تم کوتاه واکا تقرب
ایلسم احوالم تباه دراکر ملك بنی دوشنه آلوب کنار چاهه ایلتورسه قابلیت
وامکان واول بدخویی کوستر مکه امکان وار در همانذر شیر آنی قولتوغه
التنه آلوب کنار چاهه وارویب بقدوقدن کندو عکسنی مشاهده ایدوب
کوردیکه براردسلان اول خرکوشی قولتوغنه آلوب طور در فی الحقیقه هر حالك
اول چاه مظلم شکلنده برصورتی وار در بو ارسلان نك اتدوکی ظلم ایدیکه
بنه مظلوم ملوم هلاك اینمك ایچون قویی قرنیش ایدیی من حفر بئرا لاخیه یوشك
ان یوقع فیه موجب بنه اول قویه سرنکون اولوب دوشدی مشنوی
ای که تو از ظلم چاهی میکنی ازبرای خویش دامی میکنی کرد خود چون کرم پیله بر تنی
ظن خود چه میکنی اندازه کن مر ضعیفان را تو دشمن مدان ازبنی اذا جاء نصر الله خوان
یعنی ابر شم قوردی کبی جوانب اربعه کی بغله صکرچه جق یرو کی فکر ایله وضعفای
نی کس دردیو ملاحظه ایله حضرت حق انلره معین در عنایت حق ایله کاه اولور که
ضعفا اقویادن قوتلو اولور مشنوی کرتو سلی حضم تو از تو رمیدند نك جز اطیرا
ابابیلت رسیدند قوتده فیل کبی دیجاو لورسك ضعفایه حقارت ایله نظر ایله
احتمال در وارسل علیهم طیرا ابابیل ترمیهم بحجارة من سجیل حکمی ایله سکا قضا

الهی دن بلا یتشه مشنوی مجاز ورمندی مکن باکهان کر بریك نمط می نماند جهان
خطا بین که بردست ظالم برفت جهان ماند واو با مظالم برفت پس لا زم در کیه
هر کس علی مقادیر هم عدالتیشه وظلمی اندیشه ایدوب خلل ظلمدن احتراز ایلیه
مشنوی هر ضعیفی در زمین خواهد امان غلغل افتد در سپاه آسمان
کر بدندانش کزی پر خون کنی درد دندانت بکیرد چون کنی شیر خود را دید
در چه وز غلو خویش را نشناخت آن دم از عدو عکس خود را او عدو خویش دید
لاجرم بر خویش شمشیر کشید وقتا که ارسلان قویه دوشدی کندوندن غیری
کسنه کورمدی اتدوکی ظلم کندویه قالدی کمال اعجبندن کندوکی دشمندن
فرق ایده میوب هلاك اولدی بو حال بزوم وصف حالمزدر که غیریدن
کورن قبایح ینه بزوم صفات رذیله وافعال قبیحه مزدندر نه که یورد مشنوی
ای بسا ظلمی که بینی در کسان خوی تو باشد در ایشان ای فلان اندر ایشان
تافته هستی تو از نفاق وظلم وبد مستی تو فی الحقیقه چشم حقیقت الم
نظر اولنجی خلایقدن مشاهده اولنان ظلم ومشقت وجور ومحنت کندوزدن
لتمزدندر که انلره منعکس اولمشدر مشنوی جمله بر خود میکنی ای ساده مرد
همچو آن شیری که بر خود حمله کرد چون بقعر خوی خود اندر رسید پس بدانی
کز تو بود آن ناکسی شیر را در قعر پیدا شد که بود نقشی اوکش آن در کس مخمود
لابد عیبی کند وده مشاهده ایدن کسنه نفسنی دشمن بیلوب دایما نفسنه

توبیخ ایدر ۰ نته که شیر قعر چاهه دوشدکن کوزن صورتی نه کندوصورتی
اولدوغن بلایی مثنوی ای برید خال بدبر روی غم ۰ عکس حالیتست آن
از عَمَرَمْ ۰ بر موجب حدیث ۰ المؤمن مرآة المؤمن ۰ مذکور اولان مضمون یزنده اولور
وقتاکه برمؤمن غیرینک آینه سنه نظر ایلیه انوک جفاسندن رنجیده خاطر وشکسته
دل اولمز بلکه اول کسنه نک افعالندن کندو اعمالی جمالنی مشاهده ایدر المؤمن نظر
بنور الله حکمی ایله دیدهٔ بی محل اولان حقیقت اشیایی کما هی کورمکه باشلر
واکر نظر آتش غضبدن ناشی اولاجق اولورسه نار الله الموقدة التی تطلع علی الافئدة
موجب ایله هر کز غیرینک آینه سنده قبایح اعمال وفضایح افعالندن غیری نسنه
مشاهده وسطالعه ایلیه مز کندو حالندن غافل اولور مثنوی موشکافی تودن
عیب دیکران ۰ چون بعیب خود رسی کوری دران ۰ پیش چشمت داشتی شیشهٔ کبود ۰
زان سبب عالم کبودت می نمود ۰ کر نه کوری این کبودی دان ز خویش ۰ خویش را بد کو
مکو کس را تو بیش ۰ نته که حضرت علی کرم الله وجهه بیورمشلر که ۰ من نظر فی عیب
نفسه اشتغل عن عیب غیره لاجرم کثیر کندو حالن کوروب غیرینک عیبندن کوزن اومه
کرک بلکه رحم الله امرءً اهدی عیوبنا الینا تخواسی ایله عیبنی کندویه کوستره
دیناره منت پذیر اولمو کرک مثنوی اندک اندک نور را بر نار زن ۰ تا شود نار تو
نورای بوالحزن ۰ تدریجیله حضرت فیاض دن فایض اولان علم ومعرفت نوریله
شهوت وغضب آتشینه ورمغله نار الله نور الله مبدل اولوب نار جهنم حال دن تجلی

جریا مؤمن فان نورک قد اطفأ نارى دیو سویلیوب عنایت حق ایله منطفی اولور
ناری نوراینکه قادر اولمزسک یاربی جناب حضرت عزته تضرع وزاری ایله بو مقوله
مناجات وتضرع ایلیوب دی که مثنوی هم تو زدی یارب ازان آب طهور ۰ تا شود
این نار عالم جمله نور ۰ آب دریا جمله در فرمان تست ۰ آب وآتش ای خداوندان تست
کر تو خواهی آتش آب خوش شود ۰ ور نخواهی آب هم آتش بود ۰ این طلب در ما هم از ایجاد تست
رستن از بیداد یارب مراد تست ۰ بی طلب تو این طلب را داد کی ۰ بی شمار وجد عطاها ها

مژده بر دز خرکوش سوی بخیران کرشیر در خایه افتاد

وقتاکه خرکوش ارسلانک ابتلاسن مشاهده ایلیی حمد فراوان وثناء بی پایان
ایده رک بخیران طرفنه روان اولدی مثنوی شاخ وبرک از جنس خاک آزاد شد
سر برآورد وحریف باد شد ۰ برکها چون شاخ را بشکافته اند ۰ تا بیالای درخت
اشتافته اند ۰ کویاکه شاخ وبرک محبس خاکه محبوس ایکن هر بری از اولوب
قرین باد هدایت ایله شکفته اولدیلر نته که سوسن وسرو آزاد بی زبان
وآزاده ایکن هوای دلکشای کلستان بخون خالقه حمد فراوان وبوستان ثنای
خرم نهاد بخون الله شکر بی پایان ایدرلر خرکوش دانخی ذوق ونشاط وفرح انبساط
ایله تمهید شکری تقدیم ایلدی مثنوی نی زبان کویند سرو سبزه زار ۰
شکر آب وشکر فضل نوبهار ۰ حلها پوشیده ودامن کشان ۰ مست ورقاص
وخوش عنبر فشان ۰ فی نفس الامر درخت باغ هر برک شاخی سعادت وبخت ودولت

ونمونهٔ حالت پر عبرت ایچون حال دلی ایله شکر گذارلقده مقصر دکلدر مثنوی

بازبان شطّا شکر خدا - یی سر آیدهر بر و بر کی جدا - کیم پرورد اصل مارا ذو العطا

تا درخت استغلظ آمد و استوی - اول بر اقلر بتدو کی وقت حضرت خدایه حمد ایدوب

کویا دیر لرکه بحمد الله باران رحمت ایله بر وم کوکزی بسلیوب انواع عطالر ایلیوب ولطفی

ایله پرورده ایلیوب اثار ثمرات وجوبات ظهوره کتوری ونهایت استحکام ایله ثابت

قدم ایدوب سرفراز باغ جهان وسر آمد بساتین دوران ایلدی نته که حضرت

رحمن سورهٔ فتحده ملت اسلامی کینه تشبیه ایلیوب ذلك مثلهم فی التورية

ومثلهم فی الانجیل کزرع اخرج شطاه فآزره فاستغلظ فاستوی علی سوقه

دیو بیورمشدر واشبو تشبیه ایدرکه شکر گذارلق همان دله مخصوص دکلدر بلکه موردِ شکر

اعم در لاجرم ارباب حقیقت واصحاب علم ومعرفت بیلورلرکه ازهار ثمار وشکوفهٔ

لاله زار ك تبسمی باد صبا نك صفاسنه شکر گذارلق وطراوت اطراف چمن و

نضارت لاله وسمن اعتدال هوانك حضوریه ثنا پرداز لق در ولله در من قال

شعر محتاج نیستم بزبان در ادای شکر ۞ پیداست شکر من که سروری در برست

در شکر باد نیست زبانی شکوفه را ۞ شکرش تبسم لب چون تنك شکرست

نی نطق لاله شکر صبا میکند ادا ۞ شکرش ثمار نارنکی ولون احمرست

در کلشن از لیم صبا بهر برکرفت ۞ شکرش دوای نفس روح پرورست

ارواح انسان دخی یه بونلرکبی قفس آب وکلده محبوس لرد رانلر دخی جان ودل کلزارندن جدا دوشمشلرد رو قتا که

بو قفس تنکدن خلاص اولهٔ لر حضرت حقه شکر گذارلق ایدرلر مثنوی

در هوای عشق حق رقصان شوند ۞ همچو قرص بدر دخی نقصان شوند ۞ اول طایفهٔ

ممدوحه آخرته انتقال زمانده هوای عشق الهی ایله رقص اتدورلر من احب لقاء الله

احب الله لقاءه حکمی ایله جناب حضرت عزته یتشمك ده عجله ایدوب سعادت وصلت

ایله بهره مند اولورلر ۞ سکرات موته انلره عارض اولان شدت موت اضطرابی دکلدر

بلکه نهایت سرور وغایت حبور لرندن رقص ایدرلر زیرا جنته اولان مقاماتلرین

سیران قلورلر بو قصه دن مقصود ارباب دول واصحاب بحث وجدلك احوالی درکه هر کشی

کندو نفسی پیشهٔ اقبال ومعدن فضل وکمال ملاحظه ایدر دخی یوقدرکه اول کسنه

خرکوش نفس پرخیلك تسویلاتی ایله بن لك قبوسنه دوشوب چون وچرا وبحث وجدله

مبتلا اولوب یباندهٔ قالورلا جرم حضرت مولوی قدس سره بیورمش مثنوی

ای تو شیری در تك این چاه فرد ۞ نفس چون خرکوش خونت ریخت خورد ۞ نفس خرکوشت

بصحرا در چرا ۞ تو بقعر این چه چون وچرا ۞ عالم بی عمل وغافل بر دغل واصحاب بحث

وجدله نکته در که پردهٔ پندار یله چاه غرورده قالوب نفس خرکوشی انلری هلاك

ایتمشدر زیرا که بو طایفه لم ولا یجوز بندهٔ کرفتار واین کان کذا فیکون کذا

چاهنده دلفکار لردر بو زمره نك مقتدا سی زمانده امام فخر رازی ولباغی بو محلده

ایکی بیت ایله انواك حالنی اشارت ایدر مثنوی شیر راخرکوش در زندان نشاند

تنك شیری که زخرکوش بماند ۞ در چنان تنکی وانکه این عجب ۞ فخر دین خواهند که کوینده لقب

اندرین ره از خود ره بین بایدی ۞ فخر رازی راز دار دین بدی ۞ حضرت قطب الاطباء
ابو الخیاب شیخ نجم الدین کبرینك امام فخر رازی ایله اولان مقاوله ومجادله ومباحثه
ومکالمه سی اجمالاً بودر که امام فخر رازی شیخ مذکورك شهرنه کلدوکده عامهٔ خلق
امامی استقبال ایلدیلر حضرت شیخ صومعه سنده طشره چقیوب التفات ایلمدی
بعد ازان مجلسده ملاقات میسر اولدوقده شیخه عدم التفات واستغنا لزندن
استنطاق اندوکده شیخ بیوردیکه بوقدر احترام والتفاته سنك فضیلت واستحقاقك
نه درکه عامهٔ خلقه استقبالدن اولدم اولمه امام ایندی بن وجود حضرت حقی بیلك بردلیل
واضحه ایله بیان ایلمشمدر شیخ بیوردیکه قنعتی دلیل درکه شك وگمان ومعارضه ونزاع دن
خالی اولمه بن حضرت حقی قوت عین الیقین ایله مشاهده ایدیروم اگر شك واوهامدن
قورتلمق استرسك خدمتمزده اولکه سعادت معاینه میسر اولمه فامّا غالیا مولانانك
مرادی فخر رازی نك ذمّی دکلدر اهل کبر وحسدك احوالنی بیان درّ

جمع شدن بر نخجیر ان کردخر کوش وثنا کفتن او را

طایفهٔ وحوش انواع شادلق ایله جوش وخروشه کلوب خرکوشك یوزنه اوپدیلر
شمدن صکره صحرانك شمع شبستانی واهل صحرانك دیدهٔ جانی سن سن بو بابده
رای دانشك افلاطونه حکمت وفکر اصابت پذیرك ارسطویه عین عبوتدر
مثنوی هرچه هستی جان ما قربان تست ۞ دست بردی دست وبازویت درست
راندحق این آب راد در جوی تو ۞ آفرین بر دست وبر بازوی تو ۞ فامّا شویلکه اول

خونخواری نوجهله کرفتار چاه بلا ۞ ونه طریقله آلفتهٔ درد عنا ایلدوك خرکوش
ایندیلر ای یاران مسرّت انجام وای دوستان بهجت فرجام بو مقوله دشمن کین داره
ظفر عون پروردکار وتایید کردکار ایله میسّر اولور ۞ نه آن که بنم کبی بر مور بیمقدار
قوّت وزوری ایله اوله مثنوی ازبرخی میسّر شد تفضلها بازهم ازخی رسد
تبدیلها یعنی فاولئك یبدل الله سیئاتهم حسنات مقتضای ایله بقوت
الهی قوّت وحسن بصیرت میسّر اولوب دشمن بدکام دن انتقام النمشدر
فامّا تایید محمدی الهی دخی بویله دکلدر که شخص واحد معیّن ویاخود هرکسه میسّر اولمه
تایید وتوفیق دخی اولوالالباب واصحاب اعتقاد وارباب انتباهه درکه بو دار دنیاده
هر امورك ابتدا وانتهاسن فکر ایدوب پاکلك اوزره کلوب مراد لری ینه پاکلك
ایله کمنك دمثنوی چو پاك آمدی برحذر باش وپاك ۞ که عیبست ناپاك رفتن
فامّا غفلت اوزره اولمه که بوکار خانهٔ جهان جای سرور وبود وران بی اساس
محلّ جور ودکلدر بو دنیای دونك اشی محننه محصور وبو روزکارك اکثری
حالی ذلّته مقرون دکلدر بوکن سکا یار ایسه یارن برینه دخی غمخوار وهوادار در
بیت برقرار اوزره دکلدر کردش کردون نبق ۞ بردم ایچره بیك اتی ایلر خرد یکرکون نبق
هفت سی براجد مردم کش اولمشدر زمین ۞ آچ کوزك چرخ فلکدن کاسهٔ پرخون نبق
اشبو باغ زمانه قتقی عزّت تعالی حضرتلرینك اوزره کلدیکه تندباد جهان افنی سوندرمدی
اهل اللهك دولتنی مؤید وملکی مؤبّد درعیش وعشرت ودوق صفالرنه افنا یوقدر

سینه داخی برایکی کونلك دولنه مغرور اولمیوب شوب شراب فانی وعیش ونوشی
نفسانیئی فراموش ایدیکز تاکه دار بقاده نعمت ابدی ایله مؤید ومخلد اوله سین
الدنیا والاخره خرتان وهما ضدان لایجتمعان وقتاکه کوکل دنیا قوالتوغندن
ازاد اولمیه دیده بی دیدار سعادیتله برخوردار اولمز وبوقصه پرحصه نك
ظاهری شول کمسنه نك حالی درکه دشمن افاقی هلاك ایلدی فاما باهلوانلق دشمن
انفسی اولدرمکدن دکدرنته که حضرت مولوی قدس سره اشارت ایدر تفسیر
رجعنا من جهاد الاصغر الی جهاد الاکبر بوکلمات طیبه کویا که خرکوش عقلدن
سایر حیوانات ته پند ونصیحت درکه اعدا عدوك نفسك التی بین جنبك
حدیثی اوزره نفسی دشمنی دوست صورتنده برشمندرکه انواع حیله ومکر
جبلتنده مرکوز واصناف شر وشور دخلقتده مستور درلکن قوت ریاضت
وشدت مجاهدت ایله مقهور ایلمك اهم مهمات وایم لازمات فندر کانسبتله
غزای کفار اصغر ومجاهدهٔ نفسی غزای اکبر دکدر زیراکه کافر الیده اولن شهید
پاك ونفس الیده هلاك اولان ناپاك دکدر کافر جانه وضرر نفس ایمانه دکدر
اجلدن زبان خرکوش ایله بیان ایدر مثنوی ای شهان کشتیم ما خصم برون
ماند زوخصمی بتر دراندرون پس نفسی تربیت ایلیوب اصلاح ایلمك واتی امارهٔ
صفتندن مطمئنه لك مرتبه سنه یتشدرمك امور معظمه دندر بلکه سرمایهٔ
سعادت ابدی ویرایهٔ دولت سرمدیدندر زیراکه تربیهٔ نفسدن شناخت نفس

وشناخت نفسدن حضرت حقی بلمك لازم کلورکه من عرف نفسه فقد عرف
ربّه وقتاکه نفس امّاره لك صفتندن خلاص اولمیه مطمئنه لك صفاتی
ایله حیات جاودانی بولمز ونفسی اولدرمك که تزکیهٔ نفسدن عبارتدر اول
مرتبه سبب فوز نجات ووا سطهٔ رفعت درجات درحالت عقل یولی ایله میسر
دکلدر طایفهٔ فلاسفه وبراهمه وسایر جهله بوطریقه سلوك ایتمکی قدم عقل
ایله میسر اولورملاحظه ایتدیلر وعلی العمیا ریاضات ومجاهدات اشتغال
ایله مهالك آفاته مسالك شبهاته دوشوب عنان استقامتدن الدنجقار
دیلر اصح بودرکه تزکیهٔ نفس معالجهٔ ابدان کبی دکدر مریضه لازمدرکه کندوسنی
ایله ادویه استعمال ایلیه مکرکه برطبیب صاحب تجربه حاضر اولوب انواع احوالنه
چشم شفقت ایله ناظر اوله وطبیعتنه کوره معالجه ایدوب تدریجیله اول
مرضدن قورتاره شویلکه شرایط مذکور مفقود اوله مریض ناتوان خرمن
عمرین بادهوایه ویرر وتزکیهٔ نفس دخی ارباب ولایتدن برینك تصرفی ایله
درکه جمیع احوالنده پیغامبره اتباع ایتمش اوله وعمرینی تجربه وتزکیه وتصفیه
ایله کچورمش اوله فی المثل اطبا معالجهٔ نفوسده انبیا کبی دراولیا انبیانك
شاکردلریدر هو الذی بعث فی الامیین رسولا منهم یتلوا علیهم آیاته ویزکیهم
ویعلمهم الکتاب والحکمة فحوایی ایله انبیا نفوس مرضاء معاجین شرایع ایله
داروخانهٔ حقیقتده علاج ایدرلر لاجرم خدمت ابراره مجاهدهٔ بسیار کردکه

نفس زکی و مزکّی اوله • زیرا که عقل درّاك قوّتی ایله نفس هلاك اولمز ننه که یوردر

مثنوی کشتن او کار عقل و هوش نیست • شیر باطن نخرهٔ خرگوش نیست •

حضرت حق نفس جهنّم صورتنده خلق ایلمش در • انوك درکاننه نفسك صفات

مذمومه سی مقابلنده مثلاً کبر و حرص و شهوت و حسد و غضب و بخل و حقد

و بونلاردك هر بری درکات جهنّمه که برابردر وصفات مذمومهٔ ترکیه ایلیجه

درکات جهنّمدن خلاصه امکان یوقدر • اول کسنه که درکات سفلیّه دن عبور

ایلیه درجات جنّات علویّه واصل اولور • کما قال الله تعالی قد افلح من زکّیها

واولکه بو صفات مذکورهٔ ترکیه ایلمیه خایب وخاسر درکات جهنّمه قالور

ننه که یوردر وقد خاب من دسّیها مثنوی دوزخست این نفس دوزخ ازدهاست

کو بدریاها نگردد کم و کاست • هفت دریاها در اشامد هَنوز • کم نگردد

سوزش آن خلق سوز • نفسك جهنّمه وجه مشابهتی بودر که یدی درینانك

صویی جهنّمه قویسه لر منطفی اولمز نفسه دخی هر نقدر مرادی ویریلورسه

قناعت کلمز مثنوی سنگها و کاوان سنك دل • اندر آیند اندر و زار و خجل

هم نگردد ساکن از چندین غذا • تا رخ آید مرورا این ندا • سیر کشتی سیر گوید

نی هَنوز • اینت آتش اینت تابش اینت سوز • بر مقتضای وقودها النّاس والحجاره

جحیمه داخل اولدوقلرنده بو قدر غذادن ساکن اولمیوب هل امتلأت خطابیه

اولدقده هل من مزید دیو دخی طلب ایدوب شدّت حرارت والتهابی اولکندن

زیاده اولدوغی حدیث شریفده بیوردرکه لا تزال جهنّم تقول هل من مزید حتّی یضع رب

العزّة قدمه فیقول قط قط وبعض روی بعضها الی بعض بو حدیث شریف متشابهاتدندر

حضرت حق مکاندن منزّه در • وبعضلر تأویل ایدوب قدمدن مراد جهنّمه صکره

داخل اولنلردر دیدیلر • یاخود بر مخلوق اولاکه آدمی قدم اوله • یاخود قدم

سکینهٔ رحمت رحمانیدن عبارت اوله • یاصفت قهر اوله اندن صکره ساکن

اولور دیمشلر • لاجرم نفس آتشینی سویندرمك که جهنّمك یدی درکاننك

نمودار یدر غایت مشکل در • اول یدی صفت مذکوره نك ازاله سی صاحب تصرّف

ولی قوّتی ایله میسّر در • کشی کندو یلکو سی ایله تزکیهٔ نفس ایلمك قبیل محالاتدندر •

مثنوی چونکه جزو دوزخست این نفس ما • طبع کل دارد همیشه جزوها

این قدم حق را بود کو را کشد • غیر حق خود که کمان او کشد • در کمان ننهند الّا

تیر راست • این کمان را باز کون کرد تیرها ست • راست شو چون تیر وارهٔ از کمان

کز کمان تیر راست بجهد بی گمان • بو صورتده اعانت حق و هدایت قادر مطلق

اولمیجه نفسینه کسنه اولدوقده مز • نفس کامنلردن خلاص اولمق سهل میسّر

اوق کبی طوغریلق در • بو صفت صفات حمیده نك کندیسی در • طغرلق درجات

علیّه و مقامات سنیّه یه یتشمکه سبب در • بیت میان جان الف زان راست

که اندر صورت او راست هست • ولیکن بو صفتنك تحصیلی امر عظیم و بو خصلتلر

اکتسابی کار الیم در • سورهٔ هوددهٔ فاستقم کما امرت اشارتی بو حالی مشتمل در •

نته که خواجهٔ عالم شیبنی سورهٔ هود دیو بیوردیلر بیت مرا زبادهٔ هود دست گیر و
یخود کن ° که سرکرانیء خواجه سورهٔ هود دست ° دشمن بیرونی که دشمن افاقی در
انوکله جنك جهاد اصغر در ترتیب عسکر حساب وتزیین صفوف والاف
واسباب اولمادین میسر دکلدر ودشمن اندرونی که نفس دوندن عبارتدر
انوکله مجاهده جهاد اکبر در امور صلوة که معظمات جهاد اکبر در ندر استقموا واستو
رحمکم الله موجبنجه لابد استقامت واستوا امر مسنوندر شول معنی یه که
نماز دشمن نفس ایله حرب وقتال ایتمکدر نته که جهاد اصغر ده سر لشکر اولمنجه
اعادی یه ظفر میسر دکلدر جهاد اکبرده دخی نبی ویاخود ولی یه اتباع ایتمنجه
نفس امّاره یه غلبه مقرر دکلدر اول سبیدن یوزدن مثنوی قد رجعنا من
جهاد الاصغر یم ° بانبی اندر جهاد اکبر یم ° قوت ازحق خواهم وتوفیق ولاف ° تابسوزن برکنم این کوه قاف ° سهل شیری دان که صفها بشکند ° شیر انسان کز خود بشکند

امدن رسول قیصر روم با امیر المؤمنین عمر رضی الله عنه ودیدن او کرامت عمر

قصّهٔ پرحصّه اولدرکه امیر المؤمنین حضرت عمر رضی الله عنه نك خلافتی زمانده
قیصر روم ایلچی کندوسی ایدی وقتاکه رسول قیصر مدینهٔ منوره یه تشریف
کفت کو قصر خلیفه ای خشم ° تا من اسب ودرخت آنجا کشم ° اهل مدینه دیدیلرکه
انوك ظاهره قصر وسرای یوقدر بلکه اول دل وجان خانه سی معمور ایلمشدر
حضرت رسالت علیه السّلام فقریله فخر ایلیوب قصر مشیّد وبنیان ممهد ایله

افتخار اتمدوکلری کبی بونلرده بخی اختیار ایلمدیلر انلر طهّر بیتی للطّائفین
علی ما فهم اهل القین حکمی ایله جان ودل خانه سنك طهارتنه اولقدر
مشغول اولدرکه آب وکل خانه سن معمور اینمك هوالری قالما میشدر اول طائفه
اثار تجلیات الهی ایله کوکل کعبه سن طواف ومعمور ایلیشلردر خانهٔ قلبی تطهیر
ایتمدین اول دایره یه قدم قومه مشلردر زیراکه کوکل خانه سنده اولقدر وسعت
واردرکه عرش بلکه هزار عرش عارفك کوکلی اوندن نابدید در بیت

درخانهٔ غم بودن ازهمّت دون باشد ° اندر دل دون همّت اسرار تو چون باشد
برهرچه همی نگری محدان که همان ارزی ° زان روی دل عاشق از عرش فزون باشد

علی الخصوص قلبك وسقمنه برهان قاطع ودلیل ساطع حدیث قدسی کفایت
ایدرکه یقول الله عزّوجلّ لا یسعنی ارضی وسمائی ولکن یسعنی قلب عبدی المؤمن
التقی النقی الوداع اولکه کوکل خانه سن تعلّقات ماسوی دن پاك ایده کنج دلی
کنج الهی همدم اوله وسعتده عرش عظیم دن اعلادر ورفعتده قصر قیصر
حضرت عمرك قدری قتنده صورت مختصر وکار محقّردر ° وعظمت وسعت
قصر عمر هزار بار اندن برتر ووجوهاً یتله افزونتردر امّا هر کوزلی ادراك
ایتمکه لایق دکلدر مثنوی ای برادر چون بینی قصر او ° چونکه در چشم دولت
رستست تو ° چشم دل ازنور عقلت پاك دار ° وانکهان دیدار قصرش چشم دار °
پس حضرت مولانا کوکل کوزینك دواسن ومرض قلبك علاجن بیان ایدوب

بیورد مثنوی هر کرا هست جان پاك ٭ زود بیند حضرت ایوان پاك ٭
چون محمد پاك شد زین نا ورود ٭ هر کجا رو کرد وجه الله بود ٭ چون رفیق وسوسه ٭
بدخواه را ٭ کی بداند ثم وجه الله را ٭ قصر بی قصور سلطانی ٭ وایوان حضرت سبحانی ٭
دیدهٔ جان پاك دراك دن غیری برکسنه ادراك ایدر مزدیدهٔ آلودهٔ خاك قنده ٭
مشاهدهٔ ایوان حضرت پاك قنده ٭ اگرچه انما تولوا فثم وجه الله حکمی ایله هر کس
حضرت الهه متوجه در ٭ اما هر کس انوك لذت دیدار ندن خبردار و بهره دار
دکلدر شعر نه یار هر کس را دیدار می نماید ٭ نه هر حقیر را شه رخسار می نماید ٭
فاما حضرت فخر عالم آتش شهوت و غضب و کدورت هوا و هوسدن خلاص اولمغله
هر قنده توجه ایلدی ایسه حضرت حقی انده مشاهده ایلدی مثنوی
هر که را باشد ز سینه فتح باب ٭ او زهر ذره ببیند آفتاب ٭ حق بدیدست
از میان دیگران ٭ همچو ماه اندر میان اختران ٭ محقق بود رکه کثفی خار زار ماسوی دن
قورتیلمیجه سعادت مشاهدهٔ گلزار میسر اولمز انوك دیدار یاکمالن کورمکه
بنده جمالی بوری ایله منور اولمش بر کوزکه ٭ لا یحل عطایاهم الا معطایاهم اهل
ظاهر کواکب نجوم ایچنده ماه و آفتاب نوجمله روشن و معلوم ایسه اولو
الابصاره دخی مظاهره حضرت حق اولوجمله ظاهر و روشن در ٭ وفی کل شیء له
ایة تدل علی انه واحد فاما پردهٔ حجاب ده محجوب اولنلر بوجهانی کورمزلر
قنده اولمه که جهانیانی کوره لرنته کیم مثنوی دوس انکشت بر دو چشم نه

هیچ بینی در جهان انصاف ده ٭ ور نبینی این جهان معدوم نیست ٭ عیب
جز ز انکشته نفس شوم نیست ٭ تو ز چشم انکشت را بردار هین ٭ وانکهانی هر چه
میخواهی ببین ٭ آدمی دیدست و باقی پوستست ٭ دیدانست انکه دیدد وستست ٭
چونکه دیدد وست نبود کور به ٭ کر سلیمانست ازوی مور به ٭ بر علم که صفتله
مشتهر اولهالی اسم جنس منزله سنده استعمال ایدلر یعنی خاتم دیلرلر جواد مراد
ادینورلر و سحبان دیرلر فصاحت مقصود ایدلر سلیمان دخی سلطنتله موصوف
اولدوغندن سلیمان دیوب سلطانلق مراد ایدینورلر و اگرچه بورادهٔ صورت
شرطیه تاویل سوزدخی مستقیم در امّا اول صورت رعایت ابه اقرب در چون
رسول روم اول قومدن احوال حضرت عمری معلوم ایلدی ایسه اشتیاقی ترقی
ایدوب کورمکه عزمت و رغبت ایلدی مثنوی هر طرف اندیشه آن مرد کار ٭
می شد تحی پرسان او دیوانه وار ٭ جست او را تا ز جان بنده بود ٭ لاجرم چوینده
یابنده بود ٭ مکر براعرابی خبر ویردیکه اول ذات مطهر یعنی حضرت عمر برخرما
اغاجی کولکه سنده من اعتزل عن الخلق نجا فحواسیله خلقدن عزلت ایدوب
قیلوله استراحت ایلمشدر

یافتن رسول روم عمر را رضی الله عنه خفته بزیر درخت

وقتاکه رسول قیصر خلیفهٔ رسول اللهی کوردی درون دلدن تعشق ایدوب لکن
جاذبهٔ قدرت نهانی غلبه ایدوب غایت دهشتندن یقین واره مدی و آنی

بغایت مهیب کوروب اندامنه لرزه دوشدی مثنوی مهر وهیبت هست ضدجمع کرم
این دوضد رادیدجمع اندرجگر اول حالده رسول قیصره بوخاطره کلدیکه پنجه پادشاهلر
خدمتنه وارمدم که هربری انواع قدوف وحشمت صاحب لری ایکن نی مخافت
وآفت ونی خشیت وهزلت سرعبودیتی یره یوب خدمتنه یدم عجبا نه حکمندرکه
بونلرك محابتی عقلی دیوده ایلیوب نبی تحیر ایلدی مثنوی رفته ام دربیشهٔ شیر وپلنك
روی من زایشان نکردانیدرنك پس شدستم درمصاف کارزار همچو شیران
دم که باشد کارزار پس که خوردم پس زدم زخم گران دل قوی تر بوده ام ازدیگران
بوامر عجیب درکه نی سلامح ونی اسباب برحریف یاورکن بکابوقدرهشت وحیرت
مستولی اولمله مثنوی هیبت حقست این از خلق نیست هیبت این مرد صاحب
دلق نیست بوهیات هیات صوری دکلدر بلکه براهر معنوی درکویا که کلام
حضرت مصطفوی بوحالی مؤکددرکه من خاف الله خافه کل شیء ومن خاف غیر الله
خوفه الله عن کل شیء غالبا بنم استبدلا خشیتم اول سبب شدندیوب رسول
قیصر بوحیرتده ایدیکه حضرت امیرالمؤمنین رضی الله عنه اویقودن اویاندی
رسول قیصر سلام ویوب انلرده نی کمال الطفلرندن ردسلام ایلیوب کل باد صبا را
شکفته اولدونی کبی تبسم ایلدیلر وحضور شریفلرنه دعوت ایدوب برکوشه یه
مثنوی هرکه ترسد مرورا ایمن کنند مرد دل ترسنده راساکن کنند لاتخافوا هست
نزل خایفان هست درخوف ازبرای خایفان لاتخافوا لفظی طعام ماحضر وغذای

مختصردن عبارتندمهمان اوکنه حاضرایدرلرنته قورقوزمانند ملائیکه لرسوزیلرن
لاتخافوا ولاتحزنوا وابشروا بالجنة التی کنتم توعدون ایله خطاب ایدرلر
بناءً علی ذلك حضرت عمردنی مهمانك قورقوسن دفع ایدوب خوان احسانلرطوله
کویاکه لاتخافوا خطابنی مجازاً اکا ضیافت اولمش اولوردی مثنوی آن دل ازجارفته را
دلشادکرد خاطرویرانش را آبادکرد بعدازان گفتش سخنهای دقیق وزصفات
پاك خوش نغم الرفیق ارباب مقال واصحاب حالك حضرت حق ایله اولان حالاتلرین
ومحبوب حقیقی طرفندن انلره ظاهر اولان نمایش وآزمایشدن علی طریق الاجمال
بیان ایلدی مثنوی اوزمنزلهاء جانش یاددادم وزسفرهای روانش یاددادم
شین ضمیری حضرت عمره راجع اولمق انسب در رسول قیصره راجع اولورسه
دنی اولورکه اثناء کلامده منازلك یادنه اول سبب اولمش اولیه والامضمون
اوّل اقرب بدد مثنوی وزمانی کرزمانی خالی بدست وزمقام قدیمی که
اجلولی بدست وزهوایی کاندروسیمرغ روح پیش ازین دیدست پرواز فتوح
هرکی پروازش ازآفاق پیش وزامید همت مشتاق پیش رسول قیصرك
نهادنده قابلیتی اولمغیله کلمات حقیقتنه طالب واسرار طریقته راغب اولوب
منازل جان ومدارج روان دن وروح اقلیم بدن دن کلمدن اوّل که اول زمانده
جداول باغ وبهار وتداول لیل ونهار یوغ ایدی اول مقام ازلك تعظیم
واجلالندن وسیمرغ جانك آشیان لامکانده پرواز وجولانندن خبر ویرمدیی

مشوش چون عمر اغیار او را یار یافت جان او را طالب اسرار یافت چون حضرت
عمر رضی الله عنه اول رسول را صولی کودیکه قابل ارشاد و طالب اسرار دید
همت و کیمیای خاصیتین اندن دریغ ایلمدی سوال کردن رسول قیصر روم از امیر المؤمنین
رسول قیصر اولا سوال ایلدیکه مرغ جان شهباز عالم افلاکدر ایکن بو قفس خاکیه نه دن
نزول اتدی و اول جوهر پاك علوی اعلای علیین ده ایکن بو زندان خاك سفلی به نیچون
رغبت ایلدی جوابنده یوردیلر که اول پادشاه نحریر زوال و شهنشاه لایزال قدرت
کامله و حکمت شامله سیله کوشه مرغ جانه بر وجهله افسون او قودیکه بالضروری
قفس تنی اختیار ایلدی یعنی وارتنه متعلق اولکه بنی علتم بدرقه راهك و عنایت
بی غایتم پشت و پناهکدر سفرده سکا رفیق شفیق و حضر معین و ظهیر بنم و اکر نظرك
عالی اولورسه انما تولوا فثم وجه الله حکمی ایله بنی هر یرده بولوب محرم اسرار و هر بار
بنله هوادار اول بیت تو تنی بجاب خود ار نه زدوست خالی نیست بهر جهت که
نهی روی از نشیب و فراز اکرچه السفر قطعة من السقر در اما سفر آینه جمال نمای
هر هنر در بیت ای دل ار چند در سفر خطرست کس خطر نی سفر کجا یابد
باز کر آشیان بیرون پرد بر شکاری ظفر کجا یابد و انکه در بحر غوطه می نخورد سلك
در و کهر کجا یابد شمشیر آبدار غلاف فندن چقدین معرکه مردانه یوز اغر تمز
و قلم بیاض ورقده باشی اوزده یوردیکی نقش زیبایی وجوده کتورر مزبیت
هر کس که سفر کرد پسندیده شود و ز عین کمال نو هر دیده شود پاکین تر از آب

نباشد هر کز هر جا که کند مقام کندیده شود چاپشنه شراب انفضا الی طامتین
الذ ذلال و صافی بلکی یوردی و ار سفر الیله که ان ربك لبالمرصاد موجبنجه هر سی
راهده عنایتم سکا رفیق شفیق و حضر معین و ظهیر بنم و اکر نظرك
همتم رهین آمال اولیه زیرا که رشنه ناصیتك بنم المده اولمغیله بوجانبه اولان
علاقك بریده دکلدر پس جان بیجاره اول سببدن مجالس انس و محاضر قدسی
ترك ایلیوب بو تنکنای قالبده ویار غربته دوشدی مصرع خوش مبارك سفری
چون تو باهم سفری امتا یکمدرکه اول عشوه یه خریدار و اول افسونه هوادار
اولمیه مشنوی بر عدمها کان ندارد چشم و کوش چون فسون خواند همی آید بجوش
از فسون او عدمها زود زود خوش متعلق میپرندسوی وجود باز بر موجود
افسونی چو خواند زود و اسپه در عدم موجود راند بوشول افسون در که
کلك قولا غنه دکمك ایله خندان وسنك خارا شتمکله عقیق و مرجان
اولمشدر کره خاکدن ایوان افلاکه وحضیض فرشدن اوج عرشه و ارنجه
ذرات جهاندن باعث حرکات و سکون اولان همان اول افسون در واکر بو اسرار
بلمك مراد ایدینور سك صدق و صفا یوزندن قدم قدم بتی و هو معکم اینما
کنتم کارخانه سنه قوم کرك تاکه اسرار الهیه معلوم اوله مشنوی
کین معیت با حقست و جبر نیست این تجلی با مهست و ابر نیست و ر بود
این جبر جبر عامه نیست جبر آن امارهٔ خود کامه نیست ولکه الله ایله اشنا لق

ایدوب اهل توحید اولش اوله کندوقی فانی بیلوب تصرفی حضرت حقه حواله
ایدر فاما بوصورتده جبر اولمز بلکه ماهیتی یعنی حقك وجدانیتنی
اکلمش وبلمش اولور جبر مذموم اولدرکه کشی کندیه وجود ویروب تصرفی کندوقه
حواله ایدن وکیل وکندوینك اختیار واقتدارینه منکر اولا کشی نك اختیار وقدرتی
برغمندرکه جناب حضرت حقدن فایض اولور • فاما جبر ممدوح شول اهل اللهك
جبریدرکه وجود امکانی وجود واجبیه نسبت مستهلك بیلور لر یعنی کندوله
اصلاً وجود ویرمیوب کندولری منزلهٔ عدمده قیاس ایدرلر اولکسنه که کندوقی وجودنی
مشاهده ایتمیه ندن کندوقی مصدر احوال ملاحظه ایدر وفعلمده فاعل مختارم
دین کسنه دخی هنوز مبتدع دیرسنه حاصل این مرتبه الاّ وجوده کلمیلر • ومستقبلده
اولاجقلره نسبتله کندوقی فاعل ملاحظه ایدر بونی کانسبت اتمك اولمزکه
طیران زمانده محبوس اولنه اولکسنه جنس جهان وقیه زماندن قورتلمش ایسه
علم ومعرفت احاطه سیله ماضی ومستقبلی حال ایتمش اولور اول وقت
هرنه که واقع اولورسه فاعل مطلقدن بیلور مثنوی جبر دایشان شناسندای پسر
که خدا بکشادشان در دل بصر • غیب وآینده بریشان کشت فاش • ذکرها پیش
پیش ایشان کشت لاش • اختیار وجبر ایشان دیگرست • قطرها اندر صدفها
گوهرست • یغمور نولوطدن ایکن قطرات آب درسایر صولردن فرق اولنمز فاما
صدف اینجه دوشدکده گوهر کران بها اولور مثنوی هست بیرون قطرهٔ

خرد بزرك • درصدف درهای خردست وسترك • طبع ناف آهوستان قوم را
ازبرون خون ودرون شان مشکها • اول طایفهٔ مقبول لهنك طبیعتلری نافهٔ
اهو کبی دیرعرق قدن قان حرکت ایلیوب نافه یه وارد قدن نافنك طبع پاکی اول خون
ناپاکی مسك ازفرایدروسن ده عمل کندوطبیعتی اوزره اولیجق محقرد فاما اکسیره
اولشدوقدعین زردر مثنوی اختیار وجبر در تو بدخیال • چون در ایشان رفت شد
نور جلال • فی نفس الامر جبر واختیار اهل ظاهر خیال ایله امر وهمی در فاما اهل اللهك
انوك خلافی در دینه که حضرت مولوی تشبیه ایدر مثنوی نان چو در سفرست
نان باشد جماد • در تن مردم شود او روح شاد • در دل سفره نکردد مستحیل • مستحیلش
جان کند از سلسبیل • نانه قوت ویرن جونکه جاندر قیاس ایله که قوت جان نه مرتبه در
جان جانانه واصل اولیجق نجه اولدوغی معلوم در مثنوی قوت جانست این ای
راست خوان • تاچه باشد قوت آن جان جان • کوشت پارهٔ آدمی از روز جان •
می شکافد کوه را با بحر وکان • بر انسانك عضوی قوتی ایله بر طاغ پاره پاره اولیجق
جانان قوتی ایله انکشت محمدی آبی شق ایلیسه بعید دکلدر کشف اسرار ایتمکده
بوندن انلره کفتاره مجال یوقدر مثنوی کر کشایند دل سر ابنان راز • جان ببوی
عرش سازند ترك تاز • لاجرم هر عبدك کسبی حضرت حقك کسب اتمسی ایله در اما
ادب رعایت ایدنلر خطابی کندو نفسلرینه نسبت ایدرلر زیرا که افعال وخیر وشر
اختیار دن طشره دکلدر معنی اختیار اولدرکه فاعل فعلنی کندودن کوره وقتاکه

بوادب رعایت اولنه حضرت فیاض عالم خیر وصواب قیوسن فتح ایدر

اضاف کردن آدم علیه السلام آن زلّت رابخویشتن که ربّنا ظلمنا واضافت کردن ابلیس خودرا که بما اغویتنی

فعل عبد ظاهر ده اولمغیله کویا یلوب معلوم اولور فاما فعل الله ظاهراً کوریلمز دکلدر جمادن افعال حقّه اسناد اولنورسه عبد عمل ناسزاده محلّ عتاب اولماق لازم کلور وهم مطیعه جنّت وعاصیه عذاب لازم ایکن اولمیوب کلام الله تکذیب وجمیع انبیایی انکار ایتمك کورینور بوخود اولمز نعوذ بالله من ذلك بنجه لرواردر

قدرت خالقی مغلوب قدرت خلق ملاحظه ایدوب فرمان نفس شیطانی برترجیح ایدرلر تعالی الله عن ذلك علوّاً کبیراً ۞ فاما ظاهر بود رکه اعمال خیر وشر بزوم کسبمزدن ظاهر اولورنته که یورر مثنوی خلق حق افعال ماراموجدست ۞ فعل ما آثار خلق اوست ۞ بوتقدیرجه بزوم آثار فعلمز وکسبمز انولك ایجاد ندندر بویله دکلدر که قول کسبه وهم خلقه قادر اوله حضرت حق قولك کسبنه کوره خلق ایدر عبد کسبندن البته مسئول اولور کسب ایتمکه کسنه قادر دکلدر نته که برلفظك معنی سنه متعارض اولاندن لفظندن غافل ولفظ حرفه اطلاع قصد ایدن معنی ده جاهل اولور مثنوی چون محیطی حرف ومعنی نیست جان چون بود جان خالق این هردوآن ۞ فاما حضرت حق هرجانبی معمور ایتمکده قادر مطلق در بلکه جملهٔ اشیایی محیط لایشغله شأنٌ عن شأنٍ اوزره

فعلی فعل آخری مانع اولمز پس لازم درکه قبایح اعمال وفضایح افعالك صدور وظهوری حضرت حقّه نسبت اولنمیه نته که شیطان کناهی کندویه نسبت ایلیوب بما اغویتنی دیدی وحضرت آدم علیه السلام کسب واختیار صورتلرن ملاحظه ایدوب جرمی کندویه اسناد ایتمکله ربّنا ظلمنا انفسنا دیمکله سزاوار تاج اصطفا ولایق تخت اصطفا اولدی باوجود که حضرت آدم حقك ایجاد تصرفنی بیلوردی فاما ادب رعایت ایتمکله اول حالت کندویه سبب مغفرت اولدی بعض اخبار وآثارده وارد درکه حضرت آدم علیه السلام کناهنه اعتراف اتدوکندن صکره حضرت حق جلّ ذکره آدمه خطاب ایدوب ای کرنیهٔ حضرتم ای مظهر کمال قدرت کناه ومعصیتك خالقی ذاتك پاکم ایکن مقام اعتذارده بنجون اموری بنم قضا وارادتمه حواله ایلیوب عذر ایلمدوك حضرت آدم هزار عجز وانکسار ایله جواب ویردیکه جناب قدرت وکمال عظمتکدن صرف ایتمکله ادب رعایت ایلدوم پس خطاب عزّت یتشدیکیم بندانی سنی انولك ایچون حفظ اتمانمدر وکف حمایتمده قلوب عفو ایلدوم مثنوی هرکه آرد حرمت او حرمت بیند ۞ هرکه آرد قند لوزینه خورد ۞ النّاس مجزیّون باعمالهم موجبی ایله هرکسه جزاسی اعطا اولنور والطّیبات للطّیبین حکمی ایله پاکلکله پاکلك یعنی ایلوك ایدنه ایلوك لازم اولور سابقده تحریر اولنمشدر افعال اختیاریه دیدر بطریق الکسب عبدك مدخلی وارد راکا بناءً حضرتم مولوی قدّس سرّه اول معنیٔ تحقیق ایدوب بوجهله مثال ایراد ایدر مثنوی

یك مثال ای دل نخی فرقی بیار ۰ تا بدانی جبر را از اختیار ۰ دستکان لرزان
بود از ارتعاش ۰ وانکه دستی را تو لرزانی ز جاش ۰ هر دو جنبش آوریدست حی نقاش ۰
لیك نتوان کرد این با آن قیاس ۰ بلغمدن مرتعش اولانك الجنی بی اختیار لرزه ایدر
وبری دخی کندو اختیاری ایله دتره در بو مقرر در که بری اضطراری وبریسی اختیاری در
اختیاری اضطراره قیاس اولنمز دیو غی ظاهر در اختیار ایله الحد تر تکن ندامت و
پشیمانلق وارد ر فاما ارتعاش که امر اضطرار ایدر اول فعلنده معذور در فاعلنه
ندامت کلمز زیرا که فعل اختیاریدن صاحبی نك قدرتی وار اضطراری انوك خلاف در
بو مباحثه متکمل لر قولی اوزره قوانین عقل مبتنی در ارباب قلب واصحاب عشقك
کار عقله چندان التفاتلری یوقدر ننه که بیور در مثنوی بحث عقل کر در و مر جان بود ۰
ان دکر باشد که بحث جان بود ۰ بحث جان اندر مقام دیکرست ۰ بادهٔ جان اقوام دیکرست ۰
حقیقت حال بحث عقل در مکنون دخی اولاجق اولور سه جان بحثی مرتبه سنه
یتشمز جان باده سینك اوزکه کیفیتی وار در بحث عقلی ده عمر بو الحکم ایله هر از
ومقتضیات عقولله انباز ایدی یعنی اهل مندن اول ابو جهل ایله شریك ایدی
فاما مثنوی چون عمر از عقل آمد سوی جان ۰ بو الحکم جهل شد از بحث آن ۰
سوی حس او سوی عقل او کاملست ۰ کرچه خود نسبت بجان او جاهلست ۰
بحث عقل وحس اثر دان باسبب ۰ بحث جانی یا عجب یا بو العجب ۰ ابو جهل ظاهر
حالله وحس واد راکه کامل ایدی فاما جانه نسبتله جاهل ایدی بحث عقل

آثار دن مؤثری اسند لال ایتمکدر ویا خود مسببدن سببه انتقال ویا خود
ملزومدن وجود لازمنه یول ایلتمکدر اول حال منقلبدر فاما بحث جان محل
تعجب در مثنوی ضوء جان آمد نماند ای مستضی ۰ لازم وملزوم ونافی مقتضی ۰
زانکه بینائی که نورش بازغست ۰ از دلیل چون عصایش فارغست ۰ ضوء
جان میسر اولدوقده لازم وملزوم مضمحل اولور جان کوزی اجوق اویلجاق
برنورانیت وبر حالت طلوع ایدر که حالت عصادن فارغ اولور زیرا عصایه
کوز سوز اولنلر محتاج در تفسیر هو معکم اینما کنتم چون حضرت
هویتك جمیع مظاهرده معیتی وارد ر ماهیت مطلقه نك ماهیت مجرده ده
وجودی کبی لاجرم هویتك اشیاده سریانی واحدك اعدادده سریانی کبی در نته که
هیچ بر عددیوقدر که انوك واحدی اولمیه واکر حقیقت ایله نظر اولنور سه
جمله اعدادك ظهور دو مراتبی واحدله در اعدادك اختلافاتی مکرر اضافاتدن
ناشی در اول خود دائما اعتبار یدن در مذکور اولان اعدادی کبی هیچ بر موجود یوقدر که
سر هویتدن بری اوله ویا خود انسوز لباس شهودی کیمکه قادر اوله اما انوك
دیدار نی هر کوز مشاهده ایدر مرثیت همه عالم پرست ازین دلدار ۰ لیس فی
الدار غیره دیار ۰ نیست پوشیده آفتاب رخش ۰ دیده جوی در خور دیدار ۰
از خودی خود نکاره کر ۰ تا ببینی نکار خود بکنار ۰ چون تو از خویشتن فنا کشتی ۰
کشف عالم بر از تجلی یابد ۰ وقتاکه اول حقیقت کوزی حاصل ایدن سن وار لوغ اختلافاتدن

مرتفع اولور هر نیه توجه ایدرسك انوك سری ظاهره کورینور اول وقت وهو
معکم اینما کنتم خبری ظهور ایدر • ونحن اقرب الیکم منکم اسرار نه اطلاع
لازم اولور • وشول اسرار ك حقیقتی مشاهده اولنور که براستاد کارخانه سنده
ظل خیال پیدا ایدوب بوقدر صور مختلفه واشکال متنوعه وحرکات وسکنات
واحکام تصرفاتی کوستردقدا اونه دن استاد پرده اردنده کزلو اولور پرتو
جانی اولان حرکت کیمدن اولدوغنی بیلور نته که حضرت مولوی بیور مثنوی
کرنخواب آیم ستان ویم • ور به بیداری بدستان ویم کر بکویم ابر بزرق ویم
ور بخندیم آن زمان برق ویم • ور بخشم وجنك عکس قهر اوست • ور بصلح
وعدل عکس مهر اوست • ماکیم اندر جهان هیچ هیچ • چون الف اوخود ندارد هیچ
محصل کلام نتیجه جهل وعلم وحالت خواب وبیداری وموجب خنده وکریه
جمله بی حضرت حقك تصرفی ایله در جنك وجدال وصلح وصلاح ومحبت
وعداوت ونکبت وسعادت انوك امرندن وعلمندن خارج دکلدر

سوال کردن رسول قیصر از عمر رضی الله عنه از سبب ابتلای ارواحها باین آب وگل

رسول قیصر روم حقایق سر مکنون مدن بوقدر کلمات طیبه استماع اندوکه جذبه
عشق الهی شویله غلبه ایلدیکه مثنوی محو شد پیشش سوال وهم جواب •
کشف فارغ از خطا واز صواب • بعض اسراره واقف اولمغیله فروعدن کچوب
اصلدن خبردار اولدیغی کرچه بوصورتده دخی سوالکه مجال قالمامش ایدی فاما

ینه درون دن برحالتله جوش ایدوب نته که رندان باده نوش بوحالتك
اسراریله کشف ایچون دیرلر الا فاسقنی خمرا وقل انها خمر یعنی ای ساقی افتاب
روی وقتاکه شراب مشك بوی اعطا ایدن سن بوشراب دردیوخبر ویر زیراکه هر
عضوك اندن غذاسی وارد رکوزکورمه سیندن ومشام روایح طیبه سندن وقولاق
استماعیندن ومذاق چاشنی سندن ذوق ولمس دخی حاصل ایدر پس لازم در که قولاق
دخی انوك نامنی استماع ایتمکله سودمند اولمه پس اول اجلدن تکرار سوال ایدوب
مثنوی کفت یاعمر چه حکمت بود وسر • جنس آن صافی درین جای کدر •
آب صافی در کلی پنهان شد • جان صافی بسته ابدان شد یعنی بوحشت
آباد اشباحه ارواح لطیفك ابتلا سیندن فایده ندر مثنوی
کفت تو بحث شکر نمی کنی • معنی رابند حرفی میکنی • خفی اولمیه که روح لطیف
چشم کثیف قیدنده محبور اولدوغنی انواع فوایدی مشتمل در نته که معنی حرف
ولفظ ده مقید ایلمك فایده دن خالی دکلدر روح دخی قفس تنده اینجه دن
محبوس در که بوقدر اولاد وانساب عالم اجسامدن ظهور اتسه کرك ایدی
مثنوی صد هزاران فایده است وهر یکی • صد هزار اینش آن یك اندکی
آن دم لطفت که جزو جزوهاست • فایده شه کل کل خالی چراست • توکه جزوی
کار تو با فایده ست • پس چرا در طعن کل آری تو دست • قید لفظیله مقید اولمان
معنی ده بوقدر فایده اولمغی احتمال در که ارواح اشباحه القادن برکلی فایده

محتمل اولمیه علی الخصوص که نطق آدمی جزوی دیرکلك کلی که اروحك
اشباحه اجتماعی دیرلادم دیرکه انوك فایده سی دخی کل اوله نته که اهل مکه دن
برطایفه کلوب حضرت رسالت علیه السلام مه اصحاب کهفدن واسکندر ذوالقرنین دن
وروحك حقیقتندن سؤال ایلدیلر روح حقنده خطاب عزت یشدیکه
یسئلونك عن الروح قل الروح من امر ربی تفسیر لرقولی اوزره حقیقت
روحك بیانینده ابهام وارد رانوك علمی علم الهی یه موقوفدر لاجرم حضرت
مولوی قدس سره دخی قالبه روحك تعلقی حکمتی بیان ایتمکده حضرت رسالت
اتباعا ابهام اوزره ذکر ایلمیوب فایده سن اثبات ایتمکله اکتفا ایلمشلردر اول
سببدن دنلمشدر سیوشی چون نبی بنسی امت باش تیی روی پیشوا ولمکن
خصوصا مذکور اولان آیة کریمه دن صکره تعقیبا خطاب عزت اولمشدر که
وما اوتیتم من العلم الا قلیلا لاجرم بزه دخی لازم اولدیکه روحك قالبه
تعلقنك فوایدندن کلامی اختصار ایده یوز اجمالا احوال بودر که روح پاك
بوتیره خاکه تعلقنك فایده سی بودر که وقتاکه تخم روحانیتی نفخ فیه
من روحی ایله زمین جسمه اکدیلر آب عنایت وافتاب شریعت ایله اکا پرورش
ویردیلر تاکه ثمرات قرب ومعرفت حاصل اوله اندن اولفدر فوایدظهور
ایلدیکه افرادافریدن برفرد عقلی یتشمز الا بومقدار که بیورمشدر
اعددت لعبادی الصالحین ما لا عین رأت ولا اذن سمعت ولا خطر علی

قلب بشر لازم دیرکه پرورش ایله ثمرات معرفت انکار اولنمیه نته که
زمین دنیاده آب وهوا وافتاب تربیه سی ایله انواع ثمرات وحبوبات حاصل
اولور وحقیقت دنیایه دخی اول استعدادی ویرمشلردرکه الدنیا مزرعة
الاخرة موجبنجه اعمال صالحه علم وعمل ایله اندن پرورده اولمش ایسه اول
سببله ثمرات انواع نعیم جنات ومشاهده دیدار حضرت رفیع الدرجات
میسر اولور پس زمین قالب آدمی که مجموعه جمیع عوالم دیرکه تخم روحانیتی
پرورش واصلاح اولنورسه ثمره معرفت حاصل اولور ما خلقت الجن و
الانس الا لیعبدون ای لیعرفون کلامی بو معنی مقرر وبو دعوی مثبت در
بوکلمات تحقیقی بودرکه روح پاك عالم ارواحدن ایکن جوار قرب الهی ده
اول عالمه مناسب معرفتی ودوقی وارایدی مکالمه ومکاشفه ومشاهده
سعادتیله بهره دار ایدی فاما اول مقامدانك اکمالی واول استعدادلك
اتمامی عالم اجسامه تعلق ایدوب پرورش بولمغیله اولسه کرك ایدی
واول انسك کمال لذاتی شدایدغربت ومقاساة فرقتدن صکره اکلسه
کرك ایدی والاتك ومدرکاتك که واسطه ادراك جزئیات در بو عالمده
حاصل اولاجق ایدی اول اجلدن روحی قالب عالمنه کوندردیلرتاکه مصراع
از علم بعین آمد واز کوش باغوش • بنی آدم سایر موجوداتدن بو معرفت ایله ممتاز در
چون معلوم اولدیکه هیچ بر تخمك پرورشی بی شرایط اسباب میسر دکلدر •

تخمك غايت اشرفی كه تخم روحانيت درانوك ثمره سی كمال معرفتدر كنت كنزا
مخفيا فاحببت اعرف حكمی ايله جمله آفرينيشدن مقصود ذكر اولنان ثمره دردنيا
واخرت ودوزخ وجنت ودرجات ودركات وآسمان وزمين وسايركواكب وانبيا
ورسل وهاديان سبل جمله سی بوتخمك پرورشندن ذكر اولمشلردر وفی تعهد
هيچ برتخم يمش ويرمدوكی كبی برصاحب ولاينك تصرفی اولمديغی تخم روحانيتدن
ثمره حاصل اولمز تنه كه سركهٔ بی شكر دافع صفرا وقوت جكر دكلدر بناء علی ذلك
حضرت مولوی بيوردی مشنوی سركه راكر داه يابد در جكر كوثر بروسركنكبين شود در جكر
يا الكر سركه ايله اولمجق جكر كلی ضرر ايدر انوك ضرريين شكر ايله خلط ايتمكله دفع اولنور
زيراكه اول سركنكبين اخلاط طی پاك ايدر اندن علت متولد اولمز تنه كه برجاهل
عالم صحبتنه واردمغيله اهليت كسب ايدر جملهٔ معانی نك تصريحی ابيات تدن
مستفاد اوله مغين بسط عذر ايتمكله بيوردی مشنوی معنی اندر شعر جز باخبط نيست
چون ملا سنكست واندر ضبط نيست يعنی شعر يله اولان كلمانك ضبط وخطاسی
چوقا اولور شول صبا اندن چقان طاش كبی قابل ضبط دكلدر اعتذار اردن غری جاره
يوقدر لكن اصابت مقصوده مرشد كامل ومرد فاضل اهل تصوف كسنه كركدر
انوكيچون بوحديث شريفی بومحلده ايراد ايلديلر درباين انكه
من اراد ان يجلس مع الله فليجلس مع اهل التصوف جلوسدن مراد مقام قرب قبولدر
رسول قيصر وقتاكه شرف صحبتندن شراب حقايقی نوش ايلمی لازمهٔ رسالتی فراموش

مشنوی واله اندر قدرت الله شد آن رسول اينجا رسيد وشاه شد
كويا كه سيل دريايه ايرشمكله بحر زاخر وقطرهٔ صدفه اولشمغيله لآلی وجواهر
اولدی موم وهيزم صحبت نازيله محض انوار وسنك سرمهٔ ديدهٔ احرار ده سرمايهٔ
مشاهدهٔ ديدار اولدی مشنوی چون تعلق يافت نان باجان نود نان مرده زنده
كشت وباخبر ای خنك آن مرده كوخود رسته شد در وجود زنده پيوسته شد
وای آن زنده كه بامرده نشست مرده كشت وزنده كی ازوی بجست پس معلوم
اولدی كه سعادت ابدی ودولت سرمدی كشی كندودن بخوب انواع كمالاتيله
موصوف براولوكسنه ايله اختلاط ايلمكدن اكرچه لاعهد انبيا منقضی اولدی ليكن
ودست تمنی انلرولك دامن اقبال وافضالندن بريه ايسه حبل المتين اولان
كلام اولياكه كلام الهی دن عبارتدر انی سند اتمك كركدر كه اول مبين احوال
انبيا ومقرر اسرار اصفيادر واكر سعادت شرف ملاقات شاه شجاع الدين كرمانی
وسلطان بايزيد بسطامی ميسر اولمدی ايسه زمانه اولياسندن محروم اولمق اولمز
شويله كه بونلردن بری ايله مصاحبت ممكن اولمزايسه ارواح انبيا واولياء
واصفيايه متوجه اولوب روحانيتدن استمداد ايتمك كركدر تاكه جان پرشتياقك
انلرك فيض انوارندن روشن وبوستان روانك اولارواحك ازهار فضلندن
كلشن اوله وقتاكه توجه آينه سينهٔ نظر وكه مقابل ايده سر اولارواح مقدسه
آينه اردندن روحك طوطی سنه تن قفسندن خلاص اولمق طريقيله تلقين

ایدر وجان بیماره شفا قانونجه واشتها طلسمنك فیچی بندیخ وانوك
اسباب وعلامات اچنی تعلیم ایلیوب دیر مثنوی ما بدین درستیم زین تنگین قفص
جزکه این ره نیست چارهٔ این قفص خویش را رنجور سازای زار زار
تا ترا بیرون کنند از اشتهار کاشتها رخلق بند محکمست در رهِ این بند آهن
یکی کمست انوچون الشهرة آفة دنلمشدر قصهٔ باز رکان که طوطیٔ محبوبش را
اوزاینعام داد بطوطیان هندوستان رساند هنکام رفتن بتجارت
خواجکان روزکاردن برتاجرك برطوطیٔ شکرزبانی ومرغ خوش الحانی وارد دیکه
زبان فصاحت نماسی ایله اعجوبهٔ دوران ولسان لطافت اقراسی ایله سرآمد
جهان اولمش ایدی خواجه انوك عذب کلامی ایله عذاب روزکاردن مبرا
ومحن دوراندن معرا ایدی برکون خواجه سفر هندوستانه نیت وفواید تجارته
عزیمت ایلایجی ومتعلقاتنك هربرنه استمالت ایلدیکه مقاصد ومطالب
وآمال ومیاربن هرکسنی عرض وسفارش ایلیه لرکه هرکسك مطلوب مرغوبی
هندوستاندن تکلدوکده علی وجه المرام مهیا وتدارك اولنه انلردن هربری
برپادکار طلب ایلدلرسمع قبول ایله محل ارتضاده واقع اولدی اندن خواجهٔ صاحب
کرم وپاکیزه شیم مثنوی کفت طوطیلر راچه خواهی ارمغان کارمت از خطهٔ
هندوستان طوطی هزار عجز وانکسار ایله دیدی وقتاکه بوستان هندوستانده
برزوم دوستلرینه زدن طوطیان بلندپروازی مشاهده ایدن سن بنم سلام پراشتیاقی

انلره یتشدوده سن وبنم احوال پریشانمدن انلری خبردار ایده سن وعرض
اشتیاقدن صکره بنم لسانمدن اول طوطیلره دیه سن مثنوی
هیچ می شاید که من در اشتیاق جان دهم اینجا بمیرم در فراق این روا باشد که
من در بند سخت که شما بر سبز کاهی بر درخت انچنین باشد روا
ای دوستان من در این حبس وشما در بوستان ای اطراف مرغزار ده جلوه
ایدنلر یار کاه کاه بو مرغزاری یاد ایدوك وای نقش جمال نگاری مشاهده ایدنلر
بنم محبتم نقشنی جان صفحه سنه تحریر ایدیکز وقتاکه صهبای تجلیات جمالدن
اقداحی مالامال ایدوب نوش ایدن سزندن که بوکرفتار بادهٔ انفصال وتشنهٔ
زلال وصالی فراموش ایدن سکر خبردار اولك که حالا سلسلهٔ شوق حرکتنه
کلمشدر مثنوی ای عجب آن عهد وآن سوکندکو وعدهای آن لب چون قندکو
کر فراق بندن ازبند بندکیست چون تو یابد بد کی بس فرق چیست ای جفای
توزدولت خوبتر وانتقام توزجان محبوبتر بو واده حضرت مولوی
سرد لبری غیر یلر حدیثندن ذکر ایلیوب قصهٔ حضرت حقه انتقال ایتمکله
مناجات ایتمشدر وزبان طوطی ایله کندو درد وعشقنی بیان ایلمشدر
یعنی طرف معشوقه خطاب بیوردکه سنولك جور وجفالك انواع عطادن
عطادن فریاد ایلمك عین خطادر اول نارکه سن یقرسن محض نوردر
واول ماتمکه سن کوستروسن عین سوروردر دردمند عاشقك

زار و نالهٔ بی جفا دن کلور بلکه عدم رضاء یار دندر مثنوی
نالم و ترسم که او باور کند ۰ وز کرم این جور را کمتر کند ۰ و بو معنی فهم
ایده رم و بو او رادی دلمه از برایلر مرکه ۰ رضا طریقهٔ ارباب صفا و وظیفهٔ
اصحاب وفا در ۰ رضا اینه نمای اخلاص و صیقل مرآت قلوب خواص در
رضا شیوهٔ دردمندان پر نیاز و شیمهٔ مستمندان سوز و گداز در ۰ بلکه
سرمایهٔ بازار اقبال و پیرایهٔ عروس کمال در ۰ محک عیار محبت و نقد
بازار مودت در ۰ سلطان المشایخ بایزید بسطامی قدس سره بیورمیشدر که
بنم حضرت حقه رضام اولمرتبه استعلاوارتقا بولمشدر که اگر بنی ابدیه
جهنمه قورسه اندن زیاده حظ ایدن روم راندن که اعلای علیین ده
اولم لاجرم ناکامرلك یولنده قالوب قضا سنه رضا ویرب دیرم شعر

اگرچه درد تو کرد از نهاد من انگخت	هزار شکر که چون ذره هوای تو آمد
وفا امید ندارم جفات باقی باد	همین بس است که من در جود جفای تو آمد
بکش مرا و میندیش و کام خویش بر آر	که عمر هاست که من طالب رضای تو آمد

عربی اریدوصاله ویریدهجریه ۰ واترك ما اریده لما یریده
شیخ ذوالنون مصری رحمة الله علیه بیوردکه الرضاء سرور القلب
بمر القضا ۰ بوشا ذلق اندن پیدا اولور که بلاو محنتی دوستك اثر رضاسندن
بیلوب قضا سنه رضا ویرله اول حالت آدمی کشان کشان سوریوب

حضرت حقه اولاشدور شعر بیاموز از پیمبر کیمیایی ۰ که هرچت حق
دهد میده رضایی ۰ رسول غم اگر آید بر تو ۰ کنارش گیر همچو آشنایی
همان لحظه درجنت کشاید ۰ که تو راضی شوی در ابتلایی
جفایی کز بر معشوق آید ۰ نثارش کن بشادی مرحبایی ۰ چو درد او قولاوور
وصالست ۰ به از دردش نه بینم دوایی ۰ حضرت رویم رحمة الله علیه
دیرکه الرضاء استقبال الاحکام بالفرح یعنی رضا اولدرکه احکام دوشنه
شادمانلق ایله استقبال ایده لر عوام بلادن قچرلر خواص درون جاندن
بلا استرلر مثنوی کشت شیدا دل بلا جویم ۰ از که پرسم ترا کجا جویم ۰
خلق بیکانه انداز غم عشق ۰ بروم یار آشنا جویم ۰ تا ابد کم مباد برخ دلم ۰
گر من از دیگری شفا جویم ۰ چون بلا نقد عشق را محکست ۰ به بلا را به از
عطا جویم ۰ وحضرت مولوی قدس سره بو معنی اشارت ایدوب بیوردر
مثنوی عاشقم بر قهر و بر لطفش بحد ۰ بو العجب من عاشق هر دو ضد ۰
والله ار زین خار در بستان شوم ۰ همچو بلبل زین سبب نالان شوم ۰ کندو بی
لطف قهر عاشق ایکن بو ایکی بی بری برینه ضد اولدوغن تعجب ایدر فی الحقیقه
مرتبهٔ رضاده اولانك قتنده مصیبت و نعمت یکسان در مثنوی
این عجب بلبل که بکشاید دهان ۰ تا خورد او خار را با گلستان ۰ این چه بلبل
این نهنك اتشیست ۰ جمله ناخوشها ز عشق او خوشیست ۰ بو ظاهر بلبلی

جمالدن زیاده جه سوب دردنی درمان ملاحظه ایدر عشق الهی نه خوب
حالندرکه نامراد اولمایغی دنخی مراددن عد ایدر لر و معشوق طرفندن هر نوجله
جفا واقع اولورسه اندن صفا لر کسب ایلر لر پس حضرت مولوی بو معنیٔ اشارت
ایدوب بیور در مثنوی عاشق کلّست خود کلّست او ۰ عاشق خویش است و عشق خویش جو
اتحاد کلّی ایلیان عاشق وجودنی فانی ایلیوب ۰ لایحبّ الله غیر الله حکمی ایله صفات
بشریّتدن خالی اولوب دوستدن غیری کندوده اثر قومزنته که بو مرتبه ده
دنلمشدر بیت اوست عاشق اوست معشوق اوست عشق ۰ کیستی تو چون
همه یار آمدست ۰ بو مقام مقام وحدت در بوندن مغایرت اولمز بو معنی
حقایق الحقایقدن در اهلنه معلوم در صفت اجنحهٔ طیور عقول الهی
حجة الاسلام امام ائمة الانام ابو حامد محمد الغزالی قدس الله سرّه مشکوة
الانوار کتابنده ارواح نورانیهٔ بشریهٔ که اکا عقول دیو تسمیه ایدر لر بش مرتبه
ایله اثبات ایتمشدر ۰ روح حسّاسی روح خیالی روح عقلی روح فکری
روح قدسی در ۰ روح حسّاسی دیدوکی حواسّ خمسهٔ ظاهریه متعلّق در
روح حیوانی نک اصلی در حیوانیت بونلر ایله قایم در بو حالت صبیٔ رضیع
دنی حاصل در ۰ اکنجی روح خیالی که موردات حواسّی حفظ ایدوب
مرتبه ده اندن یوقاری اولان روح عقله عرض ایدر بو دخی صبیٔ رضیع کبی
بدایت حالنده برنسنه نک اخذنه حریص اولور نظر اندن غایب اولسه فی الحال

کلستانده خار کور مکله افغان ایدر فاما بلبل ناطق که عاشق صادق در کلك
دکنی دنخی بنه کل کورینور ۰ اول بلبل ناطق دکل بلکه آتشین در که خار جفاسی
کل شیء من المیلح میلح اوزره اکا خوب و مرغوب کورینور بر عاشق بیچاره دن سوال
اندیلر که ای مبلای یار و محنّث دلدار یله آشفته حال اولان دردمند یار دلآرا کلده
ابروی سیاهنی یی ارتوق سورسن و یاخود بدنی یا صلغنی همان اول عاشق
دلخسته بویله تکرار ایلدی بیت چون آن سرو کل چهر می آید ۰
درونیست چیزی که خوش نا بیدم ۰ بلا و عطا اگرچه عاشقه مساویدر فاما
لطف اوزره نظری و عطا اوزره بلا بی تقدیم ایتمکدن اکلاشور که محبوبك
لطف و عطاسی عموم خلایقه اختلاف طبقات و تفاوت درجاتلرنه کوره اولو
فاما محبّ طالب و عاشق صادقه خصوصیتی اوزره اولدیغی اکلاشور که انلر محبوبك
قهر و بلاسنه اهتماملری زیاده در جفایی تقدیم ایتمك انلره سزاوار در که
معشوق بولنده فانی اولمش اولالر اول اجلدن مجنون لیلی نك اساتنی احسانی
اوزره تقدیم ایدوب جورندن شادمان اولمایی بیت کردیلت بشکست
دلبر مستی افزون کن کمال ۰ گر شکست جام مجنون قصد لیلی دیگرست ۰
وارباب اشارات بعضسی دیرلر که بسم الله الرحمن الرحیم ده اولان نکته لردن
بری لفظهٔ الله اسم رحمن اوزره تقدیمی در زیرا لفظهٔ الله اثار صفات
جلالدن اولمغیله جوهر حی و فی دهشت و حیرته دلالت ایدر و رحمن مقتضای

اونودور ۰ واوچنجی روح عقلی که حس وخیالدن خارج اولان معانی
ادراك ایدر بوحالت نهایم وصبیانده اولور بو بر جوهر درکه معارف ضروریه
کلیه دندر ودردنجی روح فکری که انواع تالیفاتیله علوم عقلیه
محضیه کندو معلوماتی قوتیله اخذ ایدوب استفتاح ابواب معارف شریفه
واستفادهٔ نتیجهٔ مرة بعد اخری الی غیر النهایه یه قادر اولور وبشنجی روح
قدسی نبوی که انبیایه وبعض اولیایه مخصوص در اندن لوایح غیب واحکام
اسرار الهیه ومعارف ملکوت سموات وملکوت ارض متجلی اولور بو معارف
شول وجهله درکه روح عقلی وروح فکری انوك ادراکنده قاصر وعاجز در
وکذلك اوحینا الیك روحا من امرنا ایتی بو روحك بشنجی نوعنه اشارتدر
وطیور عقول الهی دیدوکی دنخی اندن عبارتدر عشق وشوق ودرد ونیاز
اول طیورك اجنحه سی درکه انوکله هوای هویته طیران ایدرلر وقاف
قربده آشیان ایدوب ادنی مرتبه سی سیر وریاضات جنانده نته که خبر
صحیح ده وارددر که کاملان امتك ارواحی کیجه اولدقده نوردن قنادیل
اچنده عرشده معلق طورورلر وکوندوزده یشل رنکنده قوشلرك جوفنه کروب
جنتده جولان وبالای اسمانده طیران ایدرلر وبو طیور بدبندن مفارقت
ایتمدین مبتلای قفس قالب کوریندور امّا وقتاکه بو اجنحهٔ مذکوره حاصل
ایتمش اولسه هرساعت بوصحن ورشدن اوج عرشه وحضیض خاکدن ذروهٔ افلاکه

عروج ایدرلر وظاهراً انلری کوزلر اولاخاکدن غافللردرکه ۰ وتری الجبال
تحسبها جامدة وهی تمر مر السحاب ۰ وکرچه موتواقبل ان تموتوا حدیثی بو جنجه
قفسدن خلاص اولان طوطی کبی اولمك صورتنده کورلمشلردر فاما رخت
وجودلرن اعلایه ایلتوب مراتب علیه صاحبلری اولمشلردر ظاهرده اوطیور
قفس تنده محبوس کبی درلیکن انلرولك وسعت باطنی اولمرتبه ده درکه فلك
دوّار وچرخ عالمدار وسلیمان صاحب حشمت ومعالی قدرت جمله عساکریله
اولمرغك کوکلی کوشه سنده محو اولور مثنوی هرمشصدنامه صدیدیك
ازخدا ۰ یارنی زوشصت لبیك ازخدا ۰ هرمی اورایکی معراج خاص ۰
برسرتاجش نهد صد تاج خاص ۰ صورتش برخاك وجان برلامکان ۰
لامکانی فوق وهم سالکان ۰ لامکانی نی که درفهم آیدش ۰ هرهمی درروی
خیالی زایدش ۰ بل مکان لامکان درحکم او ۰ همچودرحکم بهشتی چارجو
غوامض اسراردن بوندن زیاده یه جرات ایلیوب حضرت مولانا قدس سره
بیوردی مثنوی شرح این کوته کن ورخ زین بتاب ۰ دم مزن والله اعلم بالصواب
بازمیکردیم مای دوستان ۰ سوی مرغ وتاجر وهندوستان ۰ مرد بازرکان پذیرفت
این پیام ۰ کورساند سوی جنس ازوی سلام ۰

دیدن خواجه طوطیان هندوستان را در دشت وپیغام رسانیدن از ان طوطی

خواجهٔ تاجر وقتاکه اقصؤ هندوستانه واصل اولدی فضای بوستانه برچ

طوطی کو دوب طوطی محبوسک پیغام رسالت وسلام مرو پیامن وشکایت وحکایتی
انلره اعلام ایلدی مثنوی طوطیٔ زان طوطیان لرزید وبس افتاد مرد یکدستش نفس
شد پشیمان خواجه از گفت خبر گفت رفتم در هلاک جانور این مکر خویش است
با آن طوطیک این نکرد وجسم بود روح یک این چرا کردم چرا دادم پیام
سوختم بیچاره را زین گفت خام خواجه سوزندن پشیمان ونادم اولدی فاما
نه چاره که تیر کلام کمان دهاندن چقدقدن صکره کیرو دونمکه امکان یوقدر
نه که دیمشلر در بیت القول کاللبن المحلوب لیس له ردٌّ فکیف یردّ الحالب اللبنا
وهم ظرفای عجم دیرلر که سخن ناگفته می توان گفت اما چون گفتی نتوان خفت
بیت نظر کن چو سوفار داری بدست نه آن گه که پرتاب کردی ز شصت
گفتار پی اندیشه آتش بکی در میشه زارده وسخن بی هنجار شرار بکی در پنبه زارده
مثنوی ظالم آن قومی که چشمان دوختند آن سخنها عالمی را سوختند
عالمی را یک سخن ویران کند دو جهان مرده را شیران کند جمله جانلرا ابتداده
عیسی دم بلکه هر زخمک جراحتنه مرهم در اما حجاب جسمانی واسطه سی ایله
مشتهیات نفسانیه آلوده اولوب شهدی زهر امیخته امدلشدر مثنوی
کر حجاب از جانها برخاستی گفت هر جانی مسیح آساستی کر سخن خواهی کویی
چون شکر صبر کن از حرص واین حلوا مخور تفسیر قول فرید الدین عطار قدس سره
بیت تو صاحب نفسی ای غافل میان خاک خون میخور که صاحب دل اکر زهری

خورد آن انکبین باشد مریض ضعیف المزاج هنوز محتاج علاج در طعام
تناول ایتمك اکا مناسب دکل در محمور اولانه حلوا یاندن احتراز لازم در
فاما طبیعت صحیحه حلوا زیان ایلمز صفا وخلت ابراهیم تحصیل ایتمدین
نمرودك آتشنه دوشمك اولمز آتش کلزار اولمغه خلیل اولمق کرك
مثنوی در تو نمرودیست در آتش مرو رفت خواهی اول ابراهیم شو
اکرچه دریای حقایق طبطلولوء کوهر در اما غواص اولمدین هوس ایلیه
دریایه طالمق محال خطر در رباعی غواصی کن کرفت کهر مي بايد
غواصی را چند هنر مي بايد سر دشنه بدست یار وجان بر کف دست
دم نازدن وقدم ز سر مي بايد مصراع تفاوت ره کز کجاست تا بکجا
بر فعل کاملدن صادر اولسه خوب ورغوب واکر اول فعل ناقص دن واقع
اولورسه مدخول ومعیوب در زیرا که دست کامل دست قدرت رحمان ودست ناقص دست شیطان در نته که بیور مثنوی
کاملی کر خاك یکرد زر شود ناقص ار زر برد خاکستر شود هر چه یکرد
علتی علت شود کفر یکرد کاملی ملت شود جهل آید پیش او دانش شود
جهل شد علمی که در ناقص رود

تعظیم ساحران موسی علیه که چه فرمای اول تو عصا اندازی یا ما

ساحران فرعون او ان مجادله وزمان معارضه ده حضرت موسی علیه السلام

تعظیم واکرام وتبجیل واحترام ایلدیلر یعنی امّا ان تلقی وامّا ان تکون اوّل
من القی دیدیلر حضرت موسی بل انتم ملقون دیدکدن صکره مشنوی
این قدر تعظیم دین شانرا خریدند کزی ان دست وپادشاهان برید
وقتاکه بوقدر تعظیم اتدیلر ایمان سعادتن بولدیلر مشنوی ساحران چون
حق اورا شناختند دست وپادر جرم آن در باختند عناد ومخالفتی ترک
ایدوب لاجرم الی ربّنا منقلبون دیدیلر وکیر ومباحثه فریدون عطار
عودن ایدوب بیورر مشنوی لقمه ونکته ست کامل را حلال توته
کامل مخوردی باش لال نکتهای لطیف واسرار شریف لقمه یی کامل اولنلر
حلال وناقص اولنلر عین وبال در ناقصك اون دلی واریسه یینه
لال در کامل اولنلر اول لقمهٔ حقیقتدن تناول ایلیوب جوع وسکوت
اختیار اتیمکله طریق ریاضته سلوك ایتمك کرك بیت صمت وجوع وسهر
وعزلت وذکر بدوام نا تمامان جهانرا بکند کار تمام مشنوی
چون تو کوشی او زبان نی جنس تو کوشها را حق بفرمود انصتوا کامل اولان
دل وناقص اولان قولاق در قولاق دلك جنسی دکل در ناقص اولان
صامت اولق اولیدر سلطان العارفین بیارید بسطامی یه دیدیلر که
بم یصل العبد الی الله تعالی فقال بالخرس والصمم والعمی مشنوی
کودك اوّل چون بزاید شیر نوش مدّتی خاموش بود او جمله کوش مدّتی محبایدش

لب دوختن از سخن تا سخن آموختن پس بر زمان صامت اولوب
اندن زبان اولمق کرك تاکه تدریجیله اهل الله هم زبان اولمق میسر اولا مشنوی
زانك اوّل سمع باید نطق را سوی منطق ازده سمع اندرا ادخلوا الابیات
من ابوابها واطلب الاغراض من اسبابها موجبنجه سمع نطقدن قبلدی در
ننه که اطفال نی زبان کلامی استماع اتدکدن صکره دلنور سمع اولمزدن
اوّل زبان اولمه نك اصلی یوقدر مشنوی نطق کان موقوف راه شمع نیست
جز که نطق خالق نی طمع نیست مبدعست او تابع اوستاد نی مسند
جمله ورا استاد نی شول نطق که اشتمکه محتاج اولمیه اول نطق الهی در
انوك اشتمکه احتیاجی یوقدر اول تعلمدن مبرّا وتعرفدن معرّا در استاد
تابع دکلدر جملهٔ اشیایی کندو قدرتی ایله ابداع ایلمشدر امّا اولکه انساندن
کامله طالب اولنلر در انلر استاده وتربیه یه محتاج لردر اشتمسه لر
نطقه وحاله قادر اولمز لر شول اصلدن ایاغ اولنلر کبی کمکلرنی اشتمکله
دلسوز اولوب نطقه قادر اولمز لر مشنوی باقیان هم در حرف هم در مقال
تابع استاد ومحتاج مثال معلوم اولدیکه حضرت حق دن غیری حرفه
واستاده محتاج لردر مشنوی زین سخن کر نیستی بیکانه ئی دلق واشکی
کیردده ویرانه ئی انکیچون دیمشلردر که تن ملوّث نماز وجان ملوّث
نیاز لایق دکلدر تنی پاك ایتمکه مشك وجانی ارتمغه اشك کرکدر

یعنی تن صویله وجان کوزه یاشی ایله تطهیر اولنور روضهٔ جنتی آدمه
مسکن ایدوب انواع الطاف واصناف اعطاف ایله نواخت ایتمك
وبغدای اغاجدن تناول ایتمه دیو منع اولنمق وکیر واول گناهی ارتکاب
اتدرمك وابلیس پر تلبسی اوزرنه حواله ایلمکدن غرض حضرت آدمه درد والم
واشك وغم چکدرمك ایچون ایدی مثنوی ظرکیه آمد آدم در زمین
تا بود گریان ونالان وحزین آدم از فردوس واز بالای هفت پای مانان جا
از برای عذر رفت پای ما چان ایاق باغی در زاتش دل وآب دیده نقل سان
بوستان از ابر خورشید ست باز کوز یاشنك ذوقنی ارباب نیاز واصحاب
سوز وکداز اکلاوزلر زیرا که درد مند لروك کوکلی گلستانی کوزیاشی ایله
نضارت پذیر وعاشقلرك قلبی بوستانی نسیم آه سینه ایله طراوت
گیرد عاشق آب ونان اوزکه وطالب صفای دل وجان اوزکه درتاکه انبان
معده طعامدن خالی اولمیه درج سینه کوهر اجلال اتدن طولی اولمیه مثنوی
طفل جان از شیر شیطان باز کن بعد ازانش با ملك انباز کن هر درخنك
ثمری اولدوغی کبی هر لقمه نك اثری وارد رشتی لقمهٔ کو نوز اوزوزدوکمك
آن بود آوردهٔ کسب حلال علم وحکمت زاید از لقمهٔ حلال عشق ورقت
آید از لقمهٔ جلال چون ز لقمه تو حسد بینی ودام جهل وغفلت زاید
انزاد ان حرام زاید از لقمهٔ حلال اندر دهان میل خدمت عزم سوی آن جهان

محصل کلام مرغداسنه کوره اثر ونتیجه سی ظاهر اولور

باز گفتن باز رگان انچه دید از طوطیان هندوستان

وقتا که خواجهٔ تاجر مقاساتی وشدایدسفر هندوستاندن رجوع ایلیوب
وطننه عودت ایلدی جمله متعلقاتنه موعود اولان ارمغانی ویرلدوکده
طوطی دانی اتدوکی پیمانی درمیان ایدوب بو محبوب بچارهٔ دانی هدیهٔ اخبار
یاران ایله شاد ایله دیو سویلدی خواجهٔ مسافر انواع عجز وانکسار ایله دیدیکه
ای یار غمخوار اول قصهٔ برغصهٔ بندن استفسار ایلمکه بن انلره سنوك اخبارك
ایلندوکه هنوز پشیمانم واول حالت پر افراقك مشاهدهسندن زیاده
پریشانم مثنوی گفت ای خواجه پشیمانی زچیست چیست آن کین خشم
وغم را مقتضیست خواجه ایندیکه وقتا که سنوك شکایتهای دردآمین
وحکایتهای شوق انگیز یکی انلره یتشدوردم مثنوی آن یکی طوطی ز درد بوی برد
زهر اش بدرید ولرزید ومرد من اول تبلیغ رسالتدن انواع ندامت
واصناف قساوت حاصل ایلدوم مصراع لیك چون گفتم پشیمانی چه سود
مثنوی نکتهٔ کان جست تا که از زبان همچو تیری دان که جست او از کمان
واز نکرد از ره آن تیر ای پسر بند باید کرد سیلی را ز سر چون گذشت
از سر جانی دراگرفت کرجهان ویران کند بنود شگفت جمیعی افعالك
غیب عالمدن اثری وارد در اول افعال خلقك ایجادی ایله دکلدر بلکه اول

متوالدات افعال مخلوق خدا در کیرودوندر مکه هیچ بر احدك قدرتی
وتغیّر وتبدیلنه برفردك قوّتی یوقدر مکر که حضرت حق ویاخود صفات
الهی برله موصوف برولیٔ مطلق اولمه زیراکه مثنوی کفنه ناکفنه کند
ازفتح باب • تاازان نه سیخ سوزدنه کباب • ازهمه دلهاکه آن نکته شنید
آن سخن راکرد محو نابدید • اولیاراهست قدرت ازالهٔ • تیرجسته بازآرند
اول قدرت که ظاهراً انلرولهٔ النده جاریدر • عین قدرت حضرت باریدر
زیراکه انلر مقام فناده وحدت سنجاغنی قالدرمیشلر در وجمله امورلرین
حضرت الهیه تفویض ایلیوب دیمشلردر بیت وتوکلت الی المحبوب امری کلّه
فان شاء احیانی وان شاء اتلفا لاجرم انلرولهٔ حال دلی بوترانهٔ ترنّم
ایتمکدن خالی دکلدرکه بیت نسبت فعل واقتداربا هم ازان روی
کشت کویاشد • اول مرتبه ده اولنلرك جمله فعلی ارادت خدایه موافق
وحکمت الهیّه یه بطابق دوشروقلوبدن اولان نکته یه مطّلع اولوب
انوك خاطرهسن لازم اولدقدن منع ودفع ایدرلر اولیانك قلوبنی تصرّف
اتدوکلرندن اشتباه یوقدر مثنوی کرشه برهان بایدوحجّت مها • بازخوان
بآیةٍ اوننسها بودعوی نك مصداق کلامی بقره سوره سنده ماننسخ من آیة
اوننسها نات بخیرٍ منها اومثلها آیتی درکه اونتدن مبنی کندوذات شریفنه
نسبت ایتمشدر • وبردخی قدافلح المؤمنون سوره سنده که انه کان فریقٌ

من عبادی یقولون ربّنا امنّا فاغفرلنا وارحمنا وانت خیر الراحمین
فاتخذتموهم سخریًّا حتّی انسوکم ذکری وکنتم منهم تضحکون انّی جزیتهم
الیوم بما صبروا انّهم هم الفائزون • وآیة کریمه ده فراموش اتدوزمکی
کندواولیاسنه نسبت اتدوقوب اولدیغی جملهٔ صحابهٔ رسوله اولهٔ عامّةً
ویاخود اصحاب صفّه یه اولهٔ خاصّةً • علی اختلاف الروایتین حضرت حق
جلّ ذکره مرتکبان دریای مناهی ومنغمضان بحار ملاهی یه خطاباً
بیوردرکه تحقیق بنم قولمدن برقولك طایفه وار درکه مقام مناجاتده
رفع درجات امیدنه تضرّع وزاری ایدوب دیرلرکه الهی برسکا ایمان
کتوردك بنده نوازلق یوزندن اسرکیوب مرحمت ایلهکه ارحم الراحمین
سن سین انلر بوجمله مناجات اتدوکلرنده سین انلری تسخیر ایدوب
انلری استهزا ایلدیکز انلردخی بنم ذکریمی سیزوك کوکلکزدن قالدوروب
محو ایلدیلر سیز کمال جهالتکزدن انلره خنده ایلدیکز انلر طریق مصابرتی
پیشه اتدوکلری ایچون بندلخی بکون که کون انلری جزالندوروب فوز و
نجات بولمشلردن ایلدوم بناءً علی ذلك حضرت مولوی قدّس سرّه بیوردر
مثنوی چون بتذکر وبنسیان قادرند • برهمه دلهای خلقان قاهرند
پس معلوم اولدی اولیایی طعن وسخریه ایتمك کمال جهالتدندر مثنوی
قلتم سخریًّا اهل السمو • ازبنی خوانید تا انسوکم • صاحب ده پادشاه جمجاه

صاحب دل شاه دلهای شماست ۰ فی نفس الامر دنیا پادشاهلرینك
انلرینكدر نه قدر قلری وار در ارباب حقیقت پادشاهان قلوب دُر
حقیقتده آدم دکلدر اولکه مردم چشمی اولمیه تذکر واکر نسیان انلر تصرّفی
ایله اولیجق طالبك فریادرسی اولان ینه انلردر فامّا انلرُوك دخی تصرّفی
حضرت حقّك قوّت وقدرتی ایله در مثنوی آن همه اندیشهٔ پیشانها
می شناسد از هدایت جانها پیشهٔ فرهنك تو اید بتو ۰ تا در اسباب
بکشاید بتو ۰ واول طایفهٔ ممدوحه نك ارواحی اولکچن عزیزلری هدایت
حق ایله معلوم ادینوب اندن استفاده ایدرلر الناس مجزیون باعمالهم
موجبنجه صبح نشوردہ هرکسك عملی کندوسنه یکا کلوب هرنه ایسه کندویه
کوریسورنته که دار دنیاده هرکشی یه صفتی صباح اولدقده معلوم اولور
کشینك کسبندن ظاهر اولانی غیریه ویرمزلر هرکس فعلی ایله جزا النور
فی نفس الامر وقتاکه زکر واکر آهنکر اویقویه وارورلر عالم غفلته

برابر اولورلر ۰ اویقوده اویاندوقلرنده هرکس صنعتنه عودت ایدر
عکسی واقع اولمز حشر اولدقده دخی احوال بومنوال اوزره در ننه که ابیات
مذکوره نك مفهومندن معلوم در

شنیدن آن طوطی حرکات آن طوطیان را و مردن آن طوطی در قفس

چون شنید این مرغ کان طوطی چه کرد ۰ هم بلرزید او فتاد و کشت سرد ۰
وقتاکه خواجه طوطی سنی بوحالده مشاهده ایلدی کلاهنی یره ورد و
جامه سنی چاك ایلدی واه دردناك ایلیوب دیردی مثنوی
ای دریغا مرغ خوش آواز من ۰ ای دریغا همدم و همراز من ۰ ای دریغا
مرغ خوش الحان من ۰ راح روح و روضهٔ ریحان من ۰ خواجه نك دردِ
اشتیاق و نوحهٔ افتراقندن مقصود متوجهان حضرت الٰهیه تنبیه و تاکید
در که خواجهٔ تاجر مفارقت طوطی ده نوحه و زاری اتدوکی کبی سالك دخی
مفارقت قرب جوار باری ده حیران اوزره اولوب هر وقت نوحه و انین دن
خالی اولمیه ۰ زیراکه هرکس طوطی شکرکفتار افلاکی ایکن قفس قالب خاکی ده
محبوس اولمشدر ۰ اول طوطی جلوه سازوقتاکه حضیض فرشدن
پرواز ایلیه کوشهٔ کنکرهٔ عرش ۰ وشاخ سدرة المنتهیٰ پر نهشدن
غیری یرده قرار ایلمز وکاه اولورکه اهل الله نظرلرندن خالی اولیوب
کفتار شکرین ایله اسرار رب العالمین دن خبر ویرر وکاهی نازیوزندن

محتجب اولوب سالكك درد و نيازو سوزو كدازن ارتوردى بوستان جهان
كريهٔ سحاب وجريان ماو سريان هوادن نصارف كسب اتدوكى كبى
محبت كلزارى مريد صادقك كوزى ياشندن وسينه سى آهندن
طراوف كسب ايدوب اول زمانده سالك عاشق درد و نيازله بو بيتى
ترنم ايدر بيت طوطى وطوطى بچهٔ قند بصد ناز خورى ازشكرستان
ازل آمدهٔ باز بپرى اى طبرستان ابد واى شكرستان احد هم طرب اندر
طرب هم شكر اندر شكرى جان طوطى يه دلنواز لغيله شكر خايلغه
بشليه طالب بيچاره دخى همان بويدى اوقودى مرغ دلم باز پريدن گرفت
طوطى جان قديم زدن گرفت ومقرر در كه نظار كيان عالم بالا وكروبيان
ملاء اعلا كوكل بلبلى وجان طوطى سنك قفس آب وكلدن ابتلا سندن
محزون اولوب حيف كه شكرستان ارنى وبستان لم يزليدن جدا وشوب
دام بدنده مقيد ومبتلا اولمشلر در ديرلر بيت آه كان طوطى جان كه
شكرستان چه كند آه كان بلبل دلى كل بستان كند فاما عنايت
عاليهٔ احديه وهدايت متعاليهٔ صمديه اول مبتلالرى خارستان بدندن
قوميوب شوردستان تندن كلستان شكرستانه جذب ايدر اولحالنده
سالك بوحالاتى مشاهده ايدوب كاهى اولطرفك موانستنه نوحه وزارى
وكاه انلرك محرميتنه اداء شكر كذارى تمهيد ايدر لاجرم حضرت مولوى

دخى تاجرك طوطى ظاهر اولان نوحه سينك ضمننده كندوحالاتن اظهار
ايدوب بيورور مثنوى پس همان بهتر كه وصف دلبران كفته آيد در حديث
ديكران بو مقدماتى تمهيد اتدوكدن صكره بعض ابيات ايله توجيه وتشبيه
ايليوب بو صورتده نظم ايدر مثنوى كر سليمانز اچنين مرغى بدى
يكى خود او مشغول آن مرغان بدى اول معنيه اشارتدر كه مشايخ دن بعضى
اكاذاهب اولديلر كه انبيانك نبوتندن ولايتى طرفى افضل در زيرا ولايت
اشتغال حق ايله اتصال حضرتدر سند نبوت دعوت خلق ايله اشتغال
خلايقه سبب در لاجرم اشتغال خلق دن اشتغال حق افضل در ديديلر
وبروجه آخر دخى بيان ايلديلر كه لفظ ولايت قرب وكرامتدن مبنى در
لابد خواص پادشاه مقربان درگاه در ونبوت انبيادن مبنى در كه
خبر ويرمك در انكچون پيغامبر ديرلر كويا كه اخبار پادشاهى جانب رعايا
ايلتمكده ايلچى لردر لكن انلرده ولايت ونبوت جمع اولمغيله جامع فضيلتين در
هيچ ولى بنى درجه سنه يتشمز حضرت سليمانك دخى ولايت موجود ايدى
فاما نبوتى طرفى ايله همتنى ضبط مما لكه صرف ايدوب خلايق ايله اختلاطى
زياده ايدى انوك روحى طوطى يه ولايتى بوزندن اولقدر پرواز ايدن ميمون
شكرستان احديت اكثريا الوبرمز ايدى اكر انوك ظاهر روحى هواى هويتده
دوام اوزره طيار اولديدى تبليغ رسالت ايله احكام سلطنت جمع اولمز

ایدی حضرت سلیمان دن اول طوطیء بلند پرواز موجود اولسه مرغان وحشی یه
مشغول اولمیه ایدی دیمشلر بو قول قول صوفیه در فاما بنی آدم ك باطنده
بو مقوله بر مرغ شریف وطوطیء لطیف متوطن در باب ولایت مسدود
دکلدر لیکن اول حالت نی مقدمات طلب وذوق مقاسات تعب میسر اولمغله
کمسنه انوك قدر پنی بلمیه ایدی نته که بیورمشلر ای دریغا مرغ کارزار
زود روی از روی او برتافتم اول مرغ جذبهٔ الهیه یه اشارتدر دنلمش جذبة
من جذبات الرحمن توازی عمل الثقلین اسرارك احتجابنه سبب اولان
دقایق رموز ذاتة اغیارك اطلاعی درسرك افشاسنه باعث اولان لسان
انسان دردیمشلر چون همه آفت زگفتن می رسد نی زبانی بر زبان
خواهم گزید بردکان قفل گر خواهم گذشت قفلی از بهر دهان خواهم گزید
عارفلر بیورمیشلردر که هرچه بزبان آید بزیان اید پس حضرت مولوی سرّ
من صمت نجا یی بیان ایدوب بیورمشلر ای زبان تو بس زبانی مرا
چون تویی گویا چه گویم من ترا ای زبان هم آتشی وهم خرمنی چندین
آتش دیرین خرمن زینی ای زبان هم گنج نی پایان تویی ای زبان هم رنج
نی پایان توئی سنك توپرانیدهٔ مرغ مرا درچراگاه ستم کم کن چرا ای دریغا
نور ظلمت سوز من ای دریغا صبح روز افروز من اشارتدر فوت اوقات
شریفه وطاعات منیفه یه احوال حقیقتنك بعض مقدماتنه بیان اولنمشدر

جملهٔ موجوداتی عالم شهوده کوندردکلری وقت تربیه ایچون نچه عوالم
مختلفه دن عبور ایتدورب استحقاق وقابلیت کسب ایتدوکدن صکره
طلب الی ایله جان دامنینه یاپشوب وجان غریب که زلال وصاله تشنه در
حضرت کبریا جانبنه ایلتور بعض سنك عروجی مجاهده ایله وبعض سینك
جذبات الهیی ایله اولور شریولندن ارتقا ایدنلره طریق شطار دیو تسمیه
ایدرلر وواصلاولندن بعضی سنی مواقفه الیقودلر وبعض سینی صفات
ربانی خلعتی ایله مخلع ایدوب ناقص اولنلری تکمیل ایتمك ایچون کیر وعالم
شهادتنه کوندوردلر بو سفر ثالث دیرلر وقتاکه طالبلره قولاغ اولا
بی اتصال وانفصال کیروا ول حضرته واصل اولور لر سالکلك ارشادندن
صکره اولان سیر نه سفر رابع دیرلر لاجرم حضرت مولانا اول سیر رابعه
اشارتا یدوب بیورمشلر ای دریغا مرغ خوش پرواز من
زانلنها بریده تا آغاز من طوطیء روح بیاد لب توشکرخای پس لازم درکه طایر همتك

باطنکده پنهان اولان طوطی ناك مشاهده سنه مرف ایدوب انوك عکسنه
فریفته اولمیه سن وسایهٔ مرغ شکار ایتمك طلبی ایله مرغ حقیقتی صید ایتمکدن
کیرو قالمیه سن وحسرت آتشی ایله جانکی یقمیه سن واکر سوزمالدن خبردار
دکل ایسك برعشق آتشینه سوخنه اولان ایله همراه اول لابد اندن سرایت ایدر
نته کیم مثنوی ای که جان را بهر تن افروختی سوختی تن را وجان افروختی
سوختم من سوخنه خواهد کسی تا زمن آتش زند اندر خسی سوخته چون
قابل آتش بود سوخنه بستان که آتش کش بود ای دریغا ای دریغا ای دریغ
کاپنجنان ماهی نهان در زیر میغ چون طریقت سلوکنك بناسنی عشق ومحبت
اوزرینه وردیلر لابد هر مریدکاه ناز ونیاز ایله وکاه وصل جاده سازوکاه
هجر جان کداز ایله هر محبك مقرر حالی محبوبنه نسبتله جان مشتاقك
حالاتینی مذکر وعشاقك اشواقنی متهیج در مثنوی چون زنم دم کآتش
دل تیز شد شیر هجر آشفته وخونریز شد انکا وهشیار خود تندرست
چون بود او چون قدح کیرد بدست شیر مستی کر صفف بیرون بود
از بسیط مرغزار افزون شود ارباب شوق واصحاب ذوق وقتاکه ابواب
معانی کشاده اولمش اولمه منظوم ومنثور ده سجع وقافیه رعایت ایتمك
ممکن اولمیوب تشوش حال مانع لذت مقال اولور اول سببدن حضرت
مولوی قدس سره بیورور مثنوی قافیه اندیشم ودلدار من کویدم مندیش

جز دیدار من خوش نشین ای قافیه اندیش من قافیهٔ دولت تویی در پیش
حرف چه بود تا تو اندیشی ازان حرف چه بود خار دیوار زان حرف وصوت
وکفت را برهم زنم تا که نماند این هر سه با تو دم زنم حرف وصوت آیتی
بیان ایتمکه آلت وکفت وزبان سری عیان ایلمکه واسطه در بیت
ان الکلام لفی الفواد وانما جعل اللسان علی الفواد دلیلا واسطهٔ ترجمانه
احتیاج واسرار نهانه اقامت دلیل اول وقت اولور که ارواحك تعارفی
وقلوبك تشاهدی اولمیه محبت ووداد رسوخ ندده وکمال اتحاد ك
ظهور ندده صکره وسایط ترجمانه احتیاج یوقدر مثنوی
ای خدا جان را تو بینای آن مقام کند در نی حرف مجرد کلام
اکر محجوبلر ولنلروك بوحاله اشتباهلری واقع اولورسه بو معنیٔ فکر ایلیوب
ظاهر ده ایکی کسنه محبت ایلیوب بری برینك احوال واوضاعلرنه مطلع اولسه
وامور معیشت مابینلرنده تعرض بولمش اولسه حضور مهمانده ادنی اشارت
ایله نی تکلم انواع اطعمه احضار ایدر فا محرم اولان بسایط حروفله
انوك فهم اتدوکی ادراك ایدر مزوم مقرر بلمك کرك که نفوس انسانی ده
جمیع معانی نك حصولی تلقین روح قدسی واسطه سیله در حرف وصوت
وترجمان زبان اولوب لفظه یوقدر غوامض اسرار معانی ده اول نسنهٔ که حضرت
حق ارواح انسانی یه القا ایدر انوك شرحی عبارته صغمز واول القاده

وسایط و ترجمان شرط دکلدر مثنوی این که میکویم بقدر فهم تست
مردم اندر حسرف فهم دردست بوخانهٔ آب وکلده حبس اولمزدن اول
عالم جان ودلده معانی وحقایق واسرار دقایقه فهم و وقوف موجود ایدی
اوحالده زبان وحروف وصوت وصدا اورتده یوغ ایدی پس حالاً
محجوب حقیقی دیرکه وقتاکه سن قال دلخی بغلیه سن حال دیلخی سکا کشف
ایدوب حرف وصوتی ینه اورتدن رفع ایدم مثنوی
آن دمی کز آدمش کردم نهان باتو کویم ای تو انزار جهان آن دمی را که
بکفتم باخلیل وآن غمی راکه نداند جبرئیل آن دمی کزوی مسیحادم نزد
حق وغیرت نیز طبلی برهم نزد بونك مخاطبنده خیلی اشتباه ایلدیلر که بوصورتده
احاد امتدن برى حضرت آدم وخلیل وعیسی وجبرائیل دن افضل اولمه فامّا
بو وجهله جواب ویرمیشلردر که حضرت حق اشیادن هربرنه بر وجهله
فیض ایلمشدر که برنده اتدوکنی برنده اتمامیشدر اول تقدیرجه لازم
اولمزکه برى برندن افضل اولهٔ عامّهٔ کائناتك وجملهٔ ذرّات اسما وصفاتك
برصفته مظهر وشمشدر هربرینك مظهریتی براوزکه وجهله درننه که
برموضعده دخی بیوردی مثنوی خلق راچون آب دان صاف وزلال
اندرو تابان صفات ذوالجلال لاجرم هرسرده برسرّی وهرسینه ده
برفکری موجوددر اول سرّکه ذرّده وارد آفتابده یوقدر واول سرّکه

آتشده وارد آبده یوقدر هرموجودك جمال الهی دن حالنه کوره مشاهده سی
وهراشیانك مرتبه سنه کوره معارف سبحانی دن بهره ومطالعه سی وارد در
ننه که ابوطالب مکی بیوردی لا یتجلّی فی صورةٍ مرّتین ولا یتجلّی فی صورةٍ
الاثنین یعنی هرکز برصورتده ایکی کره یوزکوستره زوایکی آینه ده بر صورتله
پیدا اولمز هربرنه براوزکه نوعیله کوردینوز بیت درهرآینه روی دیکرکون
می نماید جمال اوهردم پس اول حال که کداء ذلیلك درشهریار جلیله ضرر اولمز
اول خصوصك مقالیدکشفنی خلیل وجبریل النور من لرکاه اولور که آدمدن
پنهان اولان سرّ خاتمدن پنهان اولمز اول یول که مبتلایی درد ومحنّتده در
دم روح افزای مسیحاده یوقدر واول حالت که سواد لیلهٔ ظلمانیده
وارد در روشنایئ صبح صادق ونور انیت مهر منیرده یوقدر شعر
ای برسر بازارت صد خرقه بزناری وز روی تو در عالم هر روی بدیواری
هر ذرّه ز خورشیدت کویای انا الحقّی هر کوشه چو منصوری با آو رسنه ازدارئ
برد ویشدن صورد یلرکه کمال محبوبیت نه دردیکه نهایت محبوبیت اولدر
بو مجلسده پك عاشقی اولسه هربرنه برنوعیله التفات وبروجهله معامله
اولکه برى برندن خبردار اولمیه لروهربرینك اعتقادی شویله اوله اولادو سنك
نظری همان کندویه مخصوص در وکندویله اولان معامله سی غیریلر ایله یوقدر
لاجرم محبوب حقیقی نك دخی جملهٔ ذرّاته تجلّی خاصی وارد درهرکس قابلیتنه

کوده بر نوعیله اختصاص و اتحاد ایلمشدر بر یخ جمالی نوری ایله نواخت
ایدر و بر یخ جلالی قهری ایله هلاك ایلر شعر یکی مظهر لطف و غفاریش
یکی مهبط امر قهاریش یکی رخ زفضلش برافروخته یکی از قهرش جگر سوخته
هرکس کل حزب بما لدیهم فرحون حکمی ایله کندو سیر و سلوکندن مسرور
و محبور در هر کشی حالنه شاذمان و شکرگذار لقده رطب اللسان اولوب
دیر مثنوی بس زبون و وسوسه باش دلا کز حراب و ابازدانی از بلا کز مراد دل
مذاق شکرست پی مرادی نه مراد دلبرست طالب اولان رضا مطلوبدن اولان
رضانك اثری در کما قال الله تعالی رضی الله عنهم و رضوا عنه زیرا که
بر زوم محبتمز بحبهم و یحبونه یه کوره انوك محبتنك نتیجه سی در مثنوی
میشود صیاد مرغان اشکار تا کند ناگاه ایشانرا شکار پی دلانزاد دلبران
خسته بجان جمله معشوقان شکار عاشقان هرکه عاشق دیدیش معشوق آن
که نیست و هست هم این و هم آن تشنگان کز آب جویند از جهان
آب هم جوید بعالم تشنگان چونکه عاشق اوست توخاموش باش اوچو کوشت
می کشد توکوش باش چونکه کنت کنزاً مخفیاً فاحببت ان اعرف حکمی ایله اولان
محبت مطلوب جانبندن ظهور ابتدای ایسه صفات و اسما و افعال و آثاره
متعلق اولان محبت حبك ازلی واسطه سیله ناشی اولمشدر حالا هر محب
دریای محبت اولیه غرق اولوب دوسنلق اظهاره ایلمشدر مثنوی

غرق عشقی امرکه غرقست اندرین عشقهای اولین و آخرین
مجلش کفتم نکردم زان بیان ورنه لبها بسوزد هم دهان بندکن چون
سیل سپلانی کند ورنه رسوایی و ویرانی کند زیراکه سر عشق فاش ایلمك
اولمز عاشق ایله معشوق اراسنده کز لوجه احوال اولوب کسنه مطلع اولمامق
مطبوع و مقبول در اکرچه متصدی کفتار و متعرض کشف اسرار در لکن
فاما ذواهر افعال و جواهر اسمایه اهلندن غیری یه کشف ایتمزلر هر اهل و نا اهل
اکا مطلع اولمق مناسب دکلدر اما کاه اولور که دلبروك وصفنی غیریلر
حکایه سنده درج و کاهی مغز حقیقتی انسان صورتنده اولنلره خرج ایدرلر
شاهد معانی زیباکه ابکار افکار و رشك دوشین کان دار القرار در لکن کوشه
و نقاب نامحرملر نظرینه کتورمزلر و نوش دار و یی یعنی احتیاجی اولنلره
ویرورلر نفایس معانیی که عرایس غوانی در لباس عبارات و حلل استعارات
ایله زینت ایدوب برغیری صورتنده کوسترودلر کنایات قرآنیه خفیه ایله
مقید اولمسه ان للقرآن ظهراً و بطناً و لبطنه بطناً الی سبعة ابطن
سری منکشف اولوب هرکس محرم اسرار اولمق لازم کلوردی کویاکه هندوستاندن
برفیل کتورب برقرکلی اوا یچنه قویدیلر و طالبلره بربر و اروب کورمکه
رخصت ویردیلر هربری فیلك عضوندن برینه یا پشوب برسنه یه
تشبیه ایتدیلر ایاغنه الوردن دیرلك اوله دیو ملاحظه ایلدی و قوله عنه

یاپشان سفر یه روخ طومنه الودن بورویه بکرفتدی طشره چقوب
نه کوردك دینلره هربری فهم اتدوکی وجمله خبر ویردی لیکن هنوز برپی
حقیقتنندن خبردار اولمدی فاما آینی ادراك ایتمك اولاوك دوزدن اون
اچمعه ملوق وفدد حقایقك حقیقتی جمیع مظاهرده ظاهر درلیکن
ظلال صوداول حالنی ساتردن که دنلمشدر بیت جمالك فی کل الحقایق ساری
ولیس له الا جلوك ساتر مشاهدهٔ اثار تجلیات ومطالعهٔ طلایع انوار
ذات ظلال تعینات مضمحل اولمسی ایله در مثنوی ای بیدون از وهم
قال وقیل من خاك برفرق من وتمثیل من من تمام این نیارم گفت ازان
من محی آید زصاحب سرگران پس اسراری کوزلك بوبابده اولان تفصیلدن
اجمال ایلمك واجب در فاما بوقدر وارد رکه صوردن افسانیه ومفهوم
عبارته قانع اولیوب غیری لباسنه اولان نکته لروك حقیقتنی اذعان ایتمك
لازم در تشبیه دن مشبهٌ به عارفلر معلوم مرادینی در مثنوی
من چولب گویم لب دریا بود من چوله گویم مراد الا بود من زشیرینی
نشستم اوترش من زبسیاری گفتارم خمش تاکه شیرینی ما از دوجهان
در حجاب رو ترش باشد نهان تاکه درهر گوش ناید این سخن
یك همی گویم زسر صد لدن یعنی اغیاردن احتراز ایله بوجمله تبدیل
صوردن وتغیر وضع اولنمشدر بیت دل وجانم بتو مشغول وفکرم با تو راست

تاندانند رقیبان که تو جانان منی یعنی جانان ایله مقالم اولدوغندن کلمات
اسراردن اغیاردن منع ایلدم تاکه نااهل اولنلر بوحاله واقف اولیوب کوهر
کران مایهٔ ضایع اتمیه لر فاما زنهار وهزار زنهار که پردهٔ مشاهده
ایتمکله شاهد زیبادن مستغنی اولمیه سن وقتاکه مشاهدهٔ پرده یه تیشه سن
صوردنده قالوب مشاهدهٔ معنی دن زاهل اولمیه سن واکر صوردت
ومعنی اکسی داخی میسر اولورسه محبوبی غیریه صاتمقدن اوتوری المیه سن
تاکه اول نازنین سکا کوکل ویروب خریدار اوله انوك سعادت وصلی
ایله برخوردار اوله سن یعنی سرفاش اتمیه سن زیرا برخواجه که برجمله
جاریهٔ صاتمقدن اوتوری اله اول عروس نازنین تاجر عینه میل ایلمز
اول شاهد زیبا انوك النده جنك ایچون تغلغه وزده کیمش قاری کبی اولور
بومعنی ادراك ایلمك صاحب بصیرت اولنلره مخصوص در بومثالی نظم ایدوب
دیمشلردر بیت در خود ودر زده چون نهان شد عجوزهٔ گویند که صف در
بیکار ایجدیم ازکرو فر اوهمه دانند کوزنست ماچون غلط کینم که در نور احمدیم
کشف کندو محبوبنی صاتمق عیب کلی در باری صاتنجه اکا صاتمق کرك که در جولیت
واهلیتی اولمش اوله واول طایفه دن اوله که در حال لا تلهیهم تجارة ولا بیع عن ذکر الله
وحضرت مولوی قدس سره بیور رکه بوبابده سوزك انجام واغازی یوقدر
توضیح عبارت اقصی مراد کلدکدن کما لیله فهم اولنمق دیو سن ایتمك اولمز